

BYGD OCH NATUR

Nr 1 Årg. 43 1962

Samfundet för Hembygdsvård

Riksförbund för bygdekultur
och landskapsvård

Mästersamuelsgatan 3, Stockholm C
Tel. 119424, 119444, 119455
Postgiro 8136

Ordf.: Fil. dr John Nihlén
V.ordf.: Lektor Lorentz Bolin
Skr.: Redaktör Nils Nihlén

★ ★ ★

Byggnadskultur

Råd och anvisningar i byggnadsfrågor
Byggnadskurser anordnas

Väg- och landskapsvård

Planeringar i samband med väg- och
vattenbyggen samt nybebyggelse
Rådgivning och upplysningsverksamhet

Studieavdelning

Anordnar föredrag, kurser o. utställningar
Råd och upplysningar vid uppläggning
av hembygdsstudier

Ungdomsmedlemmar

erhåller ett specialhäfte av
Bygd och Natur för kr 3:— pr år

★ ★ ★

Samfundet utger BYGD och NATUR
tidskrift för hembygdsvård

Red. och ansvarig utgivare: John Nihlén

Redaktionssekr.: Nils Nihlén

Prenumerationspris kr 15:— pr år.

Medlemmar erhåller Bygd och Natur gratis

Ingemar Berglund

Finspång – bygd med tradition

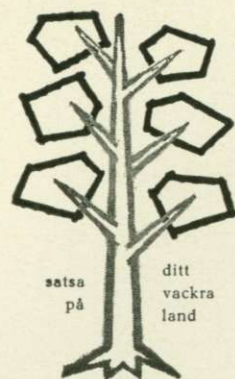
Världsberömd men ändå okänd

Vilka är det som känner till Finspång? Gamla mormor och morfar, far-
mor och farfar med barndomsminnen från slutet av 1800-talet och bör-
jan av 1900-talet gör det kanske bäst i familjen. Eller en inföding verk-
sam inom industrin i något främmande land, kanske i en stor och av-
lägsen världsdel. Men far och mor i den unga familjen, eller deras skol-
pliktiga barn, vad vet de om Finspång? Det är måhända inte mycket om
ens något. Har de någon förbindelse åt Värmland till tror de kanske
att Finspång är en mindre plats åt det hållet. Det går nämligen rätt lätt
att förväxla lilla Gullspång i Västergötland på gränsen mot Värmland
med Finspång i Östergötland, den tredje köpingen i Sverige i storleks-
ordning vad befolkningsantalet beträffar.

Vi som har glädjen att ha fått bli boende och verksamma i Finspång
har ingen anledning att klandra folket i det skånska Svedala eller i det
lappländska Jukkasjärvi, inte heller några andra för att de i nutiden inte
känner Finspång. De som säger sig vara Östgötar Gu' ske lov torde inte
heller känna denna del av sitt landskap i tillfredsställande grad och sam-
ma gäller förhållandet med den stora grannstaden Norrköping — endast
tre mil från den östgötska bergslagens huvudort. Men varför vet de gamla
svenskarna eller människor med svart, gul eller röd hudfärg kanske mer
om Finspång än vad nutidssvensken i allmänhet gör? Jo, de gamla för-
binder ortens namn med namnet på en person som genom sina kata-
loger gjorde sig väl känd i de flesta hem från 1879 till 1926 — John Frö-
berg, sedan 1908 var det andra generationen John Fröberg som stod i

Glöm ej

HEMBYGDSINSAMLINGEN 3 x 3

3x3= 3 kronor årligen under tre år 1961–63

Använd inbetalningskortet

i detta häfte

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD

Mäster Samuelsgatan 3 Stockholm C

POSTGIRO 900689

Risinge Sancta Maria kyrka.

ledningen för detta den svenska postorderrörelsens pionjärföretag. Och infödingen långt borta i Afrika, Asien eller Amerika har kanske lärt känna en turbin på vilken det klart står angivet att den kommer från STAL i Finspong i Sverige. STAL det betydde i samband med Finspång Svenska Turbinfabriks Aktiebolaget Ljungström med huvudkontor i Finspångs slott från 1913 till 1959 då företaget genom sammanslagning med de Laval blev de Laval Ljungström men fortfarande med huvudkontor i Finspångs slott.

Genom tiden hand i hand går Finspångs århundraden

Ett hundratal personer verksamma på 20-talet olika platser inom Östergötlands hembygdsdistrikt samlades till årsmöte i Finspång en solig sensommardag i mitten av september. Samlingen började vid högmässa-gudstjänsten i Risinge Sancta Maria kyrka varefter hembydsgården på backen ovanför kyrkan besågs. Och hembygdsföreningens ordförande Martin Skoglund som också är vice ordförande i kommunalfullmäktige välkomsthälsade å både hembygdsföreningens och köpingens vägnar. Med återopande av en gammal ramsa talade han om att "Risinge män, de leva än" — och hur de lever går det lätt att konstatera. I Finspångs köping och Risinge församling, som geografiskt är samma sak lever århundradena. Risinge hembygdsförening har varit verksam sedan den 28 oktober 1916, och hette från början Risinge museiförening. Den har sedan 1930 en hembydsgård strax intill den nyssnämnda gamla kyrkan från omkring 1200-talets början och med valvmålningar som aldrig varit överkalkade trots att de tillkom redan omkring mitten av 1400-talet genom en okänd konstnärs arbete. I hembydsgården har hembygdsföreningens intendent Eric Larson målmedvetet och strävsamt ordnat samlingarna. Och det är ingen steril uppställning av gamla saker att bara titta på. Man kan sätta sig vid långborden i hembydsgårdens östra rum, hålla sammanträde där, dricka kaffe och trivas. I anslutning till Svenska Metallverken — Finspångsverken och dess stora industrianläggningar ligger en liten byggnad som bär årtalet 1755. Och där har Eric Larson ordnat ännu ett museum med anknytning till det gamla bruket. Strax intill reser sig Finspångs slott och där i närheten finns också Bruks-gatan med en serie bostadshus från 1760-talet.

Att de gamla bostadshusen står kvar vid Bruksgatan är inte endast som monument över gången tids bruksliv. TV-antennerna på taken vittnar om att i de gamla byggnaderna bor det nutidsmänniskor. Och om vi stiger in till dem finner vi att de bor modernt och trivsamt. Det gamla och det nya har ingått en lycklig förening, århundradena går hand i hand genom tiden. Samma är förhållandet med Finspångs slott.

Det var den 23 oktober 1668 som Louis De Geer den yngre grundlade Finspångs slott. Där finns nu Aurorasviten som minner om det sirliga liv som levdes på slottet under Skön Auroras tid — Aurora De Geer, född Taube. Där är slottskapellet i bruk praktiskt taget varje vecka för kyrkliga gudstjänster, för vigslar och dop. Och där är det stämpelklockor som markerar när de Laval Ljungströms tjänstemän och kontorspersonal kommer och går under sitt dagliga arbete med att sprida företagets turbiner ut över världen.

Centralisering — hotande fara

Visst har det även i Finspång resonerats om centralisering. Det finns i den moderna tiden en stark och djävulsk tendens att riva liv och anda ur bygderna. Att göra historien till döda ting i kalla monstrar, att riva ner gamla märkliga byggnadsverk och i deras ställe ordna modeller av det som en gång varit. När detta slag av planerare ostört får fara fram kan resultatet lätt bli att det ser ut som om vilda huvudjägare härjat. Det som en gång var levande liv och vittnade om dagens tankekraft på gårdagens grund blir endast någonting förkrympt, dött och förtorkat. Sorgligt är att många styrande och ställande tycks följa med i häxdansen av bara farten. Men glädjande är det att många också sätter sig emot och i praktisk handling visar att det med god vilja går att motsvara den moderna tidens krav utan att därför behöva riva ner och förstöra. Ledningen för köpingens båda storindustrier har givit flera goda exempel på detta att "i går" och "i dag" inte behöver och inte bör vara ett "antingen—eller" utan i stället kan och bör vara ett "både—och" till glädje, framgång och trivsel.

Liten sammanfattning om i går — och i dag

Vi har konstaterat att den gamla sockenkyrkan tillkom under 1200-talets början och att slottet började byggas 1668. Den som lade grunden till Finspångs industri och dess internationella anknytning i både krigets och fredens tjänst var holländaren Willem van Wijck. Han började sin verksamhet med bergs- och järnhanteringen inom denna bygd 1580 efter det att kronan något tidigare ordnat med järnhanteringen i mindre skala. Den insats Willem van Wijck gjorde bidrog också i hög grad till att Norrköping kom att gå om Söderköping i betydenhet och bli den storstad den nu är.

Finspång och Holland har haft många goda förbindelser med varandra under gångna århundraden. Och därav har bl. a. följt det kuriösa att musikkforskare med skäl kan göra gällande att om man tar Israels nationalsång och följer den tillbaka i tiden så går vägen förbi Risinge. Den nya staten Israel har som nationalsång en melodi med anknytning till Friedrich Smetanas symfoniska dikt Moldau, nästa steg blir värmlänningarnas "Ack Värmland, du sköna" som ytterligare ett steg längre bak kan återfinnas redan i slutet av 1600-talet i

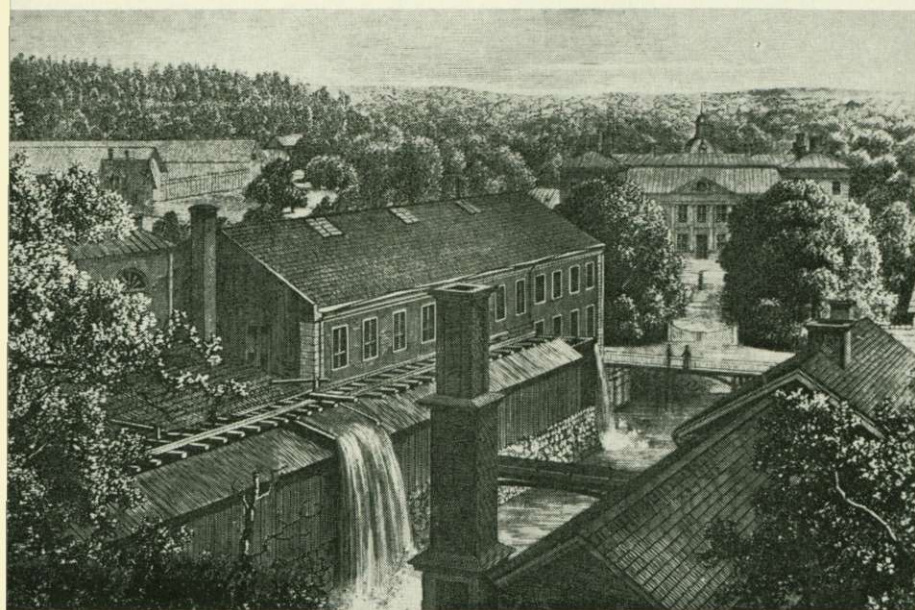
"O, Östergötland och Finnespånga Lähn,

Du krona bland Swea länder alla. . ."

en text och melodi med direkt anknytning till en nederländsk frihetshymn från mitten av 1620-talet.

Östergötlands hembygdsdistrikt höll sitt årsmöte under de märkliga valven i Sancta Maria kyrka.

Gammal vy av Finspångs kanongjuteri.

Många vallonättlingar är ännu verksamma i bygden, deras namn vittnar om varifrån deras förfäder kom. Från Finspång kom det kanoner och den sista av dessa provsköts 1912. Följande år började industrin arbeta för fredliga uppgifter. En del av traditionerna från det gamla brukslivet lever kvar. Dit hör kägelspelet sedan mer än 100 år tillbaka, dit hör blåsmusiken som 1960 högtidlighöll sin 100-åriga tillvaro och för närvarande representeras av sex blåsorkestrar, varav fyra har anknytning till frikyrkorörelsen och Frälsningsarmén. I ytterbygden till den nuvarande centralorten har frikyrklig verksamhet varit organiserad sedan snart 100 år tillbaka, vid Lotorps bruk fick den fackliga och politiska arbetarrörelsen liksom också nykterhetsrörelsen först fäste i bygden. Där var det som förutvarande LO-ordföranden Gunnar Andersson växte upp och först var verksam och där var det också som bohuslänningen John Fröberg som 20-åring år 1879 grundlade den firma som ännu existerar och som under gångna årtionden mer än något annat gjort namnet Finspång känt över hela Sverige.

Vi har nämnt holländaren van Wijck på 1500-talet och bohuslänningen Fröberg på 1800-talet. Fortfarande är det så att Finspång har en befolkning som är mycket internationellt och allsvenskt sammansatt. De som är verksamma inom industrin eller i andra uppgifter, inte minst den läkarvetenskapliga, torde representera omkring 20-talet nationer. Och bland befolkningen, som uppgår till mellan 15.000 och 16.000 personer, är sannolikt samtliga Sveriges landskap representerade med åtminstone omkring tiotalet personer. Och många av dessa gläds åt bygdens skönhet och intressanta historia, trivs därför gott och är aktivt verksamma i hembygdsvårdande gärning. I det fallet är Finspång det stora gemensamma intresset och för respekt gentemot bygdens värden arbetas det livligt utåt med Risinge hembygdsförening som stödjepunkt. Där skiljer inga skrankor av partipolitiska och religiösa delade meningar. Därför är det så underbart trivsamt att få känna sig som hemma i hembygdsföreningen. Och att hembygdsföreningen i detta fall har en del av norra Östergötland som sitt verksamhetsfält har i sammanhanget inte någon hindrande betydelse — inte ens för en dalkarl.

Hembygdsgården i samband med Östergötlands hembygdsdistrikts årsmöte.

Staden och forsen

Det är inte många svenska städer som har en sådan tillgång som en brusande fors. Sollefteå i Ångermanland har den förmånen och har i alla tider uppskattat den. Den är liksom en del av staden, i dess mitt står det berömda flottarmonumentet, vid stränderna höjer sig niporna som naturliga monument, och ljudet är en ton som sveper mjukt genom stadens alla gator och torg.

Länge har man haft planer på att utbygga även denna fors. Nu ligger ansökan hos Vattendomstolen, och Samfundet har fått den svåra uppgiften av Kammarkollegiet att utreda vad ett sådant kraftverk med uppdämning skulle betyda för natur och landskap. Ur Samfundets yttrande till Kollegiet citerar vi följande:

Sollefteåforsen är en av de få återstående fria forsarna i Ångermanälven. Den får ett speciellt värde genom sitt läge mitt inne i staden och den kontakt som vattnet i olika avseenden haft med samhället och dess liv. I den landskapsbild som formas av staden och bygden intar Sollefteåforsen en dominerande ställning. Därtill kommer de strandutformningar och deltalad som under tidernas lopp utformats av älven och givit stadsbilden sin speciella karaktär. — — —

Den största förlusten vid en ev. utbyggnad skulle utan tvekan göras genom att själva forsen, det hastigt rinnande vattnet, försvann ur stadsbilden. Det är ett värde som inte är lätt att ekonomiskt fixera, men detta till trots måste man hävda, att forsen med dess trevnads- och stämningsvärden, dess tradition och rent estetiska kvaliteter representerar en mycket hög värdeklass. Därtill kommer förändringen av hela miljön i samband med byggandet av damm och kraftverk. Visserligen kan här stora skadeförebyggande åtgärder vidtagas, och man kan — såsom sökanden visar i arkitekt Per Fribergs förslag — åstadkomma en rad anordningar av värde både för miljön och för människornas trivsel. Men ingreppen blir dock ganska stora, dels genom de nya byggnader som föres in i stadsbilden, dels genom de vallar och erosionsskydd som torde bli nödvändiga. Men framförallt blir ingreppet betydande nerströms, där en avsevärd del av det naturliga deltat försvinner och upprensningen av älven medför att nya stränder skapas på en sträcka av över 3.000 m. Schaktmas-

Sollefteåforsen är liksom en del av staden och i dess mitt står det berömda flottarmonumentet.

Fritidsbebyggelse i Hallands län

Det är väl inte många, som vill förneka behovet av att bevara så mycket som möjligt av vårt landskap orört. Detta kan uppnås genom en god planering, vilken baseras på en ändamålsenlig inventering. För att förstå den grund på vilken den framtida planläggningen bör byggas, är det nödvändigt att göra vissa fundamentala antaganden, åsikterna kan gå isär om vilka dessa bör vara, men följande tycks resonabelt:

Landskapet är inget musealt, utan en levande del av vårt nationella liv — i Halland t. ex. en grund för sommarnöjesindustrin — och det skulle vara dumt att tänka sig att förhindra något slag av ekonomisk eller social utveckling, men mycket kan göras för att förlägga den till platser, där den minst skadar landskapet. "Den bebyggelse i närheten av stränderna, som alltså kan uppkomma såväl inom som utom områden för länsstyrelsernas förordnande, kan vara av såväl glesbebyggelsekaraktär, som mer koncentrerad. Ofta kan det vara förmanligt att inom ett strandområde samla bebyggelsen till någon eller några bestämda platser och låta återstoden förbli orörd." Speciellt angeläget kan det vara att spara vissa typer av landskap: Det som formar en magnifik vy, vilken inte bör brytas av bebyggelse, det, som

på grund av sin växtlighet, topografi eller dylikt, är särskilt intressant, vissa landskapsdetaljer.

Den alltmer ökade fritiden och längtan efter att under denna leva ett anorlunda liv — "under sommaren måste man bort och ha det obekvämt" — driver speciellt stadsbon ut till en primitiv plats, helst med tillgång till bad. Havet ger för många den mest stimulerande formen för avkoppling, och då praktiskt taget hela Hallandskusten lämpar sig för bad och fritidsbebyggelse av skilda slag från camping till egna sommarvillor, är det naturligt, att den utövar stark attraktion på rekreationssökare.

En inventering av fritidsbebyggelsen inom Hallandskusten igångsattes 1951 sedan länsarkitekten i Hallands län, Manne Carlman, redan ett par år tidigare för Kungliga Byggnadsstyrelsen påpekat sin oro över att fritidsbebyggelsen alltmer börjat anta karaktären av tätbebyggelse, utan att någon byggnadsplan var uppgjord. Detta tacknämliga initiativ har resulterat i föreliggande rapport, vilken även ger anvisningar för fortsatt planering av fritidsbebyggelse. Länsarkitekt Carlman har framhållit nödvändigheten av att lämna större sammanhängande arealer obebyggda. Detta inte

sorna som uppkommer genom rensning av älven (ca 1 milj. m³) avser man att upplägga på stränderna på en sträcka av mer än 3.000 m, varvid såriga strandytor lätt kan uppkomma.

Dessa olika ingrepp sammantagna torde medföra en sådan ändring av naturförhållandena, att väsentligt minskad trevnad för närboende kan befaras. Det är också uppenbart, att det måste bli en betydande

förlust ur naturskyddssynpunkt. — — —

Om en utbyggnad kommer till stånd, är det här mer än någonsin angeläget, att åtgärder vidtagas för en verklig landskapsplanering. Samfundet föreslår under sådana omständigheter, att sökanden ålägges medverka i en fortgående utredning under deltagande av en sakkunnig naturskyddsinstitution, och att en fortlöpande kontroll utövas av fristående expert.

Modern bilcamping breder ut sig på stora områden längs stränderna. — Skummeslöv, Halland.

bara för att tillgodose behovet av strövområden, utan även för att bevara länets karaktär för kunskap om dess speciella natur.

Kustområdet är inte i någon större utsträckning lämplig jordbruksbygd, men man måste värna om den bofasta befolkningens intressen, eftersom en kontakt med den realistiska miljön på landsbygden är ytterst värdefull för stadsbon. Många gånger blir ju inte fritidsbebyggelsen så högt uppskattad av helårsbebyggelsens innevånare, då den naturligtvis kan inverka störande. Eftersom jordbruksbefolkningen ofta har ekonomiskt intresse av att utarrendera eller försälja mindre lönande jordbruksmark, bör dock de flesta problem kunna lösas med planering. Vidare har länsarkitekt Carlman understrukt betydelsen av att redan uppkommen tätbebyggelse studeras och detaljplaneras, så att utnyttjandegraden blir den bästa möjliga, innan nya områden tas i anspråk.

För att ett gott resultat skall uppnås är ej planering och byggnadslovgivning tillräckliga; ett sakkunnigt uppföljande av byggnadens tillblivelse och inplacering i naturen måste ske. När nu byggnadslov lämnats efter godkännande av en planritning, är det tyvärr mycket vanligt att ritningarna inte följs. Eftersom ingen kontroll göres förrän det är för sent, ser byggnadsnämnden alltför ofta genom fingrarna med på sådant sätt uppkomna skönhetsfläckar i naturen. Detta är kanske en av de negativa konsekvenser, som uppkommer, när allt större ansvar överföres på byggnadsnämnderna i kommunerna.

Trots att man helst endast skulle vilja rosa denna bok, reagerar man emot författarens, för vår tid så vanliga svaghet, att alltför mycket använda sig av akademisk statistik och krystade intervjuer. Man skulle hellre velat se mer av hans egna reflektioner.

Hans Palmgren

Fåröns dynlandskap skyddas

Länsarkitekten i Visby, I. Bergmar, har föreslagit Länsstyrelsen i Gotlands län att närmare utreda frågan om fridlysning som naturminne av det märkliga landskapet vid Skalasandsviken på Fåröns östligaste udde. Det vore värdefullt, om detta märkliga landskap kunde fredas.

Samfundet har också, efter att ha samrått med konstnären David Ahlqvist, till Länsstyrelsen avgivit följande yttrande:

Fårö uppvisar en omväxlande serie naturtyper, hållmark, ängar, myrar, gräsbevuxna slätter och tallskog. Även stränderna är av skiftande karaktär: låga, långsamt sluttande sandstränder vid t. ex. Sudersand, sterila och ödsliga klapperstensbugar såsom vid Langhammars, starkt kuperade dynlandskap såsom vid Skalasand.

Denna växlingsrika natur ger Fårö mycket av dess säregna tjusning. Det är en väsentlig uppgift för svensk naturvård att så långt det är möjligt skydda de mest karakteristiska partierna på ön mot exempelvis onödiga sommarbebyggelse med allt vad den drar med sig av nya vägar, stolpledningar, parkeringsplatser, stängsel m. m. som verkar förödande på en ömtålig naturs skönhet.

I likhet med Langhammarsstranden och Närsta Aura tillhör Skalasand de intressantaste kustpartierna på Fårö. Dynerna vid Skalasand ligger i väldiga, vågliknande kullar, delvis bevuxna med strandråg. De är av ansevärd höjd, ända upp till tio meter, och reser sig allt

högre och högre upp emot skogsbrynet.

En vandring i detta dynlandskap skänker ständigt nya, överraskande bilder. Skalasand bör vara ett utmärkt studieobjekt för den som studerar erosion, men är också rent estetiskt av stort värde. Här råder en slags urtidsstämning bland de vindskulpterade sandkullarna.

Samfundet anser därför länsarkitekt Bergmars förslag om fridlysning av området synnerligen välmotiverat och vill livligt tillstyrka det. Området är ju av ringa storlek och en eventuell inlösen blir sålunda föga kostsam i förhållande till värdet av dess bevarande.

Beträffande förslaget till fridlysningsföreskrifter vill Samfundet påpeka, att om det kungöres att badning är tillåten, kan detta eventuellt medföra skadegörelse — sargande av markvegetationen kan här verka ödeläggande på naturkaraktären — och nedskräpning av området.

Vidare vänder sig Samfundet emot anläggning av nya vägar eller förbättring av de förefintliga för att underlätta motortrafik till området. Ju lättare allmänheten har att ta sig dit, desto större är risken att Skalasand mister sin oberörda skönhet och sin särprägel.

Samfundet för Hembygdsvård vill därför hemställa att nya vägar eller avsevärd förbättring av de gamla skogsvägar som leder hit ej måtte ingå i fridlysningsföreskrifterna, då detta utan tvivel motverkar ändamålet med fridlysningen.

Knäbäck går igen

Det stora militära övningsfältet kring Haväng på Skånes östra kust tycks alltför bli ett diskussionsämne. Trots att bebyggelsen — mot alla försäkringar när fältet ockuperades — praktiskt taget är bortraderad, trots att stora ingrepp gjorts i det gamla odlingslandskapet, trots att bullerstörningarna är enorma i hela bygden, förefaller det som om en kategori naturskyddare ändå vore ganska nöjda, vilket väl får anses bero på att man bedömer ett landskap och dess värden på olika sätt. Den vetenskaplige naturskyddaren har t.ex. ofta en annan syn på landskapet än konstnären och landskapsvårdaren.

En som inte är nöjd med tillståndet är distriktslantmätaren Bo Skårman, som i Handelstidningen skildrar en vårlig resa till dessa marker, som han en gång var med och försvarade.

Han skriver bl. a.:

Från stora vägen och genom Maglehems ora är storskogen avverkad. Jag saknar de knotiga jättestora bokarna. Stubbarna talar tyst om hur det var en gång. Vi påminnes om att det är militärt skjutfält genom plakater, som även varnar för upphittade ammunitionseffekter. I dag är dock bommarna uppfäll-
da och vi kan beskåda det skjutfält, som enligt professor Henning Weimarck i Skånes naturskyddsförenings årsskrift, Skånes natur, bör vara något av ett mönster för dylika fält. Vi kommer ur den vårgroa ungsbogen av välvårdad bok, passerar förläggningarna och viker av mot norr, där förr Knäbäck's fiskeläge lockade. Men det är ingen lämplig tid, det har kanske varit för torrt. Strids-

vagnarna får tydligen inte köra på vägen, ty på båda sidor är breda stråk av uppkörd sand. Där på 30-talet var åker, äng och hed, är nu öken, om sand utan grönska får kallas så.

Knäbäck höll jag på att köra förbi, så fullständigt utplånat är det. Vi passerade fyra sönderskjutna betongblock och hade några splittertrasade pilträd till höger, då Knäbäckens korsades, någon annan bäck skulle ju inte finnas här, så det var inget att ta miste på. Men skogen mot norr är avverkad nästan fram till Julebodaån, där dock korsvirkeslängan på Lilla Juleboda ligger kvar. Den påminner mig om hela havängsstriden. Hur man fastnade för de vackra trakterna mellan Knäbäck och Verkeån som pansarskjutfält. Motståndet mot att lägga ett sådant mitt i en kulturbygd med så sällsamma skönhetsvärden. Hur man sövde motståndet och lovade att upplåta sportstugor invid Knäbäck. Hur jag fick i uppdrag att planera detta, hur ärendet under allsköns svepskäl cirkulerade mellan byrålådorna. Hur olyckskorparna, som siade om att fältet var för trångt, fick rätt. Olyckstillbud vid Knäbäck. Hur man trängde ut fiskarna och hur man till slut exproprierade ytterligare stora områden och utplånade Knäbäck.

En gång var det sprängningsövningarna med 250- och 500-kilobomber. Tryckvågorna inte bara störde och oroade befolkningen, som dock blivit van vid det mesta, utan skadade även byggnader bortåt Maglehems- och Olserödsbackarna. Sist kommer beskjutningen av vitemöllafiskarna och kastar ljus på en utveckling som pågått länge och betänkligt påminner om inringningen av Knäbäck.

800-årig kvarn bevaras

Drygt 800 år gamla traditioner har vattenkvarnen vid Bjersgård utanför Klippan i Skåne. Riksantikvarien anser nu efter inspektion att kvarnen — säkert en av de äldsta i Sverige — har ett så stort kulturhistoriskt värde, att den bör bevaras i ursprungligt skick.

Den gamla möllan, som tillhör Bjersgård's och Krapperups fideikommiss, bevarar ännu delar från den vattenkvarn som uppfördes här 1150. Ända till 1949 snurrade det enorma vattenhjulet av trä, men ersattes sedan med en turbin. Nu har även den tystnat. Allt fler jordbruk har lagts ned i trakten, och driften lönade sig inte längre.

En som är särskilt ledsen över att det gått så här, är mjölnaren Edvin Persson som skött kvarnen i 33 år och vars förfäder arbetat där före honom. Han har forskat åtskilligt i kvarnens långa historia och har gjort en mängd intressanta fynd i anknytning till den — bl. a. en gammal ekspade på botten av kvarndammen. Den måste ha använts av de svenska krigsfångar, som tvingades arbeta här under den danska tiden.

Edvin Persson i porten till den gamla kvarnen. — Foto B. Nihlén.

Härtill är att tillägga, att med stridsmedlens utveckling kommer fältet ständigt att visa sig vara för trångt. Ligger man därtill skadorna på hedarna med risk för sandflykt i stor skala, framstår det allt klarare, att fältet varit en felinvestering. Havängsrådet tycks ej heller ha blivit den garanti för naturskyddet, som man en gång hoppades, utan förefaller mera vara en naturvårdens gisslan hos militärerna. Visst har området närmast Havängsdösen och Skepparps-

gården snyggats upp och vårdas, men står man som jag och ser från den uppkörda ökensanden över till kullarna på andra sidan Verkeån, där betesdjuren rör sig i orörd grönska, då märker man en skillnad, som ingen välvilja i världen kan utplåna.

Kriget är dock ett hårt hantverk och ingen anklagar militären för onödiga ingrepp i sin tjänst. Naturen är här bara alltför känslig för att tåla stridsvagnarnas malande och området för

"Freden i Sarek"

Den överenskommelse som Naturvårdsdelegationen gjort med Vattenfallsstyrelsen har i allmänhet rönt ett gott mottagande. Det har ansetts värdefullt att äntligen få fred på denna front, där naturvärden och landskapsvärden haft ett svårt underläge och givetvis har det ännu. Betydande naturvärden har räddats, och ökade möjligheter finns nu för en konstruktiv landskapsvård. Det har även från några håll riktats kritik mot överenskommelsen, och det är för att lugna dessa kritiska röster som vi gärna ville ytterligare kommentera freds slutet. Syftet med överenskommelsen är väsentligen att bidra till en översiktlig, i princip hela landet omfattande planering, som innebär sådan avvägning mellan naturvårds- och vattenkraftsintressena att den allmänt kan godtas som skäligh.

Vattenfallsstyrelsen utfäster sig att medverka i den med denna överenskommelse avsedda planeringen genom att icke — beträffande andra objekt än de, som enligt denna överenskommelse angives erforderliga för Vattenfallsstyrelsens aktuella utbyggnadsplaner — för utbyggnad aktualisera objekt, som kan antagas vara av större betydelse för naturskyddet, utan att objektet diskuterats

vid sammanträde med delegationen eller med organ, som trätt i dess ställe. Naturskyddet lämnar motsvarande utfästelse beträffande aktualisering för fridlysning av objekt, som kan antagas vara av större betydelse för Vattenfallsstyrelsen.

Såväl Vattenfallsstyrelsen som naturskyddet äger anmäla objekt för diskussion vid sammanträde, som nyss sagts.

Vattenfallsstyrelsen och naturskyddet är ense om att liksom hittills samarbete i arbetsgrupper rörande detaljutformningen, inklusive landskapsvårdande åtgärder, skall äga rum. Dyligt samarbete bör inledas i god tid, innan utbyggnad aktualiseras.

Vattenfallsstyrelsen och naturskyddet reserverar sig beträffande verkan av denna överenskommelse för helt oförutsedda omständigheter, som väsentligen förändrar den allmänna avvägning, som varit syftet med överenskommelsen. Inträffar fall, som i denna punkt avses, skall förnyade överläggningar äga rum.

Att Naturvårdsdelegationen medgivit utbyggnad av vissa vatten hindrar inte, att vi agerar i vattendomstolen. Ett sådant fall är Suorvaärendet, där det blir en viktig avvägningsfråga, vilken regleringsgrad som skall tolereras.

tjänst som fungerar. Fiskarna var först på platsen, det är militären som gör ingreppet. Här får det inte gå som i den urgamla striden mellan rätten och styrkan. På lång sikt gäller saken, när och var ska man göra halt och inse att skjutfältet är felplicerat.

"Glömd" jungfrukälla på Österlen renoveras

En av de äldsta och märkligaste offerkällorna i landet finns strax utanför Borrby på Österlen i Skåne. Det är den legendomsusade Sisselas källa, som en gång var vida berömd men som på senare år allt mer fallit i glömska. Nu ska emellertid Borrby byalag försöka återge källan med sin vackra omgivning dess forna glans och skönhet.

En del av detta arbete har redan utförts, meddelar byalagets sekreterare, fotograf C. F. Ohlsson. Det gäller bl. a. gallringar i kyrklunden. Vad som återstår, och som man hoppas kunna göra i vinter, är framförallt en ordentlig uprensning av själva källan och vegetationen omkring den, som ännu har inslag av åldriga tornar (hagtornsträd) — träd som en gång var heliga i Skåne.

Det är säkert ingen tillfällighet att de finns just här. Platsen har i århundraden betraktats som helig. Hit har män-

niskorna vallfärdat för att efter offer och tvagning i källan återvinna hälsa och lycka. På källans dyga botten har man också funnit mynt från många flydda århundraden.

Enligt traditionen — som liknar den legend Ingmar Bergman dramatiserade i sin film "Jungfrukällan" — dog en flicka som hette Sissela, eller Sancta Cecilia, martyrdöden på den plats där källan sedan sprang fram. I en sägenvariant heter det att hon tog sitt liv hellre än att förlora sin dygd åt en hedning. Enligt en annan dödades hon av bröder "så fromma, att de hellre såg systemen död än dygdlös".

Traditionen förlorar sig alltså tillbaka i heden tid, tusen år eller mera. Så länge måste man ha offrat i Sisselas källa. Nu hoppas man i Borrby att källan ska komma till heders igen.

B. N.

Sisselas källa. — Foto B. Nihlén.

Framtidens landsbygd

Hur kommer den svenska landsbygden att se ut i framtiden, när rationaliseringen fullbordat sin omdaning? Vilken roll kommer tätorterna att spela? Och vilka möjligheter har vi att skapa vackra och trivsamma miljöer för de nya generationer som växer upp i vår industrialiserade värld?

Det är en rad anpassningsproblem som nu mer och mer kommer i blickpunkten. *Sven Järdler*, verkställande direktör i Svenska Landskommunernas Förbund, har tecknat några förutsättningar i LBF-kontakt. Han skriver:

"Den omvandlingsprocess som ständigt pågår inom hela vårt näringsliv är en förutsättning för det ekonomiska framåtskridandet och den fortgående välbefindigheten. Denna omvandling för med sig genomgripande förändringar på samhällslivets skilda områden. För landsbygdens vidkommande är det förändringarna inom jordbruksnäringen som kanske i första hand påkallar uppmärksamhet och intresse. Förändringarna har inom denna näringsgren varit stora och förutses komma att så bli även i framtiden. Den fortgående strukturförändringen och rationaliseringen inom jordbruket synes inte stagnera utan snarare tvärtom.

Inom jordbruksnäringen sysselsattes för 20 år sedan ungefär en fjärdedel av samtliga yrkesverksamma i landet. Sedan dess har utvecklingen gått därhän att i dag endast ungefär en åttondel av landets yrkesverksamma befolkning är sysselsatt inom jordbruket. Den vid jordbruket friställda arbetskraften har sugits upp av industri- och servicenäringarna. Denna omställning har tagit sig uttryck i en snabbt gående befolkningsomflyttning från landsbygden till

tätorterna. Under de senaste årtionedena kan man tala om en verklig folkvandring. Så sent som i mitten på 1930-talet bodde ännu ungefär hälften av landets invånare på den egentliga landsbygden. Nu är det endast ungefär en fjärdedel kvar medan tre fjärdedelar av befolkningen bor i tätorter. Omflyttningen är inte avslutad utan beräknas komma att fortsätta i takt med landsbygdens strukturförändring enligt ovan.

Utvecklingen har ställt kommunerna inför stora anpassningsproblem. Detta gäller för såväl de växande som de krympande kommunerna. De hastiga förändringarna inom näringslivet är även ett av huvudskälen till att den kommunala indelningen på nytt aktualiserats trots att så relativt kort tid förflutit sedan 1952 års reform genomfördes. Svårigheterna är givetvis stora för kommunerna att kunna förutse takten i den framtida rationaliseringen och strukturuomvandlingen på jordbrukets område och därmed också avfolknings-takten för de skilda kommunerna. Det är dock viktigt att allt görs för att få fram bästa möjliga underlag för framtidsbedömningar. Risker för felinvestering och fellokalisering är givetvis stora i de krympande kommunerna och detta ställer speciella krav på den kommunala planläggningen. Viktigt är att det kommunala handlandet kan bygga på så långt möjligt, realistiska prognoser rörande näringslivets utveckling i orten och en rationell jordbruksindustri är en angelägenhet för varje landskommun. Ingen kommun är betjänt av att dess framtidsutsikter målas i ljusare färger än vad näringslivets faktiska förutsättningar kan ge anledning till."

Smålandsstugan

I Slottsskogen finns djurgårdar och fågeldammar och där finns gamla stugor, ännu så länge begränsade till tre. Dalslandsstugan, Hallandsstugan och Smålandsstugan. Av dessa är Smålandsstugan med gethage, visthusbod och klockstapel både den märkligaste och äldsta såväl till byggnadernas ålder, som på plats i Slottsskogen.

Visste ni, att Göteborgs äldsta bevarade byggnad finns i Slottsskogen? Det är visthusboden från 1500-talet vid Smålandsstugan. Den är flyttad från Långaryds socken. Dess mäktiga ekstockar och plankor, sågade för hand, har trotsat tiden i 400 år. Själva Smålandsstugan från 1700-talet är flyttad från Femsjö socken. Var och en, som inträder i den låga ryggåsstugan med takfönster, väggfasta sängar, öppen spis och målade bonader på väggarna erfar med säkerhet det förgångnas makt att gripa och böja till vördnad.

Så bodde de gamle, så levde de. Otaliga allmogeföremål, som nyttjats till såväl vardag som fest har under årens lopp tillförts samlingarna. Den verkliga klenoden utgör de målade väggbonaderna, som saknar like. Inte ens i Småland torde en sådan samling finnas längre.

Till en riktig smålandsstuga hör förstås också en gethage. Den finns också här. Geten är Smålands äldsta kulturdjur. De getter, som hålls i Smålandsstugans gethage är vita och anses vara en förädlad art av den ursprungliga grå s. k. stenåldersgeten. Att få gå och se på getterna vid Smålandsstugan är

ett av det yngsta Göteborgs högt uppskattade nöjen. Klockstapeln från Stokaryds socken räknar också sekler. Ibland kan man få se den i fasadbelysning någon kväll. Då vet man, att smålänningarna håller gille i sin stuga. Hela anläggningen är uppförd som en gård av kärlek till den småländska hembygden av Smålands Gille i Göteborg.

En gammal gård med aldrig så rika samlingar blir dock aldrig mer än ett museum, om den saknar levande varelser. Smålandsstugan har aldrig varit ett dött museum. Smålands Gille använder sin stuga för egna firningar och fröjder. Getterna i gethagen har berett allmänheten glädje. Men en sak har hittills saknats, som borde vara oupplösligt knutet till en gammal bygdegård: spelmän och folkdansare. Det är spelmännen och folkdansarna, som i sina vackra bygdekläder skänker de gamla bygdegårdarna liv.

Sedan hösten 1961 har Göteborgs Spelmansförbund gjort ett försök att göra Smålandsstugan till ett folkmusikens hemvist. Genom samarbete med Svenska ungdomsringen för bygdekultur har även folkdanslag uppträtt på planen framför stugan. På söndagarna har man kunnat få höra gamla brudmarscher, skänklåtar och polskor på fiol, visor och fåbodpsalmer på den spröda spålpipan och vallåtar på det uråldriga bockhornet. När folkdansare dansat, har dräktvisning varit ett uppskattat inslag.

Gunnar Trönnberg

Hänt i bygderna

Värmlands hembygdsförbund

hade samlat deltagare i rikligt antal från landskapets alla hörn till sin riksstämma i december 1961. Landshövding Gustaf Nilsson, ordförande, presiderade, och sekreteraren, Sigurd Gustavson, skötte den stora apparaten. Åtta medaljer delades ut, fyra hedersledamöter utsågs, och fyra innehavare av gårdar som vandrat från släktled till släktled fick ur landshövdingens hand motta vackra vindflöjlar att placera på de gamla gårdarna.

Fil. dr John Nihlén höll efter förhandlingarna ett föredrag om hembygdsvård i nuet. Han betonade att man inte bara får tänka på den museala vården av vårt kulturarv utan att man också söker vara medskapande. Några av de verkligt stora arbetsuppgifterna är att finna i den nya landsbygdens och den nya stadens eller tätortens problem.

Landsbygdens struktur håller på att helt förändras och städerna utvecklas i samma takt. Vi får en med åren alltmera krympt landsbygd. Det är en utveckling som vi måste acceptera, gör vi inte det kan vi heller inte påverka den. Genom jordsammanslagningar och skogsplanteringar sker en enorm ommöblering av vår svenska landsbygd och här måste inte bara hembygdsvårdarna utan alla kulturvårdare träda fram för att rädda det som är av värde.

Det gäller här att föra en intensiv men renhårig upplysningsverksamhet. Här i vårt land kan vi lyckligtvis påverka utvecklingen men vi får inte i vår strävan nonchalera de ekonomiska lagarna utan det gäller för oss att samtidigt sätta oss in i exploateringen och

den tekniska utvecklingen, framhöll dr Nihlén, som också betonade vikten av att man vid upprättandet av generalplaner söker tillgodose alla legitima intressen.

Efter föredraget samlades man till samkväm. Härunder belystes i korta anföranden, åtföljda av bl. a. folkdansuppvisning och spelmansmusik, frågeställningen "Ungdom och hembygdsvård".

Två hembygdsföreningar i Uppland

arbetar sida vid sida i sydvästra Uppland, nämligen Håbo och Övergran. Det är en rad viktiga uppgifter som dessa föreningar handhar, gällande både landskapsvård och byggnadskultur. Man samarbetar också med föreläsningssällskapet och har under hösten 1961 haft ett antal föreläsningar som har varit ovanligt väl besökta. De har alla gällt bygdens aktuella och traditionella problem. En föreläsning av arkitekt Hans Fog hade rubriken "Vad skall det bli av Bålsta? — Vår bygd i spelet mellan storstad och landsbygd." En rad ledamöter från kommunalfullmäktige och kommunens styrelser deltog. En annan kväll hade man samarbete med Föreningen Norden och studieorganisationerna i kommunen. En kväll var ägnad hembygden, och man hade då som talare författaren Jan Fridegård och fil. dr John Nihlén. Vid detta tillfälle visades Lars Madséns film "Vår hembygd". Greve Gösta Bonde, Katrinedal, framförde också en del lokala synpunkter på den aktuella hembygdsvården och föreslog kommunala bidrag till föreningarnas landskapsvård.

Finnvedens hembygds-krets

hade nyligen en väl besökt hembygds-afton i Bolmsö bygdegård under ledning av den lokala föreningens ordförande, Sture Gunnarsson. Det var ett digert program, då man bl. a. fick lyssna till ett föredrag om gamla Bolmsö och ett kåseri av redaktör Harry Sjöman, Värnamo. Man hade också anordnat tävlan, som blev mycket omtyckt. Det gällde att kunna identifiera kyrkor i Finnveden, vilka man förevisade i fotografier eller kort utan rubriker.

Släpp in ungdomen

var en paroll i Östergötland förra året som ser ut att bära frukt. Förutom Vreta klostrets hembygdsförenings aktivitet med folkdans bland ungdomarna har nu Tjällmo hembygdsförening med eldsjälens Rune Agerhall i spetsen börjat restaurera en gammal gård med hjälp av ett lag unga pojkar. Det är en gammal komministerbostad från 1700-talet,

Unga pojkar i 1700-talsmiljö.

som inköpts och räddats av hembygdsföreningen. Här kommer att inrättas en kyrksal med altare och bänkar från den gamla kyrkan. Även den gamla ljuskronan hoppas man kunna få med i interiören, liksom de gamla kopparsparbössorna. Restaureringar av denna art är emellertid dyrbara, och därför har skolvaktmästaren Rune Agerhall satt i gång ett antal ungdomar från Centralskolan i restaureringsarbetet. Vad de närmast sysslar med är att förvandla ett av de stora rummen till gillesstuga. Vidare skall man inrätta ett museum och ett bibliotek.

Hembygdsföreningen har enbart i år fått motta 262 föremål för det blivande museet och då man har omkring 300 gamla föremål förut har man redan nu en rätt omfattande samling. Många föremål kommer emellertid att utgöra gillesstugans inredning. Här blir det väggfasta bänkar, stolar och bord i gammal stil, något liknande dem som finns på Risinge hembygdsgård. Fotografier från det gamla Tjällmo skall pryda väggarna.

Skivan till bordet skall bestå av en 2,30 x 1,80 meter stor karta över Tjällmo socken i skala 1:12.500. Denna har haft till grund 1864 års karta men är givetvis avsevärt förstorad.

I fjol somras började skolvaktmästare Agerhall rita kartan och hittills har han offrat 800 timmar på den. Han har utgått från 1861 års kyrkobok. De nuvarande omkring 200 röda prickarna på kartan, vilka utmärker gårdar, som nu inte längre finns till, kommer att utökas till cirka 280, när kartläggningen är avslutad om fem år. För att effektivt kontrollera vilka gårdar som nu inte finns kvar, har hr Agerhall gjort talrika besök hos gamla personer i Tjällmo och samtidigt passerat på att teckna upp gamla sägner om offerkällor, kolarehistorier m. m.

Styrelsen för den nybildade Västmanlandskretsens av Samfundet för Hembygdsvård. Fr. v. fru Sigrid Kullberg, Kila, lantbrukare Birger Karlsson, Möklinta, ingenjör Rune Fröding, Köping, ordförande, lantbrukare Birger Hovdemark, Västerås och dr Åke Boman, Västerås.

Hembygds-krets i Västmanland

Samfundets krets i Västmanland är nu definitivt färdig. Den konstituerades vid ett sammanträde i Västerås den 12 november 1961.

Landskap och byggnad i konsten

Östergötlands Hembygdsdistrikt har gett ut en konstmapp med sex stycken originallitografier av östgötska konstnärer. Vid valet av motiv har man sökt återspela dels byggnadskultur och dels landskap och arbetsmiljö. De sex konstnärerna är representerade med följande motiv:

Ivan Humbla, Loftbod från Gryt
Harry Carlsson, Risinge gamla kyrka
Åke Liljeson, Strömbron i Motala
Kerstin Stenman, Sälbådan i Harstena
Birger Strååt, Tåkern och
P. O. Zachrisson, Timmerkörare i Kinda.

Litografierna har varit utställda hos femton sparbanker inom landskapet och har mottagits med stor uppmärksamhet. Av upplagan, som begränsats till 310 exemplar, var ett hundratal sålda redan då den släpptes ut till försäljning.

Av konstnärerna har Ivan Humbla dessutom haft en utställning i Motala omfattande en samling oljemålningar, grafiska blad och teckningar. Om utställningen säger Östgöta Correspondenten bland annat: "Hans verk äger kontinuitet och en helhet som beror av en konsekvent personlig syn. Humbla har gått sin egen väg och fortsatt att med intimitet och poetisk realism tolka det svenska landskapets skönhetsvärden årskretsens igenom. — Det är just kunandet i förening med ögats skarpa och kärleken till naturen, som hållit hans konst frisk och levande till dessa sena år och hindrat den att stelna."

Vårda bygden

Den 26 november 1961 anordnade man en väl besökt studiedag i Gnesta, Sörmland, under mottot "Vårda bygden". I programmet hade man följande tankvärda uttalande:

"Den natur vi möter i det svenska kulturlandskapet är resultatet av århundradens ingrepp av människor och boskap. Dessa ingrepp har skapat en landskapsbild vi lärt oss uppskatta: vackra björkhagar, betesängar kring sjöarna, små åkertegar mellan skogklädda höjder, låga torpstugor och idylliska vägar.

I våra dagar är det gamla kulturlandskapet på väg att försvinna. Moderna driftsformer inom jord- och skogsbruk, landsbygden som rekreationsort för stadsbor och ändrade levnadsförhållanden för alla sätter sin prägel på landsbygdens miljö.

Den, som vill vårda sin bygd genom att bevara värdefulla och vackra partier eller genom att skapa nya skönhetsvärden, måste nu göra en insats för att väcka förståelse hos alla.

Vi måste *nu* vårda bygden åt våra efterkommande!"

Kursen var anordnad av Daga-Villättingekretsen av Samfundet för Hembygdsvård, Södermanlands Hembygdsförbund och Södermanlands distrikt av Svenska Landsbygdens Studieförbund. Huvudtemat var aktuella miljöfrågor på landsbygden, och man hade här en rad förnämliga föredragshållare och debattörer, främst landsantikvarie Ivar Schnell, lantbruksdirektören Sven Träppa och forstmästare Ulf Ribers, som på olika sätt (den senare bl. a. med en serie utsökta färgbilder) belyste den aktuella miljövärden från olika utgångslägen. Dr John Nihlén inledde den mer

allmänna diskussionen, som gällde "Problem kring den aktuella landskapsvärden". Deltagarna fick också se den film, "Vår hembygd", som Lars Madssen regisserat i samarbete med Samfundet.

Hembygden i går och i dag

var temat på en kurs, som hölls den 11–12 november i Vara, Västergötland. Den energiske kursledaren, rektor Holger Persson-Lilja, som nu också är förbundets ombud i Samfundet, hade samlat en talrik och mycket intresserad skara deltagare från Vara och den rika landsbygden runt omkring.

Det var ett omfattande program med föredrag, diskussioner och grupparbete som fyllde de två dagarna. Kursledaren var själv i elden och assisterades förträffligt av bildningskonsulent Ingel Jakobsson, som talade om vikten av att få in bildningsarbetet i hembygdsrörelsen och visade prov på de utmärkta tidningar som utgivits under hans ledning i samband med bildningskurser kring ämnet "Hem och hembygd". Från Samfundet deltog fil. dr John Nihlén.

De olika ämnena som behandlades under kursen var i huvudsak följande:

Staden och köpingen som hembygd

(allmän orientering om studier och aktiva insatser för miljövärden)

Den nya landsbygdens speciella problem
Hembygdsföreningarnas uppgifter i dag

Vi upptäcker hembygden — studievägen
Natur och landskap

(vad föreningar och enskilda kan göra för att upptäcka naturen, vilka insatser som är möjliga för att skapa det nya landskapet.)

Diskussionen var utomordentligt givande, och det visade sig att de flesta

hembygdsföreningar i denna trakt redan hade studiecirklar. Man enades om att ytterligare verka för cirklar i de olika föreningarna. Parollen skulle vara "En hembygdsbetonad studiecirkel i varje hembygdsförening" — inte bara i Västergötland utan i hela landet. Det skulle öka intresset och även skapa bättre ekonomiska möjligheter.

Stort intresse visades också för de frågor som rör natur- och landskapsvård. Olika förslag diskuterades om parker och naturreservat i samhällena och ute på landsbygden.

I samband med kursen demonstrerade också ordföranden, Werner Nilsson i Essunga Hembygdsförening, den vackra Nossebron som man söker rädda tillsammans med den förnäma miljön kring Nossan.

Som ett bevis på det stora intresset vid kursen kan nämnas, att ett stort antal böcker och skrifter i ämnet natur- och hembygdsvård såldes såväl till enskilda som till bibliotek.

Natur och folk i vår hembygd

var den lockande titeln på en ämneskurs som Uppsala läns bildningsförbund anordnat i Tegelsmora 15–27 november 1961. Det var en liten men på sitt sätt föredömlig kurs, som på platsen leddes av Göte Herlovsson, en intresserad lantbrukare och folkbildare.

Den lokala anknytningen fick man redan första dagen, när fil. mag. Tord Ingmar, Uppsala, tog upp ett brännande problem "Jordbruket och naturskyddet i Tegelsmorabygden". Det hade lockat fullt hus, som ofta de lokalbetonade ämnena gör, och diskussionen blev livlig med inlägg av bl. a. RLF:s länsförbunds ordf. Evert Larsson, Ekolsund, och

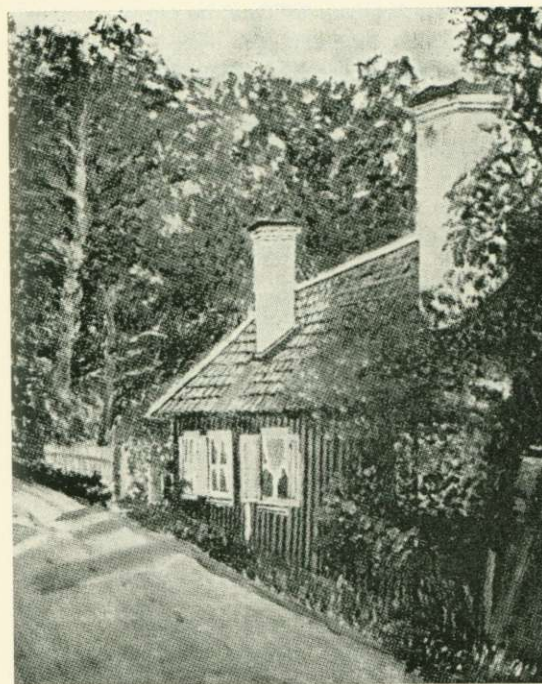
landstingsman Elof Söderberg, Gyllby. Det var framförallt de omdiskuterade avdikningarna i bygden som var föremål för debatt. Även redaktör Anders Erik Malm hade ett naturvårdande ämne, men mer av allmänt upplysande art. Han hade också filmen i sin tjänst i en förnämlig naturorientering. Dr John Nihlén hade ett uppländskt ämne och förde deltagarna med på en resa genom Uppland i tid och rum från de äldsta boplatserna till de yngsta gårdarna och samhällena — en med färgbilder belyst orientering som gav inblick både i historia, natur och landskapsgestaltning.

"Så var det då" var rektor Thure Tannerhagens ämne, en utomordentlig presentation av bandinspelade intervjuer med äldre Tegelsmorabor.

Det hela avslutades med ett värdefullt föredrag av rektor Sture Korpås, Wik, "Hembygden i ett föränderligt samhälle". Vid avslutningen hade man också musik av de kända bröderna Sahlström.

Kurser av denna typ har sin speciella betydelse. Det är framförallt rektor Tannerhagen som introducerat dem i Uppland, främst för att få liv i kulturarbetet i avlägsna delar av Uppland. Det är värdefullt att Bildningsförbundet också driver denna form av upplysning.

Rektor Tannerhagen har under november 1961 presenterat sitt program "Så var det då" på ytterligare tre platser i Uppland, nämligen Upplands-Ekeby (längre folkbildningskurs), Älvkarleby (ämneskurs, d. v. s. samma kurstyp som tegelsmorakursen här ovan) och Harbo (föreläsningsserien). Sammanlagt har under denna månad 22 äldre upplänningar intervjuats och spelats in, och därmed har bildningsförbundets inspelningsarkiv tillförts ytterligare värdefullt material.

Tullstugan i Sigtuna.

Idyllen Sigtuna

har många värdefulla minnesmärken. För dagen har Sigtuna livaktiga hembygdsförening satt i gång en aktion för att rädda den s. k. Tullstugan, även kallad Vasastugan, norr om Rådhuset. Det är, som alla Sigtunabesökare vet, en verklig idyll, men därtill en av de äldsta träbyggnaderna i staden. Den har värde både ur historisk och miljösynpunkt.

Nu har Hembygdsföreningen åtagit sig att sätta den i stånd och vädjar till alla som har intresse av denna viktiga räddningsaktion att hjälpa till med konstanter, arbetsinsatser eller material.

Samfundet instämmer i det uppmaning man sänt ut och stöder på allt sätt denna viktiga aktion för att kunna bibehålla idyllen Tullstugan för framtiden.

Film om vår hembygd

I samband med Sparfrämjandets sparbanksvecka 1961 visades en film som i hög grad angår hembygdsrörelsen. Den heter "Vår hembygd" och är skriven av Lars Madsén, som på ett utmärkt sätt lägger ut texten till Sten Dahlgrens foto. Det är en utomordentligt vacker film, som i viss mån också är en diskussionsfilm. Den framhåller hembygdsrörelsens två sidor: kulturvården och nutidsarbetet. Hembygdsrörelsens nyckelord är "gemenskap", och Madsén säger mycket riktigt ut, att denna gemenskap inte bara gäller det förgångna utan också den bygd vi nu skapar. Det man får se är en hembygd i vardande, en arbetets hembygd med nya ideal: "Där vi lägger ner vår möda, där skapar vi vår hembygd, där fäster vi vår kärlek".

Samfundet, som biträdd vid utformningen av filmen, kommer att använda den i samband med en propagandaaktion som sätter igång under detta år.

Kursverksamheten

Även under hösten 1961 hölls kurser för Stockholms stads skoldirektions lärare. Ämnet var "hembygdsvård och -vetenskap", och ledare för kursen var som förut kapten Eric Lindblad. Under tiden 28 september — 26 oktober samlades inte mindre än 123 lärare till denna viktiga undervisning.

Kurserna under rubriken "Från koja till slott" för Gärdets kursverksamhet leddes också av Eric Lindblad och pågick 20 september — 18 oktober. Denna kurs hade samlat 108 deltagare.

Hembygden och vi

Det tycks bli ett alltmer stegrad intresse för att rycka in hembygden i studiearbetet. Nyligen har vi från *Ljungby Hembygdsförening* fått följande studiekurs i hembygdskunskap med tio sammankomster och utfärder. Den anordnas tillsammans med IOGT:s studieorganisation.

Hembygden och vi

Småländsk magi. Rektor Thorsten Petersson kåserar om forna tiders tro och vidskepelse i Finnveden och Varend.

Mitt i Finnveden. En krönika i ord och bild om den gamla historiska toftaholmsbygden av fabrikör Henrik Petersson.

Kyrkor i Sunnerbo. Folkskollärare S. A. Sallerfors berättar och metallarbetare Ivar Karlsson visar bilder i färg.

På forna tiders handelsvägar. Nämndeman Axel Johansson ger en skildring av 1800-talets samfärdsmedel och förbindelser med Halmstad och andra kuststäder.

Traditionell samling i Hembygdsparkens storstuga. Brasafton. Kvällens värd hembygdsföreningens ordf. Valdemar Ståhlfors informerar om aktuellt inom hembygdsvården.

Småländsk konst förr och nu. Konstkåseri av amanuensen vid Smålands museum Claes-Göran Forsberg.

Naturen och vi. Gemensam sammankomst med studiecirkeln "Min hembygds natur". Medverkan av Nils-Ivar Pålsson, Äpplanäs.

De sålde sina hemman. Ett program om utvandrare från Sunnerbo och Varend av stationsmästare Sven Kronström.

Strövtåg i hembygden. Färgbildskrönika från Ljungbybygden av kantor Olle Hägerstrand.

Från runsten till rotationspress. Kvällsbesök på Ljungbytidningen Smålänningen.

På färdevägar i Finnveden. Utfärd till någon historisk plats. Samkväm och cirkelavslutning.

I samband med varje sammankomst överläggning i anslutning till ämnet.

"Halland — vår bygd"

är en gammal tidskrift, förut utgiven av Hallands Hembygdsförbund, nu uppdelad på två: den ena, "Vår Bygd", övertagen av den livaktiga Nordhallands Hembygdsförening. 1961 kom 44:e årgången med Stig Tornehed som redaktör. Den har ett intressant innehåll. Stig Tornehed skildrar de intressanta grävningar han lett på Kungsbacka torg, där det stått inte mindre än tre kyrkor. Elof Lindälv har en intressant uppsats om den berömda stenåldersmannen i Rolfsåker, och Astrid Pettersson bidrar med en färgstark skildring från "Konsbacke finka".

Den andra halvan av tidskriften har övertagits av Hallands Museum. Den heter nu "Halland, tidskrift för hembygdsvård och kulturhistoria i Hallands län".

Landskapet

VÄRD OCH GESTALTNING

Hyggesbränningen

har blivit utsatt för en hel del kritik både av naturvårdare och jaktvårdare. Frågan tas nu upp av tidningen SKOGS-NORRLAND, som konstaterar att en del kritik visserligen inneburit överdrifter, men att åtskilligt ändå varit sant, och skriver:

"Att se en tjäderhöna, som skyddande trycker över sina ägg eller nykläckta pipkycklingar bli en eldflamma i uppfloget, är i vart fall ingen uppbygglig syn.

Ni gör långt mindre skada med bränningarna, om de utförs på hösten, säger oppositionen till skogsvårdarna. Och en skogsvårdare, som tagit fasta på detta, är kronojägare Bertil Mattsson i Hammarstrand. I höst har han låtit bränna betydande arealer kalhyggen.

Höstvädret i år har varit utmärkt för hyggesbränning, men man kan bränna de flesta höstar, säger han."

Björken rehabiliteras?

Björken har länge haft ett dåligt anseende i skogsägarkretsar. Hon har t. o. m. kallats för "den sköna synderskan". Det ser ut som om det vackra trädet nu skulle få en viss rehabilitering. Björken som industriråvara håller på att få stor aktualitet, bl. a. i Västerbotten, där man nu diskuterar förutsättningarna för en halvkemisk lövmassafabrik i trakten av Storuman. Man håller som bäst på och undersöker råvarutillgången.

Ön Loholmen fridlyst

Den vackra och märkliga ön Loholmen i sjön Anten, Västergötland, har fridlysts som naturminne enligt beslut av Länsstyrelsen i Älvsborgs län. Ön, som till största delen består av en gräsbevuxen klippa med ett trädbestånd på ena sidan, är känd för sin fågelrikedom. Bl. a. häckar strandskatan på ön. Där förekommer också storlom, måsfåglar, drillsnäppor och en del hålbbyggande fåglar.

Jukkasjärviåsen

kommer troligen att fridlysas som naturminne. Förslag härom har lämnats till Länsstyrelsen i Norrbottens län av professor Gunnar Hoppe vid Stockholms Universitet. Åsen, som ligger inom Kiruna stad, är delvis hotad av grustäkter. Åsen karakteriseras av ett stort antal terrasser med mellanliggande, branta slänter. Den har ett stort naturvetenskapligt värde, men dessutom har den också betydelse för landskapsbilden genom sitt markerade inslag i det nord-svenska landskapet.

Samfundet, som yttrat sig, har tillstyrkt fridlysningen och därvid påpekat betydelsen av att ersättningsfrågan blir helt klarlagd och att erforderliga landskapsvårdande åtgärder vid grustäckerna på åsen överväges i samband med fridlysningen.

Otterön

i Tanums kommun, Bohuslän, kommer att fridlysas som naturminne eller naturpark. Denna ö är av mycket stort värde dels på grund av sin skönhet och dels också som vetenskapligt forskningsområde. Här finns några av västkustens vackraste skalbankar. Professor Gunnar Beskow skriver att den har ett vetenskapligt nyckelvärde.

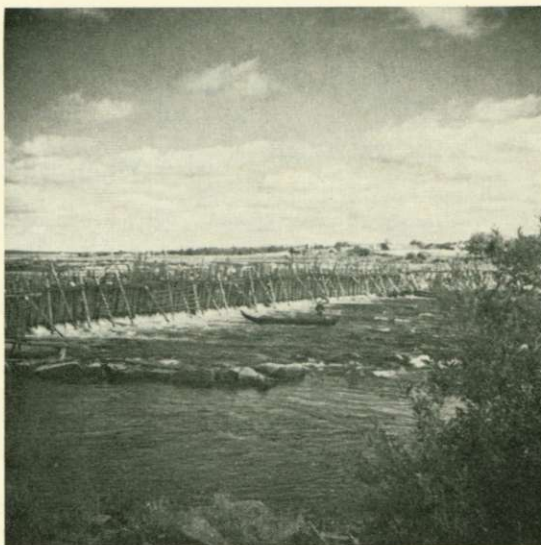
Uppsalaåsen

Denna ås i Ekerö kommun vid Mälaren är en av landets vackraste rullstensåsar. Den börjar någonstans i Gästrikland och går söderut genom hela Uppland för att vid Ekerö ta språnget över Mälaren och fortsätta ner i Sörmland. Utsikten från åsen vid Ekerö är utomordentligt vacker och ger en fin bild av kulturlandskapet i denna urbygd.

Åsen ifråga är också attraktiv ur ekonomisk synpunkt. Särskilt i trakten av Uppsala och på Ekerö är den exploaterad genom omfattande grustäkter.

Det är svårt att lösa de problem som uppkommit genom att här ekonomiska, estetiska och vetenskapliga intressen kolliderat. Samfundet har den principiella linjen, att fridlysning bör ske med stor försiktighet och utan att enskild rätt trädets för nära. Detta är en ekonomisk fråga, där det allmänna bör ta ansvaret.

En känslig del av åsen inom Ekerö kommun har nu av Länsstyrelsen fridlysts med stöd av § 21 i naturskyddslagen. Området markeras på vidstående karta. Här får "täkt av sten, grus, sand, jord eller därmed jämförliga nyttigheter" icke företas utan Länsstyrelsens tillstånd.

Laxfiske i Kukkolaforseen.

Kukkolaforseen i Torne älv,

den kända turistattraktionen två mil norr om Haparanda, befinner sig i farozonen. Bålforsens kraft AB i Sundsvall har köpt forsen i och för exploatering.

Det har stått mycken strid om denna försäljning, och det var först efter ett långt sammanträde med ingående diskussioner och en invecklad rösträkning som köpet blev klart. På finländskt håll — forsen ingår i gränsälven mot Finland — har man stort behov av elkraft bl. a. på grund av utbyggnaden av massaindustrierna i Kemi och ser därför fram mot en utbyggnad av Kukkolaforseen.

De många tusentals turister som i forsen ser en attraktion av första klass är givetvis inte lika glada åt tanken att forsen skall byggas ut i elkraftssyfte.

Den natursköna forsen utgör en omtäckt samlingspunkt där turisterna med spänning följer de skickliga sikfiskarnas arbete med håven och sedan njuter den läckra fisken i nyrökt skick vid kanten av det brusande vattenfallet.

De statliga skogarna

har inte bara ekonomiskt värde. De har också betydelse för det allmänna fritidsintresset. Det är därför glädjande, att Domänstyrelsen under generaldirektör Erik Höjers visa ledning vidtagit åtgärder för att i den mån det är möjligt öppna kronoparkerna för fritidsfolk och naturälskare. Nu förbereder Domänstyrelsen ytterligare åtgärder och vill ändra Kungl. Maj:ts förordning gällande grunderna för förvaltningen av vissa kronoskogar, allt för att bereda större möjligheter för allmänheten att få tillträde till skogsområdena. Samfundet, som beretts tillfälle att yttra sig över Domänstyrelsens framställning, har bl. a. framhållit:

"Naturens värde även som hälso- och glädjekälla har under de senaste årtiondena alltmer ökat. Samtidigt som en stark inflyttning skett från landsbygden till städer och tätorter, har i viss mån en återflyttning skett under vissa tider. Det har då framförallt gällt sådana områden som kunnat användas för rekreation och naturstudier under semester tiden. Behovet av fritidsområden kommer säkert att öka. Samfundet har i sin konsulterande verksamhet funnit, att man nu mer och mer strävar efter, både hos kommuner och enskilda, att få fritidsområden och rastplatser planerade.

Det är därför ett utmärkt initiativ Domänstyrelsen tagit för att göra vissa statliga skogar, i den mån det är möjligt, öppna för det allmänna fritidsintresset. De åtgärder som redan vidtagits

på kronoparkerna för att skapa bad- och rastplatser, har varit mycket tacknämliga.

Vad som ytterligare kan göras i Domänstyrelsens regi för att tillgodose här föreliggande krav bör vara ett starkt allmänt intresse.

När det gäller rastplatser har Samfundet en viss erfarenhet i fråga om dylika anläggningar intill vägar. Här är själva placeringen och planläggningen av stor betydelse. När det gäller campingplatserna är det också av stor vikt att de sanitära anordningarna löses rationellt. Det har visat sig, att campingplatsernas värde till icke ringa del beror på om anläggningens sanitära anordningar är välordnade och välskötta.

Med anledning av vad ovan framhållits får Samfundet tillstyrka Domänstyrelsens framställning."

Lövskogen i vårt land

har under de senaste åren fått sitt område i hög grad begränsat, skriver Samfundet i ett yttrande till Länsstyrelsen i Älvsborgs län och fortsätter:

"Denna utveckling kommer med all sannolikhet att fortgå i ett ökat tempo. Det är därför angeläget, att man söker få till stånd lövskogsreservat i så stort antal som möjligt och skötta på ett sådant sätt att de bibehåller sin lövrika karaktär. Naturskyddssällskapets i Borås förslag att få den ca 12 ha stora Kröklinge Hage fridlyst och bevarad som hagmarks- och lövskogsområde är för den skull att hälsa med den största tillfredsställelse, varför Samfundet tack-samt vill tillstyrka ansökan.

Samfundet vill emellertid samtidigt uttala den förhoppningen, att det blir möjligt för Naturskyddssällskapet att oftare och grundligare än vad som föreslagits

Idéer och hugskott

Samfundet Djurgårdens Vänner har till vederbörande myndigheter avlåtit skrivelser, som går ut på att rädda värdefulla miljöer inom Djurgården. Således har samfundet anslutit sig till riksantikvarieämbetets synpunkter för räddandet av de gamla tullstugorna vid Roslagstull, aktioner för bättre belysning på Södra Djurgården har igångsatts, likaså för Blockhusuddens befriande från all motortrafik samt räddandet av den gamla restaurang "Gubbyllan" vid Djurgårdssläätten.

Vara i Västergötland, en liten köping på slätten, kan förefalla trist och kulturlös för en resenär. Så är dock inte fallet.

Samhället har en förnämlig folkhögskola, som sedan gammalt varit en kulturhård i bygden (rektor A. Johansson var här en pionjär). Av utomstående mindre känt är ett litet kulturreseervat av fin kvalitet, sammanbyggt med församlingshemmet. Det är ett borgarhem, som tillhört en gammal spannmålshandlare och av hans döttrar, som bodde där in på 50-talet, donerat till församlingen.

Det står orubbat kvar och speglar med sina möbler, konstverk, böcker m.m. ett Varahem från 1870- till 1950-talet. Det är ett levande, stämningsfullt museum, som ännu användes för sammankomster och mindre fester.

Ett bra uppslag för andra samhällen, som anser sig lida brist på tradition och kultur.

"Vi fem ungdomar". Det kom ett brev till denna spalt från en grupp ungdomar i Dalarna. Hembygdsföreningen hade på ett möte klagat över att ungdomen ej var med. Då var det fem ungdomar som slöt sig samman till en fotoklubb. Uppgiften var att fotografera bygden och dess liv i arbete och vila. Gruppen har nu hållit på i två år och blivit en frisk, verksam kraft i "föreningen av gamla kverulanter". Kanske är ungdomarna lite för hårda i sin dom, men initiativet är bra, och vi hoppas i ett kommande nummer att få visa prov på deras aktivitet.

Alltså: mer kamera, mer upptäcktsfärder i föreningarna.

övervaka och intensifiera området återförvandling till lövskog och hage. Då barrskog och barrblandskog är de vanligaste naturtyperna hos oss, är det önskvärt att så mycket som möjligt av området återförs till mera lövbetonade

marker, delvis med öppna gläntor, till det stadium således i dess utveckling som präglades av betningen och den begynnande framväxten av lövskog och innan granen hunnit ta så stora delar av området i besittning."

Radio och TV har alltför centraldirigerade program, de regionala områdena är alltför styvmoderligt behandlade — det är en vanlig kritik. Det ligger mycket i denna opposition, men en viss bättring kan skönjas i radions lokalreportage och TV:s provinsprogram (t.ex. Engelbrekts-sons insats i Skåne, Madséns intervjuer, nyhetsbevakningen).

Uppslag till föreningar och cirklar: gör lyssnargrupper kring för vårt arbete värdefulla program, diskutera dem och för fram förslag till nya och bättre program. Det kan ske i krets och distrikt, och det kan i viktigare fall ske vid förtroenderåd och riksstämma.

Lucia har blivit en ny folkrörelse. En rad tidningar anordnar tävlingar, den vackraste väljes (med demokratisk röstning!) och får sin bild i bladen.

På något sätt har det gamla Luciafirandet dragits ner, banaliserats, skriver "Smeden R" från Värmland. Men samtidigt vill han inte helt vara av med "den nya Lucia". Kan vi inte, frågar han, ta upp saken i våra föreningar och se till att de gamla rätta traditionerna följes så långt som möjligt. Och här är vi inne på ett bra uppslag: ta upp de riktiga traditionerna, Lucia, jul, kändelsmessa, valborgsmessa, midsommar o. s. v. liksom lokala fester och minneshögtider och gör dem friska, möjliga att fira för vår egen tids människor.

"Glöm inte städerna!" skriver till oss en medlem från en stor sydsvensk stad och fortsätter: "Jag har läst om de livaktiga hembygdsföreningarna som nu finns också i städerna. I Göteborg har Källe och Ada tydligt blivit medvetna om att alléerna och kanalerna t.ex. är

värda att strida för. Men hur skall vi göra här i X? Här finns allehanda kulturella föreningar och museer, men vi gemene man har ingenting att säga till om. Insändare i tidningarna är ju inte mycket att komma med! Hur organisera en slagkraftig förening?"

BYGD OCH NATUR har fört frågan vidare till Anders Bothén i Göteborg och Vera Siöcrona i Gamla stan. Svar är att vänta med råd och anvisningar.

Stadsbyggnadsfrågorna tar alldeles för liten plats i den allmänna diskussionen, menar Lennart Holm i den förträffliga boken "Stadsbygd" med utsökta bilder av Bengt Klyvare. I den kommunalpolitiska valkampanjen spelar dessa viktiga frågor nästan ingen roll. Man överlåter allt åt fullmäktige och sakkunskap. "Kanske kan man konstatera ett ökat intresse från våra massmedia för dessa frågor: tidningar, tidskrifter, radio och television tar ibland upp stadsbyggnadsfrågor, men ofta på samma högaaktningssfulla sätt som de närmar sig läkarvetenskap och kärnfysik. Ingen vågar säga, att alla dessa tekniker helt enkelt är hjälpmedel, anställda för att på bästa sätt förverkliga våra — dina och mina — drömmar om det goda och välordnade samhället."

Här har våra föreningar — i städer och tätorter — en stor, viktig uppgift: att vaksamt följa utvecklingen och hålla diskussion och opinion vid liv. Ett skandalbygge vid torget, en omotiverad rivning, ett omöjligt vägprojekt, en skandalös stadsplan — det finns massor av frågor att ta upp.

Krönika. Det var Elin Wägner som startade Bergs krönika, som under några år var hela socknens kulturspridare, fylld med notiser, småartiklar och special-

nytt — ett bygdens "vad sig i riket tilldragit". En del föreningar och kretsar av samarbetande föreningar har följt exemplet. Det är en god idé, när man inte har råd att starta tidskrifter och årsböcker, vilket i våra dar är en dyr historia. Ett sammanhållande organ, en orientering i den lilla gruppen, där människorna känner varandra, en tidning där läsarna också är medarbetare — det är vad vi behöver.

En gammal idé, framförd vid flera tillfällen inom Samfundet, har dykt upp igen och delvis förverkligats i Västergötland: att varje hembygdsförening skall ha en studiecirkel. På kursen i Vara vittnades det om, att nästan alla hembygdsföreningar däromkring sedan flera år hade cirklar igång.

Den tanken bör föras vidare. Varje förening bör ha gott om studieämnen, t. ex. den egna föreningens historia ("När vi började"), byggnader och samlingar, märkesmän, gården och byn, samhället, natur och landskap, aktuella uppgifter — det finns nästan outtömliga brunnar att ösa ur. Cirkelarna kan ge våra föreningar ökad aktivitet, fånga in nya medlemmar och dessutom ge ett visst ekonomiskt stöd genom statsanslagen.

Släktgårdsflöjlar utdelades nyligen på Värmlands Hembygdsförbunds stora årsstämma i Karlstad till fyra innehavare av gamla släktgårdar med anor i ett fall från 1500-talet. Det är en utmärkt idé värmlänningarna här tagit upp. Den vackra, smidda flöjeln sättes med stolthet upp på släktgården som ett tecken på att traditionen ännu lever och vördas trots alla hastiga förändringar.

Trädet som miljöbildande faktor är ett ämne, som just nu diskuteras i Samfundets Upplandskrets. Det är en viktig fråga, inte minst för de nya samhällen som nu växer fram.

Man planerar propaganda tillsammans med bl. a. arkitekter och biologer, kanske också en utställning.

Staden är också en hembygd, särskilt om det är en sådan märklig plats som Sigtuna. Hembygdsföreningen där ser som en av sina viktigaste uppgifter att slå vakt om stadens minnen, *samtidigt* som man vill främja stadens sunda utveckling. Hur arbetar föreningar av denna typ? En appell, som Sigtunaföreningen nyligen sänt ut, visar hur man där vill verka för sina syften:

Kurser, föreläsningar och studiecirk-
lar (främst studiet av den egna staden);

Vandringar i staden och dess omgivningar för studiet av natur och minnen, men även av det nya samhället som växer fram;

Kontakter och idébyte med andra föreningar.

Ekonomi och skönhet i landskapet

är titeln på Lorentz Bolins nya bok. Vi hänvisar till annons på omslagets sista sida. Boken, som utges på LT:s förlag i samverkan med Samfundet för Hembygdsvård, kommer att utförligt behandlas i nästa nummer av Bygd och Natur (årsboken), men vi vill här fästa våra medlemmars uppmärksamhet på detta viktiga arbete, som bl. a. måste intressera alla hembygdsvårdare med intresse för det mål boken främst syftar mot: bibehållandet av landskapets skönhet.

Boken kostar 24 kr och kan redan nu rekvireras från Samfundet för Hembygdsvård, Mästersamuelsgat. 3, Stockholm C.

KRITIK och Debatt

Provinskulturen

anses på en del håll stå inför sitt försvinnande. Ragnar Oldberg skriver ett temperamentsfullt inlägg i "Kulturkon-
takt":

"Vid en konferens med nordiska folk-
kulturforskare i september fastslogs det helt sakligt att den regionalt förankrade kulturen inom ett par generationer är dömd att sopas undan, ersatt av en likformig 'rikskultur'. Nutidsmänniskans större rörlighet, de snabba kommunikationerna förklarar denna utveckling.

En mäktig faktor bland dessa kommunikationer och för denna utveckling är radio och TV, vilkas roll i sammanhanget sålunda har stort intresse. Man behöver inte bo särskilt långt från rikshuvudstaden för att av sagda medias sändningar förstå, att radio- och TV-ledningen har sin egen uppfattning om provinskulturen. Radiostyret betraktar *för det första* de regionala kulturyttringarna såsom icke existerande, alltså som om provinskulturen redan nu vore bort-sopad. Med rikskultur förstår man i dessa kretsar — *för det andra* — alltid och oföränderligen den kultur som finns i Stockholm.

Med lätt räknade undantag ses allting i våra radio- och TV-program från Stockholms horisont. Ett decentraliserat kulturliv är önskvärt och kan, skriver GÖTEBORGS-TIDNINGEN, lända 'hela landet till gagn genom att ta tillvara alla de begåvningar som inte har någon chans att hävda sig.'"

Kulturkämpar i provinsen

Sven Stolpe är kritisk mot kulturlivets centralisering och gör i den aktuella frågan följande inlägg:

"Vi vet, att de stora stockholmstidningarna alltmera tränger ut landsortstidningarna. Det betyder bl. a., att de åsikter som en till antalet ganska begränsad grupp storstads- och universitetsstadsmänniskor framför i de stora tidningarna blir normgivande också i delar av vårt land, där förmodligen helt andra erfarenheter och tycken är spridda — men aldrig kommer till uttryck. Man kan därför hälsa varje självständig kulturbärare och journalist i landsorten som en stor tillgång. Det är inte alldeles säkert, att den lilla minoritet som dikterar smaken i de stora tidningarna bättre representerar vårt folks erfarenheter och nivå än en journalist som skriver i en mindre provinstidning. Ibland har man ett intryck av att det i vårt land här och var finns erfarenheter och upplevelser av högre rang och större djup än de som dikterar de stora tidningarnas ställningstaganden."

Trött på glashus

är arkitekt Anders Tengbom, som vill bygga mer mänskligt i tegel och sten. En skönare och mänskligare arkitektur vill man gärna arbeta för, säger Tengbom, men problemet är inte lätt att lösa. Om det kostar t. ex. 50.000 kronor

mer för att få stil på ett hus, då backar ofta byggherren ut. En annan försvårande faktor är utbildningens krav. Det finns många goda arkitektämnen med konstnärliga anlag, som inte kan få ihop till de poäng i matematik som behövs för att komma in vid högskolorna. Vi skulle behöva en privat arkitektskola, en slags opponentskola till dem som nu finns.

Köp-och-släng-entusiasterna

går vidare i sin propaganda. Arkitekt Lena Larsson är en av de ivrigaste propagandisterna. På en diskussion nyligen i Uppsala hävdade hon också att man "skall ge folk vad folk vill ha". Holger Wassberg tyckte att Lena Larsson var sällsynt inkonsekvent och skriver:

"Hon var ledsen över att folk skaffade sig antika möbler och andra gamla föremål och menade att sånt skall man gå till Skansen och titta på. Den som anser att man skall ge folk vad folk vill ha borde inte komma med pekpinnar av typen det där skall du ha i ditt hem och det här skall du titta på på Skansen. Inte skall väl folk hålla en heminredningsexpert i handen vid val av läslampa!

Talet om 'folkbildarnas moraliserande attityd' dök upp igen. Tror verkligen någon att de som sysslar med praktiskt folkbildningsarbete har tid att gå omkring och *tycka illa om* människor som väljer det sämsta? Talet om moraliserande hör inte hemma i en tid då människan ställs inför allt fler och allt svårare val. Som alltid är uppgiften att visa på valmöjligheterna."

Samfundets sommarmöte 1962

Samfundets sommarmöte kommer i år att förläggas till Hälsingland den 10–12 augusti med utgångspunkt från Bollnäs. Som inbjudare står Hälsingekretsen och mötets ledare blir Bollnäs hembygdsförenings ordförande Oscar Björkman.

Programmets huvuddrag kommer att se ut på följande sätt:

Fredagen den 10 aug.

Samling i Bollnäs med vanligt öppningsmöte. Utfärd efter lunch genom Voxnadalen och besök bl. a. vid Edsbyn (hembygdsgård, industrier m. m.).

Lördagen den 11 aug.

Utfärd utefter Ljusnan med besök bl. a. vid Järvsö och Ljusdal.

Söndagen den 12 aug.

Utfärd till Söderhamn med uppehåll bl. a. vid Trönö gamla kyrka. Högmässa i Bollnäs kyrka.

Detaljerat program och anmälningskort kommer att införas i årsboken som beräknas utkomma omkring den 1 maj. Preliminär anmälan kan göras tidigare.

 SOM EN HYLLNING TILL HAR SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRDS HEMBYGDSFOND FÅTT MOTTAGA EN GÅVA FRÅN	 TILL HUGFÄSTANDET AV MINNET AV HAR TILL SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRDS HEMBYGDSFOND ÖVERLÄMNATS EN GÅVA FRÅN
---	---

Vid lyckönskan och kondoleans

glöm ej Hembygdsfonden — För aktiv vård av svensk bygd och natur — med ett bidrag. Insätt beloppet på postgiro 90 06 89. Samfundet för Hembygdsvård, Stockholm, med angivande av givare och mottagare eller ring till Samfundet (tel. 11 94 24, 11 94 44) och insätt senare beloppet på postgiro 90 06 89.

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRDS RIKSSTÄMMA

hålls söndagen den 8 april kl. 14.00 på Byggnadsföreningen, Norrlandsgatan 11, Stockholm.

FÖRTROENDERÅDET sammanträder samma dag kl. 10.00 på Samfundets lokal, Mästersamuelsgatan 3, Stockholm.

Kallelser med detaljprogram kommer att utsändas till distrikt och kretsar.

Uppslagsverk — inspirationskälla

LORENTZ BOLIN

Ekonomi och skönhet i landskapet

"ett diskussionsinlägg, kanske också någonting av en livsåskådning, men dessutom en anvisning av nya vägar för att få en balans mellan skönhet och teknik i dagens samhälle. . . goda översikter om bl. a. vattenproblemet, skogen, den biologiska jämvikten, viltvården, bebyggelsen, nerskräpningen."

Fil. dr John Nihlén i Östersunds-Posten

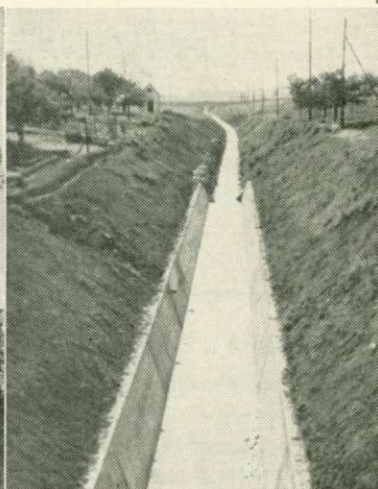
Om naturvårdsproblem och deras lösningar i Sverige och andra kulturländer. En i ämnet oundgänglig bok. Rikt illustrerad.

Pris 24:—, inb. 29:50.

LTs förlag

Luntmakareg. 13, Stockholm.

*Exempel
på god
och
dålig land-
skapspla-
nering.*

BYGD och NATUR

Tidskrift för hembygdsvård

Utgiven av Samfundet för Hembygdsvård

Utgör 43:e årg. av Tidskrift för hembygdsvård. Nr 2 1962

Redaktör och ansvarig utgivare:

Fil. dr John Nihlén

Redaktionssekreterare:

Nils Nihlén

Prenumerationspris:

Kr. 15:— pr år

Medlemmar erhåller Bygd och Natur gratis

Hembygd

*Hembygden är ett begrepp halt som en tvål i ett badkar,
svårt att fånga trots nät av ord.*

De flesta människor använder aldrig ordet.

Vi andra knyter gärna ihop det med kärlek — hembygds kärlek. Vi förknippar det med längtan, vi tänker på livsväsentliga intryck, på rot och ursprung och kanske också livsgärning. Vi lägger in en känsla som gör hembygd till något förmer än ett namn i geografien. Adress kan det aldrig vara. Så långt är vi säkra. Men ger vi oss tid att närmare skärskåda det, då blir begreppet undanglidande och diffust i konturen.

Hembygdstalaren låter som om han vet. Han känner sig varm och hänförd, det är inte att ta fel på. Men ämnet är irrande svårt, och för att få täckord för vad han känner griper han till hjärtefraser som blivit tumsolkade, han citerar skalder som klingar tomståtliga, då de besjunger en tid annorlunda konstruerad än vår. Han glider in i det traditionella hembygdsbegreppets gramfonspår och brukar hamna i barndomshemmet i en bondbygd, helst på fädernegården, med eller utan susande björkar, dock i en stämningsfull natur.

Men därigenom kommer han att tala förbi de flesta. Allmogens hela världsbild har på rekordtid blivit en annan. Ingen talar mer om allmoge. Folkets flertal bor i tätorter. För alla som lever i stad, för industrins folk, för alla som flyttar från ort till ort, för att inte tala om nyckelbarn och missanpassade ter sig talaren lätt löjlig, åtminstone verklighetsfrämmande, museal och förlegad, som Skansen och allmogemusiken gör det. Hans röstläge kan bli så högt att åhörarna frågar sig, om det är meningen att vi skall börja äta på trätallrik igen. De tröttnar på hans romantik, därför att de vet för litet om den verklighet och den tradition, som fra-

serna vuxit fram ur, om den livsform som industrin och maskinerna dödat. Det är som att tala timmerknutar och halmtak med nutidsungdom, som totalt saknar materialkunskap i ämnet. De som inget vet om allt detta tvivlar, därför att talarens ord inte når deras känsla och erfarenhet.

Han förhårligar arvet från fädren. Gammaltidens heder, bra karl reder sig själv, skam att betunga det allmänna, förnösamhet, nödens karaktärsdaning, fattigdomens glädjeämnen. Han pekar på ändlösa mil av handlagda stengärdesgårdar, mossiga monument över slit i en hård tillvaro. Spettet blir en symbol. Vördnad för de gamla och den gamla goda tiden.

De som vet något om detta tvivlar. I alla tider har man prisat det gamla liksom man klankat på ungdomen. Är inte bilden ihåligt helgjutten? Var det så mycket att förhårliga? Skinnflådda händer, brutna ryggar, förvärrat ålderdom, urusel daglön, eländigt kosthåll, dålig avkastning på nyodlingen? Var kommer tiggarna, tallriksslickarna, nådehjonen in i bilden? De sociala motsättningarna? Nej, förfädren var inga änglar och deras bygd inget Paradis. De flesta använde aldrig ordet hembygd. Tusenden och åter tusenden emigrerade från denna besjungna existens, många med hat i hjärtat. Det var alltför fattigt. Nöden danar ingen karaktär, när den knäcker människan. I den magra jormånen kunde inte ens hembygdskärlek gro. Glorifieringen innehåller en verklighetsflykt, som ger oss rätt att tvivla.

Men då, när vi börjat inse detta, kan det märkliga inträffa att vår syn förändras, först då blir stengärdesgården verkligt vacker. Den blir dyrköpt. Talande. Frasen om fädrens gärning får verklighetsdrag, när vi börjar fatta deras problem och livsvillkor, fädren kommer oss närmare, när vi upptäcker hur de var, bristfälliga och trevande som vi, levande som vi, därför börjar de angå oss, oss som tampas i en ny tid, men i den bygd som en gång var deras. Vi lär oss se något mer i det vi ser. Så kan själva tvivlet på hembygdsschablonerna lära oss förstå vad de egentligen ville eller borde uttrycka.

Hur gick det för emigranterna? Många rotade sig så fast att de fick sin hembygd över there, men i det nya landet upptäckte andra att de hade sin hembygd i det gamla. De fick den inte förrän de förlorat den. Och när de återvände till denna hembygd, åldrade, med sparda pengar, kände de inte igen den, och ingen kände igen dem. Allt var förändrat. Alla som vetat något om det som varit låg på kyrkogården. Så var denna hembygd dubbelt förlorad. Men nu visste de mera vad hembygd var.

Det gamla hembygdsbegreppet, det självklara och fasta utan vank och lucka, det håller inte längre, det glider ur våra händer.

Kyrkobyggnaden står ofta som en samlande symbol för traditionen i en bygd (Dalby, Skåne).

Men om nu den bondekultur som gav det enhetlighet är i upplösning, så finns ju i alla fall ingrediensen barndomshemmet kvar?

Ja, lika mångskiftande som alltid. Eftersom ingens barndom är som den andres så blir ingens hembygd riktigt som den andres. Det upptäckte flickan, när modern snyftade: "Jag vill hem." De hade inte samma.

Tusen varianter.

Vi kan ta vackert om en kantstött spillkum, den väcker tankar, därför att en sådan brukade stå hemma på skänken. Vi kan köpa en klocka som tickar som den där hemma på väggen. Små ting river ner stora minnessjok.

En doft av hembakat bröd kan föra oss bakåt genom decennier till något vi glömt, men som vi känner hör till vårt innersta. Där på djupet har vi ankargrund.

Ett ljud från ett öppet fönster kan väcka andra ljud, förklungna. Plötsligt är man åter det olydiga barnet, som fått krypa ner mellan lakan, fast solen ännu är uppe. Gatans ljud kommer in genom ett öppet fönster. Man ser kamraternas lekar, man ser kvällstrafiken, allt blir så märk-

Sjöås gamla prästgård, Småland – en fin representant för det enkla, stilfulla prästtjället.

värdigt intensifierat därför att man bara hör. Mor stökar i köket. Bitterljuv stiger barndomshemmets värld upp inom en, genom ett öppet fönster, av ett ljud.

Jag har hört talas om en förmögen man, som då och då kände sig tvungen äta sin barndoms fattigmat, potatis doppad i sillake. En nattvardsgång till ursprunget.

Man kan hata sin barndom. Man kan skämmas så man ville bränna minnet. Men i sin ålders burgna torka kan en sådan hatare sakna den lilla station, dit han som pojke flydde undan allt trångt och snålt för att se tågen gå ut mot stora världen. Nu, sedan han varit ute, minns han perrongen som en plats, där han ännu kunde längta.

Tusen och åter tusen varianter. Ingen täcker hela begreppet. Det finns ingen barndomens hembygd som är lika för alla. Men den som återvänder som vuxen gör samma upptäckt som emigranten, han känner inte mycket igen. Minnet har förskönat och förstorat, i verkligheten är allt smått.

Ingrediensen natur finns ju också kvar, även den lika mångskiftande som den alltid varit. Det kan vara en svidande vacker utsikt, himlavidden över slätten, skogsåsarna, havsstranden. Det kan vara en detalj, åkröken, vitsippsbacken, klätterberget, ett träd på en bakgård. Det kan vara vildmark, det kan vara kulturlandskap, dock alltid ett stycke natur som är vårt personliga reservat, så otaligt många stycken att de täcker hela landet, inget riktigt som den andres.

Är det inte som om vi fixerats av något i vår uppväxt, ungefär som andungen följer det den först får se, när den krupit ur ägget? Något vi inte råår för, det som råkade finnas där, när vi fick våra grundläggande intryck?

Denna vår hembygd ligger långt bort i tid och rum. Vi ser den först på avstånd.

Avståndet behöver inte vara stort. Roslagsflickan kan känna sig olyckligt roflös i Stockholm, i hembygden på ön ger språket, sysslorna och tankegångarna trygghet. Hennes längtan är inte romantik, den är vana och hopvuxenhet med en levnadsform.

Men avståndet förstorar. I fjärran land, i främmande förhållanden kan hembygdslängtan få en oerhörd kraft, där får oanade ting ett oanat värde. En blomsteräng, ett sus i en björk, ett sommarregn, ett rent vatten, ja varför inte knäckebröd, kan bli något livsnödvändigt och oersättligt. På avstånd pressas vi mot det elementära. I nöd ropar vi, i sjukdom yrar vi på ett språk, som ingen därborta förstår, vår hembygds tungomål. Ursprunget går i dagen.

Hembygd kan vara något som bara finns i vårt inre och inte går att ta på, men som trots detta är den största verklighet. Något som livet igenom påverkar vårt sätt att se.

Kanske finns det för hela denna stora del av begreppet ingen annan gemensam nämnare än längtan. Det är att längta till vattnet ur egen brunn.

Medan det klassiska hembygdsbegreppet är på glid, så får det nutida allt fler nyanser och former.

En småstad t. ex. är redan en hembygd, en stadsdel i Göteborg, Gamla Stan i Stockholm likaså. En handfull överfyllda höghus borde väl också kunna bli hembygd? Eller kan de inte?

En person kan ha flera hembygder. En där han är född och som han minns – han prenumererar på ortstidningen därifrån –, en där han bor och verkar – han är stolt när fotbollslaget kommer upp i allsvenskan –, en där han har sitt sommarnöje och dit han längtar – han som ville bo på landet och ha sportstuga i stan. Men de flesta nu liksom förr

Gammalt och ungt möts. En ståtlig förstukvist från det klassiska Dalarna.

vet inte av ordet, de är hembygdslösa, de söker sin trivsel som de finner den, de flyger och far med hjälp av moderna kommunikationer.

Men då kan det märkliga inträffa, att de som sett mycket och som tycker att allt kan vara lika bra — det ena har mer av ett, det andra av något annat, men till slut blir det hugget som stucket — dem kan det hända att just friheten gör dem rotlösa, de börjar leta något eget att ty sig till, något de äger och kan kalla sitt, där de kan hävda sin art, en plats att växa fast vid. Då kan de upptäcka att de får en hembygd i samma ögonblick omgivningen börjar angå dem på allvar. Kanske var det något sådant pojken anade, när han svarade: "Jag vet inte var jag har min hembygd, jag har inte hunnit skaffa mig någon än."

Även det nutida hembygdsbegreppet är svårgripbart, men alltmer vänder det sig från individens inre minnen ur det förgångna mot den yttre påtagliga verklighet som omger honom i nuet.

Begreppet har svårt att lägga sig till ro i den revolutionerande omdaningstid vi just nu befinner oss i. Aldrig förut i svensk historia har så mycket hänt på så kort tid, som det som just nu sker i vårt samhälle mitt framför våra ögon. Jämfört med den omvandlingen, som började så sakta för hundra år sen, jämfört med den ter sig århundradena förut som hade de inte rört sig, som hade det mesta stått stilla sedan medeltid och forntid.

Inte nog med produktionens industrialisering, arbetets mekanisering och likriktning ifråga om levnadssätt, inte nog med bruten isolering, ändrade kommunikationer och enormt växande samfärdsel, inte nog med att tätorterna ökar, att landsbygden avfolkas, att alla enheter sväller, både gårdar, industrier och intresseorganisationer växer, liksom hembygdens gamla centra, socknarna, går upp i nya storkommuner. Gemenskaperna, som knöt samman de gamla hembygderna, luckras upp av nya samhörigheter, som korsar de gamla mönstren, skoldistrikt, handelscentra, fritelefonråden, fack- och andelsföreningar, religiösa verksamhetsfält. På liknande vis har föreningslivet, fritiden och det allmänna luckrat upp och tagit hand om många av den gamla familjens samlande uppgifter. Det gäller för hembygdstanken att arbeta sig in i de nya gemenskaper som växer fram.

Hembygdsrörelsen föddes ur denna häftiga omvälvning. När man i den såg samhällets brister, ställdes inför emigration och ett hotande bolagsvälde, såg hur folkkulturen slätades ut och hur hemslöjden dog, då ville man slå vakt om vår nedärvda kultur. Man ville hävda den mot en krass och trög materialism och mot en barnslig utvecklingstro. Man ville inte utan vidare släppa det ur sekler framvuxna och beprövade. Man började slå vakt om det egna i den förvissningen att den människa,

som inte har en levande tradition och en levande hembygd, den har förlorat något väsentligt. Den blir lätt rotlös.

Det är en tankegång som i många stycken kan gälla än i dag. Ur den föddes hembygdsföreningarna. Även hembygds känslan tvangs att organisera sig, för att få handlingskraft.

Vi ska vara glada åt våra många hembygdsgårdar. De är resultat av denna organisation under parollen "Varje socken sin hembygdsgård". Industrialiseringen kan de inte hejda, men de ger oss kunskap om fädrens hembygd, och skulle göra det långt mer om man fullständiggade dem med att spela in gammalt folks hågkomster av de samlade föremålens funktion i självhushållet, medan det finns sådana som minns. Några år till och sen har föremålen ensamma inte så mycket att säga oss, de blir mer exotiska än samlingarna i ett etnografiskt museum. Åtminstone en gång på året, på hembygdsfesten, brukar gården vara kultplats för förfädrens minne, det är ingen oviktig funktion och vi gläder oss åt allt vackert som finns där. Men vi i dag vandrar inte till något Skansen för att där finna vår hembygd utan för att få en mätare och ett nyttigt perspektiv på den hembygd vi dagligen lever i. Att återuppväcka det som gått i graven orkar ingen hembygds kärlek. De som skapat bygderna före oss är visserligen många fler miljoner än de som lever här i dag, men det är för de levande som hembygden skall formas och för de efterkommande. Detta är något alltmer framträdande i hembygdsbegreppet i dag, att man skall verka i nuet och blicka framåt mer än längta tillbaka.

Hembygds känslan tar sig nya former.

Låt oss inte ond göra oss om den merkantiliserar, om kyrkroddar blir sporttävlingar som drar 10.000-tals åskådare, om tidningar stryker lokalpatriotismen med hårs, affärsintressena skulle inte infinna sig, om inte hembygdsintresset var stort.

Låt oss vara glada när kulturansvaret mot bygderna visar sig i vattendomstolarnas utslag, i entreprenörfirmornas vägbyggen, när industriernas utbyggnad tar hänsyn, när skogsbolag och domänverk inte bara förstår skogsvård utan även naturvård, när kommunerna beflitar sig om reningsverk, när länsarkitekterna har sinne för sin landsändas byggnadstradition, sparbankerna för allmännyttan, när kraftverken stödar kring sig, när bruken rustar upp sin gamla bebyggelse, när storgodsen bekostar viltvård o. s. v. Låt oss vara glada åt allt som ser litet längre än till ögonblickets profit. Allt detta är arbete för hembygden.

Åker och äng, skog, älv och sjö, vägar, vatten och samhällen ändras inför våra ögon, och tekniken hävdar på alla områden sin företrädesrätt eftersom den planerar för framtiden och ger kalla pengar. Det gäller att

se ännu litet längre och kräva kvalitet i de miljöer som skapas. Det är nämligen sund ekonomi det också. Det gäller att få nutidens, fritidens och framtidens organisatörer att även minnas realvärden som inte är siffror. Att trivsel, kultur och skönhet, som nu ofta onödigt kastas bort av likgiltighet eller okunnighet, är jämförbara med kilowatt, kilometer i timmen och bevilningskronor, att få detta erkänt inte bara i teorin utan i praktiken. Att få in kulturvårdstanken redan vid företagets första planering, i teknikernas medvetande redan i deras yrkesutbildning, hos bankerna i deras långivning, hos myndigheterna i deras ämbetsutövning, att få det inrymt i de lagar och förordningar som reglerar vårt nya samhälles växt, det är något för hembygdsrörelsen att arbeta för. Här gäller det sno på.

Detta innebär en oavslutlig vakthållning. Okunnighet och uppkomlingslater finns alltid och måste alltid bekämpas av en kulturtradition, som måste bevara sin spänst så att den förmår sätta äkthetsvärdena, det sakliga och dokumentära i respekt. Det nya är långt ifrån alltid det gamla överlägset, även om det uppträder hänfullt och överlägset.

Det är modet för dagen att se ner på det nationella och provinsiella. Se t. ex. på dagens arkitektur. Men en standard kan vara dålig fast den är internationell och smittsam. Hur länge vi orkar med den uttryckslösa maskinstil, som utropas som vår tids egenart, det återstår att se. Vi har på några årtionden hunnit finna åtskilliga sådana egenarter nyckfullt tillfälliga, de har fått vika för något ännu modernare. Men att ha kulturspektivet på det man gör, kan aldrig bli omodernt. Att den kommersiella arkitektromantik som just nu duperat storföretagen, både affärshus och skogsbolag, är värre än hembygdsromantiken, när den är som yvigast, behövs ingen stor tidrymd för att inse. Det behövs en barlast av tradition, när svängarna blir för häftiga.

När hembygdsrörelsen av i dag hävdar levande tradition och nedärvd kultur gentemot träig materialism och barnslig utvecklingstro, då är det i vetenskap om att detta får inte låsa den utveckling den vill påverka. Stillastående är död, rörelse är liv. Tradition skapas också i nuet. Det är i vetenskap om att de provinsiella särdragen är organiskt betingade och berikar helheten. Det är i vetenskap om att det är dålig ekonomi att i onödan förstöra det som i sig själv är bra, att det är löjligt tala om framtiden samtidigt som man låter barnet åka ut med badvattnet, att skryt bör mötas med skepsis, att man inte förnekar sitt ursprung ostraffat. Det är i vetenskap om att det vackra och värdefulla ofta är det svaga, som man måste försvara. Man kan vänja sig vid allt, man kan lära sig älska även det fula och sterila, men hembygdsrörelsen vill skapa miljöer mer värda att älskas. Hembygden är arbetsfältet, den bygd vi vill lämna efter oss rikare, vackrare, mer levande.

Kanske finns det även för denna stora, utåtriktade del av begreppet ingen annan gemensam nämnare än kärlek? Där vi lägger ner vår möda, där fäster vi vår kärlek, där skapar vi också vår hembygd.

Hur var det när världskrigen stod runt oss, hur stegrades inte känslan för vår egenart, när vi kunde förlora den? Då fick många sin hembygd, då fick ordet en realitet. Då började vi fundera över fosterland, liksom en och annan började tänka globalt under vätebombskräcken. Då kunde vårt jordklot för en stund förnimmas som en hembygdens farkost bland stjärnsystemen.

Hembygdstanken är elastisk. Begreppet glider ur händerna, jag kan inte hålla det fast, därför att det inte bara är ett arbetsfält utan ännu mer något mentalt, det är en inställning, en uppmaning, en erfarenhet, en tanke, en känsla sammansatt av många komponenter, som så länge de är levande formar sig efter en föränderlig verklighet.

Även om vi aldrig använder ordet så angår oss hembygden i högsta grad, kring dess förkovran borde alla goda krafter samlas.

Hembygden får ny gestalt. Smäckra höghus i glas och betong skapar den nya tidens stil (Högdalen, Stockholm).

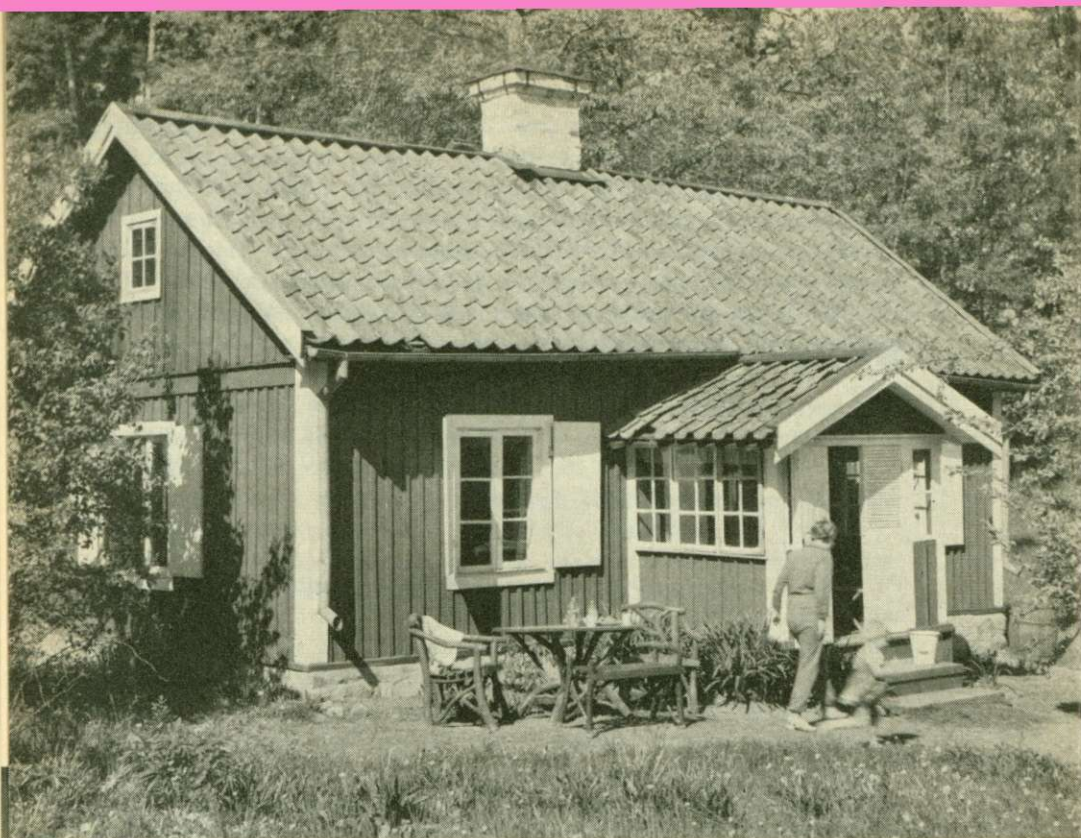

Stadsplan för fritidshus?

På skämt har man brukat tala om "ledighetskommittén" i det svenska samhället, en institution som det visst börjar bli svårt att besätta med kvalificerat folk. I stället har nu, utan allt skoj och sannolikt för första gången i något lands förvaltningshistoria, föreslagits inrättandet av ett svenskt ämbetsverk för fritidsfrågor. Tanken framställdes senast av en riksdagsman på den konferens som Svenska slöjdföreningen nyligen, lika betecknande, anordnade under mottot "Fritidsmiljö". Där ägnade man sig med sammanbitet allvar åt problem som uppvärmningen av husvagnar, motorbåtars underhåll, sängbottnar på turisthotell och bästa formen på en termosflaska.

Ett värdigt föremål för sociologers och samhällsplanerares mödor är också sommarstugerörelsen — den dubbla bosättningen, med en finare term. Sverige, eller i varje fall Norden, är ensamt om den också, vilket tyder på att det inte är fråga bara om en välståndsyttning. Ett par andra förutsättningar har här samverkat med svenskens hastigt förbättrade privatekonomi. En är hans lycka att leva i ett land med fysiskt utrymme för två artskilda bostäder per familj, en annan hans historiska närhet till det snabbt föränderliga bondesamhälle som i dag omfattar en minoritet av nationen. Flertalet av dem som nu befolkar de svenska tätorterna har bott på landet som barn eller vuxna, och en ännu större andel av dem har sina föräldrahem där, med allt vad detta betyder för krav på livsrum, samhörighet med "natur" och agrara livsmönster.

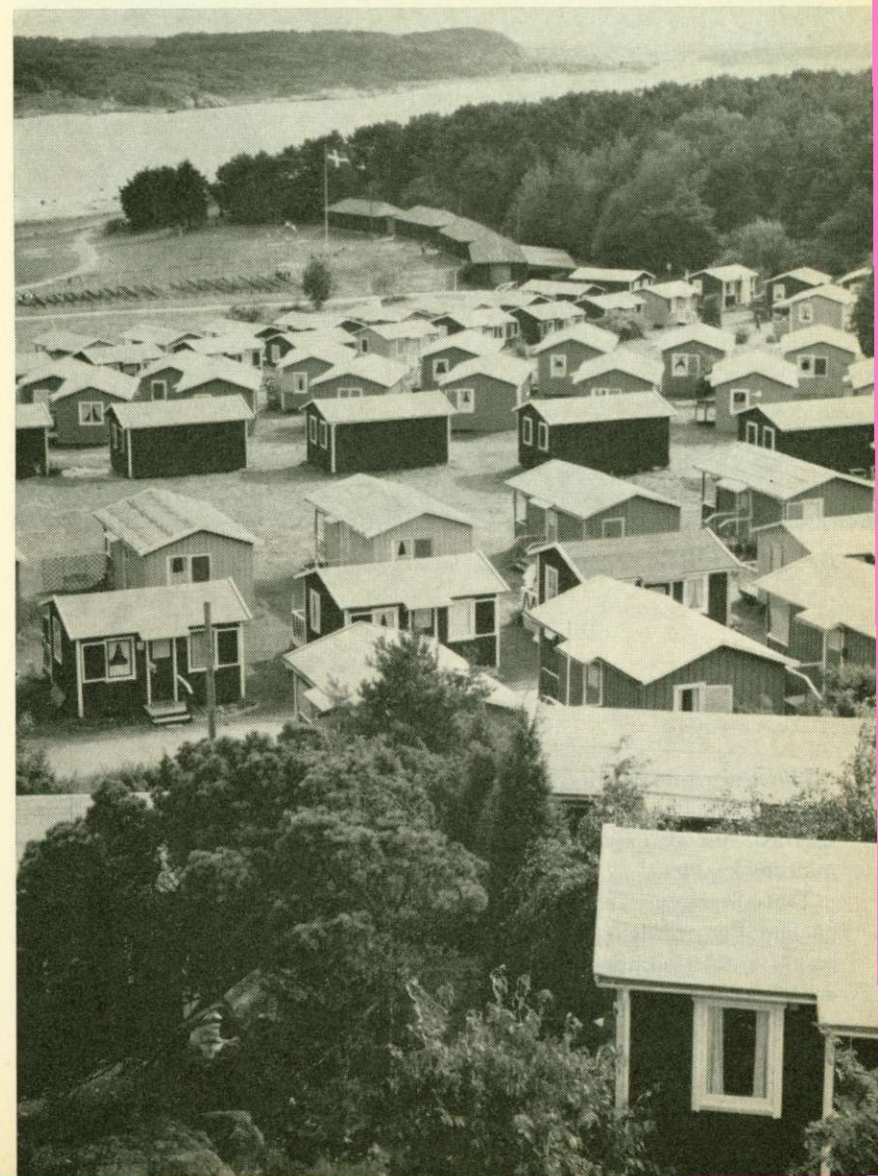
Det skulle vara intressant att få dessa förmodade sammanhang på något sätt systematiskt belysta. Om det är så, att stadsbornas rötter i landsbygdsmiljön har varit en av sommarflyttandets drivkrafter, kan man t. ex. fråga sig om den driften är starkast förnimmelbar hos de helt nyligen industrialiserade eller hos närmast följande, kanske mera romantiskt

Det gamla torpet utgör ofta en idyllisk semesterbostad (Lovön i Mälaren).

disponerade, släktled. Och man kan undra vad bostadsformerna i tätorten har att betyda för den dubbla bosättningens omfång och inriktning. Är den som mantalsskrivits i höghus mera benägen att skaffa lantställe än villaägaren, och lägger kanske hyreslägenheternas folk helst an på en arbetskrävande åkertomt medan den som redan har en förorts-trädgård att ansa föredrar att slå sig ner på ett ofruktbart skär? En tredje frågetyp gäller vilken grupp som befolkar sommartorpen och vilken de mera mondäna fritidsbyarna med en ny sorts kollektiv gemenskap.

Fritidsbyarna börjar bli allt vanligare vid våra kuster (Askim vid Kattegatt).

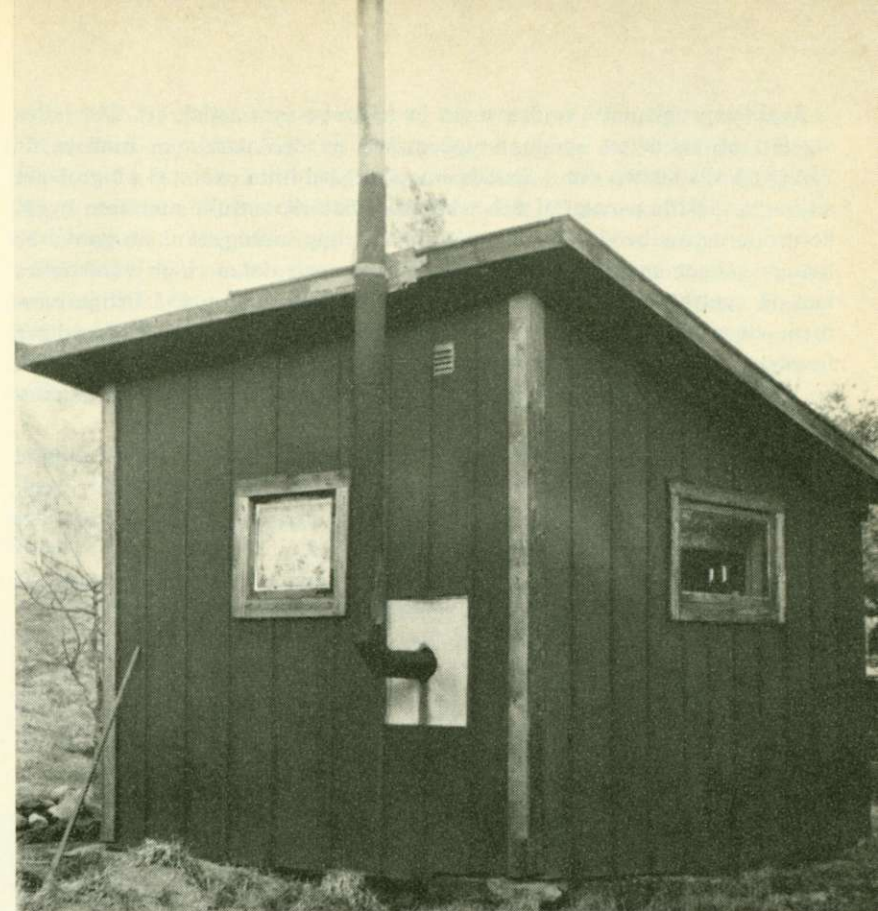

Det gamla härbrä kommer ofta till heders som annex till fritidshuset.

När nu semesterbebyggelsen har blivit en planeringsfråga, får det sägas ha skett från två skilda utgångspunkter. Starkt stiliserade kan de beskrivas som, den ena, ett knapphetsproblem och, den andra, ett spörsmål om kvalitet.

Trots Sveriges rikedom på obebyggda arealer uppfattas ändå tillgången på lämpliga fritidstomter numera som begränsad. Detta beror inte bara på att antalet sommarstugor ständigt växer och i dag ligger vid kanske en kvarts miljon (vi har ingen riktigt säker siffra). Det bottnar också i

Ett avskräckande exempel — ett skjul som fritidshus.

att byggherrarna i allt större utsträckning har sina fasta bostäder hopklungade i tätande stadsdistrikt med motsvarande avståndsstyrda regionbildning — och desto mera glest utnyttjade mellanpartier — för fritidshusens del. Slutligen och inte minst hänger det samman med att vi börjar se strängare på enskild exploatering av sådan terräng som lämpligen bör få vara allmänning, en insikt manifesterad i bl. a. strandlagen. Kort sagt: vi måste hushålla inte bara med naturtillgångarna utan också med tillgångarna på natur.

Kvalitetsproblemet å andra sidan är närmast av estetisk art. Det faller sig lätt att inom ett sommarstugeområde av den sort som numera är vanlig på västkusten och i Stockholms skärgård hitta exempel på groteskt anbragta täckningsmaterial och tekniska amatörkonstruktioner som byggkontrollanterna bedömer vara på tok för uppfinningsrika. Stugorna är många gånger anskrämliga redan som nya, och deras ringa varaktighet kan då cyniskt tyckas välkommen. Men därmed hotar också fritidsslummen, ett egendomligt, modernt begrepp som får en särskilt ödesdiger innebörd i områden där boendet börjat permanentas och krav resas på en icke förutsedd utsträckning av de kommunala myndigheternas tjänstnät.

Dessa båda aspekter bildar bakgrunden till de målmedvetet formade s. k. fritidsbyarna i kommuners, organisationers eller hotellvärdars regi, ambitiösa arkitekters och samhällsplanerarens senaste utväg att, som det uttrycks, kanalisera byggandet av semesterhus.

Det är en lösning att se på med respekt och i utsatta terrängavsnitt kanske den enda som kan tålas. Samfällida fria områden kan då avsättas vid stränder, på hedar och i skogar, byggnadskonstens och hygienens grundläggande krav uppfyllas och andra personligt betingade snygghetsproblem hållas från dörren i kraft av formella ordningsregler eller en oskriven men ändå tvingande kollektiv bevakning av förehavanden på ömse sidor om spjälstaketen. Den som hellre vill hyra än ha eget erbjuds här en möjlighet, och fritidsbyn tillgodoser oslagbart även ett överutvecklat gemenskapsbehov.

Inför denna nya och ur flera synpunkter aktningvärda planeringstyp finns det kanske ändå skäl att tänka över dess begränsning.

Det första man då tänker på är väl att en sådan smått syntetisk fritidsmiljö äger bra lite gemensamt med den bondska livsstil varav så många av oss ännu bär en gnista i bröstet värd att vårda och varför inte underblåsa. I semesterbyarna liksom annars där sommarstugor ligger utlagda i regelrätta kvarter möter ju stadsbon en ny planritad tätort med gator, telefonburar, brandskåp och anslagstavlor. Och nog kan det väl misstänkas, att hans grannar på tomterna intill socialt sett är precis samma sorts folk som han själv och dem som han resten av året trängs med på bussen eller kring tidningskiosken i sin tallomsusade förort.

Vidare noterar man, att den som på vintern bebor en lägenhet där minsta badrumskrok finns monterad redan vid tillträdet visserligen har liten träning i att hantera verktyg och kanske därtill är tafatt av naturen men att ändå alla svenskar blir till snickare inför Vår Herre när de hamnar på sommarnöje. För hur många har inte den största glädjen med stugan bestått i att de byggt den själva? Och hur många trotsiga

men rörande planteringsexperiment, hur mycket finurligt projekterad dikesgrävning, schaktning och bergsprängning, hur stolta koloniseringsförsök har inte utförts i motspänstiga impediment kring våra sportstugor? Dessa praktiska lidelser kan nu befaras ömkligt komma till korta i den konfektionerade dagdrivarmiljö man vill bjuda som ersättning.

Med allt erkännande av att fritidsbyarna på sina håll skulle betyda en sanering och ett estetiskt framsteg och att de antagligen också svarar mot en del människors personliga önskningar bör man ändå inventera möjligheterna att länka in den efterfrågan på mera konventionella sommarhus som är påtaglig i banor som samhället kan välsigna.

Fritidsbyarna kan betyda en sanering och ett estetiskt framsteg (Askim vid Kattegatt).

Kanske är den växande bilismen i förening med en krympande arbetsvecka det som man har mest att hoppas av. Därmed minskar ju närhetsbehovet, utflykterna till stugan kan sträckas ut till tiotals mil, inte bara över semestern. Familjeförsörjarna får lättare att godta den ordningen att de inte når ut till de sina varje sommarkväll, när de väl kan räkna med ett par ograverade ledighetsdagar varje veckoslut. Här arbetar utvecklingen inte för en koncentration av sommarhusbyggandet utan för en spridning av det; då bör också kravet på detaljreglering av amatörbyggarnas vällovliga nit kunna lätta.

I samband med denna spridning frågar man sig om inte ännu fler av de mindre lantgårdar som industrialiseringen och hopslagningen av jordbruksägor frigör skulle kunna komma fritidsfolket till godo än vad som nu sker. Ofta får de ju bara förfalla, och inte så lite är väl det en fråga om bristande upplysning. Tusentals ödetorp över hela landet skulle när de övergavs ha blivit bra mycket billigare att förvärva och sätta i stånd och bildat bra mycket charmfullare semesterställen än motsvarande nybyggen. I Norrland kan man t. o. m. träffa på dem byavis, en sak att tänka på för den inrotade stadsbo som tycker det blir för hemskt med uggleroopen kring ett ensamt skogstorp: även den gamla bebyggelsen bjuder outnyttjade bymiljöer.

Ät den som ändå föredrar att bygga själv skulle man önska en mera målmedveten rådgivning, estetisk och teknisk, från kommuner eller centrala myndigheter. Hittills har det väl varit tveksamt om den vägledning som ändå lämnas exempelvis i byggnadsnämnderna ens varit allmänt bekant bland amatörbyggare. Särskilt angeläget är det att dessa får upp ögonen för valet av en konstruktion som lämpar sig för framtida tillbyggnad, ett förutseende som alltför många tycks sakna.

Nog kunde man också räkna med att Fritids-Sveriges planeringsproblem, inte minst det allra sist nämnda, skulle få mindre omfattning med en frikostigare bankpolitisk inställning åt det hållet. Att redan befintliga semesterhus, det må vara sportstugor eller sommartorp, inte mera villkorslöst belånas t.ex. upp till taxeringsvärdet ter sig lätt utmanande i ett läge då rent av konsumtionskrediter betraktas som en alldaglighet. Och vad skulle inte små byggnadskreditiv betyda för att få till stånd lite rejälare, vackrare och i längden mer ekonomiskt planlösta fritidshus än dem som nu sätts i gång alltför blygsamt för att sedan byggas på i underliga etapper, där man bara alltför tydligt kan datera ägarens uttag från sparbankskontot?

En liten ändring på den här finansiella punkten är nog inte orimlig, ty det går väl en del bankpengar till fritidsbyarna också?

Minne från hembygden

En stor, röd byggnad intar en central plats i mina barndomsminnen. Den hette också Övergrans centralskola och mycket därför inbillade jag mig att den var lite finare än andra folkskolor. Västerut i socknen låg Nyckelby lilla skola, en timmerkåk med en lärarinna.

Under hösten 1961 har centralskolan bytt namn och uppgift. Den är nu hembygdsgård. Denna utveckling glädde mig och framkallade en del minnen, många över femtio år gamla. Minnen som, trots stora, sociala orättvisor vid fördelningen av denna världens goda, ännu känns idylliska. Troligen förlorade för moderna barn i jäktandets tidevarv.

Det var 1905 och jag hade genomgått de två småskoleklasserna och fick flytta upp till "storskolan" som nu är hembygdsgård. De fyra klasserna där bestod av en lägre och en högre avdelning, sammanlagt omkring femtio ungar som "klockarn" ensam undervisade. Första dagen tittade jag med respekt på hans tjocka mage med klockkedjan på och hörde med skräck hur han, mustaschklippande, lovade oss smörj om vi inte lydde, läste och passade tiderna. Men han var innerst snäll och använde sällan rottingen som varnande stack fram bakom kartsåpet.

Mera än skolan som sådan är det huset och omgivningarna som starkast lever kvar i minnet. Mest i sommarglans men nog minns jag också vintermorgnarna i skolsalen när den stora kaminen rykte utan att värma. Halvblinda av röken dunkade vi med fötterna och rörde på tårna i pliggkängor och stövlar för att inte alldeles stelna. Men det hjälpte inte stort. Grinande av skoskav och ömkylning drog vi av oss skodon om kvälarna och mor strök med fotogenlampans veke över de rödblå tårna. Den enda behandling hon kände till.

Ja, kristendomstimmen under vintern sade oss mera om martyrerna än om den himmelska glädjen. Något som förövrigt gällde den tidens undervisning och skolgång överhuvud.

Det vackra gamla torpet, som nu blivit Jan Fridegårds sommarställe (Overgran, Uppland).

Men det finns ändå mera av sommarmorgnar i minnet, morgnar då fågelsången från klockarens trädgård kom med blomsterdofterna in genom de öppna fönstren. Även då blev kristendomsplugget grått och meningslöst inför Guds direkta predikan från klockarträdgården. Luther såg man som en satgubbe med sitt breda ansikte på långkatekesens pärm.

Men omgivningen. Den urgamla brunnen där jag tyckte mig se den samaritiska kvinnan komma till Kristus med vattenkrukan på huvudet. Brunnen med ett träämbare och en väldig trädstam med rotnöl som

hjälppte en att hissa upp ämbaret. Brunnens överbyggnad var ofta täckt av svallis på vintern och det kom vår klockare att varna med en blandning av ilska och ängslan att om ni går och halkar i brunn så blir det smörj.

Bäst tyckte jag om honom när han, strax före klockan tolv, knäppte sina feta händer på magen, slöt ögonen och inför de fyra klasserna erkände Guds godhet i matväg:

"Gud, med en nödortfittig spis
Du oss styrker här i livet,
må vi njuta vad Du givet
måttligt och Ditt namn till pris."

Medan jag och några andra statungar vilt sprang hemåt för att hinna äta och vara tillbaka på middagstimmen, tonsatte jag bordsbönen i tanken och i takt med benen. Melodien liknade mest "Den lustige kopparslagaren" som min far sjöng till Magdeburgerspelet. Efter skolans slut tog vi det lugnare, tittade i mars på hästhovsknopparna från det de

"En stor, röd byggnad intar en central plats i mina barndomsminnen." (Overgran, Uppland).

anade gult i knoppen och till dess de i massor klättrade upp ur diken och spred sig ut över trädesåkrarna. Följda av vårlök, blåsippor lite före vitsippornas svala mattor. Gullvivor och så det bästa av allt — smultronblommen på dikesrenarna. Ja, vi levde nära skapelsen och allt det sköna som för moderna barn är "larv".

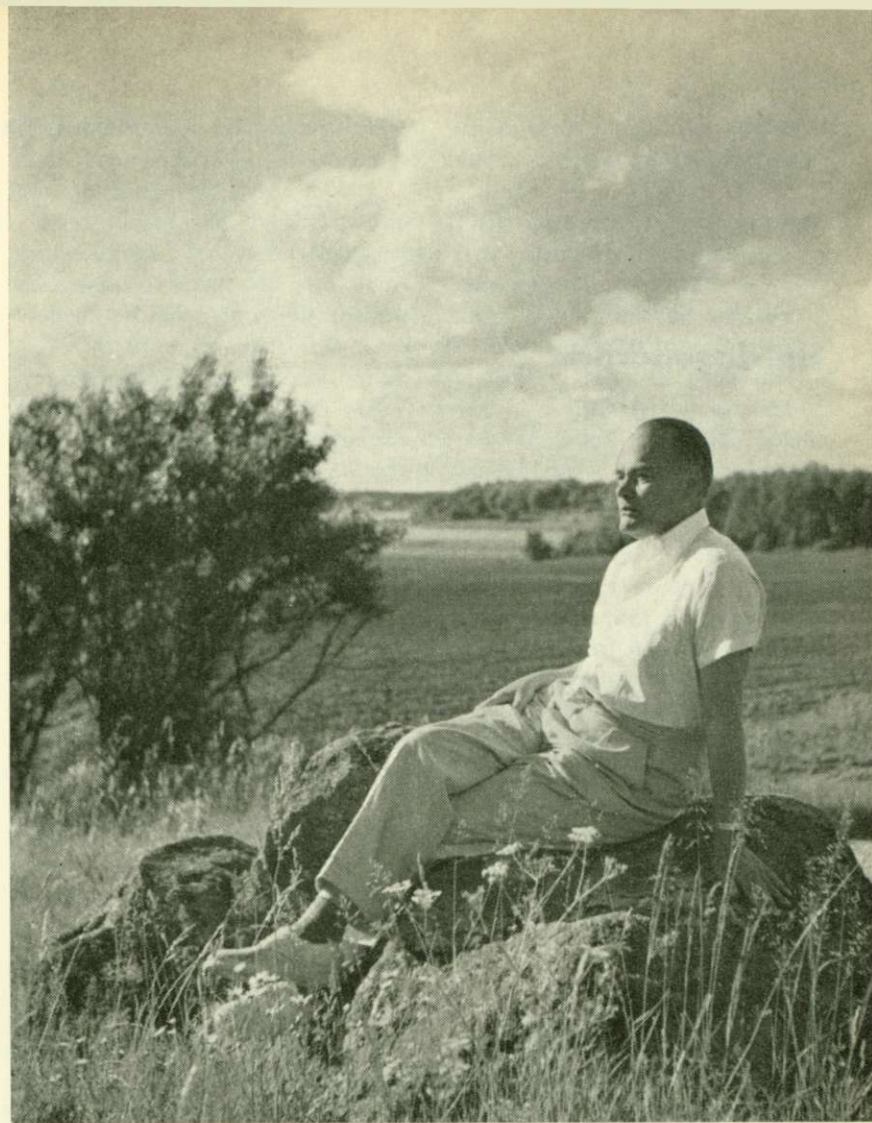
Lite framom de övriga minnena från folkskolan står en strålande och doftande försommardag. Klockarn hade sin bästa kostym, flaggan blåste blågul från stängen, humlor och bin surrade, fjärilar for på vacklande vingar över trädgårdens blommor och blad. Vi fick pryda skolsalen som till examen och klockaren berättade fint och roligt om Linné. Det måste ha varit 200-årsdagen av hans födelse.

Min inre glädje var stor fast jag inte visste varför. Vi fick sluta "på middan" på grund av dagens betydelse. Hemkommen berättade jag hänfört för mina föräldrar vad jag hört om Linné.

— Ja, han var nog en bra karl, svarade min far. Men hur fan tror du det skulle gå om alla gick omkring och nosa på blommor? Om ingen arbeta?

Men jag såg att han skojade med mig och min glädje över den dagen tycks vara livet ut.

Underligt är livet vid jämförelse ett halvsekel senare. Rikare i ekonomisk mening, fattigare i andlig. Men det är riktigt och glädjande att barn som gick i Övergrans centralskola för mer än sextio år sedan nu kan besöka den som hembygdsgård och minnas.

Jan Fridegård i sin hembygd, vars natur och folkliv han skildrat så mästerligt ("Hällen", Övergran, Uppland).

Jan Fridegård och Gösta Bonde diskuterar ett fornfynd vid Katrinedal, Uppland.

Hälsingegårdar

Röda träslott är ett ofta använt begrepp, då det gäller att beskriva den äldre lantliga bebyggelsen i Hälsingland, målet för Samfundets sommarresa anno 1962. Och ändå härstammar det ursprungligen inte från Hälsingland utan från Dalarne, där Karl Erik Forsslund för eviga tider knäsatte det i den hembygdsrusiga beskrivningen av sin och fru Fejans älskade boning vid Vessmans strand. Från Dalarne kommer också intendent Karl Cajmatz, föreståndare vid Hudiksvalls museum och numera en bättre kännare av landskapet och bebyggelsen än hälsingarna själva.

— Imponerad av den gamla byggnadsstilen, ja visst blir man det, säger herr Cajmatz. Och ingen behöver tvivla på att han menar vad han säger, fast han utom den ärftliga belastningen hemifrån "rumpdalarne" även kan se tillbaka på några år i Medelpad, där man av ålder inte heller snålat med trävirket eller konstrat med rumsindelning och placering av fönstren.

Egentligen är det det senare, som kan göra en förtvivlad, då man träffar på en del renoverade gamla hus, säger intendenten. Och allra värst är det, då man på samma fasad kan träffa på flera olika fönstertyper i rad eller, alltsomoftast, hoppande upp och ner och till och från som i en allt annat än lustiger dans.

Och inte är det nödvändigt heller — även om man, som det heter, vill bygga eller bygga om huset inifrån. Med lite grand av fantasi och sunt förnuft till hjälp kan man både inreda ett kök och möblera ett annat rum med två fönster en bit ifrån varandra lika bra och effektivt som om man, med byggnadsstilens förödelse som följd, timrar igen dem och sedan tar upp ett nytt och större mitt emellan.

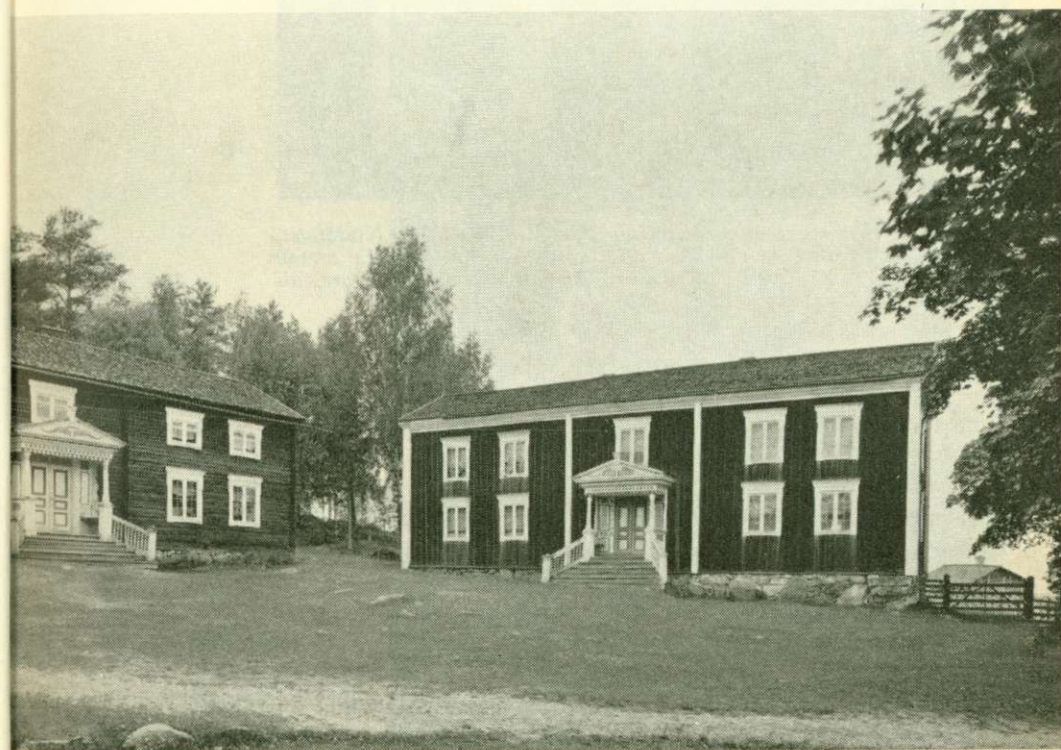
Allra ledsammast är det förstås, om man sedan utför operationen i fråga bara på ena sidan om förstubron och den ofta oerhört vackert

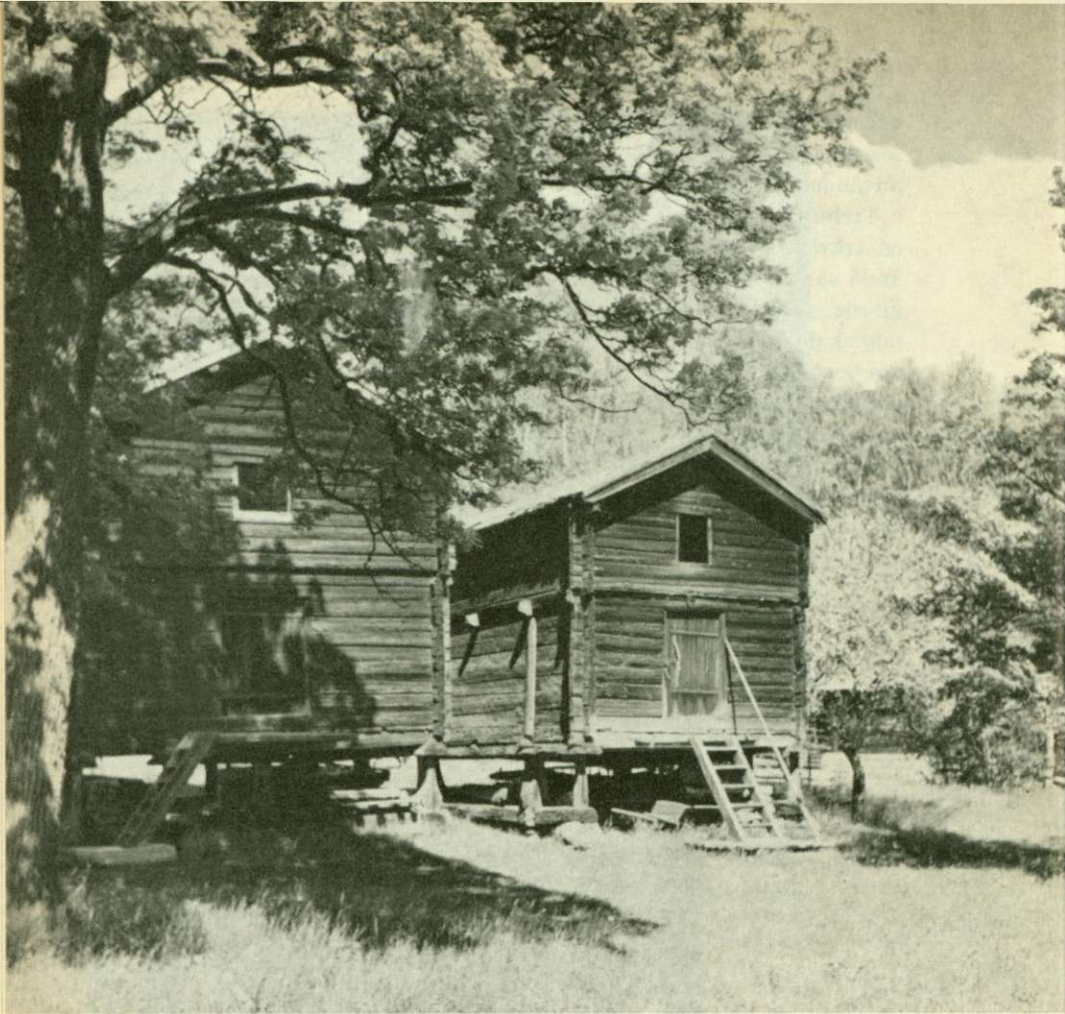
snidade dörren och dörrinfattningen — till exempel i köket — medan man låter den andra förbli orörd som en dystert och anklagande påminnelse om att "sådan var min stil" . . .

Men sådant sker lyckligtvis inte överallt där man nu placerar, inte timret direkt, men gärna skogspengar i nya och gamla hus — i det senare fallet i avsikt att göra dem vintervarma och bekvämare än förr. Och då erbjuder de gamla träslotten hart när obegränsade möjligheter.

— Det finns knappast någonting så roligt som att göra förslag till renovering av en stor och rymlig hälsingegård, sade en gång arkitekt Ingeborg Vaern Bugge, som varit verksam på Samfundets byggnadsbyrå och som projekterat en hel del förslag på varsamma och ändå effektiva renoveringar, som inte minst gjorde husmödrarna glada och belåtna, både då det gäller kökssidan och finrummen, som vi hälsingar envisas med att hålla kvar.

Ett av Hälsinglands pampigaste röda träslott är Bånga i Alfta socken.

Häbbren får inte fattas i en artikel om Hälsingebyggnader. Här är två från Lenningsgård i Bollnäs.

mota vinterns is och snö och sommarens solhetta ska se ut med plats för ett kaffebord, soffa och stolar. Och familjen är stor och gäster välkomna som alltid på landet. Helst naturligtvis sådana gäster till vilka man, utan krus då man själv är mitt i arbetet och saknar veranda, kan säga "kom in i köket", vilket, åtminstone i Hälsingland, liksom är en tyst värdering av gästen som varande riktigt folk och ingen oförstående och kritisk snobb.

Tusen år på egen gård

Näverkärrs gård ligger i Fågelviken inte långt från Lysekil i en trakt präglad av storslagen, vild skönhet. Den är belägen nära havet, lär för vind bakom slätblåsta knallar, men vågbruset sjunger i öronen var man går på ägorna. Det är inte lätt att hitta hit, man får fråga sig fram på slingrande småvägar som går under egendomliga svartblåa berg. Översvämmade åar dånar ödsligt i obebodda trakter. Man får en vision av urtidslandskap, fräscht och obegagnat. Och himlen ovanför är så trång och disig att man mycket väl kan tänka sig den som nytillverkad av en jättes huvudskål. Åtminstone denna dag i november då vi gör vårt besök.

Ett väderbitet 1700-talshus står där plötsligt när vägen vrider sig runt en bumling, sedan rätar den på sig och går spikrak och välhållen rakt på huset.

Fru Signe Benjour, som har ärvt gården efter sina föräldrar, är en självklar centralfigur i familjen med den fasta blick och goda hållning som brukar följa med vanan att styra och bestämma. Hon sekunderas av maken Karl Benjour och barnen Karl Bernhard och Ingeborg när hon berättar om gårdens urgamla och märkliga historia. Solen, som för en stund bryter igenom molntäcket, glittrar i de gamla fönsterglasen som har buktat sig och ändrat färg under århundradenas lopp. På bordet vid fönstret ligger en arvebibel från Karl XII:s tid, bredvid den en postilla från 1612, där anteckningar har förts över viktiga händelser i släktens historia. Bland annat kan barnen Benjour här läsa hur det gick till i detalj vid deras morfars farfars fars bröllop. Det var en fest som varade i dagarna sju med så mycket mat och dryck att man finner det svärberipligt att deltagarna någonsin kunde ha hämtat sig.

Näverkärr har alltså gamla anor. Enligt gårdspapperen har den gått i arv inom samma familj ända sedan 1500-talet. Och i riksarkivet i Köpenhamn — trakten är ju gammal dansk botten — finns handlingar

från 1391 där gårdens namn nämns, redan då en fri gård som sedan dess heller aldrig lytt under någon, vare sig kronan eller herrgårdar. Där papperens vittnesbörd tar slut tar den muntliga traditionen vid. I vår tid med dess massmedia, snabbt glömda tidningar, tidskrifter och böcker, förefaller det hart när otroligt att en muntlig tradition har kunnat fortleva inom en släkt i århundrade efter århundrade. Det är emellertid långt vanligare än man tror, och ännu i våra dagar har vi gamla människor som kan berätta om seder, bruk och märkliga händelser i sina hemtrakter från urgamla tider. Traditionen här har länge varit rik och levande, tyvärr går väl mycket förlorat i glömska, men det tecknas också upp en del.

Näverkärns gamla historia nedtecknades sålunda redan i slutet på förra århundradet av en stadsmamsell som vistades här mycket och sökte tröst efter en olycklig kärlekshistoria. Hon lyssnade till de gamlas berättelser, som hon nedskrev med tunn, prydlig piktur. Ark lades till ark, det blev en försvarlig bunt så småningom. Nu finns den inbunden och förvaras tillsammans med många andra böcker, handlingar och skrifter som alla berättar något om gården och dess folk.

Enligt denna gamla berättelse, som har sina förgreningar långt in i heden tid, var den förste som här slog sig ned en man vid namn Asbjörn Starke. Han var en vittfaren viking, en tapper svärdsman som mått på ära och bragder grundade sitt fasta hem här i lä av bergen. Här byggde han sin gård, här brukade han jorden som den förste Näverkärnsbonden. När han dog rönt han hedersbetygelsen att brännas i sitt skepp på Edsbergets krön. Detta hände på 900-talet, och den som tvivlar på att det är sant kan ju själv gå upp på berget som ligger strax intill — och där det f. ö. finns en hisnande och enligt traditionen också använd ättestupa — där en väl bevarad forngrav visar var Asbjörns kvarlevor vilar. Några av Asbjörns söner ljöt enligt sägnen en ond bråd död och begravdes i skogen nedanför berget. Även deras gravar har man funnit.

Digerdöden, som på 1350-talet decimerade vårt lands då till en knapp halvmiljon uppgående befolkning med en tredjedel, skonade enligt sägnen den här gården. Men runt om i trakten för den härjande fram. Bredvid det nuvarande 1700-talshuset har man vid dikesgrävning hittat förkolnat trä som utmärker var den tidigare mangårdsbyggnaden, troligen från 1500-talet, har varit belägen, och förekomsten av fina kakelugns-skärvor vittnar, vill man tro, om att förfädren hade det gott ställt ekonomiskt och socialt. Ganska tänkbart, eftersom här fanns både sillsalteri och trankokeri i gamla tider.

Näverkärns historia som fri släktgård är alltså tusenårig, och det är först i vår tid som arvsföljden har hotats. Först var det under andra världskriget när ett par trävaruhandlare köpte upp fru Benjourns syskons

Näverkärns marker har en underbar flora och ett i övrigt säregt landskap (Fågelviken, Bohuslän).

arvslott, vartill hörde präktiga skogsskiftet. Köparnas mening var att kalhugga området och ge arbete åt en parkettfabrik som de ämnade sätta upp i närheten. Emellertid lyckades fru Benjour stoppa avverkingen och efter en långvarig process köpa tillbaka de av syskonen försålda områdena och lägga dem under huvudgården.

Landsdelens naturskyddsföreningar anser att fru Benjourns kamp är en bragd, ty härigenom har ett stycke unik svensk natur räddats från förgängelse. Det gamla hednastället är enligt den botaniska expertisen omgivet av en "sällsynt och botaniskt rik lövskogsrest". Näverkärr ligger liksom i en gryta där väggarna utgöres av berg, vilkas sidor är skogbevuxna med vegetationen fortsättande en bit in på grytans botten. Här öppnar den sig här och var i leende lövängar, går på några ställen i lekfulla slingor ända fram till havet, små ljusgröna poetiska överraskningar som dyker upp där man minst anar dem på den i övrigt vresiga klippkusten.

Här är en underbar markflora om våren, här finns ett alkärr med gula svärdslliljor uti, hit kommer mängder av turister för att se och njuta

Gårdens ägarinna, fru Benjour, arbetar enträget på att bevara ett levande kulturlandskap (Näverkärr, Bohuslän).

av de vackra omgivningarna, många besökare är dock tyvärr så promenadslöa att de måste köra bil över lövängarna och ända fram till randen av havet. Förra sommaren var det t. o. m. en stor amerikanare som hade kört ut i havet så långt att han satt fast och måste hjälpas i land av snälla näverkärrsbor. Där naturskönheten går in går naturvettet ut. Det är en ofta sorgligt sann regel.

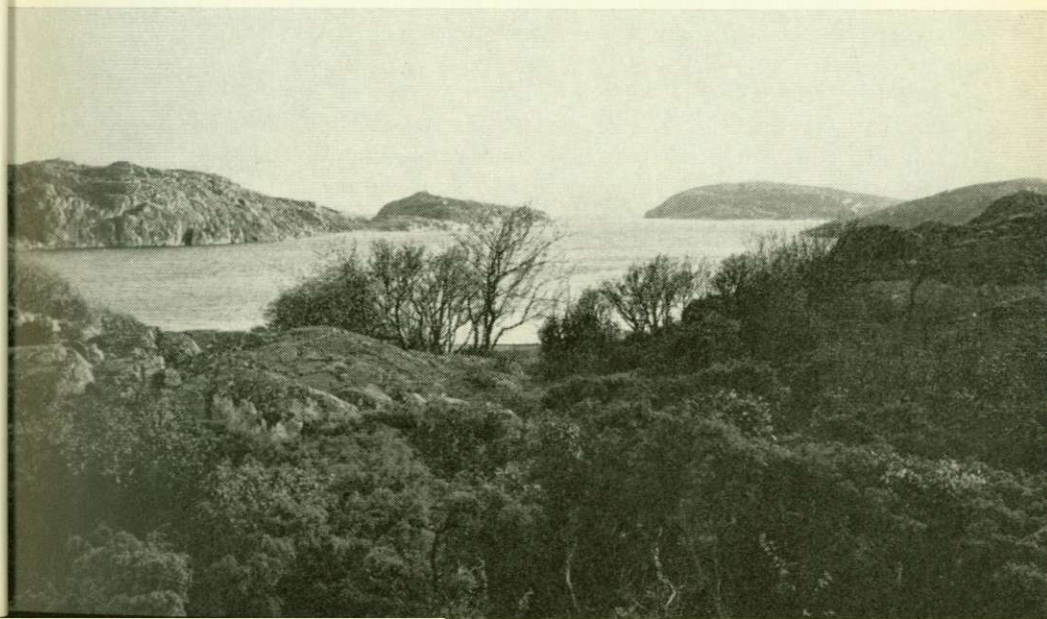
Nu har emellertid vännerna inom det lokala naturskyddet funnit att Näverkärr egentligen är så unikt att det kanske toge skada av att det tusenåriga jordbruket fortsatte, åtminstone så intensivt som nu är fallet. Stora delar av gårdens areal borde i stället göras om till ett slags fri-luftsmuseum där vissa föreningar svarade för renhållning och nödig försiktig skogsröjning. Benjourns har t. o. m. blivit ombedda att lägga igen åkrar för att på så sätt återställa den unika lövängskaraktären till ett större område. Det har anmärkts på att man dikade ut ett stycke vattensjuk mark, den var ju så vacker! Gårdsägarens svar att man för sin bärgnings skull är tvungen att bruka sina 13 hektar så effektivt som möjligt vill naturskyddsentusiasterna inte riktigt ta på allvar.

Men fru Benjourns lika enkla som fasta avsikt är att fortsätta skötseln av sin gård med dess skogsmark (alm och lind mest), vackra lövängar och idylliska stränder så som den har skötts av hennes fäder. Nu som förr används lövängarna till betesmark åt korna, vilket inom parentes är ett livsvillkor för lövängen. Ty om kreatursbetet upphör, dröjer det inte länge förrän den har växt igen.

Det för den yttersta västkusten sällsynta skogsbeståndet utgöres nu till största delen av äldre träd, vilkas levnads dagar ser ut att vara räknade. I avsikt att nöta så lite som möjligt på den föga robusta naturskönheten har betestiden minskats undan för undan. Naturälskare som söker sig hit ville man be lägga detta på minnet och röra sig i markerna med större hänsynsfullhet än vanligt. Ty vem som vill är välkommen hit att se och låta sig vederkvickas, fru Benjour är sannerligen inte den som markerar sitt ägandes gränser med gunnebostängsel och förbudsskyltar.

Till sist kan man ju, utan att direkt ta ställning i den märkliga tvisten, fråga sig ifall det inte kan vara lika intressant för den besökande naturvännen att ta en titt på en tusenårig släktgård med förfädernas forngravar på ägor som det är att betrakta de botaniska märkvärdigheterna. Har båda kunnat samsas i tio sekel hittills, så ska det nog gå bra i fortsättningen också.

Vackra lövängar och idylliska stränder kännetecknar den tusenåriga släktgården Näverkärr, Bohuslän.

Hur förena tradition och nyskapande?

Dalarna torde vara ett bland de mest traditionsbundna landskapen. Den, som i över trettio år verkat där som grundare och ledare av ett internationellt kulturcentrum, med huvudsyftet att vara ett hem för nyskapande idéer i en yttre ram av en dalagård i knutat timmer, har därför haft stora möjligheter till en kontrastrik upplevelse av rubrikens fråga, en livsfråga icke blott för Dalarna, icke blott för all hembygdsrörelse, utan för all levande kultur.

Mitt svar är detta:

Där finns inte i sig någon motsats mellan det nya och det gamla. Tvärtom. Ju mer en människa vill verka för det nya, ju mer hon alltså sträcker sig hän mot framtiden, desto starkare upplever hon sambandet med det förflutna. På samma sätt som ju högre ett träd vill växa, desto djupare tränger dess rötter ned i jordens inre. Det mått av själslig hälsa vi äger individuellt eller "folkligt" kan direkt mätas med den grad, i vilken vi har inom oss en dylik levande kontinuitet mellan gammalt och nytt.

Se hur dalakulturen kommit till! Att den blivit särskilt rik, beror ju inte på att människorna där levat isolerade, liksom skapat blott utifrån sig själva, som nutida landskapschauvinister vill göra gällande. Dalafolket tvingades mycket tidigt ut i världen, därför att jorden gav för litet att leva på. Man ägnade sig vid sidan av jordbruk åt hantverk av olika slag, män och kvinnor, och vandrade sedan ut icke bara över hela Sverige utan ut till andra länder, med Moskva som yttersta gräns i öster och Skottland som yttersta gräns i väster, ett slags fredliga vikingafärder, och sålde både sina saker och sina tjänster. Och under dessa färder har man haft blicken öppen för det nya vackra som man upptäckt, tänkt att det eller det borde allt vara vackert eller bra hemma och tagit det med sig, ting, idéer, melodier etc.

Timmerflyglarna på Siljansgården i Dalarna fogar sig vackert och pietetsfullt in i anläggningen.

Det är i samma anda också Siljansskolan, eller som det heter som gård, Siljansgården, byggts upp. Men detta efter resor, som kom att omfatta hela jorden. I dess inredning avspeglas alltså också något av detta än större sammanhang. Vad är då det förenande? Jo, tingen har varit icke blott ting, döda ting, utan något av levande väsen, vänner som blivit utvalda, liksom man inbjuder vänner till en gemensam samvaro, till att harmoniera med varandra. Det tysta samband, som därmed uppstår mellan tingen och människan och tingen emellan, är det icke hemligheten i all skönhetsupplevelse och i all känsla av hemtrevnad?

All kultur, så skulle detta program kunna formuleras, har sin grogrund i en öppenhet för det vackra — eller rätta — var vi än påträffar det, i gamla, nuvarande eller kommande tider hos alla folk, i en spänningsfylld förening med kärlek till hem och hembygd.

*

Det finns dock en annan syn på tradition. Det är en syn, som icke blir framåtblickande, utan tillbakablickande. Den gamla tiden blir den "goda tiden", guldåldern som sådan. Där uppstår en slags självuppgivenhet inför de gamla formerna. Man tilltror sig icke en egen skönhetslidelse och smak, en egen nyskapande förmåga. Man hamnar i en mer eller

Ett loft från 1500-talet, flyttat från Transtrand, är inrett med ljusa, moderna sovrum (Siljansgården, Dalarna).

En klassisk bild från Dalarna: kyrkbåten dras ut nedanför Rättviks kyrka.

mindre opersonlig kopiering av gamla former. I detta ser man en trofasthet mot det förflutna. Men däri ligger något falskt. Ty de former, mot vilka vi nu är trofasta, fanns icke, när de en gång nyskapades av "fäderna". Trofasthet mot fäderna betyder djupast att vara nyskapande som de, ha eget skönhetssinne som de.

En annan sak är att åldern ger varje föremål ett tidigt djupperspektiv, en patina, som tillika är en estetisk valör. En annan sak är också att bevarandet av gamla föremål har en historisk och museal betydelse, är ett medel att få kunskap om gångna tider. Men även detta har sin gräns. När en slavisk inställning till de gamla formerna inkräktar på de nyskapande krafterna, då blir ett helt landskap till slut något av ett dött museum. Något man just kan finna i Dalarna.

Samtidigt har den moderna tekniskt-materiella välfärdsväckelsen medfört en faktisk revolutionerande förändring av de yttre, materiella levnadsvillkoren. Men då nu tidigare ett slaveri eller en mindervärdeskänsla inför de gamla formerna medfört ett bortvisnande av en levande kontinuitet och av det omedelbara, nyskapande skönhetssinnet har resultatet blivit att starka museala reliker står sida vid sida av en grotesk smaklöshet och rotlöshet. Färggranna vepor, vävda för bruna väggar och ljusdunkla rum, sättes t. ex. upp på ljusa väggar med stora ljusöppningar.

Och så alla trätunna snickeriindustritillverkade s. k. dalamöbler. Eller den sorgliga behandling som Sollerö gravfält med dess utomordentliga naturskönhetsvärden rönt.

Det är belysande för denna utveckling att återupptäckten av den gamla dalakulturen, d. v. s. upplevelsen av den omedelbara skönheten inför den, kommit utifrån. Det var H. C. Andersen, som vid sitt besök omkring 1850 i Siljansbygden först började fästa uppmärksamheten på den. Vi har sedan Selma Lagerlöf, Carl Larsson, Johan Nordling, Karl-Erik Forsslund, Gustaf Ankarcrona, Rune Lindström, Gustaf Näsström. Anders Zorn hade främmande blod, och Erik Axel Karlfeldt har kommit invandrande till Siljansbygden. Trots allt har inte Dalarna själv låtit gestalter uppstå som i djup förbundenhet med dess kultur blivit vad en Erik Gustaf Geijer eller en Selma Lagerlöf blivit för Värmland.

Denna egendomliga dubbelhet ingår sedan en ny livsfarlig förening. En modernt kortsiktig ekonomisk attityd upptäcker de museala relikernas säljbarhet. Turistindustrin uppstår. Man säljer "kullor", "kyrkbåtsrodd", "spelmän", "landskap" etc. etc. Man gör statistik, basunerar ut: den socknen tjänar så och så många miljoner kronor pr år, den så o. s. v. — i någon naiv föreställning att världen i övrigt skulle vilja komma dit bara för att bli plockade på sina pengar. Men världen rynkar i stället på näsan och blandningen döps till "knätofseri".

Samtidigt stiger allt det beröm de nyssnämnda älskarna av den gamla dalakulturen givit den sentida men helt annorlunda generationen åt huvudet, och denna hybris ingår en förening med den apartheidmentalitet, som sedan gammalt fötts som en trollunge ur en alltför tätvuxen bykollektivitet. Apartheid heter på dalska "utsocknes". Förr i tiden medförde den blodiga strider mellan socknarna. Nu vänder den sig brutalt eller utfrysande mot dem, som icke blott "dansar där en sommar", utan dragna dit, oftast av ideella värden, söker bli bofasta där.

En internationell dam, som mycket lidit under detta, utbrast en gång: "Kom ihåg att Gustav Vasa bara var turist!"

Det är en apartheidmentalitet, som riktar sig mot de nydanande och därför annorlunda krafterna även i det egna bykollektivet.

Liksom törnhäcken växte kämpahög kring Prinsessan Törnrosa så växer i våra dagar riset kämpahögt på de gamla blomsterängarna och fälten kring Siljan och döljer vad man kallat "Sveriges hjärta".

Så tycker man också att riset växer kämpahögt kring dem i denna bygd, där man möter något av en levande själskultur.

Redan den turistpropaganda, i vilken Dalarna vänder sig till omvärlden, lyfter Dalarna upp till att icke blott vara "en inre sak", utan berättigar oss att öppenhjärtigt och ärligt granska och diskutera huruvida vad som bjuds är av värde och äkta.

Kronskorstenen muras ännu idag (Siljansgården, Tällberg, Dalarna).

Men icke bara därför.

Liksom den gamla dalakulturen uppstått genom ett starkt utbyte med andra världsdelar, liksom återupptäckten av dalakulturen huvudsakligen skett genom "främlingar", så uppstår heller aldrig en ny och förnyad kultur utom genom en samverkan mellan tidigare där levande krafter och de bästa från omvärlden kommande eller i omvärlden levande krafterna. Detta stycke lands utomordentliga skönhet höjer det också upp till en allmänmänsklig sfär.

Vi löser därmed också ett vidare problem.

"Dalarna — ett svenskt ideal" — namnet på Gustaf Näsströms bok — det gäller icke mer. Men väl "Dalarna — ett svenskt problem". I kontrastrika motsättningar möter vi där den problematik, den framtidsgärning, som vår svenska kultur står inför.

Sameslöjden — ett levande kulturarv

Det krävs en rätt ingående kännedom om samefolket ifall man tillfullo skall förstå deras slöjd och hur mångskiftande detta kulturarv är, både materiellt och kulturellt. Helst bör man ha sysslat med slöjd och upplevt det lappländska landskapet sedan barndomen.

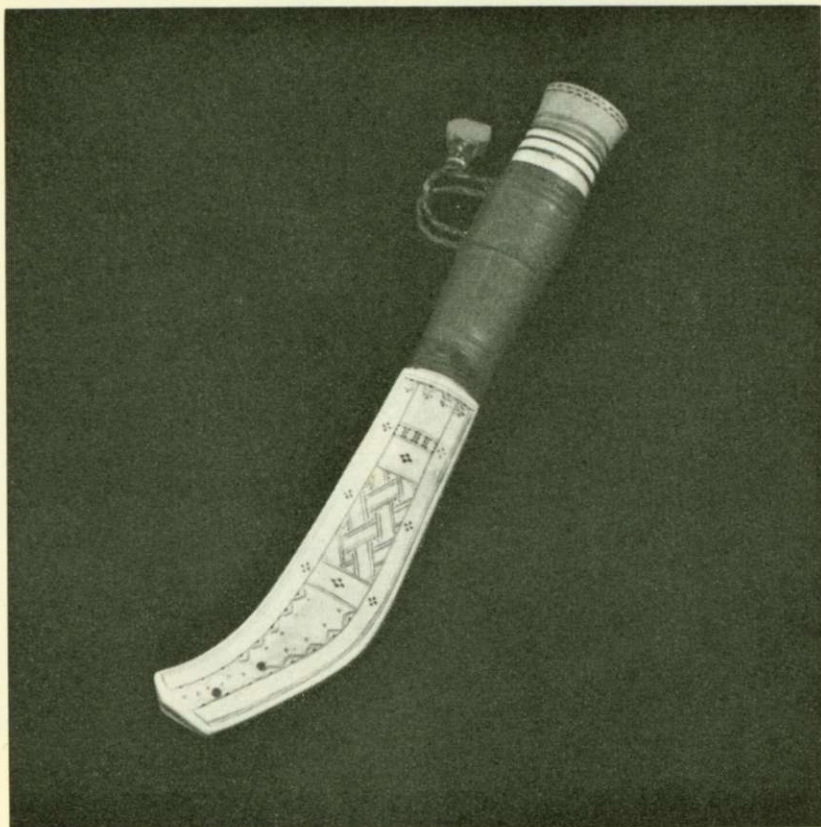
Har man gjort det, upptäcker man rätt snart, att sameslöjden av i dag bygger på en fast grund av gammal hävd och tradition som uppvisar lika stora skiftningar som fjällnaturen, och vars djupaste rötter försvinna ned i förhistorisk tid.

Slöjden har haft stor betydelse under självhushållningens tid, men i och med industrialismens genombrott påverkades hemmiljöerna och kåtan fylldes snart av färdigköpta varor.

I slutet av 1940-talet vaknar emellertid reaktionen hos samefolket: Något av vår kultur håller på att gå förlorat. Det är då sameföreningarnas andra blomstring börjar. Nomadskolorna ombyggs, och det arbetas friskt, för att barnen skall få lära sig sameslöjd redan under skollåren. Samernas egen folkhögskola kommer till och börjar ett fruktbärande kulturarbete bland samefolket inte minst på slöjdens område.

För första gången i vår lilla folkgrupps historia fick man en folkhögskola, där ungdomen kunde få fri tid att odla och adla sig själv till ansvarstagande och levande människor. Handakonsten har för övrigt en så stor betydelse på en skola och i vår tid, därför att där tvingas alla sinnen till växelverkan i ljusbyggandets tjänst, ty mycket av slöjdekunskanden kommer från en människas inre.

Slöjd från gången tid utgör roten från vilken eleverna sedan bygger upp nya, tidsenliga saker. Ännu går man på faders vis och hämtar materialet från skogen. Våra förfäder levde mycket nära naturen och det är uppbyggande för formsinnet att studera gammal slöjd. Naturen har va-

Sydlapsk kniv med typiska flätornament.

rit inspirationskällan, och den mänskliga skapardriften står i förbund med naturens egen.

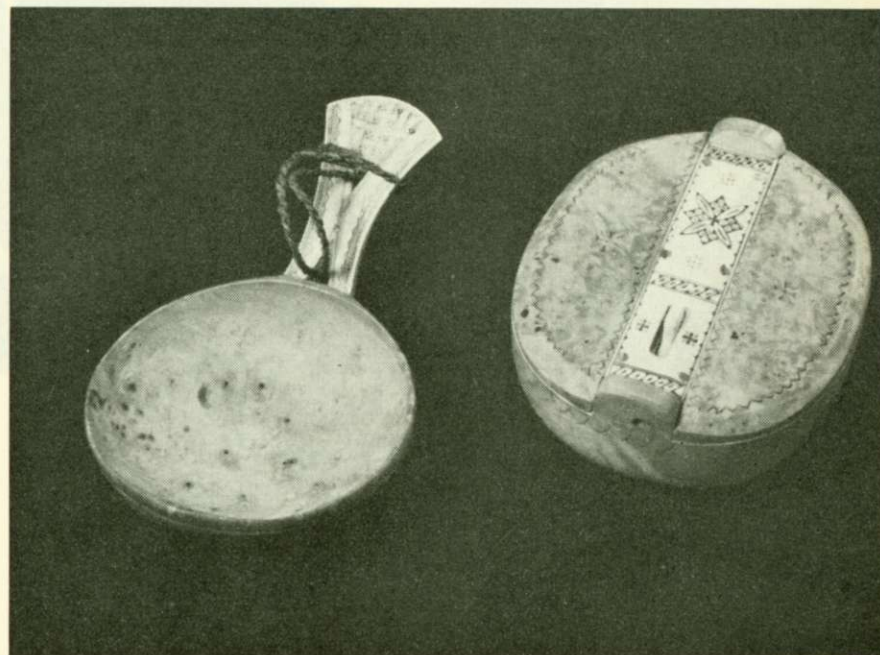
Det kommer elever från Karesuando i norr och till Idre i söder till Samernas Folkhögskola. Denna sammansättning av elevunderlaget leder till en mångskiftande arbetsgemenskap i slöjdsalen där människor med olika traditioner, livsinställningar, seder och anlag arbetar sig fram till nydanare och föregångare inom sameslöjden. I regel märker man efter några år som lärare hur stark och djup den lapska material-, form- och färgkänslan är, även hos dem som aldrig sysslat med slöjd.

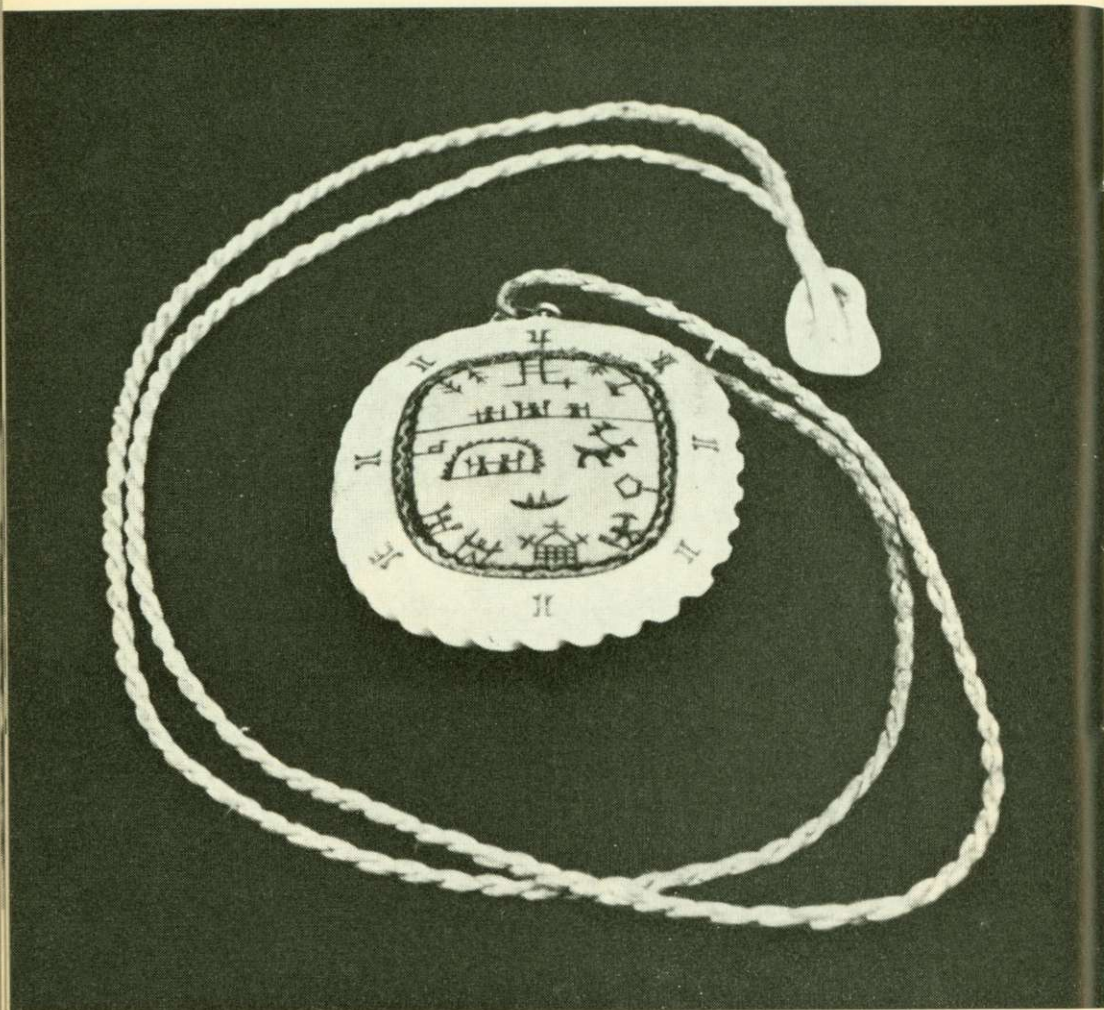
År 1948 anställdes den första sameslöjdskonsulenten av Same-Ätnams slöjdutskott. Utskottet kom till under de år då det arbetades ivrigt för

att få slöjden till liv även hos den yngre generationen. En av de många uppgifter, som väntade den nya konsulenten, var att främja ortskaraktären hos slöjden. På många håll hade denna suddats ut och fallit i glömska under en brytningstid kring 1930-talet, då ingen konsulent- eller kursverksamhet bedrevs ute bland slöjdarna. Slöjden levde dock kvar mest som husbehovsslöjd. Utställningar och tävlingar i sameslöjd har gjort att vi i dag kan glädjas åt slöjdalster av god kvalitet, och under senare år har många nya billigare ortssouvenirer kommit till: amuletter med tennträdsbroderier, bokmärken, smycken och broscher i horn, slip-sar, skinnväskor m. m.

Gemensamt för dessa souvenirer är, att de i regel har en praktisk funktion, och att material, teknik, form och dekor bygger på en gammal samisk tradition. Det finns något av samens ursprung och egenart i dem, och många slöjdare ha även tänkt att olikartade människor skall få goda och levande associationer av dem. Efterfrågan på sameslöjd ökar för varje år. Stigande upplysning, kontrollmärket och utställningar har gjort

Norr och Syd. Kosa från Tärna och smörask från Gällivare socken.

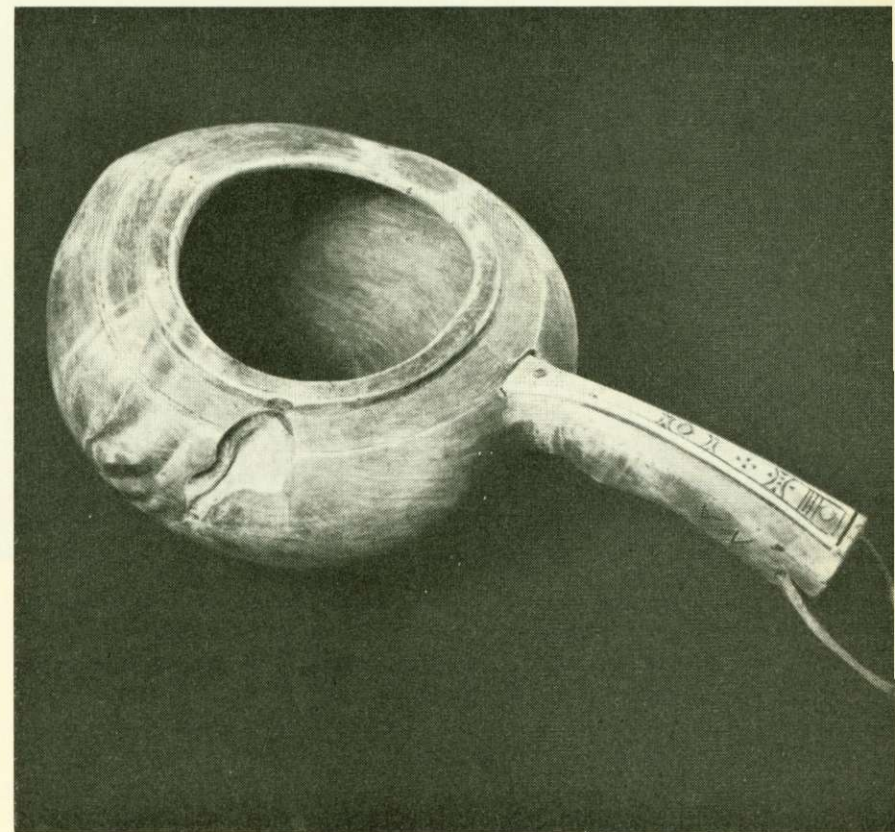
Souvenirslöjd. Trolltrummesmycke i renhorn.

Gammal sameslöjd. "Naphe" (mjölkstäva) från Arjeplogssocken.

sitt. Äkta sameslöjd har blivit ett svenskt om inte nordiskt begrepp. Den vackra bruksmässiga sameslöjden har blivit en verklighet åtkomlig för många.

*

Min uppgift är inte att tala om resultat eller förutspå vad som kommer. Ett är dock klart, att samefolket i dag står inför en nydaningstid och brytningstid både andligt och materiellt. För närvarande upplever vi en pånyttfödelsens tid i sameslöjdens historia. Vi har även rätt att ställa frågan: finns det då i sameslöjden en ny stil som går ihop med de nutida lapska hemmens? På detta kan vi utan tvekan svara ja. Nutida sameslöjd är ren, äkta och vänlig. De flesta slöjdalstren visar upp bruksmässig enkelhet, god form, säker materialkänsla, riktigt utförande och konstnärlig mognad. Mer kan vi inte heller vänta oss av slöjd. Den

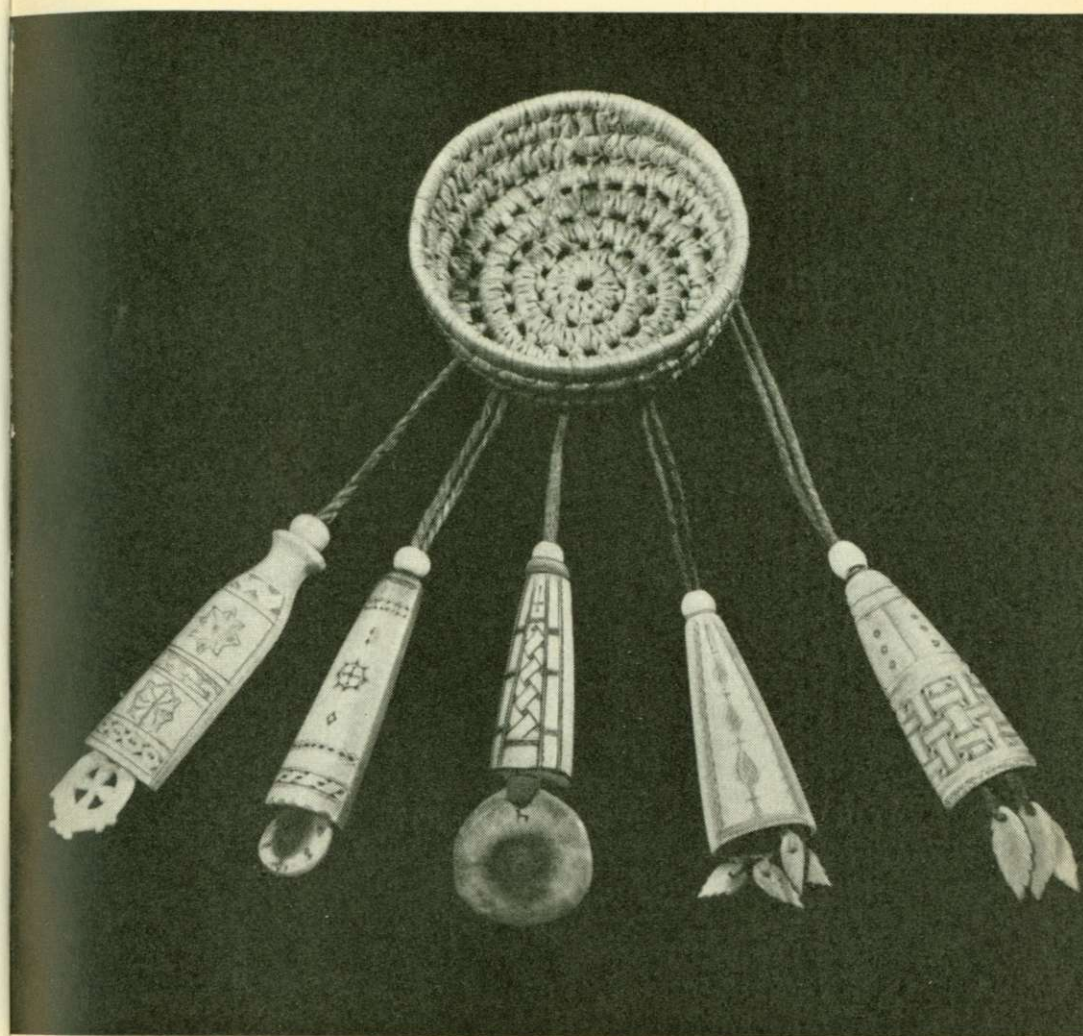
samiske slöjdaren är en kulturbärare. Trots den omgivande moderna miljön, har han ännu kvar den fäderneärvda, naturbestämda slöjdarkänslan inom sig. Sameslöjdaren är en yrkesmedveten människa med någonting av fjällbjörkens seghet över sig, och med norrlandssommarens intensiva växtkraft inom sig. Han är i hög grad beroende av det gamla naturåret och måste känna till när det är bästa tiden att ta näver och hugga vidar.

Från en del håll utifrån framskymtar tanken, att slöjdaren skall tillhandahållas med halvfärdigt material. Jag tror att det är något av tidens tecken att ha allting färdigt. Då skulle man emellertid ta bort något av sameslöjdarens stora glädjeämnen, att själv hugga och forma materialet från början, för att sedan fullfölja arbetet till en helhet.

Än har inte handens arbetare uppe i vårt nordliga land smittats av maskinkulturens effektivitetsraseri. Men hur skall man kunna motstå detta tryck, då man i dag ropar efter mer och mer sameslöjd mot allt billigare penning. Människorna i vår tid behöva lära sig, att tid är nåd, som allt levande bär inom sig. Den kan få allting att spira, skapas, bära frukt och omsmältas till levande ande. Växandets urgamla tempo, särskilt hos samerna som levat mycket nära naturen, måste man nu förneka, ty vi har inte tid att tänka och leva. Under arbetet med händerna känner vi ofta tillväxtens stora glädje inom oss. Den är rogivande för hela vår själ. När våren kommer vaknar skapardriften hos slöjdaren samtidigt som naturen skrudar sig till sjudande och grönskande liv.

Sameslöjden är på växandets väg och det är roligt att många unga krafter sysslar med denna konstart, vilken jämte språket och renskötselns är ett av de påtagligaste bevisen för en levande samekultur. För att en kultur skall blomma upp måste den både vara av materiell och andlig art. Denna dyrkan, vård och odling måste komma inifrån människorna om den skall bli av bestående värde. Därför är det den unga slöjdgenerationens plikt att bevara, förkovra och föra det gamla arvet vidare.

Jag tror på sameslöjden, inte bara som en biinkomst, utan som en trygghetsfaktor i vår alltmer jäktade tidsålder. Från mitt fönster ser jag hur vintermorgonen gör sitt intåg över de frostbeklädda skogsåsarna i söder och himlen bakom dem färgas orangeröd av morgonrodnaden. I min hand håller jag en "Naphe", mjölkstäva, på vars yta och form den korta vinterdagens ljusa glans faller. En vintermorgon och en ny dag med nya möjligheter är för mig en upplevelse. Men det är lika upplyftande och läkande för min själ att se på den gamla "Naphen", ett mästerverk gjort av mina förfäder, ett uttryck för en slöjdkultur som vi ständigt kan ösa ur utan att den sinar eller torkar ut. Den är en livets källa — ett levande kulturarv — som kan visa vägen också för andra kulturer i en hel värld.

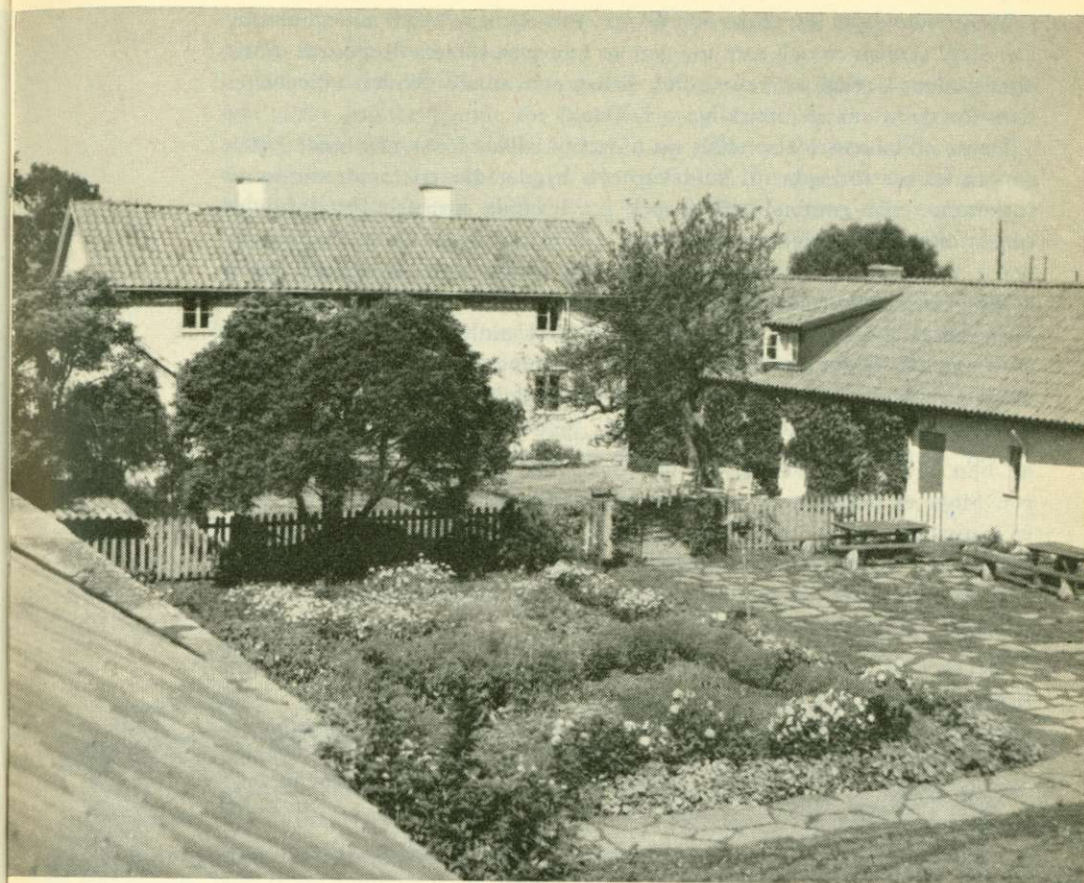
Slöjd från olika orter i lappmarken. Fr. v. Nålhus från Karesuando, Jukkasjärvi, Jokkmokk, Tärna och Jämtland. I mitten ostform gjord av björkrötter.

Capellagården

En traditionsbevarare av sällsynt resning är Carl Malmsten, som verkat en mansålder för sina idéer och deras praktiska förverkligande. Kanske hans största insats var Olofsskolan, en försöksskola som under åren 1928–41 skapade ett hem för modern pedagogik och för barn i skapande verksamhet. Som möbelarkitekt har han förmått att skapa en levande tradition och givit åt hemslöjden ett realistiskt innehåll, som idag präglar många av våra hem och offentliga lokaler. Alltsedan 1914 har Malmsten inom slöjder och hantverk sökt verka för arbetsformer som i ett enkelt skapande ger utlopp för människans inneboende drift att forma ting till nytta och glädje och på så sätt finna väg till arbetsglädje, trivsel och gemenskap. I sitt konsthantverkliga arbete har han strävat efter en över dagsmodet höjd formgivning och sökt bevara och utveckla bestående värden i vår svenska tradition. Sina idéer, teoretiska och praktiska, har denne nydanare fört fram på olika sätt i skrift, i tal och utställningar och framförallt i en omfattande pedagogisk verksamhet. Hans sommarkurser började redan 1922. Olofsskolan har vi redan talat om, och verkstadsskolan, som ägt bestånd i 30 år, har fostrat lärare, ungdomsledare, yrkesmän och heminredningsfolk i Malmstens anda.

1945 bildade Malmsten Stiftelsen Nyckelviksskolan, om vilken han själv skriver: "Nyckelviksskolans syfte är att i en värld, där teknik och rationalisering allt mer sönderbryter äldre tiders helgjutna livs- och arbetsformer, ge utrymme åt människans skapande krafter inom en levande gemenskap.

Stiftelsen ville söka upprätta ett arbetande skolsamhälle, omslutande olika verksamhetsfält, där unga människor finge lära att rätt gestalta och vårda de andliga och materiella värden, som utgöra grundvalen för människans sunda växt i hem och samhälle. I verkstäder, odlingar och skol-

Capellagården i Vickelby på Öland, där Carl Malmsten bygger upp en ny hård för skapande verksamhet.

hem ville den genom en skolning från grunden göra eleverna skickade att utgå som lärare och ledare inom skol- och hemslöjd, fritidsverksamhet, byggande, hemplanering, arbetsterapi, yrkesskolor och hantverk.

Gamla tiders storgård, som i mångskiftande verk knöt människorna samman, ligger bakom som förebild. Sådana arbetsgrenar, som i samverkan gör hemmet äkta och levande skulle i skolan bedrivas såsom trä- och textilslöjd, krukmakeri, smide, trädgårdsbruk och hushåll.

Men hemmet är inte bara och främst vardagsbestyr och rätt planering. Det skall skänka ro och samling genom inlevelse i livets djupa och omistliga värden, i religion, natur, dikt, konst och musik. Skolan ville bli ett hem för detta enkelt mänskliga och äkta."

Dessa stiftelsens idéer håller nu på att på allvar föras ut i landet, bl. a. genom kurser förlagda till landskap och bygder där en inspirerande natur parad med gammal odling och ett levande intresse ger förutsättningar att skapa "Nyckelskolehårdar". Det är på det sättet Capellagården i Vickelby på Öland kommit till. Det är det sista skottet på Malmstens grönskande träd. En gammal vacker gård, där Carl Malmsten vill skapa huvudhården för sin omfattande verksamhet. Även kring denna gård har han bildat en stiftelse, och dess mening kan inte uttryckas bättre än genom Malmstens egna ord i stiftelseurkunden:

— 'Vad beror ej i trädets växt på roten? Toppen skall ej inbilla sig, att han är ett träd för sig, om han ock sitter så högt att han ej ser sin rot. Stiga ej nedifrån de närande safter till honom, så hjälper honom ej himmelens dagg, ej solens strålar. — Så beror ock i samhället det mesta av dess rötter — på hushållen, hemsederna. Klipp kronan hur ni vill! Jag har hört dåliga trädgårdsmästare disputera därom, under det rötterna torkade.'

Dessa Geijers ord gälla allttjämt. En framstormande teknik underminerar gammal sed, ödelägger naturen och ur släktleds mödor framgångna, med vårt kynnes och hemlandets skilda landskap samgående odlingar och bebyggelse och ställer människan rådvill inför upptornande sociala problem, dem hon söker lösa genom alltmer kringgripande organisationer. Uppvuxen under denna tid har jag i all min verksamhet sökt bygga på beprövade, över dagens växlingar höjda värden. Programmet angavs redan 1914, första världskrigets utbrottsår, i en liten skrift OM SVENSK KARAKTÄR INOM KONSTKULTUREN, varur följande må anföras:

'Ju högre den moderna tekniken reser nutidsmänniskans Babelstorn desto fler och ivrigare bli också de, som vilja resa krafter mot den yttre fulhet och inre haltlöshet, som måste bli en följd av denna väldiga materiella expansion, vilken visserligen ger mänskligheten känslan av outtömliga kraftkällor — men också den hisnande förnimmelsen av en ändlös bana framåt, där ingen vilans och samlingens ort väntar . . .

De gamla, goda verken växte ur en till naturen sluten produktionsordning och knöt därigenom människan fastare vid det land och landskap, där hon bodde . . .

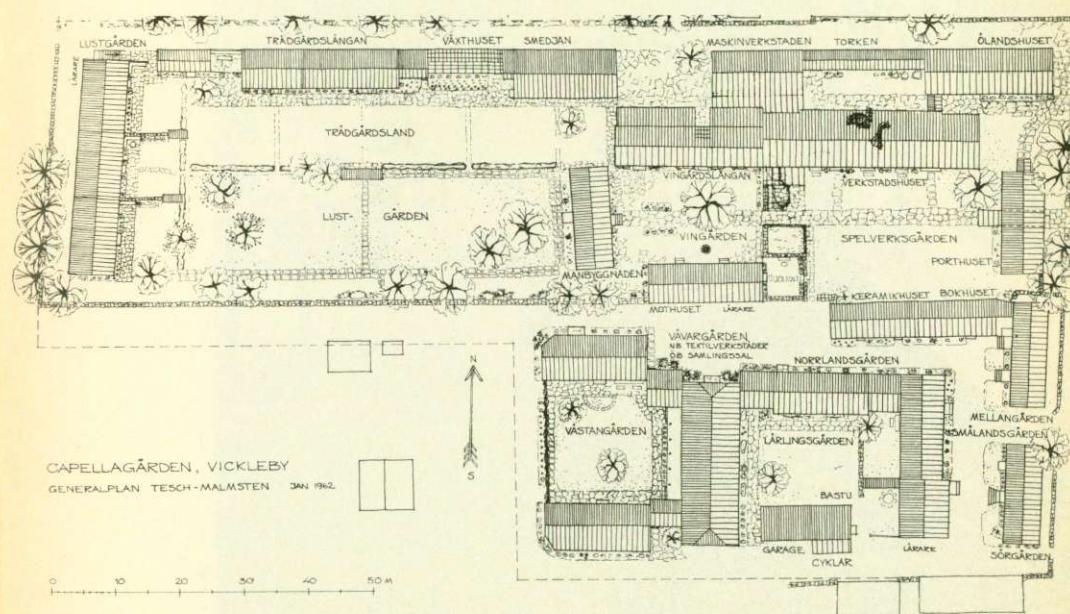
Vi borde lära av den anda som möter oss i de gamla verken och i hemlandets natur . . .

Men dessa världens inflöde är ej tillfyllest för att lägga en fast bas för en levande formkultur . . .

Barnets ursprungliga formningsdrift bör ända från skolan tas om hand och göras fruktbringande för hela livet. — Genom en skolning av formsinnet från tidigaste år, förd vidare i nu planerade yrkesskolor, bör alla de som komma att arbeta inom produktionen: arbetare, verkmästare och ledande krafter, vinna insikt i vad som är äkta i form och material. — En mot tiden svarande formkultur skulle genom dessa samverkande åtgärder förankras i ett levande formsinne . . .

Capellagården vill alltså i verkstäder och odlingar, under goda mästares ledning ge elever från in- och utland insikt i hur man framarbetar, bygger och vårdar för gård och hem väl lämpade bruksting, byggnader och trädgårdsland och låter dem uppleva, hur man i lärar- och elevhem, i verkstadslängor, samlingssalar och uterum ordnar och sammanlänkar rum, byggnader och gårdar till en rogivande och arbetsfrämjande helhet.

Plan över Capellagården och dess utbyggnad.

Namnet 'Capellagården' vill ange skolans målsättning: att ställa hand och ande i skapande samverkan; att låta arbetet bäras av förtrolig samverkan mellan mästare och lärningar, mellan skola och bygd: att låta naturen, gammal odling och nydaning spela samman vid gestaltande av bruksting och miljö och sålunda förena beprövade värden med tidens krav på uttrycksfull äkthet."

Här lämnar Malmsten ytterligare några personliga kommentarer till sitt verk:

"Efter 40 års nomadliv med kurser och halvgångna skolor i hemlandets och nordens skilda landamären börjar äntligen den hemvist växa

Capellagården är en skola för gestaltande, för hem och bygd.

fram, där unga människor må verka och växa till i det enkelt mänskligas tjänst. Capellagårdens skola för gestaltande, för hem och bygd, vill söka väcka och samordna alla de kroppens och själens krafter, som bo inom människan: denna under eoner utgestaltade krumelur, av den fördolde skaparen betrodde med uppdraget att fullfölja skapelseverket, att tukta råa urkrafter och att ena stridiga element i samverkan mot målet att omvandla hem och bygd till goda och vänliga boplatser genom insats av egna krafter, till värn och förnyelse av hemlandets egenart, präglad av släktleds odlargärning . . .

De två ladulängor om hela 56 meters längd, som nu ombyggda och kallade Verkstadshus och Vingårdslänga med träverkstäder, väv- och ritsalar, mat- och samlingssal, kök och husmoderslya inom sina 70 à 80 cm. tjocka kalkstensmurar! Av samma förnämliga material är lador och ekonomibyggnader i Ölands alla byar byggda och samordnade till vindskyddade gårdar av stor ro med mangårdsbyggnaden rest av bilat och knutat ektimmer, vänligt förnäm och hägnad av blomster- och frukt-trädgård.

Den levande rytmen i de gamla ladulängornas murverk med dess växling av små fönstergluggar, väldiga portar och foderluckor under takfoten har bevarats. Något vidgade fönster. Portar och luckor stora ljusintag, vari glasade dörrar infogats. — Vi har vederlagt de huvudruskande vismän som sa' det vara omöjligt omvandla en halvförfallen uttjänt lagård till tjänliga nutidslokaler. Bättre och billigare riva och bygga nytt! — Ombyggnaden har kostat kr. 250.000:—, nybyggda 500 m² det dubbla!

Ek, ask, lönn, lind, apel, päron, oxel — en mångfald ädla svenska trädslag växa rikligt på Öland — och gå mest till pannved! — Vi ska nu rädda dessa ädlingar. Från det rymliga, som vi hoppas snart färdiga virkeslagret, ska de via verkstan gå ut över landet som ömsint formade slöjdalster och möbler, ställas ut till beskådande i ett projekterat miniatyrmuseum, tjäna som förebilder för de verkstäder, som i Ölands byar och andra landsändar under ledning av den skara kunniga Capelluser, som när skolan väl blir färdigbyggd ska gå ut över landet, förfarna i konsten att tillvarata och förädla rotvuxna värden.

Vår generalplan visar att vår lilla by i Vickelby i sin följd av längomslutna gårdar följer öländsk naturgiven tradition. Vi hoppas föredömet ska locka andra byar till efterföljd. Må vår ö bli en nyskapande hembygdsvårdens föregångsland. Må naturförstörande sportstugeohyra, förfall och rivningsdöd efterträdas av upprättelsens anda: må förfallna gårdar återuppstå som vänliga gästhem och härdar för slöjder och hantverk och med landskapet väl samgående, nyplanerade fritidsbyar uppstå. Att rättinställda arkitekter och arkitektadepter här ska finna studiefält och arbetsuppgifter — — —"

Siv och Carl Malmsten utanför Capellagården.

Det dröjer innan allt detta blir till. Hitintills har investerats sammanlagt kr. 500.000:—, som gett i Verkstadshus, Vingårdslänga och Krukmakeri inrymda verkstäder och gemensamhetslokaler samt bostäder för ett 25-tal lärare och elever under till höst- och vårterminer förlagd huvudutbildning.

En fullt utbyggd anläggning med å generalplanen angivna verkstäder, hemgårdar och odlingsjordar för ett 80-tal utvalda elever och lärare ger underlaget att i gärning omsätta Capellagårdens idéprogram.

Den som vill stödja verket kan bl. a. göra det genom att ingå som medlem i Capellagårdarnas förbund, som vill stödja Stiftelsens strävanden och främja framväxten av Capellagårdar på andra orter.

Stödjande medlemskapet kostar minst kr. 50:— och för studerande ungdom kr. 15:—

Sommaren 1962 hållas trenne huvudkurser, därav två parallellt löpande om 5 veckor, förlagda dels till Capellagården, 20.6—24.7, dels till Byxelkrok å norra Öland, 15.6—17.7, prövo- och orienteringskurser för praktiskt-konstnärligt begåvade ungdomar i alla åldrar, och en sensommarkurs om 3 veckor, 2—21 augusti.

Till augustikursen inbjudas ledare, lärare och intresserade inom skolor, ungdomsorganisationer, fritidsrörelser, kulturella, religiösa föreningar och sammanslutningar, vilka ha en målsättning befryndad med Capellagårdens.

Slottsskogen – göteborgarnas naturpark

I en äldre göteborgsskildring berättas om Slottsskogen, att göteborgarna redan på 1600-talet "i sommarens vackra söndagsmorgnar sågos högtidsklädda vallfärda genom Hållgårds eller Karls port nedanför Lilla Otterhällan ut till de romantiska lundarna. Änggårdsgrinden utanför Risåsberget var för många detsamma som porten till ett jordiskt paradiset".

Stadens fäder hade redan den 24 februari 1624 i en skrivelse till kungen begärt, att göteborgarna "med hustrur och barn om sommartid skulle få förlusta sig uti Engegårds skog". Och Gustaf II Adolf, som önskade göra allt för sin nya stad och dess innevånare, ville "dem sådant icke förment hava, allenast de icke den hugga neder skogen och fälla djur, eller bruka någon annan motvillighet". Så blev den till Älvsborgs kungsladugårds ägor hörande Engegårds skog eller Slottsskogen redan några år efter stadens grundläggning ställd till göteborgarnas förfogande som fritidsområde.

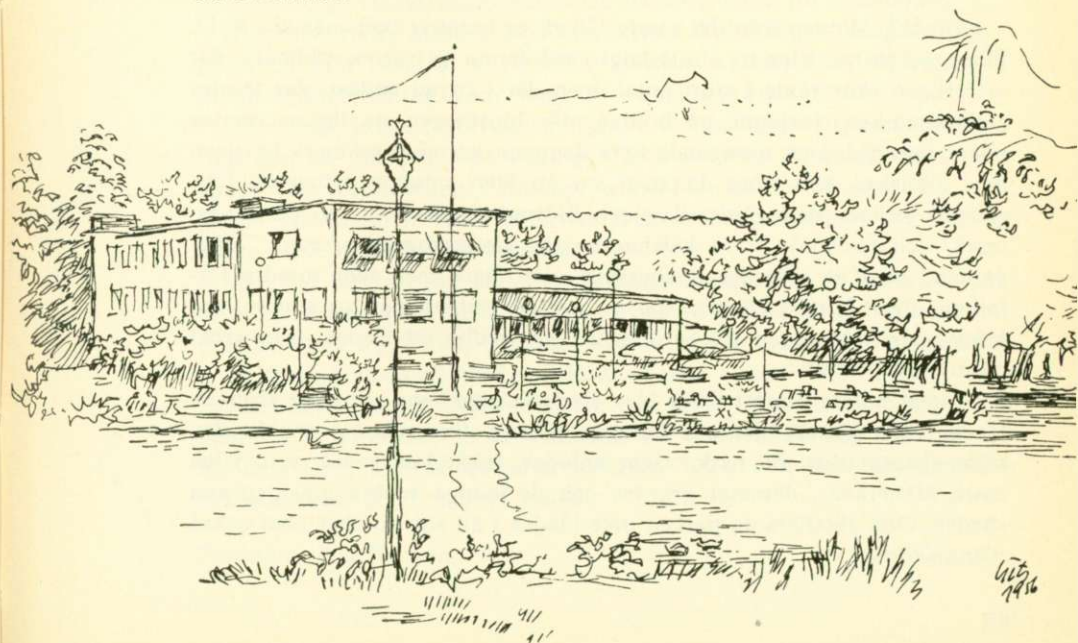
I samband med att landshövdingeämbetet flyttades till Göteborg, anslags inkomsterna av bl. a. Slottsskogen till landshövdingens lön. En av de första landshövdingarna i Göteborg var 1772–1790 friherre Anders Rudolf du Rietz. Denne fick så dåliga erfarenheter av "obetänksamma och vanartiga spatserandes framfart", att han 1776 lät utfärda en kungörelse, vari bl. a. meddelades, att "gesäller, matroser, drängar, tjänstegossar, pigor, krögare och månglerskor med flera av lika egenskap icke må vara tillåtet att spatsera varken inom förberörda plats eller annorstädes i Slottsskogen, utan på den genomlöpande vägen". Slottsskogen blev emellertid trots allt ett tillhåll för allsköns slödder, och det berättas, att ingen ordentlig människa i slutet av 1700-talet och början av 1800-talet kunde visa sig där, allra minst efter mörkrets inbrott. Men det var vackert i Slottsskogen, Eric Cederbourg berättar i sin göteborgsskildring 1793, att Slottsskogen inte bara bestod av "skön och vacker samt jämn

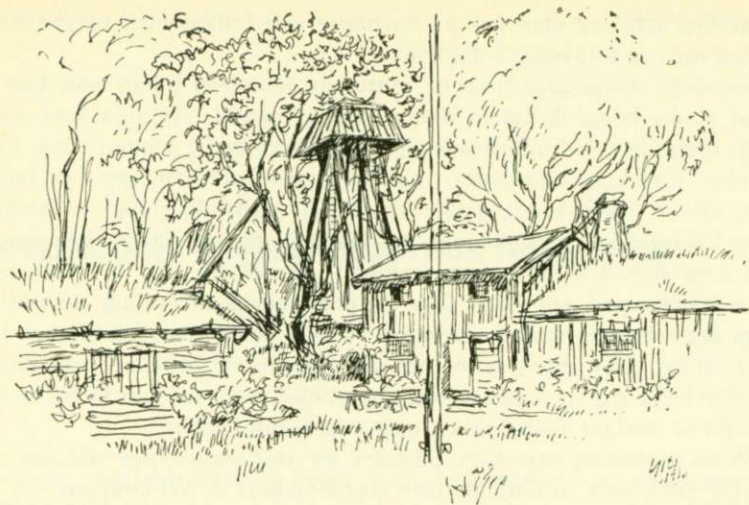
skogsplan och äng utan ock av en härlig och fullkommen bergbevuxen ekskog med små lövskog i dälerna".

Det skulle dröja ända fram till mitten av 1800-talet innan man åter på allvar skulle börja diskutera Slottsskogens framtid. Majorerna med Älvsborgs kungsladugård införlivades med Göteborg den 1 januari 1868. I det kungliga brev som utfärdades i samband med införlivningen bestämdes bl. a. att av Slottsskogen skulle skapas en parkanläggning för staden. Åran härav tillkommer till stor del landshövdingen Albert Ehrensvärd, som i en skrivelse till kungen framhöll, att det var "för befolkningens hälsa och trevnad, jag vågar säga för dess sedliga utveckling, av vikt att utom det bebyggda stadsområdet men i dess omedelbara närhet äga tillgång till en plats, där i synnerhet den mindre väl lottade befolkningen kan förskaffa sig en uppfriskande förströelse utan att, såsom fallet alltför ofta är, nödgas söka den å krogar och näringsställen".

Första slottsskogsstyrelsen tillsattes av stadsfullmäktige den 26 november 1874, dess ordförande blev grosshandlare A. W. Lewgren.

Slottsskogsrestaurangen Vita Bandet vid Stora dammen invigdes valborgsmässoafton 1909. Tidigare hade drivits krog i fastigheten, men nu ville nykterhetsrörelsens kvinnor slå ett slag för sina idéer och driva restaurangen i sin anda. Den nuvarande moderna byggnaden togs i bruk 1 maj 1937, och restaurangen är numera öppen året om. Vintertid samlas unga och gamla till skridskoåkning på isen, och under sommaren simmar de vackra vita svanarna omkring på Stora dammen.

Smålandsstugan i Slottsskogen är byggd i slutet av 1700-talet som huvudbyggnad till en gård i byn Gullanabba i Södra Unnaryd. Den flyttades på 1850-talet till Skubbhult i grannsocken Femsjö. När ägaren 1905 avled köptes stugan för 120 kr. av Smålands gille i Göteborg. Transporten till Göteborg kostade 6.000 kr. och stugan stod färdig på sin plats den 30 september 1905. Klockstapeln är från Stockaryd, och flyttades till Göteborg 1910, dess klocka har en gång hängt i klockstapeln i Gamla Varvet.

I sin bok *Minnen från det gamla Göteborg* berättar polismästare A. O. Elliot, att större delen av Slottsskogen vid denna tid var en vildmark, där visserligen ekar växte i stort antal, men där i övrigt endast alar trivdes i sumpmarken, varjämte på höjden, där hjorthagen nu ligger, funnos några barrträd. Den nuvarande övre dammen var en träskmark bevuxen med albuskar, och stora dammen var en liten smutsig vattenpöl. Dalgången mellan Malmgårdsvillan och Björngårdsvillan var en öde ängsmark, och nedanför stora källbacken låg slottsskogslägenheten "Trädgården" med ett eländigt boningshus och några mer eller mindre förfallna uthus. Utmed bäcken, där en mängd vattenfåglar nu simma omkring, gick landsvägen till Särö, smal och vådlig att färdas, isynnerhet då mörkret inträtt.

Grosshandlare August Kobb blev Slottsskogsparkens egentlige skapare. Under hans kärleksfulla och kunniga ledning förvandlades snabbt den vilda skogsmarken till park, vägar anlades, träd planterades, vattensjuk mark dränerades, dammar grävdes och de många vackra grasmattorna såddes. Och allteftersom parken utvecklades i all sin skönhet kom också människorna.

En Kristi Himmelsfärdsdag utan gökotta i Slottsskogen är för en göteborgare inte som den skall vara. Det liksom hör till, att man tidigt i ottan i glada vänners lag skall fira våren i den vackra parken. Redan våren 1878 grundlade man traditionen att på eftermiddagen göra en utfärd till Slottsskogen. Allt vad vagnar hette, som fanns i staden, var långt förut påtingat för den dagen, berättar polismästare Elliot, och i två varandra mötande rader åkte man runt den s. k. promenaden, för att se och hälsa på varandra.

Slottsskogen blev snart den verkliga folkparken. Under sommaren vandrade familjerna från de närlägnade stadsdelarna tidigt på morgonen dit ut med matkorgar. Man slog sig ner i någon backe, och tillbringade hela dagen i parken. Man kunde flera dagar i förväg tinga en viss plats hos parkvakten. Familjer som lägrat sig i närheten av varandra slog sig samman, man sjöng och dansade, kastade ring och roade sig med enkla medel.

Så kom 1887 Slottsskogens första dansbana till stånd, och den blev redan från början mycket populär. För musiken svarade Johannes Dufva, med sin fiol, och efter honom fick sedan *Dufvas backe* sitt namn.

Bland byggnaderna i Slottsskogen lägger man särskilt märke till de vackra gillesstugorna från 1600- och 1700-talen. Strax efter sekelskiftet flyttades Smålandsstugan till Slottsskogen, Dalslandsstugan förvärvades från Steneby 1937 och Hallandsgården, som kommer från Knipered i Lindome, uppfördes i parken 1946–1947. Bakom stugorna står livaktiga hembygds-gillen, Smålands Gille, Dalslands Gille och Hallands Gille, alla anslutna till Göteborgs Hembygdsförbund och därmed också till Samfundet.

Naturhistoriska museet på Ekebacken i Slottsskogen invigdes den 8 juli 1923. Här finns bl. a. blåvalen, världens största djur, representerad av en ettårig valbaby, som fångades i Askimsfjorden 1865.

Göteborgs äldsta friluftsteater ligger i Slottsskogen. Uppremiären ägde rum den 20 juli 1915, då man gav folklustspelet *Timmerflottare*. Som andra pjäs följde sedan *Värmlänningarna*. De djärva direktiserna hette Gerda Thomée och Viran Rydkvist. Och spelplats var som nu *Mårtens backe* strax nedanför Sälldammen.

Man har med all rätt kallat Slottsskogsvallen för en av Europas vackraste idrottsplatser. Från början var avsikten endast att anlägga ett centralt lek- och idrottsfält, och som sådant ingick också Slottsskogsvallen i det förslag stadsfullmäktige godkände den 1 juni 1911. I mars 1914 framförde Sällskapet för friluftsspekar nya idéer till stadsfullmäktige, som uppdrog åt professor L. I. Wahlman att utarbeta förslag till den nya idrottsplatsen. Slottsskogsvallen invigdes 1923, och hela anläggningen bekostades av göteborgarna själva.

Tecknare: Stig Nilsson.

Från Torvesund till Drottningholm

Kring ett 200-årsminne

Ingen annanstans i landet är 1700-talets atmosfär och miljö så orörd som på Drottningholm och i dess omgivningar. Denna kulturhistoriska oas, detta förstenade stycke tid knappt en mil från Stockholms rörelse och liv (när stadens bilar drar förbi i en ändlös karavan passerar två världar varandra, som aldrig kan förenas — inte på grund av avståndet i rummet, utan i tiden) fyller i dagarna 300 år, d. v. s. så länge sedan är det som grunden lades till det nuvarande slottet på Lovön i Mälaren.

Grundläggningen skedde, till musik, den 27 april 1662. Nicodemus Tessin den äldre byggde slottets huvudparti med flyglar och paviljonger; efter hans död 1681 tog sonen och namnen vid och anlade bl. a. den symmetriska trädgården à la Versailles, som nyligen rekonstruerats; och 1774 utökade C. Hårleman på kronprinsessan Lovisa Ulrikas uppdrag slottsflyglarna med en våning, som fick en elegant rokokoinredning.

Några år senare skapade F. M. Piper på uppmaning av Gustav III den stora parken, som efter engelskt mönster skulle ha formen av en "kultiverad vildmark", där fårhjordarna tills för bara några år sedan speglades i dammarna och där ännu de stackars nakna statyerna — varav många krigsbyten — står och huttrar i de kalla nordiska regnen: ett nästan patetiskt försök att skapa en romantisk herdeidyll i det vresiga ursvenska malarlandskapet med dess bergknallar, björkar och lerjordar.

Historiskt monument

Nu är slottet, denna 1600-talets vita dröm, ett tyst historiskt monument i sovande sten; en gravvård över en gång mäktiga, fruktade och älskade kungar och drottningar, som alla präglat lustslottet efter sin smak och sin tids mode. I dag kan det vara svårt att tänka sig dessa gestalter, som hade så mycket makt över våra förfäder, som människor av kött och blod: de har blivit en rad tomma namn.

Om man ändå vill göra ett försök att komma Drottningholms levande förgångna inpå livet, ska man nog undvika sommarens myllrande turist-månader (då slottet liksom drar sig inom sitt skal och blir innehållslöst som en kuliss) och i stället nalkas platsen en dag i skymningen på hösten, då parkens ekar står gula och knakande och dimman ruvar över mälrvatten. Då, i vemodets och de drivande regnens tid, kan slottet plötsligt vakna, och då kan man kanske — om man mycket gärna vill — se ljusblänk i fönstren och skuggor som drar genom salarna och höra ett sprött eko av taffelmusik och, från borggården, knarrande vagnshjul . . .

Drottningholm är inte bara själva slottet. Det är också de lejongula trähusen på Malmen och de stränga vita stenhusen i Långa raden (som Gustav III 1782 upphöjde till stad!). Och det är miniatyrslottet Kina i ett avlägset hörn av parken — en utsökt pastisch byggd 1763 av C. F. Adelcrantz — och ett stycke därifrån den idylliska industribyn Kanton (anlagd av Adolf Fredrik och Ulrika Eleonora) där bl. a. sidenet till möblerna på Kina slott gjordes.

Europas äldsta teater

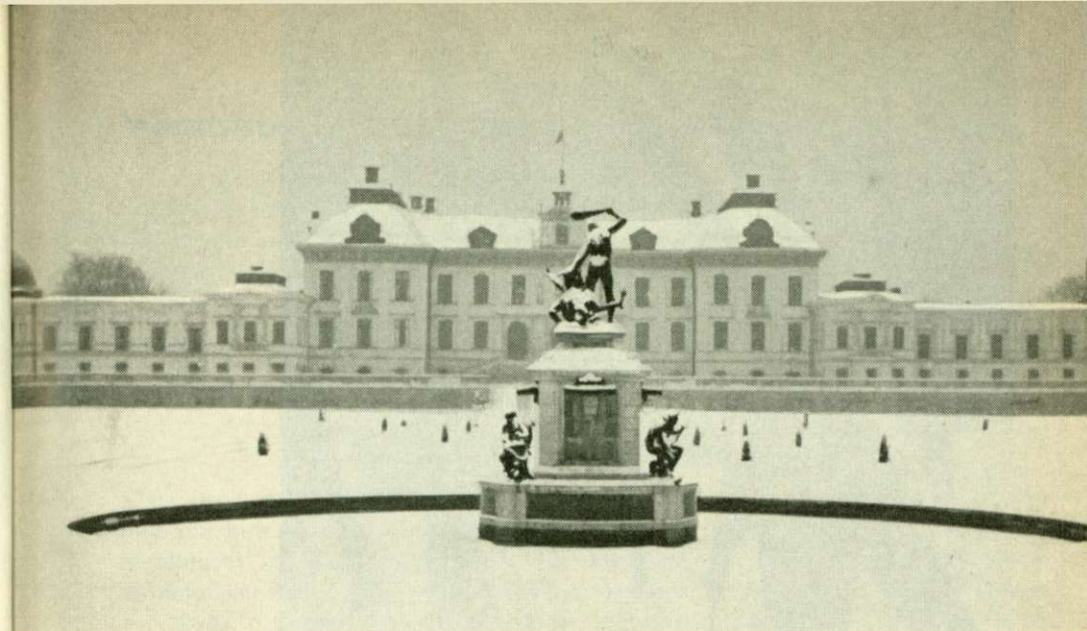
Den mest berömda byggnaden på Drottningholm näst slotten är teatern intill borggården, den äldsta ännu helt bevarade i Europa. Den byggdes 1764–66. Salongen i tidig gustaviansk stil rymmer 400 åskådare och är ännu helt ursprunglig liksom scenen (där rokokoherdinnorna trippade på höga klackar i frasande kjolar, med kritvita ansikten under de höga perukerna, som porslinsdockor), teatermaskineriet och annan rekvisita.

1777 sålde Lovisa Ulrika Drottningholm och dess samlingar till staten, som sedan dess — med undantag för en förfallsperiod på 1800-talet — pietetsfullt vårdat detta enastående kulturminne.

Nu är emellertid slottstraditionen på Lovön betydligt äldre än 300 år. En som forskat åtskilligt i Drottningholms historia är fil. lic. Berit Walenberg, och i ett föredrag i slottskapellet på nyårsdagen berättade hon inför bl. a. kungen om sina undersökningar. Uppgifterna i det följande är hämtade ur detta föredrag.

Korsvirkesslott

Drottningholms föregångare hette Torvesund och kom i kungasläktens ägo på Gustav Vasas tid. Det bestod troligen av kringbyggda timmerstugor. 1576 byggdes ett kungshus, också av timmer. 1579 lät Johan III uppföra ett stenhus på platsen och gav stället namnet Drottningholm efter sin gemål drottning Katarina Jagellonica. Slottet, som ritats av den nederländske arkitekten Willem Boy, hade korsvirke med tegelfyllning samt spåntak.

Vinterbild från Drottningholms slott.

Slottet var i två våningar. Överst låg bl. a. "riddarsalen" med 36 fönster, nederst fanns förutom 20-talet rum ett kapell, till vilket drottningen raskt flyttade det stora altarskåpet från Botkyrka, ett praktarbete från 1520. När hon dog två år efteråt placerade Johan III skåpet i Riddarhuskyrkan, varifrån botkyrkaborna efter många uppvaktningar slutligen lyckades få tillbaka det.

Förgyllda rosor

1653–54 förskönades detta ganska klumpiga vasafäste grundligt av en stab konstnärer och hantverkare under ledning av arkitekt Jean de la Vallée. Bl. a. byggde man ett kapell med orgel — en sällsynthet då —, och tornspiran kläddes med koppartak och förgyllda rosor och försågs på toppen med en förgylld skulptur som höll en flagga i handen.

Från slottet, som låg på platsen för det nuvarande trapphuset, ledde en staketkantad gång ner till Mälaren och en brygga med vindbro, på vars sidor slottets båda sjöflyglar låg. Till det gamla Drottningholm hörde vidare bl. a. lusthus av trä, bollhus, fågelhus, djurpark, trojeborg, vattenverk och trädgårdar.

16/2 1661 köptes Drottningholm av Hedvig Eleonora. 22–30/12 samma år firade hon jul där, precis som de kungliga gör än i dag. Anledningen att hon lämnade slottet före nyårsaftonen var att hovsorgen efter hen-

Kungen
på vandring
i parken.

nes 1660 avlidne make, Karl X Gustav, skulle upphöra på nyårsdagen och stora festligheter hållas på Stockholms slott.

Slottsbranden

Några timmar efter att drottningen och hovet lämnat Drottningholm kom elden lös och lade korsvirkesslottet i aska.

Johan Ekeblad skrev härom i ett brev daterat Stockholm 1 januari 1662: "På Dränninghålm med dronningen vore vi just i åtte dagar, och hände den olyckan, att samma dag vi drogo dädan, som var i förgår, brände huset helt och hållet upp 4 timmar sedan vi vore därifrån. Det var en stor skade, men det bästa var, att allt husgerådet blef räddat. — I dag, som är den förste dagen på dette året, har kongens hof aflagt sorgen, och pukor och trompeter begynnt samt offentlig taffel och spelemän . . ."

Värmskog hyllar minnet av L. M. Ericsson

I Värmskogs socken i Värmland ägde en hembygdshögtid rum söndagen den 20 aug. 1961. Då invigdes nämligen till minnesgård den byggnad i vilken bygdens store son och den svenska telefonindustriens grundare, Lars Magnus Ericsson, föddes den 5 maj 1846.

Över tusen personer deltog i högtiden, som inleddes av högtidsgudstjänst i församlingens vackra 1700-tals kyrka, där komminister K. B. Öster från Stockholm predikade, och kyrkokören sjöng. Efter högmässan invigde komminister John Engvall en liten nyrenoverad kororgel, som tillverkats av L. M. Ericsson 1878. Efter kransnedläggning från församlingen vid L. M. Ericssons minnessten vid kyrkan följde invigningshögtiden vid födelsehemmet Nordtomten i Vegerbol. Gården inköptes 1955 av Värmskogs fornminnes- och hembygdsförening och har nu renoverats. I gården har inretts ett telefonmuseum, vartill Telefonaktiebolaget L. M. Ericsson lämnat ett stort antal föremål. Där kan man bl. a. få se den första handtelefonen av trä, tillverkad av L. M. Ericsson 1878, den första automattelefonväxeln från år 1883 samt telefon typer av olika slag ända fram till våra dagars moderna Ericofon. Dessutom finns där möbler och andra föremål, som tillhört L. M. Ericsson personligen. Genom litteratur, fotografier och kartor kan man också följa den svenska telefonindustriens början och utveckling till världsindustri. Televerket har dessutom skänkt en hel växelstation. I hu-

set finns även äldre möbler från bygden. Allt är ordnat så, att man får intrycket av ett trivsamt hem. Bygdens kvinnor har också vävt trasmattor och gardiner till gården.

Invigningen förrättades av ordf. i Värmlands hembygdsförbund, landshövding Gustaf Nilsson, som i sitt högtidstal gav en gripande skildring av L. M. Ericssons första levnadstid. Han sade bl. a.:

"Vi befinner oss här på historisk mark när det gäller svensk företagsamhet. Här föddes Lars Magnus Ericsson, son till en bonde i små omständigheter. Som jordbrukare, gruvarbetare och smedlärning arbetade han till en början. Så småningom lyckades han realisera sin dröm att få komma till Stockholm. Här blev ödet honom gynnsamt, och han fick utveckla sina mekaniska anlag. År 1876 öppnade han en liten verkstad, som kom att bli början till en världsindustri. Vår förhoppning är, att dessa minnen av L. M. Ericsson i vår värmländska hembygd skall sporra andra till nya insatser!"

Därefter förklarade landshövdingen gården invigd samt avtäckte en bronsbyst av L. M. Ericsson, rest framför

L. M. Ericssons minnesgård Nordtomten i Vegerbol, Värmskog, efter invigningen 1961. Framför gården är en bronsbyst av L. M. Ericsson rest.

minnesgården av Telefonaktiebolaget och hembygdsföreningen.

Därefter talade verkställande direktören i Telefonaktiebolaget L. M. Ericsson, Sven T. Åberg, Stockholm. Han yttrade bl. a.:

"Det är med djup rörelse jag står här i dag vid denna minnesgård. L. M. Ericsson har betytt mycket för företaget, dess personal och medarbetare, och vi står därför i tacksamhetsskuld till honom. Han var lyhörd för de anställdas välfärd och höll mycket på kvalitet, vilket alltså är vår normalcode då det gäller företaget. Bolaget har nu en årlig om-

sättning på över en miljard och 32.000 anställda. Detta visar den kraftiga utvecklingen av det företag, som L. M. Ericsson lade grunden till. Vi är tack-samma för att ha fått vara med och bidra till att hedra hans minne."

För svenskarna i Amerika talade f. generalkonsul C. F. Hellström, Minneapolis, för Värmlands hembygdsförbund dess sekr. folkskollärare Sigurd Gustavson från Karlstad, och för Stavnäs kommun kommunalnämndsordf. William Edström, Stömne. Värmlänningarna i Stockholm representerades av chefredaktör Berndt Hollsten och L. M. Eric-

sonssläkten av fru Karolina Berthelson, Karlstad.

Ordf. i Värmskogs fornminnes- och hembygdsförening, komminister John Engvall, lämnade en kort historik över gården, redogjorde för renoveringen samt tackade alla, som på olika sätt velat vara med och hedra minnet av en av Värmlands största söner. Sist förrätades korum av kyrkoherde Bengt Gillgren, Stavnäs.

Ur den lämnade redogörelsen över gården kan nämnas, att den är en bondgård från 1790-talet. Den har varit renoverad och ombyggd flera gånger, se-

nast i början av 1920-talet, då den största förändringen kom till stånd. Huset fick då en front på takets framsida, veranda och räck kring verandataket, allt utfört i den tidens stil med s. k. snickareglädje. Det har därför varit mycket svårt att få någon ordning på huset, varför flera förslag måst prövas.

Men det är som Verner von Heidenstam skriver: "En ålderdomlig byggnad är som en högskog, där var dag och var vind strött sina frön." Hur byggnaden sett ut på L. M. Ericssons tid vet man alltså icke. Det finns icke några fotografier bevarade från 1800-talet.

L. M. Ericssons minnesgård före renoveringen.

Ledstjärnan har dock varit, att göra minsta möjliga ingrepp i gårdens utseende. Front och veranda har fått vara kvar, men de har fått sådan utformning, som har förebilder i bygden. En del sentida detaljer har alltså tagits bort och ersatts med vanliga rödfärgade lockbräder. Huset har återfått sina smårutiga fönster, och det korrugerade plåttaket har utbytts mot enkupigt tegel. Invändigt har icke några förändringar vidtagits annat än målning och tapetsering. Olika tider och släkten har alltså lämnat sina spår i byggnaden, alldeles så som fallet brukar vara med en gammal kyrka.

Genom iordningställandet av L. M. Ericssons födelsehem har den nu levande generationen velat hedra hans minne. Alla i Värmskog har lämnat gåvor till gården, och anslag har erhållits från Stavnäs kommun och framförallt från Telefonaktiebolaget L. M. Ericsson.

Intet svenskt namn är väl så känt ute i världen och har så hedrat svensk företagsamhet som namnet L. M. Ericsson. Personligen var L. M. Ericsson en ödmjuk, rättrådig och kristen personlighet. Hela hans liv var en hymn till arbetet.

Han avled den 17 december 1926 på sitt gods Hågelby och ligger begravd på

Botkyrka kyrkogård. Hans sista önskan var att få vila i namnlös grav. Namnlös kom jag till världen, namnlös vill jag gå bort, sade han. Ingen gravsten pryder därför hans sista vilorum. Före sin död hade han också uttryckt en önskan, att icke några tal skulle hållas till hans ära vid jordfästningen, och icke några blommor pryda hans kista. Där emot skulle en grankvist från barndomshemmets skog i Värmskog fästas på kistlocket. Denna önskan fick han uppfyllt. Vilket gripande bevis är icke detta för hans stora kärlek till hembygdens jord.

Framlidne direktören i Telefonaktiebolaget L. M. Ericsson, Hemming Johansson, skriver om honom i tidskriften *Ericsson Review* 1927:

"I intet rättänkande och oförvillat sinne torde minnet av honom grumlans av någon känsla av agg över liden oförrätt."

Vackrare lovord kan ej fällas över ledaren för ett verk, som givit arbete åt tusentals personer. Därför är också hans minne värt att i tacksamhet bevaras och levandegöras i den boning i hans värmländska hembygd, där han framlevt sin barndom och första ungdomstid.

Anna-Lisa Engvall

Hembygdskets med ledareutbildning

Det har alltid sina sidor att berätta om en verksamhet, som man står mitt uppe i. Jag ska ändå göra ett försök att ge några glimtar från Barne och Laske hembygdskets verksamhet i Varabygden mitt ute på Västgötaslätten, därför att vårt arbete i flera avseenden skiljer sig från andra liknande organisationer.

Västergötland är de många småsocknarnas landskap. I snart sagt varje socken finns en hembygdsförening verksam. Men små är socknarna och små är i allmänhet dessa föreningar. Sedan något år finns ett hembygdsförbund för Västergötland. Flertalet hembygdsföreningar är anslutna till förbundet. Men vårt landskap är stort och avstånden stora. Någon direkt kontakt med landskapsorganet och de små hembygdsföreningarna finns ofta inte, fränsett det utmärkta organ som förbundet har i tidskriften *Västgötabygden*. Många av de små hembygdsenheterna var därför mer eller mindre isolerade. Det behövdes ett mellanting mellan det stora hembygdsförbundet och de små sockensammanslutningarna. En hembygdsrets för ett par häradar kom till.

Men egentliga orsaken till bildandet av kretsen var att åstadkomma en bygdefilm från Barne och Laske häradar. Det var en sak, som ingen av de många hembygdsföreningarna orkade med. Det gällde att på kommunal och annan väg samla medel till filminspelningen. Det lyckades tillsammans med Barne och Laske hushållsgille. Samarbetet växte sig allt starkare. Nu gällde

det att få ut något av detta. Kretsen blev samlingsplatsen för en rad kurser av olika slag. Det har på några få år anordnats kurser i snart sagt alla upptänkliga grenar av hembygdsarbetet från aktuella hembygdsfrågor till västgöta-litteratur och arkivstudier. Det har ordnats utfärder på både hemma- och bortaplan. Men det är väl vardagsmat för hembygdsorganisationer av någon storleksordning.

Vad som kanske är nytt för hembygdsarbetet och där kretsen satt in den största arbetsinsatsen är utbildning av ledare för hembygdsstudier. Det var ett stort och växande behov av mera kunskande ute i bygderna för att kunna leda hembygdsgrupper. Efter sammanslagningen blev det på modet att arbeta på utgivandet av sockenbeskrivningar. En sak som även JUF:s rikstävling Min hemsocken verksamt bidrog till. Från början ställde sig red. Folke Tengeland, Grästorp, som ledare för den nybildade ledarecirkeln. Han hade själv utarbetat och utgivit en sockenbok, som kom att bilda skola för kommande hembygdsböcker i våra bygder. I samband med arbetet på hemmaplan besöktes en rad institutioner, i första hand arkiv av olika slag. Medlemmarna fick lära sig hitta på egen hand. De blev forskare i smått. Allt skedde i nära kontakt med fackmän på olika områden.

De senaste två åren har amanuens Jan-Bertil Schnell vid Västergötlands museum i Skara i föreläsnings- och dis-

En grupp deltagare i den s. k. ledarecirkeln i Vara.

kussionsform lett denna ledaregrupp på omkring 25 personer. Förra året behandlades Den förhistoriska tiden, medan årets serie bär rubriken: Kyrklig konst och arkitektur. Ett rikt bildmaterial illustrerar alltid framställningen. I rummet intill föreläsningssalen på Vara församlingshem, där ledaregruppen samlas var fjortonde dag, finns folkbiblioteket. Det är alltså inte långt till ett biblioteks möjligheter att förse deltagarna med studielitteratur av olika slag och i nära anknytning till det ämne som behandlas.

Så har ledareutbildningen kommit att bli det primära inom Barne och Laske

hembygds-krets. Att denna har verkat befruktande på hembygdsarbetet ute i Varabygden är säkert ingen överdrift. Huvuddelen av medlemmarna i ledaregruppen är av yngre åldrar, så någon förgubbning är det inte fråga om. Annars finns problemet med denna förgubbning ute i hembygdsföreningarna. Vi har velat satsa hårt på ett modernt och aktivt hembygdsarbete. Som ett led i denna strävan hade vi nöjet att ha fil. dr John Nihlén i Samfundet för hembygds-vård på en veckoslutkurs i höstas, där en rad aktuella hembygdsproblem drogs upp.

H. Persson-Lilja

Sanering och gamla hus

I detta ämne skriver arkitekt H.-E. Heineman några tänkvärda ord i Svenska Dagbladet den 1 februari 1962.

Våra dagars uppskattning av äldre arkitektur och vår toleranta villighet att låta var tid få komma till tals tar sig uttryck också i de moderna principerna för restaurering. Medan man tidigare vid restaurering hårdhänt tvingade på byggnaden den just då favoriserade stilen, så söker man nu lyfta fram skilda skedens tillsatser och strävar att vid nödvändiga förnyelser antingen anpassa sig till byggnadens grundkonception eller också att med ett neutralt och nyktert formspråk klart markera vår tids insats.

Hur skall man nu förklara den ändrade inställningen till det förgångna? Arkitekturen har ju ständigt på sitt sätt givit uttryck för tidens allmänna idéströmningar. I tider av antiksvärmeri var arkitekturen antikiserande, i tider av romantik blev den romantisk och i tider av nationell pånyttfödelse grep den tillbaka på vad som uppfattades som nationellt. Den ideologi som utmärker vår tid kan väl (trots ständiga besvikelser på det politiska planet) sägas inrymma en allmän *tolerans*, som strävar mot ut-suddandet av gränser och barriärer inom såväl tid som rum. Accepterande av egenarten hos folk, raser och kulturer

genom förståelse för deras skilda förutsättningar har rubbat åtskilliga tidigare tvärsäkra värderingar. *Förståelsen har blivit viktigare än värderingen.*

I sökandet efter orsaker till det obestridliga affektionsvärde som gamla hus besitter för flertalet människor duger det inte att ensidigt peka på otillräckligheten hos dagens arkitektur. Det räcker heller inte att framföra enbart estetiska eller stadsbildsmässiga argument. Kan det möjligen förhålla sig så, att genom det exempellöst snabba skeendet på det tekniska och ekonomiska planet, som ständigt tvingar människan att i "utvecklingens" namn hålla blicken fäst på det närmast utstakade målet, hon börjar bli medveten om sin situation som "den historielösa människan", för att låna Alf Ahlbergs beteckning. Sitt behov att återknyta kontinuiteten med det förflutna tar hon ut genom en strävan att åtminstone i materiellt avseende bevara ett stycke av dess kultur.

Känslan att, om än på ett perifert sätt, bli delaktig av den miljö som tillhörde föräldragenerationen eller dess föregångare kan måhända skänka en illusion av trygghet och beständighet mitt i en tid av snabba förändringar.

Våra gamla broar

Samfundet har under många år arbetat för bevarandet av kulturhistoriskt och miljömässigt värdefulla broar. För att kunna komma till rätta med skyddsproblemet har Riksantikvarieämbetet låtit verkställa en inventering av kulturhistoriskt värdefulla broar. Dessa har besiktigats och fotograferats, och diskussioner har vid olika tillfällen förts med vägfolket om vilka som skulle kunna räddas.

Man har kommit fram till att det finns 273 broar av kulturhistoriskt värde, men av dessa kan av olika skäl endast en del bevaras. Överingenjör R. Kolm har nu gjort en teknisk undersökning av dessa broar, och man har nu bättre möjligheter att avgöra vilka broar som måste tas ur trafik och vilka som skall bibehållas efter förstärkningar.

Den svåra frågan när det gäller bevarandet av broar är vem som skall bekosta underhållet. Det enda tycks vara, att man ordnar detta från fall till fall. Ofta är den enda lösningen att särskilda anslag begärs av kommun, riksdag eller regering.

De 273 kulturhistoriskt värdefulla broar, som om möjligt bör bevaras, fördelar sig på de olika länen enligt följande: Stockholms län 6, Uppsala län

14, Södermanlands län 3, Östergötlands län 21, Jönköpings län 7, Kronobergs län 18, Kalmar län 12, Gotlands län 5, Blekinge län 10, Kristianstads län 22, Malmöhus län 15, Hallands län 15, Götteborgs och Bohus län 6, Älvsborgs län 26, Skaraborgs län 19, Värmlands län 15, Örebro län 16, Västmanlands län 9, Kopparbergs län 9, Gävleborgs län 7, Västernorrlands län 5, Jämtlands län 6, Västerbottens län 3 och Norrbottens län 4. Som synes är de kulturhistoriska broarna relativt sällsynta i de norrländska länen.

Redan nu kan emellertid de preliminära förteckningarna ge en viss uppfattning om problemets art och storleksordning. För att ta Värmland som exempel kan nämnas, att antalet broar i den första klassen där omfattar sex stycken och i den andra nio. Därtill kommer en så att säga inofficiell grupp om ett tiotal broar, som man skulle vilja bevara, om lokala skäl påfordrar detta och brons kvarliggande icke innebär några nämnvärda kostnader för tillsyn och underhåll. Sammanlagt rör det sig alltså om 25–30 broar inom detta landskap, som dock icke hör till de rikaste på sådana slags kulturminnen, d. v. s. vanliga stenvalvsbroar i ett eller flera

Inventering och planering

Hembygdsföreningarna har i allt större utsträckning börjat intressera sig för naturvård och landskapsplanering. Därom vittnar olika aktioner, som föreningarna vidtagit i aktuella planfrågor. Som ett exempel för dagen kan anföras följande skrivelse, som utsänts från Frosta härads hembygdsförening i Skåne till samtliga kommuner inom häradet.

Vi lever i en tid då vår bygd genomgår en kraftig omvandlingsprocess. Det försiggår en tydligt märkbar folkförflyttning från de östra delarna av Skåne till de västra. Vårt landskap är begärligt för industrier och företag och våra städer föremål för en våldsam expansion. Den kraftiga ökningen av den bofasta befolkningen i förening med arbetstidsförkortningen och den höjda levnadsstandarden gör att allt flera människor ordnar sina fritidsproblem genom sommarstugebyggen. Detta är en utveckling som vi varken vill eller kan förhindra. Föreningen ser emellertid som en av sina främsta uppgifter att slå vakt om den gamla bygdekulturen och att, i den mån det är möjligt, bevara de skönhetsvärden som naturen kan erbjuda, och med andra ord skapa en trivsamt miljö både för den bofasta befolkningen och för våra somarmargäster. Vi ha dessutom, inom en mycket nära framtid, att räkna med en utomordentligt kraftig ökning av turistströmmen från våra sydliga grannländer, och det är i högsta grad angeläget

att vi skapar möjligheter att möta denna turistström och att vi då ha något kvar av vårt gamla kulturarv att visa upp.

Stora arealer av Frosta härad utgör sedan gammalt jordbruksbygd och avsevärda arealer utgör produktiv skogsmark. Det är ju då synnerligen angeläget att såväl jordbruket som skogsbruket hålles samlat i lämpligt utformade brukningsenheter och att fritidsbebyggelse lokaliseras till sådana områden, där den icke hindrar ett ändamålsenligt utnyttjande av jordbruks- och skogsmarker.

Detta är problem som redan länge bekymrat många ansvariga kommunalmän i våra bygder.

Genom den byggnadslagstiftning som trädde i kraft för ett år sedan har kommunerna initiativet vid bebyggelseplanering. Kommunala myndigheter och främst byggnadsnämnderna har gjort sitt bästa för att lösa den många gånger grannliga uppgiften att förhindra olämplig fritidsbebyggelse, men det är väl

orimligt tänka sig, att dessa organ i längden ska kunna utöva sin verksamhet utan ett långsiktigt program. Det är ett stort ansvar som åvilar de kommunala myndigheterna ifråga om den framtida bebyggelsens utformning.

En del av de byggnader, som ursprungligen byggts som sommarstugor, kommer säkerligen att så småningom tas i anspråk för permanent bruk varvid krav på lösning av väg-, vatten- och avloppsfrågor kan komma att resas mot respektive kommuner.

Lokaliseringen och utformningen av fritidsbebyggelsen torde alltså vara en synnerligen aktuell fråga för flera kommuner, främst Ö. Frosta, N. Frosta och Snogeröd.

Det vore önskvärt med ett samgående i någon form. Sådant har redan påbörjats mellan en del kommuner t. ex. N. Frosta och Snogeröd, vilka lagt ned mycket arbete och stora kostnader i frågan och inlett samarbete med varandra.

Hembygdsföreningen vill här uttala sin stora tacksamhet till kommunerna inom häradet för alla anslag, för all välvilja och all hjälp föreningen tidigare rönt. Vi vädjar enträget till kommunernas styresmän att ånyo hjälpa föreningen genom att ta ställning till nämnda frågor och sedan till vederbörande myndigheter anmäla sina önskemål och villkor beträffande den fortsatta bebyggelsens utformning.

För ett sådant ställningstagande ford-
ras väl först en inventering av befintlig
bebyggelse och fastighetsindelning inom

de aktuella områdena. En del kommuner ha redan helt eller delvis en sådan inventering klar. Styrelsen har av distriktslantmätaren fått veta att lämpligt kartmaterial för en sådan inventering för en mycket rimlig kostnad kan åstadkommas genom komplettering av tillgängliga fotokartor med fastighetsbe-
teckningar.

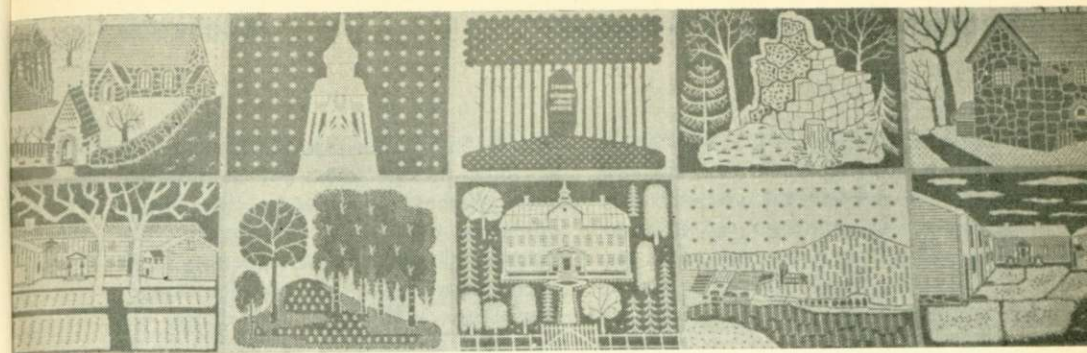
Vi äro övertygade att enbart en sådan inventering skulle vara av ovärderlig nytta för de kommunala organen. Den bör också kunna läggas till grund för ett långsiktigt interkommunalt handlingsprogram i olika slag av bebyggelsefrågor. För alla kategorier av fastighetsägare och fastighetsspekulanter såväl som för övriga innevånare i vår bygd skulle det också vara av stort värde att få en klar uppfattning, hur bebyggelseutvecklingen hittills gestaltat sig och hur den kan tänkas fortgå. Alla är väl lika angelägna att vår bygd danas på ett sådant sätt, att den ger plats för de urgamla näringarna, jordbruk och skogsbruk, att den lämnar utrymme för erforderliga industrier och företag, att den skapar en trivsamt miljö för den bofasta befolkningen och sommargästerna, att den göres turistvänlig och i görligaste mån den storslagna naturen lämnas orörd.

Höör i juli 1961.

För Frosta Härads Hembygdsförening

Erik Trolle
ordf.

Marianne Schartau
sekr.

Finnvävnad i Bollnäs

I Bollnäs folkhögskolas matsal finns en bonad av s. k. finnvävstyp i synnerligen förnämligt utförande och som alltid tilldrar sig de besökandes intresse. En vävlärarinna vid skolan någon gång på 30-talet, Astrid Linglander, har komponerat vävnaden och med hjälp av flickorna i den kvinnliga slöjden utfört den. Motiven till de olika rutorna är hämtade från olika historiska byggnader och platser i landskapet.

På bilden som visar bonaden ser man i övre raden fr. v. Trönö gamla kyrka (medeltidskyrka), väl bevarad och flitigt besökt än i dag. I prästgården intill kyrkan (Söderblomsgården) föddes ärkebiskopen Nathan Söderblom. Därefter kommer klockstapeln vid Delsbo kyrka, en typisk "hälsingestapel" och mycket väl bevarad. Nästa ruta visar den minnessten som på Nathan Söderbloms initiativ restes i Själstuga by i Skogs socken där enligt sagnen Hälsingarnas apostel Staffan blev dödad. På nästa ruta ser man kyrkoruinen i Skog och

längst t. h. den s. k. Gillestugan i Forssa, som enligt sagnen var ett tillhåll för de medeltida handläggarna. En annan tolkning har rektor Israel Jonsson, Forssa som påstår att byggnaden är landskapets första kyrkobyggnad (kultkyrka), där prästen bodde och bevarade hostian.

Ned till t. v. ses Kämpens gård i Bollnäs, som nu blivit hembygdsgård, Kungshögen i Hög, en av de tre tingshögar i Hälsingland och synnerligen väl bevarad, 1700-talsbyggnaden Voxna herrgård, ett minne från järnindustrins storhetstid i Hälsingland, Järvsö kyrka med Järvsöklack i bakgrunden. Enligt kyrkvärden Hans Jonsson i Järvsö är denna kyrka, trots måttuppgifter från Stora Tuna som motsäger detta, landets största landsortskyrka. Längst t. h. ses Karlsgården i Järvsö, hembygdsföreningens märkliga hälsingegård som står på sin ursprungliga plats och är en väl bevarad 1600-talsgård.

P. W. Häger

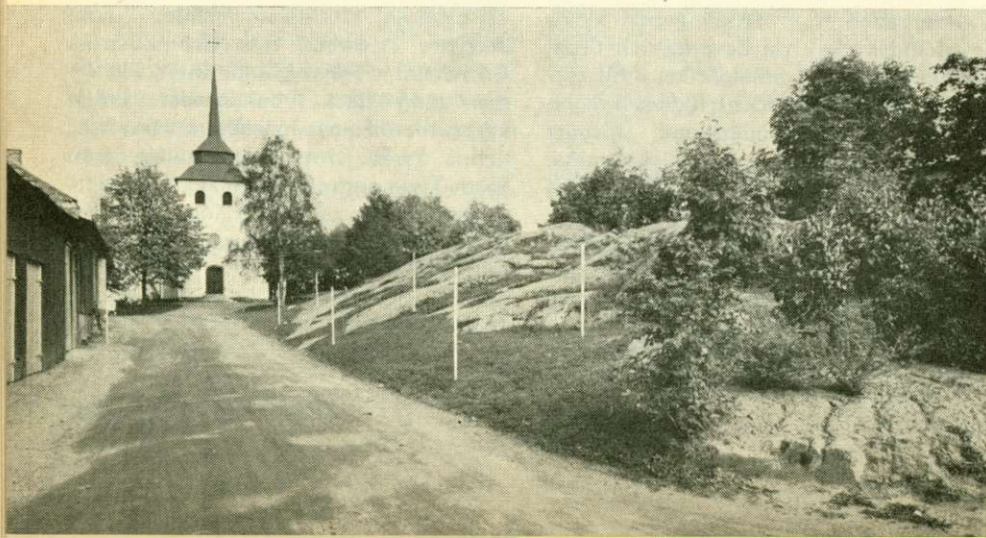
"Skärgården mitt i Sverige"

har man kallat landskapet kring Vänern, ett område som delvis är ganska okänt utom för en del finsmakare och vetenskapsmän. Här har något av en räddningsbragd utförts av naturvårdens eldsjäl i Västergötland, distriktslantmätaren Gunnar Linde i Lidköping. Han har verkligen vårdat natur och landskap i sin hembygd, deltagit i kampen för Hornborgasjön, slagit vakt om Halle- och Hunneberg, räddat den märklige Rydmossen, dit en gång Carl von Linné brukade rida med sina studenter. Hans största insats är kanske dock, att han inmutat åt landskapsvården Ekens skärgård, den märklige innerskärgård vi har i landet. Den består av ett nittiotal öar och är även till utseendet ett sötvattenshavets Roslagen. Här har Linde använt sig av den av Lorentz Bolin rekommenderade metoden att arrendera nyttjanderätten på viss tid. Skaraborgs läns naturskyddsförening står bakom

och förfogar över skärgården fram till år 2002. På det sättet har landskapets karaktär bevarats, onödig bebyggelse hindrats, och en utomordentlig tillflyktsort skapats undan städernas larm.

Här ligger också den märklige Ingarö, som Linde själv äger. Om denna sin ögonsten skriver han till BYGD OCH NATUR:

"Denna ö är beträffande naturen och den orörda floran högst märklige. Dess like finns säkert ej i Vänern, i mina ögon ej i världen. Tack vare liljekonvalje i stora mängder och den ypperlige drycken kaffe har ön icke fått fårbetas på flera hundra år. Här hölls, den tid ön doftade av utslagen konvalje, fosterländska och glada gökottor. Detta medförde inte blott ett enastående bevarande av convallaria utan även av hela den ursprunglige floran som ingen annanstans i Vänern. Ingarö är min ögonsten och ligger mitt hjärta nära."

Nossebro

i Västergötland är bl. a. känd för sin vackra stenbro, som förresten nu är hotad av vägbreddning. Vi har här ett modernt samhälle med månghundraåriga traditioner. En idyll är t. ex. det nya kapellet, som ligger på en höjd ovanför samhället med vacker parknatur. Här har dock nyligen gjorts ett ingrepp, som hembygdsvännerna på platsen starkt reagerat emot. Som synes på bilden t. v. ligger till höger om uppfarten ett ståtligt bergsparti med isslipade hållar.

För att få parkeringsplatsen har man nu gjort ett våldsamt ingrepp i denna fina och känslige miljö, och resultatet synes på den högre bilden. Visserligen kan väl en del av såren läkas, men det vackra berget kan aldrig ersättas.

Det skedda visar än en gång hur viktigt det är att bevaka miljöerna även i de nya samhällena. Den vandalism man här gjort sig skyldig till är onödig, då man lätt hade kunnat få parkeringsplats på annat ställe.

T. v.: Vid uppfarten till kapellet i Nossebro låg ett ståtligt bergsparti med isslipade hållar.

Nedan: För att få parkeringsplatser har man gjort ett våldsamt ingrepp i den känslige miljön.

Odegården
Västra
Blisterliden,
Västerbotten.

Ödegård restaurerad

Ett märkligt minnesmärke över en gång-en tid har domänverket skapat av ödegården Västra Blisterliden i sydvästra Burträsk i Västerbotten. Med anslag från domänstyrelsen har den 16 meter långa västerbottensgården satts i det skick den befann sig strax efter utsyningen i början av 1800-talet.

Det var förutvarande revirförvaltaren C. A. Borgstrand som ansåg att gården borde räddas åt eftervärlden, överjägmästare Gunnar Nordwall stödde tanken och nuvarande revirförvaltaren Sven Jerdén har tillsammans med bl. a. kronojägare Martin Lindh, Burträsk, och kronotorpare Gunnar Kvist, Storbränna, och med museiintendent Ernst Westerland, Skellefteå, som rådgivare, lagt ned omfattande arbete på att återställa gården i ursprungligt skick.

Nybygget beviljades till anläggning 1800. Senare kom ytterligare en gård på platsen, som ligger i storslagen natur, 327 meter över havet. Men när tvåfa-

miljsbyn på 1940-talet fick väg köpte familjerna bil och flyttade därifrån.

Efter ägobyte kom gården i domänverkets ägo. Och nu står den på sin gamla plats, omgiven av gammaldags gårdsgård, med spåntak, tredingstak invändigt, breda golvplankor, stänkmålad väggar, handsmidda gångjärn, vackra 1800-tals skåpmurar, några 1800-talsmöbler och i det stora köket (med öppen spis och förrådsbjälkar i taket) gårdens klenod, en skåpsäng, mycket gammal och målad i början av 1800-talet av en sockenmålare, enligt expertisen ett sällsynt exemplar.

Och nu räknar alltså överjägmästaren med att det åter skall komma folk till Västra Blisterliden, inte bofasta, men besökare i samband med skogsexkursioner och andra sammankomster. — Vi hoppas det skall kunna bli ett levande minnesmärke över en gången epok, menar man på domänverkshåll.

R. Brandt

Skyddet av gamla stadskärnor

Innerstadens problem har mer och mer börjat uppmärksammas, allteftersom de gamla stadskärnorna sprängts sönder. Staden som hembygd har börjat bli en realitet. Karlstad med skyddet för kvarteret "Almen" gick i täten, och sedan har flera städer följt efter. Studenternas oppositionsmöte under rubriken "Vårda Uppsala" är ett tidens tecken.

I debatten kan man för dagen uppmärksamma två kulturhistoriker och byggnadsexperten, som på ett utmärkt sätt givit uttryck för nya, oppositionella tankar. En är den nye professorn i arkitekturhistoria vid Akademien, Göran Lindahl. Den andre är fil. dr Hans Wohlin. Båda hävdar från olika utgångspunkter, att vi måste kräva större hänsynstagande till de viktiga miljöer det här är fråga om.

I ett nyligen hållet föredrag (Svenska Kommunaltekniska Föreningens årskongress) har Göran Lindahl skissat bakgrunden till problemet på följande sätt.

"De gamla stadskärnornas fortbestånd är ytterligt sällan ett rent antikvariskt problem. Det är inte kulturminnesvårdens folk som avgör de gamla husens och gatornas öde i framtiden utan de politiker och planeringsexperten, som har att leda stadens växt och utveckling som helhet. Med sina åtgärder dömer de stadsdelar att leva vidare eller att jämnas med jorden, att bevaras i gammaldags skick eller att vika för något alldeles nytt. Därmed menar jag inte, att det överallt existerar en kommunalmännens och experternas makt-

fullkomlighet, som efter behag sätter sig över kulturminnesvårdens intentioner. Vad jag menar är något annat: helt avgörande för de gamla miljöerna är stadsstrategien i stort, var den intensivaste trafiken dras fram, var de nya merkantila tyngdpunkterna i staden förläggs. När beslut av detta slag en gång fattats, brukar det inte finnas någon återvändo. Då hjälper det inte längre med aldrig så god vilja; både politikerna och antikvarierna får försöka finna sig tillrätta med de svåröverskådliga följderna, de förut kanske nätt och jämnt annat.

Min slutsats är enkel: debatten om de gamla stadskärnorna måste föras som en allmän stadsbyggnadsdebatt, som en diskussion om cityproblemen överhuvud."

Efter en ingående analys och sedan han bjudit aktsamhet med stadslandskapets skala och gaturum, framhåller han vilken våldsam experimentlusta vi upplevt under 50-talet då det gällt att följa vad som förefallit tekniskt och ekonomiskt lämpligt. Den nye professorn anser, att detta decennium givit oss bostadsområden som inte är mycket bättre än vad 80-talet åstadkom (besök rekommenderas i Solnas yttersta stadsdelar). Han hänvisar också till den stora idébrytningen vid sekelskiftet, då ett slags oppositionsprogram skapades:

"Det är ändå trösterikt att ta del av dessa händelser. Mot en kompakt majoritet, som ägde både makten och pengarna, fördes således en gång en rad kvalitetsidéer till seger, som formade utvecklingen ända till dess för-

dämningarna på nytt raserades. Låt oss i varje fall hoppas att något liknande skall kunna ske under 60-talet."

Dr Wohlin behandlar problemet (Stockholms-Tidningen 9/10 -61) framförallt med utgångspunkt från trafikproblemen. Han beskriver hur innerstaden håller på att anpassas efter en helt ny samhällsstruktur med nya funktionskrav och nya stadsbyggnadsideal. Han hävdar, att den pågående ombyggnaden av stadskärnorna måste ske med en målsättning för helheten; varje delproblem måste lösas inom ramen för en sådan målsättning. Kommunens medel för en sådan planering är generalplanen. Han skriver:

"Många städer har generalplan, men mycket få har behandlat innerstaden. T. o. m. på generalplanekartorna är innerstaden mestadels en stor vit fläck, en stadsbyggandets skygglapp, som också gör att bedömningarna i ytterstadsplaneringen mestadels är osäkra, kanske oriktiga.

Ändå byggs, rivs och ändras i innerstaden, utan planering och samordning. Resultaten förskräcker. Insatserna sker punktvis. De centrala myndigheterna har därför på senare tid starkt betonat att lösryckta projekt inte låter sig bedömas.

För en planmässig ombyggnad av innerstaden krävs bl. a. en dispositionsplan för markanvändningen, en trafikplan och en produktionsplan. I dispositionsplanen lokaliseras, dimensioneras och avgränsas områden för t. ex. bostäder, handel, industri, allmänna byggnader etc. I trafikplanen 'sorteras' på motsvarande sätt trafikslagen efter sina egenskaper, så att gångtrafiken skils från biltrafiken,

genomfartstrafiken från trafik med färdmål i innerstaden etc. Trafikplanen skall också behandla parkeringen, såväl tekniska lösningar som ekonomiska och administrativa frågor.

Med detta handlingsprogram kan omgestaltningen *ledas* av kommunen. Man kan inte skjuta moderniseringen på framtiden, men man kan heller inte bygga vidare utan målsättning och plan. Planeringen måste ligga före markförvärv, byggnadsverksamhet och etableringar. Det som f. n. kallas 'planering' är ofta bara en form för att bekräfta redan gjorda misstag."

Att nya vindar börjat blåsa känns på olika sätt. En ledare nyligen i *Dagens Nyheter* tar fasta på den äldre bebyggelsens värde för stadsbilden:

"När byggnaderna har ett särskilt affektionsvärde kan man väl i allmänhet räkna med att det skapas opinioner för deras bevarande. Sådana tvingar ofta myndigheter och enskilda att tänka om, att gå mera varsamt fram. Men ett problem av vida större omfattning är hur långt vakthållningen bör drivas kring byggnader som i och för sig inte är särskilt märkvärdiga men som ger karaktär och omväxling åt stadsbilden därför att de representerar olika tider och olika stilar. Som en reaktion mot de stereotypa miljöer som uppkommer då hela stadsdelar färdigbyggs under några få år har uppskattningen starkt vuxit av den äldre blandmiljön med sina stilkontraster och traditioner. Från bostadskonsumenternas synpunkt är det nog inget tvivel om att moderniserade lägenheter i gamla hus ofta har en betydande attraktionskraft."

Förstukvist i Hälsingland

De gamla Hälsingegårdarna är med rätta berömda för sin fina arkitektur och sitt goda hantverk. Till de stora bondegårdarna hörde ofta verkligt praktfulla förstukvistar, och man kan ännu i dag se förnäma prov på denna detalj i fasaden.

För dagen avbildar vi en förstukvist som är byggd i gustaviansk stil, en god

representant för den speciella utformning som förstukvistarna fick i Ljusdalsbygden under 1700-talet. Årtalet 1902 i den övre delen är tillkommet vid en restaurering.

Den vackra förstukvisten skall nu bilda entré till avdelningen för husbyggnad på Ljusdals Hembygdsmuseum.

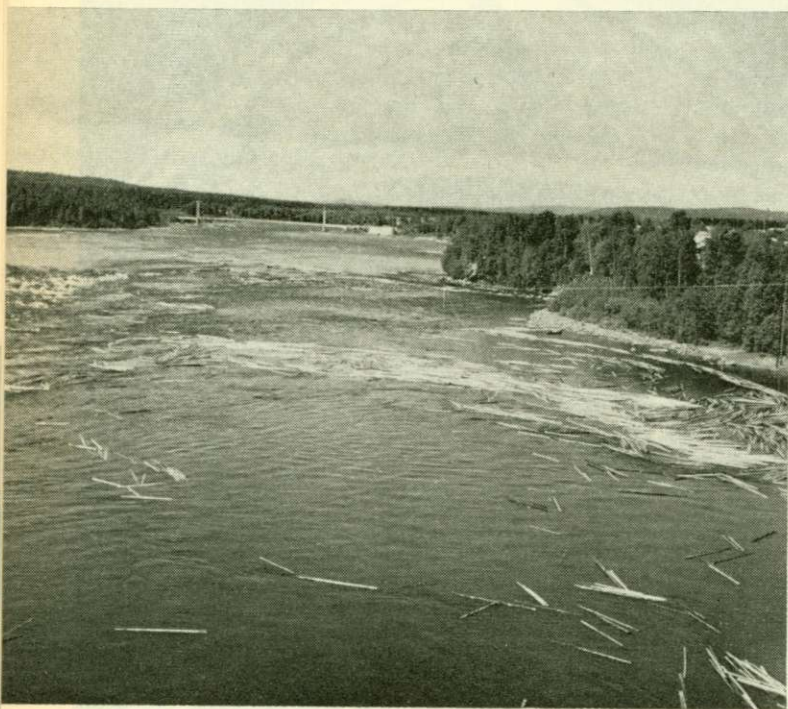
Bodenforsarna

Som redan förut meddelats har Vattenfallsstyrelsen begärt att få utbygga de båda Bodenforsarna, och Samfundet har gjort en första utredning angående detta företags inverkan på landskap och miljö.

Det är ett ärende av den art som ligger särskilt väl till för Samfundet, då man här har att bevaka mycket betydelsefulla miljö- och trevnadsvärden. Det blir ett kraftverk inne i själva staden, och själva bygget med åtföljande regle-

ringar kommer för lång tid att påverka en rad förhållanden inom stadsområdet.

Utbyggnaden av Boden Övre kommer inte enbart att medföra nackdelar. Man har här att räkna med att redan tidigare vattenregleringar uppe i älvsystemet kan dämpas. Genom ett högre vattenstånd bör man också kunna i viss mån hejda den nu pågående igenväxningen av strandområdena. Dock förefaller en risk finnas, att en höjning också kan innebära försumpning och minskat dräne-

Näsforsen.

Landskapet

VÄRD OCH GESTALTNING

Stockholms skärgård

Om Stockholms skärgård skall räddas måste det ske snarast. Redan om ett par år är det för sent, framhöll landshövding Westerlind vid ett möte med kommunalmän från Stockholms skärgård. Han påpekade också, att mark måste förvärfvas åt det allmänna för att felaktig exploatering skall förhindras.

Stor-Stockholm expanderar kraftigt och allt fler får tid och råd att söka sig ut i skärgården: om varje människa får sitt lilla stycke blir alltihop en stor inrutad fritidsby med vantrivsel och förstörd natur.

Landshövdingen pekade på olika vägar att förhindra exploatering: mark kan förvärfvas av staten, domänverket, lantbruksnämnden — och även landstinget

och kommunerna bör känna det som sin plikt att säkra fritidsområden. Stiftelsen Stockholms skärgård har fått beklämnande lite medel till förfogande: det finns bara 80.000 kronor i fonden.

Den yngre skärgårdsstiftelsen i Göteborg bemöts med betydligt större ståtelse. Göteborgs stad har anslagit 400.000 kr, Stockholms stad 1.000 kr — för landstingen är summorna 200.000 kr på västkusten och 600 kr i Stockholms län.

Men vi får inte förtrötta, manade landshövdingen. Kärntrupperna i försvaret av skärgården är byggnadsnämnderna. Gör täta bevakningsresor, låt inte svartbyggen växa upp!

ringsdjup av arealer högre upp. Det är därför viktigt, säger Samfundet i sitt yttrande, att man vid utbyggnaden tänker på strändernas lämpliga vård. Det är också viktigt, att man vid en höjning av vattenståndet i tid ordnar för badplatser, båtplatser o. s. v.

Vid Boden Nedre är de landskapsvårdande frågorna av mycket komplicerad natur med hänsyn till kraftverkets läge i stadsmiljö. På grund av den närbeläggna bebyggelsen, strändernas utformning, förekomsten av värdefulla rekreatiionsområden, badplatser o. s. v. är det uppenbart, att kravet på olika åtgärder måste skärpas. Det är av stort värde för

stadsbilden, att kraftverksbyggnaden får en lätt och elegant konstruktion, samt att kraftverksanläggningen i övrigt ges en tilltalande utformning. Det är också utomordentligt värdefullt, att de uppkomna massorna placeras på ett riktigt sätt. Även utformningen av dammen är viktig för stadsbilden.

Samfundet föreslår till Kammarkollegiet en noggrann utredning, som gör det möjligt att bedöma företagets inverkan på naturförhållandena. Först då är det möjligt att komma med förslag till mer preciserade åtgärder i skadeförebyggande syfte.

Östergötlands skärgård

I Östergötland har länsstyrelsen slutfört en utredning benämnd "Kustbygd och skärgård i Östergötland". Utredningen visar den vanliga bilden av en skärgård med starkt minskande befolkningsunderlag. Samtidigt har det växt upp en omfattande ny fritidsbebyggelse. Det är kapitalstarka personer, som köper upp jordbruksfastigheter och stycar till tomter. På grund av behovet av rekreationsområden får skärgården en ny gestaltning. Det är nödvändigt, säger länsstyrelsen, att det allmänna här träder till både när det gäller bebyggelse och markreservat. Länsstyrelsen föreslår därför i skrivelse till regeringen, att lantbruksnämnden i länet skall få inköpa och förvalta fastigheter i Östergötlands skärgård och kustbygd.

Ravlunda skjutfält

är fortfarande föremål för uppmärksamhet från orsdbefolkningens sida. Det meddelas nu, att den s. k. offerlunden eller Hästen under senaste tiden fått ytterligare skador genom militärens beskjutningar. Det torde nu, meddelas det, vara en tidsfråga, när hela denna vackra lund, en gång så hänfört skildrad av Sten Selander, helt skattas åt förgängelsen. Saken har i bygden väckt en del uppmärksamhet.

När militären övertog skjutfältet utlovades också att lunden skulle bevaras, och att man åtminstone inte skulle rikta eld från vare sig handvapen eller tyngre vapen mot lunden. Det löftet har hållits dåligt, menar orsdbefolkningen, och pekar på trädstammarna, som pepprats fulla med kulor från mausegevär och kulsprutor.

Artillerielden har också gått hårt åt offerlunden. Nu senast är det en ståtlig tidigare praktiskt taget oskadad bok,

som fått ett gapande sår i stammen, toppen på ett av de större träden har slagits av, och i ett annat har en artilleriprojektil borrar sig in.

Nedskräpning i naturen

Ett avskräckande exempel på nedskräpning i naturen finns att beskåda på Grepstads Storgårds marker i Västra Stenby, där en sträcka på drygt 100 m i skogen längs med väg 83 mellan Motala och Skänninge belamrats med skrot och avfall. Dessvärre är nedskräpningen särskilt markant nedanför en av Västra Stenbys fornminnesmärken, Siökumbla domarring, där en veritabel sop-tipp uppstått. Såväl hälsovårdsnämnden som Vadstenapolisen har inkopplat och i dagarna kommer skräpet att brännas och gropan fyllas igen. Förbudstavlor mot tippning skall uppställas.

Avskräckande exempel på nedskräpning i östgötanatur.

Lövängar skyddas

Tre vackra lövängar, Haggsholmen, Lindholmen och Ekholmen vid Strömsholm i Västmanland, har fridlysts på ansökan av Domänstyrelsen och Lantbruksnämnden i länet. Det är ett betydelsefullt initiativ, som jag hoppas skall följas av många liknande, där Kronan äger marken. I detta fall blir Domänstyrelsen och Lantbruksnämnden förvaltare.

Området skall för framtiden bibehållas med sin karaktär av lövlund med blandad ädellövskog. Trädslagets relativa frekvens skall bevaras och genom försiktiga genomhuggningar, varvid livskraftiga träd skyddas, skall beståndet hållas i växtkraft så länge som möjligt. Meningen är också, att inträngande gran skall hållas undan. En del gamla och även murkna och döda träd skall bevaras som boträd för fåglar och för den märkliga insektsfaunan. Blommande buskar skall bibehållas i underväxten. En viss betning av nötkreatur skall fortsätta, men all bebyggelse inom det fridlysta området förbjödes.

Ett fritidsprojekt

av stor omfattning har nyligen framlagts av Degeberga kommun. Man har av Vittskövle, den stora slottsegendomen i östra Skåne inköpt ett stort fritidsområde i kustskogen mellan Juleboda och Nya Grop att användas som fritids- och rekreationsområde. Genom att alternativt bygga sommarstugor för uthyrning eller sälja billiga tomter till självkostnadspris (i allmänhet 50 öre per kvm) väntar man att få till stånd en gles, tilltalande sommarbebyggelse kombinerad med moderna campingplatser och strövområden.

Strandängar fredas

Strandområdet mellan Domsten och Viken bör i avvaktan på förslag till plan för ordnande av detsamma fridlysas av länsstyrelsen, som samtidigt vidtar åtgärder för en temporär lösning av parkeringsfrågan såsom skedde i samband med fridlysningen av strandängarna vid Lerberget, förklarar länsarkitekt Ebbe Borg med anledning av en framställning från Skånes Turisttrafikförbund om vidtagande av åtgärder för skyddande av strandängarna.

Ängar i Ydre

Ängsvården har blivit en viktig uppgift för våra föreningar som arbetar med natur- och hembygdsvård. Nu rapporteras från Östergötland, att förre landstingsmannen E. A. Granath, sedan flera år medlem i Samfundet, gripit sig an den svåra uppgiften att återställa ett par hektar lövängar vid sin gård i Ydre. Hans avsikt är att söka rekonstruera de vackra ängarna, så att de återfår sin karaktär från 1890-talet, då de sköttes som slåtterängar med lättare betning av djur på sensommaren.

Vättern förorenas

Denna sjö, en av landets vackraste och rikaste, har blivit alltmer aktuell som vattentäkt under de senaste åren sedan vattendragen och småsjöarna i mellersta och södra Sverige blivit allt hårdare anlitade och allt kraftigare förorenade av en växande tätortsbebyggelse, säger laborator Thorsten Hasselrot i Vatteninspektionen. Nu arbetar man med en lång rad projekt för fjärrvattenledningar från Vättern, för Västgötastäderna, Västkusten, t. o. m. ner till Malmö och Köpenhamn, och därmed skulle

sjön bli vattenreservoar för många gånger fler än den halva miljon människor som nu utnyttjar den och snart kommer att utnyttja den.

Vidare har det förekommit tecken till att Vättern, som länge betraktats som ett av våra renaste vatten, börjat förorenas, både av industrier och kommunala kloakutsläpp, och det är av största vikt för den framtida planeringen att få veta exakt vad som hänt med sjön sedan de sista undersökningarna i mitten av 30-talet.

Det gäller inte minst behovet av effektiva reningsverk vid strandstäderna — verk finns det nog, men de flesta är hopplöst överbelastade — och vid industrierna. Det intressantaste och kanske mest stimulerande är att man här får göra en insats för vattenvården i någorlunda god tid, för att undvika svårreparabel framtida vattenförödelse i en sjö som inte längre kan betraktas som ett obegränsat och självrenande innanhav.

Bebyggelsen vid Dagstorpssjön

Tidigare har Samfundet meddelat, att viss bebyggelse planerades intill den vackra, orörda Dagstorpssjön i Skåne. Länsarkitekten i Malmö bekräftar, att ett exploateringsföretag inköpt en fastighet vid sjön och tagit initiativ till en planläggning av fastigheten, utan att planmyndigheterna och naturvårdens företrädare beretts tillfälle att uttala sig, huruvida en bebyggelse av avsedd omfattning skulle komma att medges. Förslag till byggnadsplan har sålunda upprättats och framlagts för behandling i författningssamling i ordning. Ett område runt sjön har sedan länge byggnadsförbud, och ett område kommer att fridlysas som naturpark om fastigheten kommer att bebyggas. En bebyggelse här kommer att koncentreras till grup-

per med avsevärda fria arealer som strövområden mellan husgrupperna. Någon styckning av strandtomter kommer inte att ske. Bebyggelsen kommer på mellan 100 och 300 m avstånd från stranden.

Att skydda naturen

skriver Lorentz Bolin om i januarinumret av *Perspektiv*, där han jämför kulturlandskapet i Danmark och Sverige. Jämförelsen faller inte helt ut till Sveriges fördel:

"På grund av att Danmark är så tätt befolkat, är tillgången på fri och jämförelsevis orörd natur inte så stor. Fridlysningar som är av betydelse för bibehållandet av landskapets skönhet och för den rekreationssökande allmänheten är därför en av naturskyddets viktigaste uppgifter i Danmark. Intresset för denna fråga är också betydligt större där än hos oss. Detta visar sig bl. a. däri att många jordägare, både större och mindre, spontant erbjuder sådana partier av sin jord, som är anmärkningsvärt vackra, till fridlysning. De kan inte fördrå tanken att de vackra naturområdena ska förintas, när de en gång inte längre kan hålla sin skyddande hand över dem."

Även om det är svårt att dra en jämförelse måste man nog konstatera att det görs mer för kulturlandskapet i Danmark än hos oss svenskar, fortsätter Bolin, som också visar att vårt stora sjöregleringsproblem inte heller är okänt i Danmark. Särskilt på Själland har problemen varit stora därvidlag. Men problemen kan inte slå ned intresset:

"När man bläddrar igenom Danmarks Naturfrednings årsböcker och ser alla de skiftande bilderna av fridlysta områden, förstärker man vilken stor roll

som just skönheten spelar i den danska naturskydds rörelsen. Den borde göra det också i vårt land, där vi tycks vara i färd med att tappa bort skönheten både i naturen och i konsten."

Fredad strand

En vacker strandremsa på Öland, kallad Neptuni åkrar, har nyligen blivit fridlyst på initiativ av länsstyrelsen. Det är ett område norr om Byxelkrok och består av ett helt system strandvallar. Det är känt för sin intressanta flora. Där växer särskilt backtimjan, blåeld och gråfibbla. Det har nu i samband med fridlysningen utfärdats förbud mot bebyggelse och mot grus- och stentäkt. Inom området förekommande växter är givetvis också fredade.

Fritidsproblemet

diskuteras nu mer och mer av kommuner och liknande. I allmänhet tycks man vara angelägen om att skydda sig från en sådan utveckling av fritidsbebyggelsen att tillgången till stora sammanhängande strövområden spolieras.

Frågan behandlas i tidningen "Ratten", som bl. a. skriver:

"Den regionala planeringen har en stor uppgift då det gäller att skapa förutsättningar för en förnuftig lokalisering av bebyggelse och fritidsområden. Ett föredömligt arbete i detta avseende utföres av regionplanekontoret i Göteborg. I regionplanen har medtagits fem

naturreservat, de två inre vid Delsjön resp. Bergsjön i omedelbar kontakt med helårsbebyggelsen, de tre yttre och större avsedda som utflyktsmål vid resor från stadsområdet. Härskogen och Risveden i öster och Svartedalen i norr ligger inom en dryg timmes bilresa från Göteborgs centrum.

Regionplanechefen Bertil Hultén framhåller som önskvärt att Göteborgs stad ensam eller i samarbete med berörda grannkommuner eller med friluftsförbund organisationer och andra söker säkerställa att de lämpliga markområdena inte exploateras ens med glesbebyggelse. Eventuellt kan någon form av arrendeaftal med de olika markägarna prövas ifall områdena av ekonomiska skäl ej kan förvärras. Det kan påpekas att Stockholms stad numera är ägare till ett 6,5 miljoner kvm stort naturreservat för stockholmarnas friluftsliv, Lidaområdet, som kan bli ett svenskt Holmenkollen.

I dessa naturreservat bör man kunna komma in med bil ett stycke från olika håll på vägen som leder till parkeringsplatser med raststugor, bilservice m. m. Härifrån skall vandringsleder i slingor sätta bilfolket i kontakt med vackra småsjöar och andra fina inslag i naturen att därefter åter leda vandrarna tillbaka till utgångspunkten. Vissa uddar längs kusten bör kunna disponeras även av bilister. Avgifterna vid iordningställda parkeringsplatser kan klara kostnaderna för underhåll av tillfartsväg och renhållning på området. Samarbete bör sökas med motor- och turistorganisationerna."

200-åriga lindar

Naturskyddsrelsens nestor i vårt land, professor Edvard Wibeck, vill fästa uppmärksamheten på de gamla, här avbildade lindarna vid Ålstens gård i Bromma. De måste, skriver han, betraktas som "kombinerade natur- och kulturvärden" liksom socknens gamla herrgårdsalléer.

I yngre år, första gången troligen omkring mitten av 1700-talet, har träden två gånger blivit avkapade, resp. "hamlade", på ungefär 2 och 3½ meters höjd för att utbilda en mångstammig krona.

Det grova, nedersta stampartiet hos båda träden är nu sprucket och ihåligt, och de båda stamhalvorna hotar att falla isär.

Ännu har förstörelsen dock ej sträckt sig längre än att vissa konserveringsåtgärder vore möjliga, vilka i varje fall skulle förlänga trädens livslängd med åtskilliga tiotal år.

Tre mer än 200-åriga lindar nedanför Ålstens gård i Bromma.

Sommarmötet i Hälsingland

En presentation

På annat ställe i årsboken meddelas programmet för Samfundets sommar-möte i Hälsingland den 10–12 augusti.

Någon närmare presentation av landskapet är knappast nödvändig. I det program som deltagarna erhåller finns för övrigt korta beskrivningar av de olika bygder som besökes. Man har denna gång lagt sig vinn om att få en så allsidig bild som möjligt av landskapet (framförallt den södra delen) och att söka nå kontakt med det levande nutids-samhället, sett mot bakgrunden av ett stort landskap och en levande tradition. Temat kommer också att bli "Hälsingland — minnen, natur, kultur, bygd och nutid".

Vad som emellertid här kräver en mer utförlig presentation är de människor som står bakom programmet, de flesta kunniga och kända, forskare, hembygds-vårdare, naturvårdare, skolmän och det praktiska livets män.

John Lingman, som har sina rötter just i Bollnäs, är en hövding efter hälsingars sinne. Han har gått den långa vägen till sitt höga ämbete över fackföreningen i hemstaden och kommunala uppdrag till ombudsman, civilminister och landshövding. Bland de många uppdragen håller John Lingman mycket styvt på ordförandeskapet i hembygdsförbundet. Han är verkligen fäst vid sin hembygd, och han vill samla

alla kategorier i landskapet över partier och andra skrankor för att energiskt fullfölja hembygdsarbetet. Särskilt värdefull är den insats han gör när han arbetar för att ungdomen i städer och byar skall inse hembygdens stora värde och ansluta sig till föreningarna. Renoveringen av Karlsgården i Järvsö är hans initiativ.

Dag Strömbäck är också en av landskapets mest kända söner. Han är stor folkminnesforskare och chef för folkminnesarkivet vid Uppsala Universitet, dessutom en av de ledande i Gustaf Adolfs akademien. Det är en lärd forskare, en glänsande talare och samtidigt en man med de bästa av de egenskaper som vi sedan gammalt är vana att förknippa med hälsingar: vitalitet, glädje och livsstil.

Hans Lidman har i många år arbetat inom hembygdsrörelsen och naturvården. Redan på 40-talet skrev han sin första hembygdsskildring från Ovanåker. 1945 kom hans första tjusiga fiskebok "Det nappar i Svartån". Det var en programförklaring och ett löfte. Efter detta genombrott har han givit ut en rad naturskildringar: "Skogen kallar", "Bortom stigarna", "Den sjungande dalen", en storslagen hyllning i bild och text av författarens egen hembygd. Och till sist den största av alla, "Pärlugglans skog", fylld av fin iakttagelse, kunskap och fantasi.

Hälsingland är berömt för sina ståtliga bondgårdar.

Albert Viksten är en av landskapets färgstarkaste personligheter.

Albert Viksten är ett stort namn, inte bara i Hälsingland, inte bara i Norrland, utan för hela landet. Han har sitt hem i Färila, där han varit med om att bygga upp en märklig hembygdsgård, och där han också i skogsbygden har sitt älskade diktartorp, Ångratörn. Det är en författare av rang. Hans naturskildringar, samhällssatirer och inlägg i dagsdebatten blir alltid uppmärksammade. Han går med stor slagkraft och har mer än en gång varit banérförare. Det är en av landskapets färgstarkaste personligheter.

Sven Elg är ordförande i Hälsingekretsen, som både är distrikt av Samfundet och del av Gästrike-Hälsinge

Hembygdsförbund. Han är myndig men vänlig rektor för Bollnäs folkhögskola, tillika ordförande i stadens skolstyrelse, byggnadsnämnd och särskilt intresserad av byggnadsfrågor. Samfundets strävan att förena gammalt och nytt i bebyggelsen har i honom en varm vän.

Oscar Björkman har arbetat en mansålder i hembygdsvården, främst i Bollnäs, men även i landskapet för övrigt. Det är en utomordentlig hembygdsvårdare som offrat tid och möda åt ett flertal stora uppgifter. Det är i hög grad hans förtjänst att den förnämliga Kämpens gård i Bollnäs räddats, och att man här skapat möjligheten för en hembygdens högborg.

Gammalt fiskeläge i Njutånger, Hälsingland.

P. W. Häger är pressombudsman under kongressen, och lämpligare kunde man inte få. Det är en aktiv och vaken hembygdsarbetare, vars artiklar om natur och bygd i tidningen "Ljusnan" varit till stort gagn för vårt arbete. Det är en kunnig och charmfull ciceron. Man förstår väl att Prins Wilhelm gärna hade honom som följeslagare på sina resor i Härjedalen.

Johan Ohlsson, tidigare Viken, Alfta, nu boende i Silfors är en noggrann och framgångsrik hembygdsforskare som i artiklar, i böcker och tidskrifter på allt sätt bidragit till kunskapen om hembygdens historia. Ohlsson är också en flitig föreläsare som bl. a. gärna berättar om Erikjansismens härjningar i Hälsinglands bygder. Utrustad med en färgfilm om Alfta gjorde han för några år

Österlen skall säljas!

Den av konstnärer, författare och naturvårdare ofta skildrade delen av sydöstra Skåne, som brukar kallas Österlen, börjar nu på allvar att upptäckas. En av de ledande turistmännen i området, Rudolf Almedal i Lövestad, berättar:

"En mängd förfrågningar kommer under hela året till de olika kommunala myndigheterna om möjligheterna att få bygga nytt eller köpa gammalt.

Redan under fjolåret avsatte sig detta i inkomster på cirka 5 milj. kr. Hundratal sommarstugor planeras i olika om-

råden, bl. a. skall cirka 100 sommarstugor uppföras i Ravlunda. Fritidsbebyggelse skall även igångsättas i Skepparpdalen och samma är förhållandet vid Verkeån. Här torde det vara fullbyggt inom de närmaste åren.

Turistströmmen har ökat enastående bara det senaste året. En kaffeservering vid Alunbruket kunde uppvisa 3.000 besökare för varje dag under högsäsongen, och detta trots att inga speciella attraktioner bjödes förutom den underbara naturen. Hela Brösarp är mycket

sedan en resa till svenskbygderna i USA, hälsade på släkt och vänner och berättade om hembygden.

Bengt Ivarsson, Edsbyn är chef för Edsbyverkens anläggningar med möbler och skidor som huvudsaklig tillverkning. Han är 44 år och fick tidigt börja arbeta inom familjeföretaget, som han efter övertagandet 1949 avsevärt utvidgat. Han är kommunalt intresserad och ledamot av ett flertal nämnder och styrelser, har alltid omhuldat idrotten, framför allt bandyn, och har som speciell hobby trav och uppfödning av travhästar. Även om han inte så mycket ses i hembygdskretsar har han alltid hembygdens väl för ögonen.

Erik Billow, f. d. folkskollärare i Växbo, numera Bollnäs har under nära 40 års verksamhet inom Bollnäs försam-

ling lagt ned ett berömvärt arbete för hembygdsvården. Som forskare i växbygdens historia har han åstadkommit mycket goda resultat. Han och hans fru Svea brukar delta i Samfundets somarmöten, och han kommer nu att tjänstgöra som ciceron vid utflykterna.

Det är inte möjligt att räkna upp alla som lovat hjälpa till vid Samfundets möte. Men vi kan ändå inte underlåta att nämna kyrkvården Hans Jonsson i Järvsö, en ivrig, varmhjärtad hembygdsvårdare som verkligen kan och älskar sin bygd. Vidare förre riksdagsmannen Per Orgård, som alltid varit sin bygds samvete, och som i tal och skrift visat hembygdens värden, och fru Gurli Grundin som tillhör Färilaföreningen och där varit en av Vikstens mest entusiastiska medhjälpare med hemslöjd som specialitet.

uppmärksammat, och samma är förhållandet med Vitemölla och Kivik.

Den inventering som pågått under december månad av ödetorp och stugor syftade till att kartlägga beståndet. Det är helt enkelt en generalinventering. Rapporten från Brösarps kommun föreligger klar, och alla kommuner inom Österlen är med i inventeringen. Alla utom Kivik och Simrishamn, dessa två beroende på att de själva har turistföreningar och ombesörjer sina åtaganden själva.

Vi välkomnar alla turister till Brösarp och Österlen, men vi vill dock deklarerat att vi redan i detta skede måste se till att stoppa all okynnesbyggnation. Alla hus och torp som byggs måste först godkännas av resp. byggnadsnämnd, detta för att inordna byggnationen i en vidare planering. Undantagsbestämmelserna gäller för såväl Brösarps som Ravlunda socknar, och detta innebär att byggnadsnämndens godkännande först måste inhämtas."

Brösarp och Österlen bör skyddas för all okynnesbebyggelse.

Nya män i Samfundets tjänst

Studiesekreterare

Från 1 januari 1962 inträdde Stig Carlsson som studiesekreterare och biträdande kanslichef i Samfundets tjänst.

Stig Carlsson är gotlänning och har sin utbildning och praktik främst inom det fria och frivilliga bildningsarbetet.

Han har under de senaste åren varit anställd inom Svenska Landsbygdens Studieförbund (SLS) bland annat som distriktsstudieledare i Örebro län och senast som studiesekreterare vid SLS förbunds expedition i Södertälje där han i första hand haft att handlägga förbundets organisationsfrågor. Erfarenheter av ungdomsarbete har han också skaffat sig genom anställning som ungdomsinstruktör och som förbundssekreterare inom Förbundet Vi Unga. Under sin tid i SLS och Vi Unga har han varit en ofta sedd kursledare och föreläsare vid kurser och konferenser i olika delar av landet. Sin utbildning inom bildningsarbetet och ungdomsarbete har han skaffat sig genom olika folkhögskolekurser bland annat vid Samverkande bildningsförbundens skola på Visingsö och vid Nordiska folkhögskolan i Genève.

Studiesekreterare Stig Carlsson.

I Samfundet kommer han till en början huvudsakligen att svara för studieverksamheten och den yttre organisationen. Vi är glada att på den posten få en tränad folkbildare och organisatör. Samfundet har en omfattande kursverksamhet, och meningen är nu att knyta an till en rad av de frågor som är höga aktuella just nu: byggnadskulturen, landskapsvården, naturvården och den allmänna hembygdsvården. Den nye studiesekreteraren är redan i full gång med planläggning för sommarens och höstens kursverksamhet och konferenser.

Även Samfundets nya organisation kräver ett intensivt arbete. Kretsar och distrikt håller på att bildas över hela landet, och denna verksamhet har nu tagit en omfattning som kräver en särskild kraft.

Konsulter

Ingenjör Kjell Lundström har under flera år anlitats av Samfundet, framförallt i vattenfrågor. Från och med 1962 har han inträtt som särskild konsult med uppdrag att handlägga en rad landskapsfrågor, framförallt i Norrland, som sammanhänger med kraftverksbyggena. Han kommer även att anlitas som expert i de arbetsgrupper som för närvarande handlägger en del speciella exploateringsfrågor under Naturvårdsdelegationen (exempelvis Stora Lule älv och Ljusnan).

Ingenjör Kjell Lundström.

Arkitekt SAR Hans Palmgren.

Som konsult i frågor som gäller byggnadskultur och landskapsvård kommer Samfundet att disponera arkitekt SAR *Hans Palmgren*. Han är f. n. anställd vid Byggnadsnämnden i Göteborg, där han huvudsakligen arbetar med planering av fritidsområden och industriområden. Han har fått sin arkitektutbildning vid Chalmers Tekniska Högskola, men har också bedrivit humanistiska studier (etnografi, nordisk fornkunskap, konsthistoria). Han är assistent vid Chalmers husbyggnadsavdelning.

KRITIK och Debatt

Ett kulturminnesvårdens dilemma

I en utmärkt artikel, fylld av tänkvärda synpunkter och fin analys, skriver *Alfred Lindén* om kulturminnesvårdens dilemma (*Salabygdens fornminnesförening*, årsbok 1961). Han frågar där bl.a. hur man skall kunna fånga de breda lagrens hembygdsintresse och lust att göra en insats. Sedan han pekat på både nedslående och uppmuntrande tendenser, rekommenderar han ökad samverkan och "stärkt samklang" mellan de olika verkande krafterna på kulturminnesvårdens och hembygdsrörelsens område. Han slutar med följande kloka ord:

"Utan avkall på det intellektuella och vetenskapliga måste en återgång till det rent känslöbetonade ske igen. Utan detta blir hembygdsrörelsen en torr institution, ett ämbetsverk, ett uppsamlingsföretag med filialer, där hembygdskärlek blir husvill alla de fina museerna till trots. Detta utesluter inte sakkunnig hjälp till självhjälp åt kulturminnesvården för samlingarnas rätta skötsel. Men överdrivna farhågor härvidlag få då hållas tillbaka, tills verklig fara är för handen, och inte bli riktrotar, som tar död på både frihet och ande. Ty har något kunnat sparas i 100-tals år utan expertis, så lär det bli spart och vårdat även i fortsättningen. Hembygdskärleken är en garant så god som något i den vägen. Ty vad man i kärlek vill, kan ej av tiden härjas. Den är även i dessa sammanhang det starkaste, det bredaste och djupaste. Den får inte uteslutas.

Och sker det så, blir också hembygdsrörelsen åter den rörelse, som fångar upp på bred front det väldiga latent intresse, som fortlever starkt inom stora folkgrupper. Och det gäller att få fram dessa och göra dem aktiva. Och det går, om hembygdsrörelsen — i det goda samarbetets tecken — får utvecklas så, att den inte stöter bort utan fångar upp dessa tusenden, som kanske känt sig tillbakaträngda, utanför och betydelselösa men med levande intresse äro ett med hembygden och dess förhållanden och gärna skulle vilja göra sin insats."

Sjuk av ful miljö

"Det är så fult så att man blir sjuk av det", sa en stockholmare om sin stadsdel. Kan man verkligen bli sjuk av ful miljö? frågar Nils Palm (*Aftonbladet*). Ja, svarar han, det kan man, och hänvisar till författaren *Robert Jungk*, som i den tyska tidskriften "*Die Zeit*" behandlar problemet om den "improduktiva skönheten". Palm skriver vidare:

"Det lönar sig även rent ekonomiskt att skydda naturen, att bygga vackra fabriker, att skapa lugna samhällen, att skydda minnesmärken. Robert Jungk försöker inpränta i alla politiker och dem han kallar räntabilitetskrämare, att vi nutidsmänniskor helt enkelt inte kan arbeta och vara harmoniska utan skönhet. Vi får trassliga nerver och hamnar på sjukhus. Och då bär sig inte ens de mest hårdhänta investeringar.

Detta sker i dagens Europa:

I GREKLAND säljer man den klassiska tempelmarken vid Eleusis och bygger industrier. Just där av alla platser.

I FRANKRIKE förvandlar man en av landets skönaste dalar (nedre Rhône-dalen) till ett rykande industriområde.

I NEAPEL har en rik herre blivit mångfalt rikare på att längs gulfen sälja stranden vid Bagnoli och Coroglio. Där skall byggas Italiens största stålverk. En av världens vackraste stränder förstörs.

Men detta sker också:

I FRANKRIKE har två journalister hindrat bulldozers i allra sista stund från att förstöra dussintals historiska minnesmärken.

I ITALIEN har två andra journalister — från konkurrerande tidningar! — lyckats att åtminstone tills vidare sätta stopp för planerna att "modernisera" Venedig. Meningen var att göra gator av kanalerna så att bilarna äntligen kunde få fritt fram.

I ENGLAND finns en ung arg förening, som handgripligen protesterar när något attentat mot landskapets eller stadens skönhet skall sätta i gång. Man ingriper också mot allt fult — de säger själva "ögonpina" — om så behövs genom att egenhändigt plocka bort det stötande."

Mänsklig trevnad

"Miljövården är i hög grad nödvändig i denna amerikanska byggnadsperiod. Det ser stundom ut, som om våra arkitekter och samhällsmyndigheter hade glömt, att det dock är för mänsklig trevnad man bygger hus och ordnar samhällen, inte bara för bilar och kontorsmaskiner." F. riksantikvarien Sigurd Curman i brev till Samfundet.

Vilka byggnader skall bevaras?

Den äldre arkitekturen har under de senaste årtiondena blivit utsatt för en svår nerslitning och ödeläggelse. Samfundet har alltsedan sin begynnelse verkat för att kunna bevara och levandegöra delar av det äldre byggnadsbeståndet. Detta har i vår tid med sin snabba tekniska utveckling varit ett svårt arbete, och många gånger har man haft en känsla av att arbetet varit förgäves.

Under de senaste åren har man dock kunnat märka en svag men tydlig tendens till omsvängning i tankesättet på detta område. Särskilt glädjande är den inställning som man tydligt kan märka hos LBF och därtill anslutna arkitekter. Den utmärkta tidningen "LBF-kontakt" har i ett av sina senaste nummer en ledare av arkitekt SAR Bengt T. Thelander, tillika direktör för LBF. Han skriver:

"Vårt land har haft turen att länge vara förskonat från krig. Detta är en faktor, som bidrager till att vi har kvar mycket av gammal bebyggelse. Den relativa fattigdomen under 1800-talet gav oss vår enhetliga allmogebebyggelse — material och arbetskraft fick tas på gården. I dag är situationen dock en annan. Vi har aldrig tidigare befunnit oss i en sådan intensiv och mångskiftande, industrialiserad byggnadsperiod som vi haft under de senaste decennierna. En ständig standardhöjning eftersträvas och kontrasterna i boendeformerna mellan stad och landsbygd håller på att försvinna. Själva byggandet befinner sig som sagt i ett eruptivt skede. Nya centra växer upp och städernas höghus reser sig även ute på landsbygden, där de ej alls hör hemma — detta med kringströdda höghus är ett särskilt problem, men värre är, för att bereda plats för den nya bebyggelsen rivs mycket gammalt och kulturellt värdefullt, i rena paniken.

På många håll är det kanske ren tur att ekonomi och eftersläpning i stadsplanering medfört att äldre, central bebyggelse får stå orörd. En senare generation byggare får man hoppas har större förståelse för bevarandet av den lilla tätortens egentliga karaktär.

Där man inte river där restaurerar man, och vår fråga blir då närmast hur. Det är många och svåra frågor som möter oss inom detta gebit. Vilken bebyggelse bör behållas i sitt ursprungliga skick? Vilken bör byggas om till modern standard? Vilken skall man saklöst riva? Vid bedömning av vad som skäligen bör bibehållas och vid restaureringsarbetet kommer dessutom andra frågeställningar om stilval, material och arbetsmetoder, färgsättningar och annat. Det är få byggnadstekniker givet att samtidigt ha tekniskt kunnande och utvecklad känsla för det gamla. Samarbete med antikvarisk expertis är därför nödvändigt för att skapa goda förutsättningar för pietetsfull och realistisk restaurering."

Örestad — en stenöken?

På mindre än ett års tid, skriver LUNDS VECKOBLAD, har det begrepp, som kallas Örestad, blivit framkonstruerat, upphaussat och reklamerat utan att allmänheten egentligen gör sig reda för vad det innebär. Det går av bara farten. De riktigt Örestads-frälsta ser redan med längtan fram emot den tid, då hela sträckan ifrån Malmö till Hälsingborg eller mer är en enda sammanhängande stad, då all landsbygd i egentlig mening är förkvävd, åkrar och ängar försvunna.

Natur- och hembygdsvårdare har länge sett dessa planer med oro. Man vill inte gärna ha en kompakt stenöken vid det vackra sundet. En motståndsrörelse planeras i Skåne, och en av de iv-

rigaste motståndsmännen är den kände hembygdsvårdaren fil. dr Ingemar Ingers. Han gör bl. a. följande uttalande:

"Problemet är inte att göra hela västra Skåne till en enda stor stad, men det är i stället hur vi med god planering skall förhindra skadeverkningarna av en allt för stor koncentration av folk och bebyggelse till västkanten av Skåne på bekostnad av östra och mellersta Skåne. Tror man att dessa delar av Skåne skall kunna existera bara på tomma hus i oändlighet, som för en kort tid av året befolkas av sommar-gäster? Vi borde i stället söka att få fram en bättre balans mellan Skånes östra och västra delar. Vi har sett hotfulla projekt, som med kraft bör avvärjas, såsom att förlägga ett atomkraftverk till ön Ven eller att förvandla det vackra Bjärelandet ifrån ett jordbruksland till en kompakt samling av sommarvillor. Kom ihåg, att naturen inte bara består av skog och sjö, utan också av åkrar, ängar, hedar och fäladsmark, och detta bör vi fortfarande ha plats för".

"TV:s programproduktion

är i stort sett skrämmande", skriver Sigurd Gustavson i HEMBYGDEN och fortsätter: "Detta gäller utan reservation underhållningsprogrammen. Det är en ny, en för svensk kulturtradition främmande värld som där möter, hållningslös, meningslös, ofta krypande omkring över de lägsta bottensvikten. Det är de unga programmakarna som här ger sitt andliga jag. Kommer någon gång ett inslag av svensk tradition — av t. ex. spelmän, blir det gärna med förlöjligande anstrykning. Det är ändå inte programmen var för sig jag i detta sammanhang riktar mig mot, utan mot frånvaron av djupgående bärande meningsgrund."

Kommunerna och landskapsvården

Den sörmländska landsbygden undergår i våra dagar en snabb förändring. Det gamla bondelandskapet är snart helt borta och ett nytt, effektivare, men mindre idylliskt har kommit i stället. Tätorterna har växt ut; vägarna byggs om till allt större och rakare färdleder, och naturen utsätts för allt större påfrestning i olika former genom långt driven exploatering och rationalisering.

Vid en kursdag i Gnesta i november 1961, som anordnats av Daga-Villåtinge Hembygds-krets i samverkan bl. a. med Samfundet för Hembygdsvård, och där landsbygdens miljöfrågor om dagens överläggningsämne i diskussionen, framfördes ett önskemål att de kommunala myndigheterna mera aktivt än nu skulle ingripa i utvecklingen. Kursdeltagarna beslöt också att kommunerna skulle tillskrivas om betydelsen av en aktiv miljövård på landsbygden.

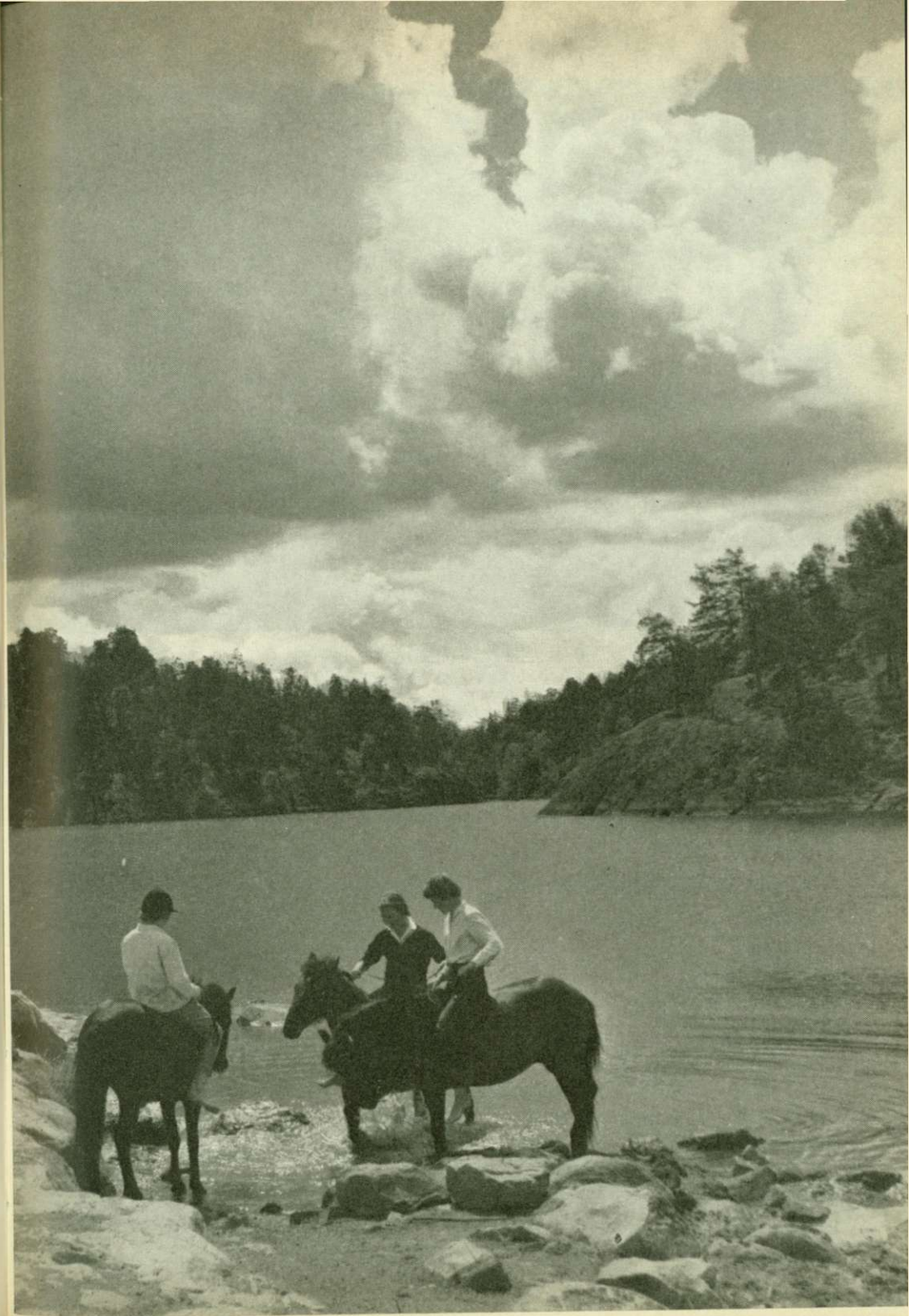
Det gäller ej bara att skapa fritidsområden för tätorternas människor, ett behov som vi bara kan konstatera ökar och som måste tillgodoses, utan i första hand att ge bygdens egna innevånare möjlighet att trivas. Det får inte bli ett motsatsförhållande mellan stadsbor/

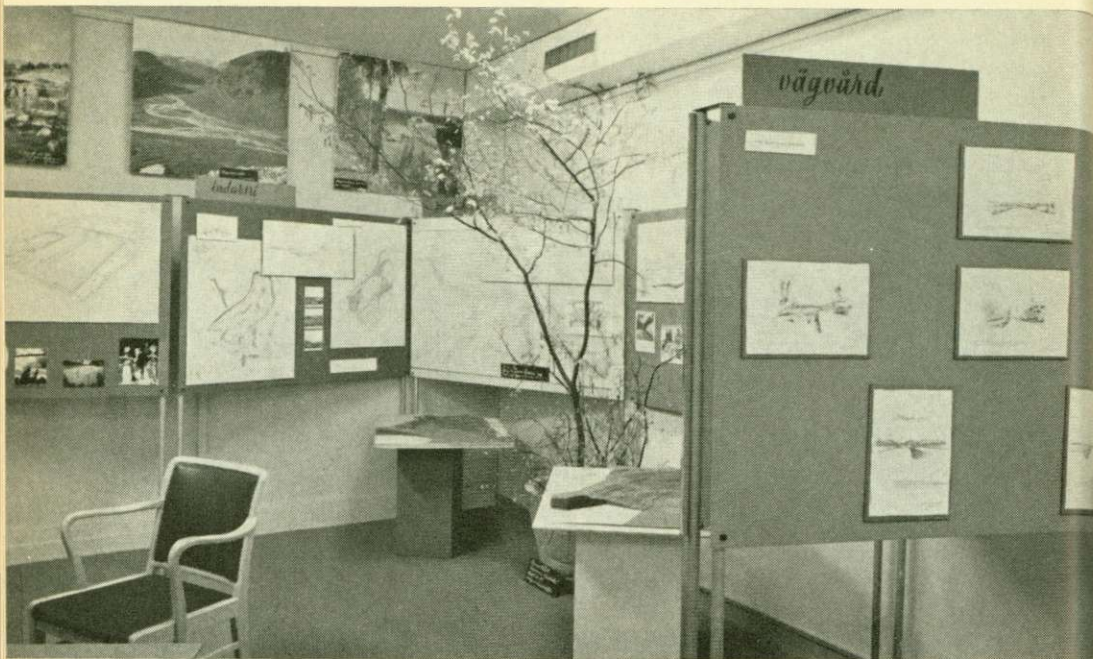
landsbor, utan det aktiva ingripandet bör syfta till en bygd som är bo-vänlig i alla avseenden. Hänsyn skall tagas till natur- och kulturvården, och alla kategorier människor skall ges tillfälle att berika bygden med sin insats.

Kommunerna bör göra sin aktiva insats där en enskild ägare ej kan. Det kan gälla vården av vackra partier i naturen, tillsyn av fornminnen, bad- och fritidsplatser för bygdens folk eller vägledning och andra åtgärder för att främja turismen. Men det kan också vara inköp av tomtmark och iordningställande av dessa för smaklig bebyggelse eller fritidsbebyggelse. Vi kommer med stor säkerhet att få en viss återflyttning till landsbygden, åtminstone till vissa delar.

Hembygdsrörelsen, som bl. a. tagit till sin uppgift att "Vårda Bygden", vill efter sin förmåga hjälpa till i denna angelägna uppgift. I kommuner, där egna hembygdsföreningar saknas, kan väg-

Kommunerna bör medverka till bildande av fritidsområden för tätorternas befolkning.

Samfundet för Hembygdsvård söker genom utställningar och kurser väcka kommunernas och allmänhetens intresse för miljö- och landskapsvård.

ledning erhållas från Samfundet för Hembygdsvård eller dess lokala organ.

Medlen och sättet att vårda hembygden kan variera, men även om åsikterna går isär, bör vi icke fördenskull av-

stå från att var och en på sin ort göra sitt bästa för att ge sina efterkommande en hembygd, värd att vårda och älska.

Elof Lundin

Ystads medeltid bevaras för två miljoner kronor

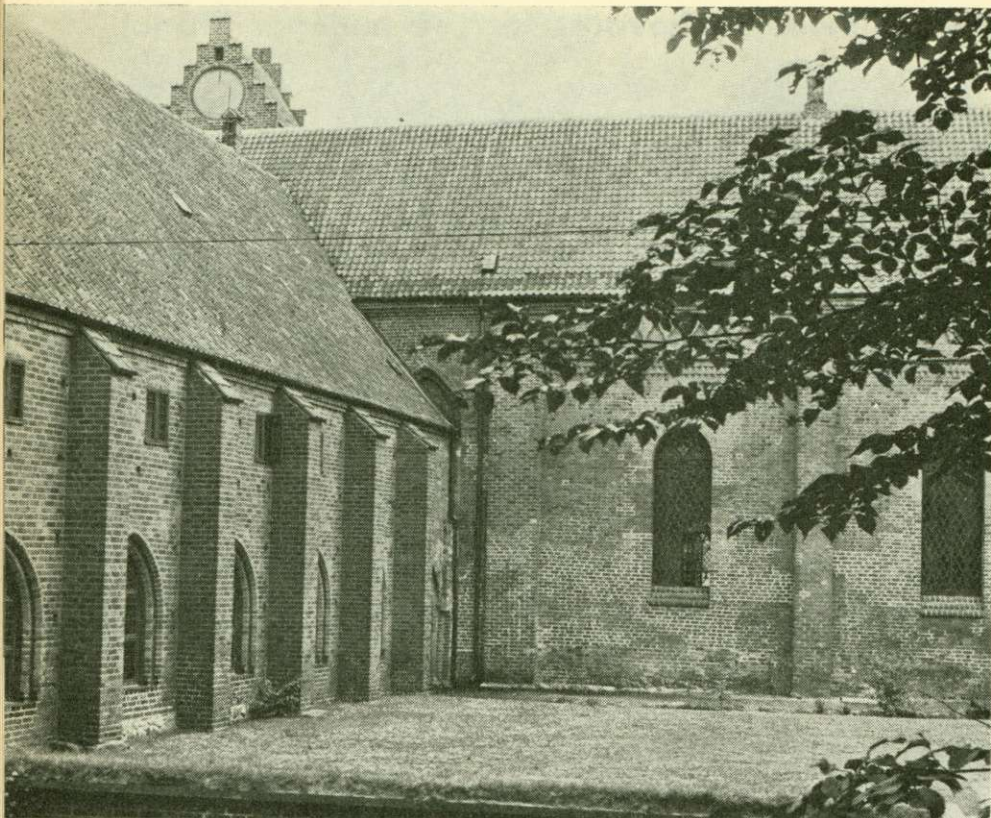
I Ystad slår man som bekant ivrigt vakt om sin åldriga korsvirkesbebyggelse, något som gläder inte minst utsocknes kulturhistoriker och turister. Nu har staden inlett den hittills största räddningsaktionen i den pittoreska

stadskärnan. På programmet står ett tiotal stora restaurerings- och ombyggnadsprojekt, som beräknas kosta åtminstone två miljoner kronor.

Staden har bl. a. övertagit den 700-åriga Klosterkyrkan, som bara den kos-

Här är ett par korsvirkeshus, som just färdigrestaurerats i stadskärnan. Snart kommer turen till trappgavelshuset i bakgrunden – en byggnad från 1400-talet, som bl. a. hyst stadens gamla latinskola.

Klosterkyrkan beräknas kosta närmare en miljon kronor att sätta i stånd.

tar närmare miljonen att sätta i stånd. Vidare har man — för 145 000 resp. 120 000 kronor — köpt in två nästan intakta 1400-talshus, nämligen Gamla latinskolan och Brahehuset, vilka ännu bevarar sin gotiska prägel med nischprydda och tinnade gavelrösten. Byggnaderna ska så småningom renoveras.

Slutligen har staden förvärvat flera gamla korsvirkeshus kring Mariakyrkan, och här pågår restaureringsarbetena för fullt. Ja, strängt taget rör det sig väl

egentligen om rekonstruktioner: inte mycket av det gamla byggnadsmaterialet kan användas på nytt. Stadsarkitekt Rune Welin har ritat pastischerna, där det bl. a. ska bli bostäder.

I samband med dessa restaureringar i stadskärnan är det också meningen att den forna lunden framför Mariakyrkans huvudingång ska komma tillbaka, vilket betyder att Ystads centrum så småningom återfår det utseende det hade under 1700-talet.

Hänt i bygderna

Ta vara på ladorna!

Ett gott uppslag har åter givits oss av den kunniga och uppslagsrika journalisten Willy Maria Lundberg.

Hon och hennes man har ett fritidshus vid Hökaråkern i Hälsingland, och där har det varit besvärligt att lösa förvaringsproblemen. När man givit plats åt linne, kläder, städattiraljer, o. s. v. blev det många saker över: korgar, träfat, askar, leksaker. Och då kom lösningen:

"I våras fick jag höra att två grå timmerlador som vi under alla år sett spegla sig i älven under vår färd till Hökaråkern skulle skatta åt förgängelsen. Jordbruken rationaliseras, man har inte längre någon nytta av småladorna, utspridda över landskapet. Bonden skulle säga upp ladorna till ved, om ingen ville köpa dem! Priset var 100 kronor styck. Bonden erbjöd sig att för ytterligare 150 kronor per lada märka ner och transportera timret till Hökaråkern."

Och så renoverades ladan och blev ett billigt och vackert förvaringsrum.

"Den stora ladan som har dubbla dörrar och brygga och fungerar som ett stallslider tar villigt emot kärror, moped och cyklar och även ett par gamla slädar som räddats av pietetsskäl.

Den lilla ladan har fått ett diskret fönster för att kunna användas som verkstad eller målarbod. Två väggar är försedda med hyllor och där står nu alla de där tingen som skall rustas eller bara sparas. Glädjen över att ha förvaringsutrymmen är stor, men lyckan över

ladorna ännu större. Självklara i sin uppbyggnad, utsökta till sina proportioner, är de till ögats fröjd både för oss och bygrannar.

Byborna säger, att det är bra att några lador kommer tillbaka till byn, som ersättning för alla dem som blev kolved under kristiden. Och bysnickaren säger, att med den här översynen i samband med nyresningen kan ladorna lägga ett nytt sekel till sina långa liv . . ."

En ny hembygdsförening

Södra Kinda Hembygdsförening har nyligen bildats i Östergötland. Den nya föreningen, som startade med 35 medlemmar, har anslutit sig till Samfundet och dess distrikt i Östergötland. Vi hälsar föreningen varmt välkommen.

Inom Östergötlands Hembygdsdistrikt finnes nu 40 hembygdsföreningar, av vilka flertalet arbetar med energi och framåtanda.

Stockholmsvandringar

Samfundet Holmia har under våren 1962 under dr Henrik Alms ledning haft en serie vandringar i Stockholm med mottot "Rivningar och räddningar på Norrmalm och Blasieholmen". Det har varit värdefulla kulturhistoriska utfärder, som har berört en rad av stadsdelarnas fina arkitektur, främst från 17- och 1800-talen. Man har tagit avsked av källarsalar och festvåning i det rivningsfärdiga "Tre Remmare". Man har vandrat runt det gamla Brunkebergstorg med

sin Herkulesbacke. Vidare har man besökt Berns Salonger från 1865 och Scholanders berömda synagoga. Även Jernkontoret, Axel Kumliens lilla franska Hôtel de Ville liksom Utrikesministerhotellet och Båatska palatset har varit föremål för studier.

Byggnadsminnen på frimärken

Postverket har beslutat lägga upp en ny serie frimärken, c:a 8 st. med gemensam titel "svenska byggnadsminnen". Det blir motiv från slott, kyrkor, städer och industrier. Det första märket har tecknats av konstnären Waldemar Bernhard, och motivet är S:t Görangruppen i Storkyrkan i Stockholm. Valören blir 15 öre och det skall vara ute i handeln i god tid före jul i år.

Hemslöjden på krigsstigen

Det är inte roligt att vara hemslöjdschef just nu, säger direktisen *Gertrud Ingers*. Överstyrelsen för yrkesutbildning har nämligen hotat att dra in anslagen till de kurser i vävnad, sömnad, knyppling m. m., som hemslöjdsföreningarna kunnat ordna för kvällskurser eller varannandagskurser. Indragningen träffar först och främst landsbygdens kvinnor, där hemslöjden verkligen betyder någonting.

"Det synes mig", säger fru Ingers, "att kvinnoorganisationerna nu måste säga ifrån, om de vill ha kvar hemslöjden eller inte. Böjer vi oss fromt för myndigheternas önskan att spara på kursverksamheten, har vi också därigenom förlorat möjligheten att utveckla slöjden på den svenska landsbygden."

Kulturnämnder i kommunerna

En hel rad kommuner har redan kulturnämnder, i allmänhet tillsatta av kom-

munalfullmäktige. Det är emellertid önskvärt att dylika nämnder, helst kompletterade med sakkunniga inom naturvården, tillsättes i ännu större utsträckning. Natur- och kulturfrågorna blir alltmer brännande inom kommunerna, och de nya lagarna som tillkommit och förberedes kommer att ställa stora krav på kommunerna.

Till Samfundet kommer ibland förfrågningar från hembygdsföreningar i dessa ärenden, senast från Myckleby Hembygds- och Fornminnesförening, vars styrelse ämnar ingå till fullmäktige i den nya storkommunen Östra Orust med förslag om tillsättande av en kulturnämnd. Samfundet har lämnat vissa råd angående tillvägagångssättet samt arbetsuppgifter.

Den skånska länkan

De vackra gamla gårdarna i Skåne, som i denna tidskrift behandlats vid flera tillfällen, har under senare tiden blivit föremål för ett nytt intresse. Frågan behandlas i en artikel av *Birger Larsson* i "LBF kontakt". Han skriver följande förnuftiga ord:

"Man kan på senare tid märka ett ökat intresse för att rusta upp äldre byggnader och ge dem ett nytt livsdugligt innehåll.

Utmärkta exempel härpå kan man finna inom stadsbebyggelsen bl. a. i Ystad, Simrishamn och Lund. Men också på landsbygden kan man spåra en liknande tendens, i viss mån sammanhängande med den tilltagande efterfrågan på fritidsbostäder i gammal miljö. Tyvärr kan man i detta sammanhang ibland märka en benägenhet till utstofferande med fönsterluckor, oäkta korsvirke och andra överflödiga accessoarer. Också i detta avseende fordras nog en viss varsamhet, så att man inte sminkar

upp en hedervärd och strävsam åldring till en billig marknadsskönhet. Skall den skånska länkan som hustyp leva vidare — vilket jag tror den har möjlighet att göra — skall man nog varken behandla den som museum eller kringge den med torpromantik."

Känn din stad

är fortfarande rubriken på den hembygds- och guidekurs — den tolfte i ordningen — som äger rum i Göteborg under vårterminen 1962. Det är som vanligt ett rikt och intressant program kursledaren Anders Bothén sammanställt. Man kan notera en aktuell föreläsning av regionplanechefen Bertil Hultén med titeln "Göteborgsregionen — ett växande storstadsområde". Stadsfullmäktiges ordförande Ernst Jungen talar om "Göteborgs ekonomiska liv" och museichefen Stig Roth om "Ostindiska kompaniet".

Bland föreläsarna för övrigt märker man en rad vetenskapsmän, sakkunniga på olika områden, t. ex. intendenten Harald Wideen, docent Alfred Westholm och överbibliotekarie Erik Hemlin. Även professor Carl Axel Moberg och kursledaren själv finns på föreläsningslistan.

De gamla landsvägsbroarna

av gråsten har det inte lätt i vår tid med den ökade trafiken och de stora krav som ställs på ett byggnadsverk av denna art. Här och där står broarna kvar som en del av landskap och miljö och är då närmast omistliga. Man behöver bara tänka på Östra Bron i Karlstad eller landsvägsbron i Falkenberg.

I *Nossebro*, Essunga kommun i Västergötland, ligger ännu den gamla bron kvar. Den är byggd 1842 av byggmästare Sundler, men ligger på samma plats där vi haft bro sedan äldre medeltiden. Nu är bron hotad av vägbreddning, och hembygdsföreningen på platsen arbetar med iver på att få den fredad eller i varje fall lämnad så pass orörd, att dess karaktär av gammal bro kvarstår.

Hembygdsvecka

firades även 1961 av sparbankerna. Landet runt ordnade man föredrag, filmvisningar och utställningar. Grundtemat var hela tiden "Hembygden, dess historia och ekonomiska liv".

Den hembygdsfilm, redigerad av Lars Madsén, som visades i samband med denna vecka, har överlämnats som gåva till Samfundet för Hembygdsvård.

Tekniken och skönheten

I dagarna har utkommit en bok med titeln *"Ekonomi och skönhet i landskapet"*. Författare är Lorentz Bolin, en av naturskyddsrörelsens mest begåvade, vidsynta representanter. (LT:s förlag).

Vad som gör denna vackra bok så njutbar och samtidigt så värdefull är att diskussionen får en allsidig belysning, samtidigt som den är buren av en lidelse. Vi kan aldrig fatta våra egna problem på detta område, om vi inte känner läget i andra länder. Därför ger det oss en god grund att stå på när Bolin för oss runt jorden och visar några av kulturländernas landskapsvård. Det är t.ex. markvården i USA, landskapsvården i England, landskapsplaneringen i Holland, tyska och schweiziska naturskyddsproblem.

När det gäller de svenska naturvårdsproblemen fäster man sig särskilt vid framställningen om våra dagars landskap, där jordsammanslagningarna och skogsplanteringarna på de äldre kulturmarkerna håller på att ändra hela den svenska landsbygdens struktur. Det är en värdefull rundsyn över ett aktuellt miljöproblem, men vi finner här också ett program för den moderna landskapsvården. Författarens åsikt är att naturvårdaren i stället för att i tid och otid ta ordet "naturskydd" i sin mun bör ställa upp som första fråga inför en exploatering eller förändring av landskapet: "Är detta riktigt — ekonomiskt och kulturellt?" Har man så bedömt frågan ur olika synpunkter, bör en samordnande linje följas, och där just kan teknik och skönhet förenas.

Författaren ger en rad exempel på hur man genom samverkan mellan teknik

och kultur kunnat nå fram till goda resultat. Han nämner där det samförstånd som existerat under flera år mellan vägbbyggare och landskapsvårdare, och där en sakkunnig kraft inom Samfundet för Hembygdsvård dagligen verkar för att lösa samordningsproblemen kring tekniken och skönheten på detta område. På ett annat fält har vi nyligen sett hur en långt gående överenskommelse kunnat träffas mellan Vattenfallsstyrelsen och naturvårdsorganisationerna. Det är på den vägen, menar Bolin, som vi skall gå fram. Angreppens och skällandets tid måste vara förbi.

När man sedan erfar, att boken innehåller goda översikter om bl. a. vattenproblemet, skogen, den biologiska jämvikten, viltvården, bebyggelsen, nerskräpningen osv., förstår man, att vi här har att göra med en naturbok som försöker att gå till botten.

Vi vill på det varmaste rekommendera boken till våra medlemmar. Beställning kan ske direkt från Samfundet på den rekvisitionstalong som medföljer som tidningsbilaga.

Naturen i hembygden

Till lektor Lorentz Bolins bok *Ekonomi och skönhet i landskapet* har författaren tillsammans med socionom Uno Larsson gjort en studieplan, Naturen i hembygden, full av intressanta uppslag för studiecirkel, som aktivt vill studera naturen och landskapet. Det kan ske i form av diskussioner hemma i cirkeln för dem som det vill, eller exkursioner för dem som vill ut på strövtåg i bygden. Med utgångspunkt från grundboken, en karta över hemkommunen och några småskrifter — *Granåk-*

rarnas problem, Storkommunernas kulturnämnder och landskapsvården, Arrendereservaten samt Allemansrätten — ser man på hembygden, hur den förändrats under åren, hur den ser ut nu och vad som eventuellt kan göras för att bevara värdefulla inslag i landskapet och återställa skönheten i naturen, där den genom ingrepp av olika slag förfullats och förflackats. En studiegrupp kan alltså med hjälp av studieplanen aktivt hjälpa till med landskapsvården i sin hembygd.

Studieplanen har utgivits i samarbete mellan Samfundet för Hembygdsvård och Svenska Landsbygdens Studieförbund.

Historiska ögonblick

Inget historiskt dokument, inget annat medium kan flytta oss så nära det förflutna och få oss så engagerade i det som den fotografiska bilden. Fotot kvarhåller och återger verkligheten sådan som den är — också bokstavligen, eftersom den fotografiska bilden byggs av stoff, ljuset, från det som fotograferas. Därav den starka närvarokänslan. Vi ser exakt vad en fotograf, kanske för hundra år sedan, såg i sin kameras sökare; vi intar hans plats; och människorna på bilden tittar på oss över svalg av år.

Samtidigt som bilden för oss chockartat nära det förgångna, visar den också tidens obarmhärtighet. Själva erfar vi ju inte mycket av den långsamma förändringen omkring oss och hos oss själva. Fotot gör det. Vi märker att plötsligt är nuet gårdag, kläderna och bilarna löjligt föråldrade, allt långt borta. Ögonblicket har blivit historia.

Fotots ojämförliga förmåga att levandegöra framgår med skrämmande kraft av den senaste delen av journalisten Jan Olof Olssons bildkavalkad över det 20:e århundradet, som omfattar årtiondet

1911—1920 (Bengt Forsbergs förlag, 38 kronor).

Ur den avbrutna strömmen av ögonblick, av "nu" — stelnade och tidlösa först när de passerat — har här alltså skurits ett avsnitt av den tid som är alldeles före vår egen och som vi ännu inte kunnat slita oss loss ifrån, fast den verkar så hopplöst avlägsen.

Jolos beledsagande text till detta dystra tidsdokument, som inte har någon happy end, är saklig och koncentrerad utan att vara tung — anekdoter och mänskliga episoder lättar upp framställningen, liksom medkänslan ofta bryter igenom det objektiva mönstret.

B. N.

Den skånska gården

Den breda, skoglösa skånska slätten har som bekant inspirerat till en särskild byggnadsstil — den kringbyggda, låga korsvirkesgården med halmtak, liksom pressad mot jorden av den väldiga himmelskupans tyngd. Om denna form av bebyggelse och dess månghundraåriga traditioner handlar Sydsvenska Dagbladet Snällpostens tredje årsbok "Den skånska gården" (SDS 22:50), en trevligt arrangerad och illustrerad volym, som kan läsas med behållning även norr om "kulturgränsen".

Sven T. Kjellberg skriver om "den skånska gården förr i världen" och exemplifierar med bl. a. teckningar i faksimile ur Linnés "Skånska resa". Nils Ivar Ivarsson berättar om Ola Hanssons barndomshem Rustgården på Söderslätt — "den enda skånska bondgård som det finns en klassisk roman om".

Gunnar Sundbärg behandlar landsortsbebyggelsen och är ledsen över att Skåne håller på att förlora sin egenart, att de nya husen får en så okänslig utformning. Han anser att skåningarna

Klassiska skånegårdar av den här typen kan man ännu finna på slätten, fast de blir allt sällsyntare. Denna ligger utanför Tomelilla.

har mycket att lära av danskarna när det gäller "konsten att utan offer av komfort och kvalitet och likväl utan konstlad imitation av gammalt låta det nya harmoniskt foga in sig i den gamla miljön".

Att en hel del positivt ändå görs på det här området vill Torsten Nilsson-Leissner framhålla. Han pekar bl. a. på vad Statens Forskningsinstitut för Lantmannabyggnader i Lund och dess överdirektör A. Orborn utfört och utför när det gäller pietetsfulla om- och nybyggnader av skånska lantgårdar. Förf. citerar också med gillande Samfundets ordförandes förslag att i förskönande syfte återinplantera pilevallarna vid gårdarna.

Brandfacklan i boken (som också innehåller dikter av Anders Osterling, Hans Dhejne och Nils Ludvig samt en litterär översikt av Nils A. Bengtsson)

kastar Palle Lauring, författaren till den uppmärksammade boken "Danmark i Skåne" häromåret. Han tycker att den danska kulturen i Skåne är "bortglömd" — även i Danmark, trots att de skånska landskapen ändå omfattade en tredjedel av detta land och att Skåne som det gamla danska katolska ärkestiftet var själva centrum för dansk kyrkokultur och kyrkoarkitektur.

Lauring menar, och belyser det med talrika, delvis drastiska exempel, att forskarna både i Danmark och Sverige "av tradition och okunnighet" vägrar att finna några danska drag i den skånska kulturen, fast de är legio. (Symtomatiskt är att det skånska språket betraktas som en svensk dialekt med danska inslag trots att det kanske med större rätt kan sägas vara en dansk dialekt med svenska inslag.) "Vi har ännu inte funnit ett förnuftigt sätt för utforskning

och placering av det skånska kulturmateriet" hävdar Lauring. Det kan väl inte vara 1658 som spökar, ännu?

B. N.

Limhamniana

I en liten vacker volym, "Limhamniana", skildrar Ingemar Ingers gården Hyllie nr 19, ett förnämligt kulturminnesmärke alldeles utanför storstaden Malmö. Limhamns museiförening har satt i gång en räddningsaktion för denna omistliga gårdsanläggning.

I samma volym skriver C.-H. Juhlin tankvärda ord om "storstadsnatur". Vi citerar: "Naturens rätt i ett landskap är nästan alltid äldre än kulturens. I kultursamhällets tätorter inrymmer vi grönområden i allt större och alltmera självklar utsträckning, och däri gör vi rätt. Låt oss bara inte glömma, att ett konstruerat grönområde i fråga om verklig betydelse för människan aldrig kan ersätta ett på platsen redan befintligt stycke verklig och värdefull natur. Vi behöver parker, rabatter, gräsplaner och badplager för tillfällets vila och förströelse. Men vi behöver än mera alla tillgångar till äkta och berikande natur i tätorternas vardagsnärhet."

Nämforsens hällristningar

från sten- och bronsåldern kom in i den svenska litteraturen genom Pelle Molin. Till forskningen har dessa svårtolkade bilder från en uråldrig jakt- och fiskecivilisation inmutats av antikvarien Gustaf Hallström, en av våra främsta kännare av Nordeuropas forntid.

I samband med Nämforsens utbyggnad, då stor hänsyn togs till den oersättliga, historiska miljön, utfäste sig Vattenfallsstyrelsen att bidra till ett vetenskapligt arbete om hällristningarna. Uppdraget gavs till Hallström, som nu utkommit med ett stort verk, "Monu-

mental Art of Northern Sweden from the Stone Age". Det beskriver i text och bild på ett förnämligt sätt Nämforsens ristningar men ger dessutom en översikt av övriga monument av denna art i Sverige.

För den som har specialintresse för denna grupp fornlämningar föreligger här ett källmaterial och en vetenskaplig bearbetning av hög klass.

J. N.

Hälsingerunor

hembygdsboken för Hälsingland, har ånyo börjat utkomma. Det är säkert en av våra mest namnkunniga hembygdsböcker, som framförallt blev känd under de tio år Hans Lidman var redaktör. Sedan Lidman slutade, har det varit några års uppehåll. Nu har den kommit igen under redaktion av P. W. Häger, och det finns alla förutsättningar att den skall gå en ny storhetstid till mötes och verkligen bli som man önskar — "en länk som skall binda samman hembygdsföreningar, gillen och andra sammanslutningar av hälsingar".

Den senaste boken innehåller ett utmärkt porträtt av landshövding John Lingman, författat av redaktören själv. Landsantikvariern C. Wärenius skriver om den intressanta utgrävningen av en stormans grav i Norrala. Oscar Björkman presenterar på ett förnämligt sätt Kämpens gård i Bollnäs, och den framgångsrike hälsingeförfattaren Hans Lidman skildras av P. W. Häger.

Det finns för övrigt en hel rad värdefulla uppsatser, den t. ex. där Per Orgård skriver tankvärda ord om "Hembygd och värld", eller där Erik Severin gör en skiss av Pehr Schissler, en framstående hälsingsk näringspolitiker. Man läser också med behållning Signe Widholms uppsats om "Torparbostäder och

bohag i forna tiders Bergsjö". Bland medarbetarna för övrigt märker man den energiske intendenten Karl Cajmats, Ragnar Poussard och J. Erik Blomberg. Börje Häggstad behandlar ett högaktuellt ämne: "Det stigande välståndet och traditionsupplösningen".

Dessutom förekommer en rad notiser och meddelanden. Särskilt värdefull är de olika hembygdsföreningarnas krönikor. Där ser man, att de många hembygdsföreningarna ofta lever ett friskt liv, och att inte minst folkmusik, folkdans och -dräkt ännu står högt i kurs.

Karlstad

heter en liten vacker och stimulerande bok av *Birger Christofferson* (Wahlström o. Widstrand). Det är visserligen en lokalpatriotisk skrift och mycket personligt färgad, men den ger värdefulla och ofta spirituella kommentarer till stadens liv och gestalt. Där skymtar både Väner och Karlstads Mekaniska Verkstad, både Färjestadens travbana och Skoghallsverken. Vackra fotografier av *Kurt Wreime*. Författarens slutord förtjänar att citeras: "Det vare mig fjärran att kalla staden för vår vackraste. Men det torde vara svårt att hitta någon vackrare."

Från skog och bygd

heter en skriftserie, som utges av Lits hembygdsförening i Jämtland. Den utkommer nu med sin 12:e årgång. Dess redaktör, Gunnar Gudmundson, fortsätter sin intressanta serie "Hembygdens fromhetsliv".

Älven

av Lars Bergström—Folke Isaksson. (Bonniers, kr. 32:—)

Det är på sätt och vis ett socialt, geografiskt reportage, som visar hur en av

de norrländska älvarna, främst Ångermanälven, under tidernas lopp växer in i människornas bygd och tämjes. Där finns i skildringen både vildmark och bygd, en fängslande kulturhistorisk framställning och ett utmärkt bildmaterial. Monografier av denna art skulle vi ha flera av — nu när det norrländska älvlandskapet så radikalt och oåterkalleligen förändras.

Strandäng

av Allan Andersson

I ett kustområde i nordvästra Halland, just där den nya riksvägen hotar med att rikta ett förintande slag mot det fria landskapet, har kust- och flyttfåglarna ett av sina alltmör sällsynta paradis. Den suveräne kännaren av området är konstnären och ornitologen Allan Andersson. Han är en av våra främsta djurmålare i landet och har gjort sig känd och uppskattad av konst- och naturälskare landet runt på olika utställningar. Nyligen har han givit ut en bok om strandängens fågelliv.

Redan tidigt har han byggt sig en stuga och ateljé ett stycke från stranden, varifrån han med sin kikare behärskar hela bukten. En del av vad han ser sätter han på papper, och något av allt det som han fångat med sin pennas hjälp låter han oss nu se i sin bok om strandängens djurliv. "Det som här visas", skriver han, "i blyerts, krita eller tusch har kommit till just när jag sett fåglarna i vila, i matbestyr eller i snabbaste flykt". Det är "hastigt nedkastade ögonblicksbilder, skisser, studier".

Denna förklaring i inledningen till boken är ganska märklig. Han nämner inte något om fåglarnas bon och bobestyr, detta som fågelfotografer så ivrigt eftertraktar. Det beror inte på en

tillfällighet. Han undviker bona fullt medvetet. "Långa tider", skriver han i förordet, "nänns jag inte sätta min fot på strandängen, tider då bona ligger tätt i tuvarna och då det kryllar av ömtåliga dunungar överallt". Men från sin ateljés fönster kan han följa dem utan att störa dem och vet gott besked om deras liv och leverne. För övrigt är det andra och mer svårbenästrade studier han ägnar sig åt.

Ju mer man bläddrar i Allan Anderssons bok, desto mer tycker man om hans teckningar. Många av dem är snabbsskisser av fåglarna, ibland endast ett virrvarr av streck, men ur virrvarret stiger fågelns svärfångade formspel fram. Man känner, hur han lyckats återge det karakteristiska, det särpräglade hos fågel.

För andra teckningar återigen har han haft mera tid till sitt förfogande. Fåglarna framträder klarare, tydligare, med en mjukhet ibland eller en skärpa vid andra tillfällen som gör att man ser dem levande framför sig.

Författaren är inte någon abstrakt eller nonfigurativ målare och tecknare, så som han framträder i sin bok. Jag har en känsla av att det måste vara ytterst sällan en människa, som älskar naturen djupt och lidelsefullt, kan vara det. Därtill är hennes känsla för naturens eget färg- och formspel för starkt. För den skull behöver hon inte återge vad hon ser med fotografisk noggrannhet. Hon griper efter det väsentliga, stiliserar, förenklar. Och just en sådan målare betyder en hel del för dem som givit sig naturen i våld. Det är därför anmälsaren, fastän osakkunnig på konstens område, velat fästa sina osakkunniga gelikars bland läsarna uppmärksamhet på denna i eminent hög grad upptäckare av hembygdens värden.

Lorentz Bolin

Apertin

är en gammal anrik herrgård i Värmland. Den har upplevt en ny storhetstid när den övertogs av hovintendent Åke Wiberg, vilket skedde på 30-talets slut. Nu har den vidsynt och energiske ägaren givit ut en ny bok om Apertin, en rolig och omväxlande bildkavalkad, som visserligen är tillkommen främst för att stimulera ungdomarna på gården men som också har sitt givna intresse för utomstående. Det är mycket som här återspeglas av gammalt och nytt herrgårdsliv, av vackra traditioner och förnämligt landskap.

HEMBYGDSBÖCKER

Litteraturen om hembygdens natur och historia är för närvarande utomordentligt rik. Varje hembygdsförbund ger i regel ut egna årsböcker. Även mindre föreningar har ofta tidskrifter eller krönikor. Därtill kommer publikationer från museer och olika sällskap, monografier, kalendrar o.s.v. Det finns ingen möjlighet att i Samfundets tidskrift följa hela denna väldiga publikationsverksamhet. Därför har vi valt att i krönikans form presentera några notiser, som kanske kan tjäna som spår för intresserade.

Sörmland

I årsboken 1961 berättar landsantikvarie Ivar Schnell om Vita Frun på Vibyholm, intendent Carl Gustaf Blomberg om rikssalen på Nyköpingshus och Hertig Karls stamträd.

Närke

Hembygdsförbundets årsbok har här namnet Från bergslag och bondebygd. Här publicerar kyrkoherde Daniel Harbe Funderingar vid Riseberga klosterruin. Elsa Djurklou berättar om sin far, den kände folklivskildraren och föregångsmannen Gabriel Djurklou.

Småland

I Årsbok för kulturhistoria och hembygdsvård 1961 finns en utförlig skildring om Bygdesnickaren och spelmannen Karl Stenholm och hans minne.

Bohuslän

Här verkar ett ganska nytt hembygdsförbund, som 1960 gav ut en årsskrift, där överantikvarie K. A. Gustawsson behandlade fornminnesvården. I årsskriften 1961 behandlar länsjägmästare Gustaf Wennmark det aktuella problemet om den vilda växtligheten och fornminnena.

Skåne

Gärds härads hembygdsförening gav 1961 ut sin 26:e årgång av årsboken. Där skriver bl. a. författaren Nils Ludvig om Ored speleman.

Värmland

I den stora årsboken Värmland — vår hembygd finns en uppsats av fil. mag. Sven Hellqvist, Värmländska folklivs-bilder hos F. A. Dahlgren och Gustaf Fröding. Sigurd Gustavson tecknar en minnesbild av Svante Pålsson.

Dalarna

Åhls hembygdsförening har utgivit Bondens år 1913 i Åls socken, upplevd och berättad av Pell Fredrik Andersson (förord av Bertil Boëthius).

Jämtland

Jämten, Heimbygdas årsbok 1961, publicerar en rad natur- och folklivs-bilder från Jämtland och Härjedalen.

Västerbotten

Årsbok 1961: Stig Lindman berättar om Västerbottenskonstnärer bortom länsgränsen, och Axel Lindström om Gerhard Gerhardsson, en västerbottnisk läsarhövding och schartauan.

Norrbottnen

Årsbok för Norrbottens läns hembygdsförening, har bland mycket annat en intressant uppsats av Olof Isaksson om norrbottensk landsbygd.

Kronobergsboken 1960—61

Hyltén-Cavalliusföreningens årsbok, är tillägnad den träge hembygdsforskaren fil. dr P. G. Wejde. Man har nytryckt en del av hans värdefulla uppsatser och publicerat en välkommen bibliografi över hans författarskap.

Älghult

har sedan gammalt en ambitiös hembygdsförening. Den har även 1961 utgivit en innehållsrik krönika. Man märker särskilt de gårds- och släkthistoriska anteckningarna av häradshövdingen Liss-Eric Björkman. Rudolf Isaksson skriver om "Vägar och vägbyggnad i äldre tid".

Bjärebygden 1961

utgives av Bjäre härads hembygdsförening. Man blir imponerad av föreningens mångsidiga, intensiva arbete i Förslövsholm.

Samfundet St Eriks årsbok 1961

har bl. a. en bra uppsats av Hans Hansson om arkeologi i Stockholm.

Vår hembygd 1961

är utgiven av Huskvarna hembygdsförening. Det är värdefullt att där läsa "Glimtar ur föreningens arbete". Det visar en hembygdsförening i full aktivitet.

Kvänumsbygden 1961

är organ för Kvänumstraktens hembygds-krets i Västergötland. Det är en värdefull lokalkrönika. Man läser bl. a. med intresse Erik Sandbergs uppsats "Gamla sockenkrönikor berättar".

Program

Samfundets för Hembygdsvård sommarmöte i Hälsingland

10—13 augusti 1962

på inbjudan av Hälsingekretsen

NATUR — MINNEN — NUTID

Mötesledare: Möbelhandlare Oscar Björkman.

Mötesbyrå: Stadshotellet, Bollnäs. Föreståndare fru Carin Wander-Cameron.

Inkvartering: Stadshotellet, Bollnäs. Tel. 0278-13125.

Fredagen den 10 aug.

kl. 10.30

Mötet öppnas i Församlingshuset av landshövding John Lingman och Samfundets ordförande fil. dr John Nihlén. Högtidstal av professor Dag Ström-bäck. Musik.

kl. 11.45

Avresa till Voxnadalen. Besök i Ovanåkers hembygdsgård. Författaren Hans Lidman berättar om natur och bygd.

kl. 13.15

Lunch i Hantverkaregården, Edsbyn.

Besök i Edsbyverken.

Besök på Lökgården, Alfta hembygds-gård. Demonstration av hr Johan Ohlsson.

kl. 19.00

Middag i Bollnäs folkhögskola. Underhållning: musik, sång m.m.

Lördagen den 11 aug.

kl. 9.00

Färd efter Ljusnans dalgång. Kort orientering av riksdagsman Gottfrid Fröderberg.

Över Arbrå till Undersvik. Besök på Stiftsgården.

Besök på Karlsgården i Järvsö. Demonstration av kyrkvården Hans Jonsson.

kl. 12.15

Lunch på pensionat Järvsöbaden.

kl. 14.00

Besök i Färila. Författaren Albert Viksten berättar. Utställning av hemslöjdsarbeten, arrangerad av fru Gurli Grundin.

Besök hos riksdagsman Per Orgård i Tomterna.

kl. 19.00

Middag på Stadshotellet i Bollnäs.

Söndagen den 12 aug.

kl. 9.00

Avfärd till Trönö.

kl. 10.00

Kort andakt i Trönö gamla kyrka.

kl. 10.30

Fru Brita Brilioth berättar om sin far, ärkebiskop Nathan Söderblom, och demonstrerar Söderblomsgården.

Kort besök vid Skärså fiskehamn. Redaktör P. W. Häger berättar.

kl. 13.15

Hälsingsk fisk-lunch på Centralhotellet i Söderhamn.

Utsikten över staden beses från Östra berget. Sekr. Ingvar Oremark talar om industrins uppkomst.

kl. 16.30

Samkväm och diskussion på Stadshotellet, Bollnäs, ang. aktuella frågor, vartill lokala hembygdsföreningar inbjudits. Inledare: rektor Sven Elg. (För dem som ej önskar delta häri, ordnas i stället besök i Kämpens gård och Bollnäs kyrka under den tid samkvämet varar.)

kl. 19.00

Middag på Stadshotellet i Bollnäs.

Måndagen den 13 aug.

kl. 9.00

Samling.

Besök på mejeriet i Bollnäs.

Utfärd till Gruvberget i Bollnäs södra Finnskog (ev. kaffe).

Besök i Bergsänge fäbodlar (smörgås och mjölk serveras).

Eftermiddagen tillbringas i skogs- och fäbodmiljö.

kl. 18.00

Middag å Bollebergsgården (demonstration av Bollnäs stads fritidsanläggningar vid Bolleberget).

KOSTNADER

Mötesavgift (som erlägges sedan anmälan bekräftats av Samfundet) kr. 30:—.

Fredagen den 10 augusti

Bussresa kr. 7:—

Lunch kr. 13:50

Middag kr. 10:—

Lördagen den 11 augusti

Bussresa kr. 9:—

Lunch kr. 12:—

Middag kr. 16:50

Söndagen den 12 augusti

Bussresa kr. 7:—

Lunch kr. 12:—

Middag kr. 16:50

Måndagen den 13 augusti

Bussresa kr. 8:—

Fäbodlunch kr. 6:—

Middag kr. 12:—

RUMSBESTÄLLNINGAR

förmedlas av Stadshotellet, Bollnäs, (tel. 0278-13125), till vilket bifogade anmälningskort skall sändas.

Samfundet för Hembygdsvård under 1961

Det gångna verksamhetsåret har präglats av organisationsfrågorna och de problem som anknyter till den alltmer aktuella miljövården.

Samfundets nya stadgar, antagna 1960, har definitivt börjat tillämpas, och man kan nu klart börja skymta konturerna till en den fria hembygdsrörelsens riksorganisation.

Byggnadskulturens och landskapsvårdens problem har stått i centrum, och man har kunnat märka en allt större förståelse för det program Samfundet fört fram i dessa frågor. En allt mer omfattande samverkan med myndigheter och enskilda har skett i dessa frågor.

En viktig händelse under året har varit den överenskommelse som träffats mellan den på Samfundets initiativ tillkomna Naturvårdsdelegationen och Kungl. Vattenfallsstyrelsen. Den går ut på att skapa en översiktlig, hela landet omfattande planering, som innebär en avvägning mellan naturvårds- och vattenkraftsintressena. Härigenom har betydande naturvärden räddats och ökade möjligheter skapats för en konstruktiv landskapsvård.

Samfundet har under året fortsatt och utvecklat den upplysande verksamheten, främst i samarbete med de ca 600 anslutna föreningarna och korporationerna men i stor utsträckning även med den fria och frivilliga bildningsverksamheten.

Upplysningsverksamheten

Samfundet har under året haft en omfattande kursverksamhet, främst i samarbete med kretsar, distrikt och bildningsorganisationer i alla delar av lan-

det. Bland kurser, som Samfundet ordnat eller medverkat i, kan nämnas följande:

I Linköping hölls i januari en kurs om ungdomsarbetet inom hembygdsvården. Anordnare var Östgötadistriktet. Under konferensen diskuterades studie-cirkelarbetet, folkdans och folkmusik i ungdomsarbetet, olika metoder att få med ungdomen i hembygdsarbetet. Även det frivilliga hemslöjdsarbetet behandlades.

I samband med konferensen studerades under sakkunnig ledning kulturreservatet "Gamla Linköping". Kursen hade samlat ett femtiotal deltagare. Som talare medverkade konsulent F. Kennryd, forstmästare Ulf Ribers, fil. dr. John Nihlén, ingenjör Ture Jangvik, riksspelman Bengt Carlsson samt hemslöjdskonsulenten Carin Karlsson.

Landsbygdskvinnornas dag hölls i Stockholm den 14 mars och hade valt temat "Människor och miljö". Professor Gunnar Arpi och fil. dr. John Nihlén talade om bebyggelsestruktur och miljöfrågor på svensk landsbygd. Anordnare var RLF. Deltagareantal c:a 200.

Vid Nacka Hembygdsförenings möte i Sickla medverkade Samfundets ordförande med ett föredrag över ämnet "Hembygdsvården i dagens tekniska samhälle". Hembygdskören och hembygdsbyggnadsnämnden tog aktiv del i sammankomsten.

I Vara, Västergötland, hölls 11–12 november en hembygds kurs anordnad av Barne och Laske hembygds krets i samarbete med Skaraborgs läns bildningsförbund och Västergötlands hembygdsförbund. Till kretsen är anslutna

15 hembygdsföreningar i Vara-området. Huvudföreläsare var bildningskonsulent Ingel Jakobsson, Vara, och fil. dr John Nihlén, Stockholm. Kursen, som var väl besökt, behandlade främst hembygds-vården i en mindre tätort. Bland äm- nena kan nämnas "Staden och köping- en som hembygd — aktiva insatser för miljövården", "Den nya landsbygdens speciella problem", "Hembygdsförening- arnas uppgifter i dag", "Natur och landskap", Vi upptäcker hembygden — studievägen".

I Tegelsmora höll Upplands läns folk- bildningsförbund den 15—17 november en ämneskurs "Natur och folk i vår hembygd". Samfundet representerades av fil. dr John Nihlén. Kurser av denna typ har genom rektor T. Tannerhagen introducerats på flera platser i Uppland, främst för att få liv i kulturarbetet i av- lågsna delar av Uppland.

I Gnesta anordnade Daga-Villåttinge- kretsen den 26 november en studiedag i samarbete med Sörmlands hembygds- förbund och SLS-distriktet. Huvudtemat var aktuella miljöfrågor på landsbygden, och landsantikvarie Ivar Schnell, lant- bruksdirektören Sven Träpja, forstmäs- tare Ulf Ribers och fil. dr John Nihlén belyste den aktuella miljövården från olika utgångslägen.

I Uppland har hållits ett flertal kurser i samarbete med föreläsningsföreningar och kommuner. Hembygdsföreningarna i Häbo och Övergran har tagit upp byg- dens aktuella och traditionella problem och anordnade under hösten 1961 ett antal föreläsningar i dessa ämnen. En föreläsning av arkitekt Hans Fog hade rubriken "Vad skall det bli av Bålsta? — Vår bygd i spelet mellan storstad och landsbygd". En kväll var ägnad hem- bygden, och man hade då som talare författaren Jan Fridegård och fil. dr John Nihlén. Greve Gösta Bonde, Katri-

nedal, framförde lokala synpunkter på den aktuella hembygdsvården.

I samband med Värmlands hem- bygdsförbunds stämma 1961 höll Sam- fundets ordförande en föreläsning över ämnet "Hembygdsvården i nuet". Vid stämman diskuterades också frågan om ungdom och hembygdsvård, som belys- tes i korta anföranden åtföljda bl. a. av folkdansuppvisning och spelmansmusik. Landshövding Gustaf Nilsson utdelade samtidigt en rad smidda vindflöjlar till innehavare av gamla släktgårdar.

Vägvårdskonsulenten har medverkat bl. a. i en kurs för arbetsledare, anord- nad av Kungl. Arbetsmarknadsstyrelsen i Öregrund i september 1960 samt i lik- nande kurs för arbetsledare vid vägför- valtningen i Malmöhus län. Vidare har konsulenten biträtt olika hembygdsför- eningar vid deras kursverksamhet. I Stockholms Geografiska Instituts före- läsningsserie om landskapsvård har vägvårdskonsulenten medverkat med en föreläsning i vägestetik och vägvård.

Under medverkan av motormännens Riksförbund har Samfundet anordnat en konferens i Jönköping kring temat "Vägen, landskapet och motormänni- skan". Samtidigt visades vår utställning "Landskapsvård och miljöbildning", som upptog förslag till praktisk land- skaps-, väg- och miljövård. Invigning av konferens och utställning förrättades av landshövding Allan Nordenstam, ordf. i Motormännens Riksförbund. Vägvårdskonsulenten Arne Segerros fö- reläste om "Vägen i landskapet" och tra- fikchefen Harry Rådö om "Bilistens syn på vägarna". Vidare talade fil. dr John Nihlén om "Väg och landskap — idag och i morgon" och vägingenjören Fr. Wolfram om "Aktuella vägfrågor inom länet". Utställningen demonstrerades av vägvårdskonsulent Arne Segerros och landskapsarkitekt Carl Olov Or-

back. Den pågående utbyggnaden av riks väg nr 1 studerades.

Vägvårdskonsulenten medverkade med en föreläsning betitlad "Väg och miljö" vid en av Faellesrådet för Have- kultur og Landskabspleje i februari 1961 anordnad kurs i Köpenhamn med väg- vård som huvudtema.

Under maj månad 1961 anordnade Norsk Hagearkitektlag med motororga- nisationerna som medarrangörer en konferens i Oslo, vid vilken Samfundet medverkade med utställning och före- drag av landskapsarkitekterna Carl Olov Orback och Arne Segerros.

Samfundet har under året fortsatt ut- byggnaden av sin organisation. Mer ak- tiv kontakt i olika former har skett med distriktsorganisationer och kretsar i Göteborg, Halland, Västmanland, Små- land (Finnveden), Gotland, Uppland, Värmland, Västergötland, Medelpad, Hälsingland, Östergötland och Söder- manland.

Samarbete har skett med en rad kom- muner för att åstadkomma en bättre kontakt mellan hembygdsvården och de beslutande organen i kommunerna. Samfundet har verkat för att få sär- skilda kulturnämnder i kommunalnämnd- derna. I ett av Samfundets distrikt, Östergötland, har kommunala kontakt- män på försök tillsatts i 14 kommuner. De har redan uträttat ett gott arbete i natur- och kulturvård.

Samfundet har haft kontakt med en grupp akademiker i Uppsala, som slag- git vakt om Uppsala och dess värdeful- la miljö. Ett väl besökt opinionsmöte har hållits i Uppsala med mottot "Gytt- ret i vårt hjärta". Inledningsföredrag hölls av professor Gregor Paulsson. In- lägg gjordes av professor H. S. Nyberg, professor Nils Gösta Sandblad och fil. dr John Nihlén. En särskild förening, benämnd "Vårda Uppsala", har bildats

i Uppsala, i vars styrelse Samfundet är representerat.

Samfundet, som är korporativ med- lem av Stiftelsen för Stockholms Skär- gård, har under året varit representerat i dess styrelse genom fil. dr John Nihlén och i expertrådet genom land- skapsarkitekt Carl Olov Orback. An- talet aktiva medlemmar i stiftelsen har ökat från 25 till 48. Stödande medlem- skap har under året beviljats 108 en- skilda, föreningar och företag. Stiftel- sens balansräkning för 1961 har en om- slutning av kr. 84.635:75. Beslut har fattats om inköp av Träskö i Värmdö kommun.

Samfundet har under året varit repre- senterat i Bestyrelsen för Svenska Flag- gans Dag genom fil. dr John Nihlén. Samarbete har ägt rum med en rad hembygdsföreningar och andra beträff- ande fester i samband med national- dagen.

Det nordiska samarbetet har varit livligt. Det har skett dels genom sam- organisationen "Nordisk samverkan för bygd och natur" (N.S.B.N.), dels genom personliga kontakter. Frågan om vatten- exploateringen i Norrbotten (Torne älv) har varit föremål för överläggningar i Åbo.

Markaryds folkhögskola. I skolans styrelse har Samfundet varit represen- terat genom tre ledamöter: studierektor Karl Högemark, ämneslärare Valdemar Ståhlfors och redaktör Stig Tornehed, den senare suppleant. Skolan har under året avslutat sitt tionde läsår, och hem- bygdsundervisningen har bedrivits en- ligt uppgjord plan.

Kongresser och möten

Samfundets riksstämma 1961 hölls den 23 april på Stockholms Byggnads- förening. Riksstämman omvalde till ord- förande under ett år fil. dr John Nihlén

samt till ledamöter i styrelsen för två år bildningskonsulent Bengt Andersson, professor Gunnar Beskow, seminarielärare Holger Nilsson och riksdagsman R. Lassinantti samt till suppleant på två år rektor Nils Göransson.

Vid sammanträde med Samfundets förtroenderåd den 22 april valdes till ledamöter i styrelsen för två år lektor Lorentz Bolin, rektor Nils Wallin, ingenjör Olof Joachimsson och folkskollärare Sigurd Gustavson samt till suppleanter för två år personalkonsulent Anders Bothén och för ett år ämneslärare Valdemar Ståhlfors.

I samband med riksstämman hölls en konferens om den aktuella miljövården. Föredrag illustrerat med ljusbilder hölls av professor Nils Gösta Sandblad, Uppsala. Därefter vidtog diskussion över temat "Landsbygd och stadsbygd inför den nya tiden" med inledningsanföranden av arkitekt Ralph Erskine, fru Astrid Svedberg, konstnären David Ahlqvist, professor N. G. Sandblad. Därefter orienterade hovrättsrådet Per-Erik Furst över den nya lagen om byggnadsminnen.

1961 års allmänna sommarmöte hölls i Halland den 16–18 juni under ledning av redaktör Stig Tornehed. Mötet öppnades av Samfundets v. ordf. lektor Lorentz Bolin, och till Halland hälsades deltagarna välkomna av landshövding Ingvar Lindell. Studier och utfärder gjordes i olika delar av landskapet.

Museet i Halmstad demonstrerades av amanuens L. Lundborg. Borgmästare Axel Malmqvist presenterade Laholm (stadsdelen Gamleby, konstverk, kulturskydd), och vägdirektör Per Asplund talade om vägproblem i Halland. Sandflykten och andra strandproblem studerades under ledning av fil. dr Albert Sandklef. Riksdagsman Anders Pettersson presenterade Larsagården, vid vars

flyttning och restaurering även Samfundet medverkat. Överlärare Elof Lindälv var ciceron på Fjärås Bräcka, där bl. a. fornlämningar och vägproblem diskuterades. Vidare gjordes besök vid Varbergs Museum, Onsala kyrka och Mårtagården.

Publikationer och arkiv

Bygd och Natur, tidskrift för hembygdsvård, har under år 1961 utkommit med 4 nummer, därav en årsbok. Redaktör och ansvarig utgivare har varit Samfundets ordförande och redaktionssekreterare Nils Nihlén. Tidskriften har gratis utsänts till Samfundets medlemmar, och byte har skett med 66 svenska och 30 utländska tidskrifter.

Bildarkivet — fotografier och ljusbilder — har stått till förfogande för utlåning till organisationer och enskilda.

Byggnadsrådgivningen

har skett från Samfundets kansli enligt tidigare riktlinjer. Samråd har skett med arkitekt SAR Hans Westman, Lund, arkitekt SAR Hans Palmgren, Göteborg, och byggmästare Fabian Andersson, Sävsjö. En rad förfrågningar har gjorts och rådgivning skett i samband med bebyggelse av olika slag i Västergötland, Uppland, Skåne, Småland och på Gotland. Frågan om de äldre prästgårdarnas framtid har utretts. Rådgivningen har även gällt sanering och ombyggnad av äldre byggnader.

Rådgivning har t. ex. skett i fråga om bebyggelsen i den gamla stadskärnan i Trosa, rörande den äldre bebyggelsen inom Ljungby och Pataholm, bevarandet av delar av kulturhistoriskt och miljömässigt värdefulla byggnader i Uppsala. Samråd har även skett i fråga om den värdefulla stadsmiljön i Skara centrum, kulturhistoriskt värdefulla byggnader i Sigtuna, Karlstad och Ystad.

Samfundets sommarmöte 1961 hölls i Halland, där bl. a. Laholm besöktes.

Natur- och landskapsvård

Som sakkunnigt organ enligt naturskyddslagen har Samfundet haft att handlägga en rad remisser från Kungl. Maj:t, länsstyrelser, kommuner och ämbetsverk. Samfundet har regelmässigt anlitats som sakkunnig åt Kammarkollegiet i alla vattenmål av någon betydelse och har härvid utfört besiktningar och utredningar rörande de olika företagens tillåtlighet och med avseende på deras inverkan på natur och miljö.

I vissa fall har Samfundet anlitats som sakkunnig av vattendomstolarna, vilket föranlett mera omfattande utredningar och förslag.

Uppdragen från kommunerna har i allmänhet gällt rådgivning vid planering av fritidsområden, landskapsreservat eller särskilt värdefulla miljöer.

En omfattande upplysningsverksamhet i naturvårdsfrågor har skett dels genom Samfundets publikationer, kurser och föreläsningar, dels genom lektor Lorentz Bolins föredrag och skrifter.

Vattenkraftfrågor

Torne och Kalix älvar. De statliga kraftföretagen i Norge, Finland och Sverige överlämnade i december 1961 till resp. regeringar Nordiska Vattenkraftkommitténs slutrapport om möjligheterna för utbyggnad av vattenkraften i den s. k. Nordkalotten. Tre alternativa förslag har närmare undersökts. Kommittén anser att Atlantalternativet på grund av dess mycket stora skadeverkningar för älvdalarnas natur och trevnadsvärden och med svåra intrång för befolkningen icke kan anses lämpligt. Kostnaden för

de tre alternativen visar små skillnader. Man hävdar, att tiden talar för en konventionell utbyggnad, då därigenom ett första krafttillskott kan erhållas snabbare. Kommittén förordar därför, att man nu närmare bör undersöka de praktiska möjligheterna att utbygga älvarna enligt något av de två alternativ, som innebär konventionell utbyggnad av Torne och Kalix älvar (det senare alternativet att Kalix älv överledes till Torne älv).

Samfundet har ägnat denna fråga stor uppmärksamhet, dels inom byrån, dels i kontakt med nämnda kommitté. Samfundets ställning kan sammanfattas så:

För vårt lands vidkommande är Torne och Kalix älvar från kraftsynpunkt icke lika goda älvar som t. ex. Luleälvarna. De saknar stora och koncentrerade fall och har en ganska ringa vattenföring. Stränderna är i allmänhet flacka, odling och bebyggelse ligger helt knutna till dalgångarna, varför skadeverningarna blir mycket kännbara. Från landskapsvårdande synpunkt blir det därför angeläget att noggrant pröva de bägge alternativens inverkan och eventuella skillnader. Vidare bör man se dessa utbyggnadsplaner i relation till tiden samt kostnaderna för kraftverksutbyggnaderna.

Kungl. Maj:t har utsett generaldirektör Börje Lundgren att såsom naturvårdens representant biträda vid utredningen.

Stora och Lilla Lule älv. Under våren, sommaren och hösten 1961 har Samfundet fortsatt sina arbeten med olika förordnanden av Norrbygdens Vattendomstol för bl. a. permanent reglering av Suorvasjöarna samt för kraftverksutbyggnaderna vid Harsprånget, Ligga, Messaure och Porsi.

För Harsprånget och Ligga kraftverk har förordnandena nu kunnat avslutas, då de landskapsvårdande åtgärderna i

huvudsak är färdiga. Endast smärre kompletteringar återstår, vilka närmare preciserats i särskilda yttranden till domstolen.

För Messaure och Porsi pågår utbyggnaden i snabb takt. De båda kraftverksområdena har varit föremål för ingående besiktningar på platsen. Samtidigt därmed har överläggningar ägt rum med professor Erik Lundberg och andra representanter för Kungl. Vattenfallsstyrelsen om principerna för den landskapsvårdande utformningen.

Messaure saknar helt bebyggelse, medan däremot Porsi ligger inom Vuollerims samhälle, varför den landskapsvårdande metodiken för dessa två stora kraftverk blir helt olika. För Messaure kraftverk med den mycket stora dammanläggningen har Samfundet föreslagit, att kraftverksområdet bör bli föremål för en rätt noggrann terrängutformning. Samma är förhållandet med det markområde, som påverkas av rensningarna nedströms. För Porsis del blir kravet på landskapsvårdande åtgärder betydligt större med hänsyn till närliggande bebyggelse, befintliga rekreations- och badplatser, båtplatser m. m. samt att den allmänna vägen Vuollerim-Porjus passerar dämningområdet. För själva kraftverksområdets del har det föreslagits, att man intill dammens nedströmssida skall söka bibehålla en öppen landskapsutformning med en övergång av huvudsakligen björkvegetation, som sedan övergår i skogsvegetation. Förordnandet angående Porsi kommer att fortsätta under 1962 och kan möjligen avslutas samma år.

En särskild arbetsgrupp inom Naturvårdsdelegationen har arbetat med problemen i övre St. Lule älv. Gruppen har gjort en resa inom området, varvid Samfundet representerats av ingenjör Kjell Lundström. Resor och därefter följande

utredning har berört Vietas kraftstation med regleringar i Satisjaure och Suorvamagasinet, Ritsems kraftstation med regleringar i Autajaure och Sitasjaure, Vuojats kraftstation med reglering av Kutjaure, Sallohaure och Vastenjaure, anläggningar i Langas och Lulejaure samt utvidgning av kraftstationerna nedom Lulejaure.

Under hösten har Kungl. Vattenfallsstyrelsen anmält till Länsstyrelsen i Norrbottens län planer på utbyggnad av Bodenforsarna i två anläggningar benämnda Boden Övre och Boden Nedre. Samfundet har i detta mål biträtt Kgl. Kammarkollegiet. Med hänsyn till denna utbyggnads betydelse för både miljö- och landskapsvårdande intressen har en utredning påbörjats inom Samfundets landskapsbyrå. Denna utredning syftar till en minskning av skadeverkningarna, men vill också söka skapa en god miljö kring Bodensjöarna, som utgör ett värdefullt natur- och rekreationsområde för Bodens stad och närliggande bebyggelse.

I samband med Kungl. Maj:ts prövning av planerade regleringar av Tjaktjaure och utvidgad reglering av Satisjaure samt i anslutning till utbyggnad av Vietas kraftstation, vilket kommer att innebära intrång i Stora Sjöfallets nationalpark, har Samfundet i särskilt yttrande anført synpunkter på regleringarnas inverkan på landskapsbilden. Ifråga om Stora Sjöfallets nationalpark har Samfundet hävdad, att det begärda intrånget icke bör avgöras utan föregående noggranna undersökningar av den planerade utbyggnadens konsekvenser med hänsyn till nationalparkens speciella naturförhållanden.

Samfundet har understött planerna på en ny nationalpark inom Padjelantaområdet som ersättning för vad som förlo-rats i Sarke och Stora Sjöfallet.

Skellefteälven. Under det gångna verksamhetsåret har Samfundet handlagt Kvistforsens utbyggnad, där fråga uppkommit om ändring av läge för Viktoria-dammen (grunddamm) inom Skellefteå landsförsamling. Dessutom har byggnadsplatsen varit föremål för besiktning och i samband därmed har olika landskapsvårdande åtgärder dryftats med sökanden.

Vindelälven. En särskild arbetsgrupp inom Naturvårdsdelegationen har tillsatts för att närmare utreda frågor sammanhängande med kraftutbyggnaden i övre Vindelälven. Samfundet har representerats av ingenjör Kjell Lundström. Hela gruppen har gjort en resa i övre Vindelälven, varefter en speciell utredning inom samma område gjorts av ingenjör Lundström. Utredningen har främst berört området mellan Sorsele—Ammarnäs och Sorsele—Adolfsström. Samfundet har efter resan framlagt en utförlig redogörelse med synpunkter på de landskapsvårdande frågorna.

Umeälven. Fråga om Gäntajaure och Överumans reglering är för närvarande föremål för utredning inom Samfundet med anledning av remiss från Kungl. Maj:t.

Saxälven. Samfundet har deltagit i länsstyrelsesammanträde angående planerad reglering av Stora och Lilla Dabbsjön med utbyggnad av planerat kraftverk i Saxälven inom Dorotea kommun i Västerbottens län och Frostvikens kommun i Jämtlands län. Besiktning har även utförts och yttrande avgivits till Kammarkollegiet. Sjöarna har isolerad belägenhet i skogsmiljö. Vid sjöarna finns fyra boställen, av vilka två helt överdäms. Genom anläggningen höjes vattenytan till ca 18 m över medelvattenståndet i stora Dabbsjön, och i Lilla Dabbsjön till ca 27 m. Vid värdering av nuvarande naturförhållanden

gentemot den landskapsbild som uppkommer efter utbyggnaden, synes man inte behöva räkna med allvarigare försämring, även om en karaktärsförändring uppstår.

Faxälven. Under sommaren har gjorts fortsatta jämförande undersökningar av Faxälvens korttidsregleringar. Under en tid av fem år skall verkningarna av korttidsregleringarna följas. Resultatet av de årliga undersökningarna skall därefter sammanställas för att senare kunna avgöra behovet av skadeförebyggande åtgärder.

Ångermanälven. I målet om Sollefteåforsens utbyggnad har Samfundet biträtt Kungl. Kammarkollegiet och därvid bl. a. deltagit vid Vattendomstolens syn i oktober 1961. Därefter har sökandens förslag till landskapsutformningen närmare granskats med biträde av trädgårdsarkitekt Sven Hermelin. Samfundet har framfört, att förslaget bör modifieras i fråga om utbyggnadens utformning närmast vattenområdet, dels för att er hålla ett så rikt vatten- och deltalad som möjligt, dels för att det blivande området inom staden senare skall tjäna rekreativa ändamål.

I samband med utbyggnaden av Moforsens kraftverk har Samfundet gjort besiktning och lämnat rådgivning på platsen och utfört ritningsplanering för olika åtgärder inom kraftverksområdet.

Långsån och Oldån. Reglering planeras av Övre Oldsjön och Fisklössjön samt utbyggnad av vattenkraften i Långsån på sträckan mellan Övre Lilla Mjölkvattnet och Yttre Oldsjön samt i Oldån, mellan Övre och Yttre Oldsjön i ett kraftverk benämnt Oldens kraftverk, allt inom Offerdals och Kalls kommuner i Jämtlands län.

Samfundet har deltagit i länsstyrelse-sammanträde och besiktning vid Övre Lilla Mjölkvattnet och avgivit begärt ytt-

rande till Kammarkollegiet angående behovet av särskild utredning rörande företagets planering ur allmänna naturskyddssynpunkter.

Indalsälven. Under 1961 har den för Hårkans och Rörvattenåns utbyggnad tillsatta arbetsgruppen avslutat sina utredningar och till Naturvårdsdelegationen framlagt förslag till utbyggnad som tar hänsyn till kraftverksintresset och de natur- och landskapsvårdande synpunkterna. Noggranna besiktningar har ägt rum även av i fjällregionen befintliga sjöar.

På uppdrag av Mellanbygdens Vattendomstol har Samfundet genomfört slutbesiktning av Svarthålsforsen, för vilket Samfundet inlämnade utredning till Vattendomstolen år 1955.

Med anledning av Kungl. Maj:ts prövning av planerad reglering av det s. k. Häckrenmagasinet har Samfundet avgivit särskilt yttrande. Trots att företaget, som är av mycket stor omfattning, medför en stark omdaning av naturförhållanden och landskap inom Storsjöbäcken mellan Ottsjön och Ockesjön, har Samfundet på grund av den mycket betydande regleringsnyttan ej velat framföra invändningar mot tillskapandet av ett regleringsmagasin i föreslagna omfattning. Förutsättningen för detta ståndpunktstagande är emellertid i första hand att regleringen förbindes med villkor, som innebär skydd mot skadegörande reglering inom andra känsliga delar av flodområdet. Samfundet har vidare anförat särskilda synpunkter, som bör bli förknippade med regleringens genomförande.

Ljungan. Naturvårdsdelegationen har företagit en informationsresa efter övre Ljungan för att på ort och ställe ta del av förslag och synpunkter på Ljungans reglering. I resan deltog Naturvårdsdelegationens ordf. f. d. landshövding Bo

Hammarskjöld, professor Carl Malmström, hovrättsrådet Per-Erik Fürst, direktör Halvar Sehlin och för Samfundet ingenjör Kjell Lundström. Från kraftverkssidan deltog bl. a. direktör Bo Källberg, ingenjör Erik Morén, direktör Gunnar Ahlzén samt direktör Sjöstedt.

Efter resan har vissa utredningar gjorts rörande landskapsvård samt naturvetenskapliga och turistiska förhållanden.

I samband med nu pågående utbyggnader av Turinge, Rätans och Hermansboda kraftverk har olika besiktningar och utredningar genomförts. Synpunkter har därvid framförts på regleringarnas inverkan på naturförhållandena samt vilka åtgärder som i landskapsvårdande syfte bör bli förknippade med nämnda regleringar.

Ljusnan. Ljusnans och Voxnans Regleringsförening har för avsikt att framlägga förslag till reglering av det s. k. Vikarsjösystemet bestående av sjöarna Vikarsjön, Stavsjön, Magrassen, Orten, Övre och Nedre Ransjön. Med hänsyn till utbyggnadernas läge i förhållande till bebyggelse inom främst Vikarsjön och Nedre Ransjön uppstår betydande problem för de landskaps- och miljö-vårdande intressena. Samfundet har i förhandsyttrande till Kungl. Kammarkollegiet och efter att ha genomfört en noggrann besiktning av området i sin helhet anförts vissa synpunkter på regleringens konsekvenser. För att närmare kunna utröna inverkan av dämningen resp. sänkningen samt möjligheterna för åtgärder i skadeförebyggande syfte, speciellt inom Vikarsjöns norra ände, har Samfundet framhållit, att frågan bör bli föremål för en grundligare undersökning, särskilt med tanke på de mad- och flödängar som utgör ett väsentligt inslag i miljön samt med hänsyn till de konsekvenser som avsänk-

ningen medför för Nedre Ransjön med dess närliggande bebyggelse. Vikarsjöarna är utpräglade bygdesjöar. En viss begränsning av dämningen bedömes ge väsentliga fördelar.

Planerad utvidgning av Bergvikens reglering har varit föremål för vår uppmärksamhet. Särskild besiktning och utredning har verkställts, varefter Samfundet framlagt förslag till betydande åtgärder i skadeförebyggande syfte.

Klarälven. Under den pågående utbyggnaden av Höljes kraftverk har fortsatt rådgivning lämnats i samband med besiktningar på platsen (enligt vattendomstolens bestämmelser om samråd i frågor gällande inverkan på naturförhållandena). Vissa frågor har krävt upprättande av speciella förslag, som närmare bearbetats på landskapsbyrån. För lämpliga åtgärder med torrlagda älvfåran samt kraftverksområdet väntas utredningen pågå under hela nästföljande verksamhetsår.

Under hösten företog Naturvårdsdelegationen en resa i Klarälvsdalen för att besiktiga älvmrådet söder om Klarabro, där man planerar en viss kanalisering av Klarälven. Området studerades under en roddfärd i själva forsområdet söder om Klarabro. Vidare besiktigades bl. a. Höljes kraftverksbygge och platsen för det kommande kraftverket i Klarabro. I resan deltog från Naturvårdsdelegationen dess ordförande, f. d. landshövding Bo Hammarskjöld, professor Carl Malmström, fil. dr John Nihlén intendent L.-E. Esping, folkskollärare Sigurd Gustavson samt från kraftverkssidan bland andra kraftverksdirektör John Fletcher och byggnadschefen Jarlås.

Röjdån. Besiktningar och planeringskonsultationer har utförts vid utbyggnaden av Röjdåfors kraftverk i Östmark, Värmlands län, angående placering av

massor från tunnelursprängningar samt modellering av dessa med terrassering och släntbehandling.

Ätran. För den fortsatta ut- och ombyggnaden av Ätrans kraftresurser har Yngeredsfors Kraft AB under sommaren 1961 framlagt förslag till ombyggnad av Ätrafors kraftverk, innebärande en uppflyttning av dämmningsmagasinet och utbyggnad av nytt kraftverk. Samfundet har genomfört en noggrann utredning och framfört synpunkter på olika möjligheter till en önskvärd landskapsutformning i samband med ändrade regleringsförhållanden.

Ovriga vattenärenden. I Stångån, Östergötlands län, och i Botorpsströmmen, Kalmar län, pågår en viss om- och utbyggnad av tidigare regleringar. Även om dessa regleringsärenden är obetydliga till sin storlek och omfattning, kräver de dock särskilda beaktanden av landskapsvårdande art. De berör värdefulla natur- och kulturmiljöer, och det är därför av vikt, att betryggande åtgärder kommer till utförande.

Vägvård

Genom att vägbyråns verksamhetsberättelse skall inges till Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen, omfattar den tiden 1/7 1960 — 30/6 1961.

En stor del av de väg- och landskapsvårdande uppgifterna har varit koncentrerad till olika motorvägsavsnitt, för vilka särskilda utredningar om vägvård upprättats hand i hand med upprättande av arbetsplaner. Under byggnadstiden har åtgärderna kunnat närmare följas och erforderliga modifikationer vidtagas för att bättre anpassa åtgärderna till faktorer som blivit aktuella under själva byggnadstiden. För vår allmänna väg- och landskapsvårdande rådgivning har dessa utredningar varit värdefulla. Möjligheterna för ett jämförande

studium av resultatet av föreslagna åtgärder för olika vägar har varit goda och givit anvisningar om bästa metoder för vägutbyggnader med liknande väg- och landskapsvårdande problem.

Samfundet har strävat efter att de väg- och landskapsvårdande frågorna behandlas samtidigt med de tekniska utredningarna samt att personlig kontakt upprätthålles med vägförvaltningarnas projekterings- och byggnadsverksamhet för att gemensamt kunna bedöma behovet av särskild natur-, landskaps- och miljövård. I ett flertal frågor har också samråd ägt rum med länsarkitekterna.

Här nedan lämnas en koncentrerad redogörelse för vägärenden som handlagts i olika län.

Stockholms län. Fortsatt konsultation har verkställts för väg nr 1 Salem—Södertälje, för vilket avsnitt arbetet nu helt kunnat avslutas.

För väg nr 13, pågående utbyggnad av motorvägsavsnittet Töjnan—Rotsunda—Arlanda, har besiktningar ägt rum för närmare överläggningar om de landskapsvårdande åtgärder som upptagits i den utredning som åtföljt arbetsplanen.

Jönköpings län. Vid den fortsatta utredningen för motorvägens sträckning mellan Fingalstorp och Huskvarna, väg nr 1, har samråd ägt rum med vägförvaltningen. Förslag till rastplats för terrängområde i närheten av Gyllene Utern har framlagts.

För att lösa den svåra utbyggnadsfrågan för väg nr 1 inom Huskvarna stad tillsatte länsstyrelsen och Huskvarna stad i december 1960 en arbetsgrupp, som i februari 1961 framlade förslag till utbyggnad enligt det s. k. modifierade strandalternativet. Förslaget antogs enhälligt av Huskvarna stad och länsvägnämnden.

Kronobergs län. I samråd med vägförvaltningen har förslag till utbyggnad

Motorvägen längs Vättern nära Huskvarna under byggnad.

av väg nr 114 Toftaby—Skärteryd samt väg nr 91 Växjö—Risinge berörda terrängavsnitten besiktigats och frågor om natur- och landskapsvårdande avvägningar närmare blivit föremål för dryftande.

Kalmar län. Under augusti 1960 företogs i samråd med vägförvaltningen tre dagars besiktning av pågående utbyggnad av väg nr 4, avsnittet Glabo—Tårbo, Virserum—Dockrösta och Ullevi—Skramstad—Björnholm. Vägbyrån har sedermera upprättat förslag till speciella åtgärder för rastplats vid Dynestadssjön och vid sjön Maren. I samband med detta besök besiktigades även utbyggnaden

av väg nr 136 Överum och Larum—Tyllinge samt vidare väg nr 121 Marnilla—Mörlunda.

Malmöhus län. Under det gångna verksamhetsåret har utredningarna för kompletterande åtgärder vid Åkarps trafikplats avslutats. I samband med kurs för vägförvaltningens arbetsledare har vägvårdskonsulenten föreläst om väg- och landskapsvård i samband med vägbyggnader.

Hallands län. Under pågående utbyggnad av väg nr 2, delen Ö. Karup—V. Mellby, har Samfundet i samråd med vägförvaltningen följt de väg- och naturvårdande åtgärderna. Besiktningresa

har även verkställt för väg nr 105, Nissastigen.

Den planerade utbyggnaden av väg nr 2 mellan Varberg och Kungsbacka har varit föremål för ingående diskussion mellan berörda parter. För närvarande har planerna koncentrerats till ett s. k. kustalternativ, som berör väsentliga naturskyddsintressen vid bl. a. Tjölöholmsområdet och angränsande avsnitt, vilka representerar stora värden för fågellivet samt betydande landskapsestetiska värden genom förekomsten av relativt opåverkade strandängar och mader. Ärendet har behandlats av vägvårdskommittén i maj och juni 1961. Vägvårdskommittén har föreslagit att en arbetsgrupp utses med uppgift att försöka jämka motsättningarna mellan olika intressen och om möjligt söka komma fram till ett utbyggnadsalternativ som så långt möjligt tillgodoser vägnaturskydds- och jordbruksintresset.

Göteborgs och Bohus län. Med hänsyn till att utbyggnaden av väg nr 5 vid Landvettern berör väsentliga landskaps- och miljövärden, har vägvårdskonsulenten gjort en översiktlig utredning av hithörande frågor.

Älvsborgs län. Under det gångna verksamhetsåret har den väg- och landskapsvårdande utredningen för väg nr 6, Jonsäter-Lerum-Floda, kunnat avslutas. Gemensam besiktning och diskussion av de föreslagna åtgärderna har också skett för att närmare klarlägga åtgärder och omfattning.

Västmanlands län. I samråd med vägförvaltningen och Västerås stad har fortsatt konsultation ägt rum vid utbyggnaden av väg nr 11. För trafikplatsen i Västerås har vägbyrån överlämnat särskilt förslag till terränggestaltning.

På anmodan av vägförvaltningen har vägvårdskonsulenten besiktigt läge för föreslagna bro över Arbogaån för väg

215 Kungsör-Högsta främst med anledning av att erinringar anförts mot förslaget.

För väg nr 684 vid Svanö bruk har vägförvaltningen, bruksledningen och vägvårdskonsulenten dryftat lämpliga miljö- och landskapsvårdande åtgärder.

Gävleborgs län. Samfundet har biträtt vid utarbetande av förslag till planerad ombyggnad av väg nr 312 vid Forsa kyrka. De olika alternativen berör främst kyrkomiljö, prästgård, begravningsplats, kulturhistoriskt minnesmärke, park- och landskapsmiljö. Vägförvaltningen har upprättat två alternativ. Båda är föremål för granskning hos Samfundet.

Jämtlands län. Med representanter för vägförvaltningen har Samfundet besiktigt pågående vägbyggnadsföretag för väg nr 14, delen Mörsil-Järpen-Undersåker, väg nr 312, delen Hede-Linsell samt nr 296 delen Rätansby-Åsarna-Svenstavik. Dessutom har väg- och landskapsvårdande frågor dryftats för planerad ombyggnad av väg nr 14, delen Åre-Duved, samt nr 296, delen Hackås-Brunflo. För den ur miljöhänsesende viktiga ombyggnaden vid Undersåkers kyrka har fortsatt samråd ägt rum.

Norrbottens län. För planerad ombyggnad av väg nr 13 vid Rosvik har gemensam besiktning ägt rum beträffande lämpligt läge från väg- och landskapsvårdande synpunkter. Detaljundersökningar för detta avsnitt pågår. För en planerad ombyggnad av väg nr 13, delen Kalix-Näsbyn, har Samfundet i samråd med vägförvaltning och länsarkitektkontor överlämnat en utförlig utredning beträffande landskapsutformningen.

Grustäkter, reklam. Samfundet har som sakkunnigt organ i landskapsvårdande frågor även handlagt ett större antal remisser om grustäkter och rek-

lam. Särskilda yttranden har avgivits till Kungl. Maj:t och länsstyrelserna i ärenden som varit av mera väsentlig betydelse för miljö och landskapsbild. Här må särskild nämnas:

Uppsala län. Samverkan har skett med länsstyrelsen vid utarbetande av exploateringsplan för grustäkt på Bålstaåsen.

Samfundet har yttrat sig rörande grustäkterna vid Lytta och Lövså, Ås-Husby på Uppsalaåsen.

Kronobergs län. Frågan om planerad grustäkt vid Hannabodsjön och Köphultasjö har handlagts.

Göteborgs och Bohus län. Samfundet har behandlat remiss angående planerad grustäkt i Lyse, Lyse socken.

Från länsstyrelserna har Samfundet erhållit ett stort antal resolutioner angående fridlysningar, av vilka ett 20-tal föranlett åtgärder av olika slag. För fridlysning av större sammanhängande naturområden har Samfundet för vissa ärenden framfört särskilda synpunkter på föreskrifterna för fridlysningarna. Här kan bl. a. strandområdet Verkeån-Vitemölla i Skåne, Skalasand, Gotland, och Padjelanta nämnas.

Ovrig planering

Landskapsbyrån har inom denna verksamhetsgren utfört upplysning och allmän rådgivning. Uppdrag för uppgörande av planeringsförslag och förslag till miljö- och landskapsvård har dessutom erhållits från myndigheter, kommuner, föreningar och enskilda. Bl. a. har följande uppdrag behandlats.

Nacka stad. Ritningsplanering har utförts för större skogskyrkogård vid Tyresövägen, som skall utbyggas av kyrkoförvaltningen i Nacka. Området, som gränsar intill Lindalen och Lilla Bollmora, är miljötypiskt för sand- och grusområden i Stockholms läns inre kusttrakter. På kyrkogårdens bergom-

råden är skärgårdsnaturens typformade vegetation dominerande.

Tyresö kommun. Planering av allmänna platser, friområden, vägar och parkeringar vid Bollmora bostadsområde intill Tyresöreservatet

Ramsele kommun. Planering vid pensionärshem, häradsskrivarkontor m. m.

Kinna kommun. Fortsatt utformning av fritidsområde som ägs av kommunen och arrenderas och förvaltas av hembygdsföreningen. Årliga anslag från kommunen som delges om utbyggnad och nyplanering. 1700-tals mangårdsbyggnad flyttad och uppsatt på området. Upplåtes och nyttjas av föreningar inom kommunen. Ryggåsstugor, soldattorp och lagård planeras även att upprättas. Vildfågeldammar och hjorthage planeras. Frivillig arbetskraft och ungdomlig styrelse inom hembygdsföreningen har med friska krafter gagnat uppgiften.

Sjön Båven, Södermanland. Återställningsplanering för grustag vid Fnöska.

Stockholms stad. Rådgivning vid större bergsprängning för Stockholms stads spårvägar i samband med byggande av spårväghallar i Nyboda intill Södertälje- och Hägerstensvägen.

Husby-Ärlinghundra, Uppland. Bevarande av äldre bebyggelse och gårdsmiljö vid Elgesta.

Noors Säteri, Uppland. Samfundet har varit tillkallat som sakkunnig för att uppgöra förslag till ett program för restaurering av fortlöpande vård av kulturlandskapet.

Kiviks kommun, Skåne. Natur- och fritidsbebyggelseområden.

Brösarp, Skåne. Fortlopande rådgivning har skett beträffande värden av kulturheden och landskapet kring Dramöllen.

I samarbete med ett flertal hembygdsföreningar har undersökningar gjorts

angående bevarandet av äldre slätterängar och hagmarker. Ett hundratal sådana kulturmarksreservat är gjorda och delvis hävdade genom olika föreningar, ofta i samverkan med Samfundet.

Särskilt betydelsefullt har varit ärendet angående skydd och vård av ängs- och hagmarker på Biskops-Arnö i Uppland. Här har genom lektor Lorentz Bolin utarbetats ett särskilt förslag för skötseln av området.

Samfundet har till länsstyrelsen i Kristianstad ingivit yttrande över frågan om fridlysning m. m. av Hovs Hallar.

Samarbete har skett med ett flertal industrier beträffande kultur- och landskapsvård. Så har genom lektor Lorentz Bolin förslag till instruktion rörande skogsvård och naturvård lämnats till Korsnäs AB. En utredning har påbörjats rörande kulturlandskapet vid några av bolagets gårdar i Uppland.

Naturvårdsdelegationen

Delegationen, vars ordförande är landshövding Bo Hammarskjöld och sekreterare hovrättsrådet Per-Erik Fürst, har under året bestått av representanter för Samfundet (fil. dr John Nihlén), Svenska Naturskyddsföreningen (justitierådet G. Walin) och Vetenskapsakademiens Naturskyddskommitté (professor C. Malmström). Delegationen har haft ett flertal sammanträden, delvis i samråd med Vattenfallsstyrelsen och Vattenkraftsföreningen och därvid dryftat aktuella natur- och landskapsvårdande frågor i samband med kraftverksbyggen och sjöregleringar. Det största ärendet har varit överenskommelsen med Vattenfallsstyrelsen av den 5 oktober 1961. Denna överenskommelse innebär en rimlig avvägning mellan naturvårdens intressen och vattenkraftbyggarnas. Av de 12 miljarder kilowattimmar som gäl-

ler de nu aktuella utbyggnaderna från Stora Lule älv och nedåt avstår Vattenfall helt och hållet från 2 miljarder och medger uppskov för ytterligare 2 miljarder.

Sjuttio olika delar av sjöar och vattendrag är upptagna i överenskommelsen, där rubriken "Byggs ej" innebär att Vattenfall avstår från exploatering och inte motsätter sig fridlysning. Uppskoven gäller dels till den 1 januari 1966, dels till den 1 januari 1971. "Får byggas" innebär att naturskyddet inte motsätter sig exploatering men fortfarande skall granska detaljutformningen.

Under hösten företog Naturvårdsdelegationen under ledning av sin ordförande, landshövding Bo Hammarskjöld, en orienteringsresa per flyg över Stora och Lilla Lule älvs vattenområden. I resan deltog, utom ordföranden, professor Carl Malmström, docent Måns Ryberg, fil. dr John Nihlén och hovrättsrådet Per-Erik Fürst. Från Vattenfallsstyrelsen deltog bl. a. byggnadschefen V. Wanhainen. Flygresan startade vid Jukkasjärvi kyrkby och berörde bl. a. Kalix fors, Nikkaluokta och Kebnekajse-massivet. Färden gick över Sitasjaure och Teusajaure och området vid Ritsem och Vietas, där omfattande byggen planeras. Efter övernattnings i Suorva gick flygvägen längs Akkajaure, vars reglering studerades, förbi Akkastugan och in i Vuojatätno. Landningar gjordes vid det vackra deltat ner mot Salojaure och Topeknjarka med studier i landskapet. Hemfärden skedde över Sarek längs Rapadalen ner mot Laidare. Man studerade vidare Tjaktjajaure, Blackälven med det Heliga Fallet och Kvikkjokkdeltat. Till sist flög man också över Saggat, Karats och Pärälven. Efter att ha studerat de färdiga byggena vid Ligga och Harsprånget, avslutades resan i Porjus.

I Klarälvsdalen har Samfundets landskapsbyrå haft viktiga uppgifter under verksamhetsåret.

Naturvårdsutredningen. Den statliga utredningen rörande naturvårdens organisation och lagstiftning under ledning av generaldirektör Börje Lundgren har vid flera tillfällen haft kontakt med Samfundet, som lämnat utredningen ett omfattande material om Samfundets verksamhet samt vissa förslag till den framtida organisationen.

Institutet för Landskapsvård och Landskapsforskning, som skapades på initiativ av Samfundet och Stockholms Universitet, har stått under ledning av fil. dr John Nihlén. Föreläsningar har

hållits av Institutet vid Stockholms Universitet och Åbo Akademi. Institutet har medverkat till en rad fridlysningar av speciellt värdefulla natur- och landskapsområden i landet.

Styrelse, nämnder

Styrelsen har under året 1961 haft följande sammansättning: fil. dr John Nihlén, ordförande, lektor Lorentz Bolin, vice ordförande, konstnären David Ahlqvist, bildningskonsulent Bengt Andersson, professor Gunnar Beskow, författarinnan Karin Collin, folkskol-

lärare Sigurd Gustavson, studierektor Karl Högemark, riksdagsman R. Lassinantti, förste hemslöjdskonsulent Eva Ljungkvist, ingenjör Bertil Dalkrans, seminarielärare Holger Nilsson, agronom Gunnar Petersson, ingenjör Olof Joachimsson, redaktör Stig Tornehed, rektor Nils L. Wallin, arkitekt SAR Hans Westman. Suppleanter: fru Karin Hesslefors, rektor Nils Göransson, personalkonsulent Anders Bothén och ämneslärare Valdemar Ståhlfors. Revisorer har varit revisor Albert Strömberg och disponent C. R. Wallenberg med bankdirektör Helge Söderström och byrådirektör Karl Söderberg som suppleanter.

Chef för Samfundets kansli har varit fil. dr John Nihlén. Chef för redaktion och arkiv har varit redaktör Nils Nihlén. Studiesekreterare från den 1 augusti 1960 har varit Uno Larsson. Kanslibitråde, tillika dr John Nihlén sekreterare, har varit fru Carin Wander-Cameron. Fru Birgit Bergman har skött kassa och bokföring med halvtidstjänstgöring, biträdd av byrådirektör Ragnar Johanson. Fröken Brita Larson har skött medlemsregistret.

Landskapsbyrån har föreståtts av agronom S. R. Svensson till den 1 juli 1961. Trädgårdsarkitekt Arne Segerros har tjänstgjort som vägvårdskonsulent. Trädgårdsarkitekt C. O. Orback har tjänstgjort huvudsakligen på avdelningen för vattenfrågor samt även medverkat beträffande allmän planering och vägvård.

Ritbiträde på dessa avdelningar har varit fru Pia Berglund-Johansson.

Väggkommittén, tillsatt enligt Kungl. Kommunikationsdepartementets särskil-

da föreskrifter, har under det gångna verksamhetsåret haft följande sammansättning: Trädgårdsarkitekt Sven A. Hermelin, Föreningen för dendrologi och parkvård, ordförande, 1:e antikvarie B. Berthelson, Riksantikvarieämbetet, överingenjör N. Bruzelius, Statens Vägintitut, byrådirektör Anders Högberg, Kungl. Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen, professor Gösta Lundqvist, Sveriges geologiska undersökning, Kungl. Vetenskapsakademien, f. d. länsarkitekt O. Lundgren, Svenska Naturskyddsföreningen, fil. dr John Nihlén, Samfundet för Hembygdsvård, vägvårdskonsulent Arne Segerros, Samfundet för Hembygdsvård, sekreterare.

Expertråd i landskapsvårdande frågor: trädgårdsarkitekt S. A. Hermelin, ordförande, professor Gunnar Beskow, lektor Lorentz Bolin, major G. Borenus, professor E. Lundberg, fil. dr John Nihlén, fil. lic. Bengt Petersson, agronom S. R. Svensson, fil. dr Mårten Sjöbeck, chefsarkitekt N. Sterner, professor Sven Thunmark, länsjägmästare F. Thörn och arkitekt SAR Hans Westman.

Ekonomi

Major Sture Wennerholm har under året fortsatt sitt omfattande insamlingsarbete för att skapa bättre ekonomiska förutsättningar för Samfundet. Insamlingsarbetet (hos kommuner, industrier, föreningar, allmänheten) har nu särskilt gällt hembygdsfonden — för skydd och vård av landskap och bygd. Fonden var vid verksamhetsårets slut uppe i omkring 134.000 kronor.

Samfundets ekonomi framgår av följande uppställning:

INGÅENDE BALANSKONTO

1.1.1961

Reskontran	30.202:97	Kassa och banker	72.272:97
Skatteavdrag	10.195:—	Reskontran	102.019:68
Ständ. ledamöter	8.300:—	Aktier	1:—
Hembygdsfonden	108.003:98	Inventarier	1:—
Hembygdens skola	32.667:74	Div. utlägg	5.556:91
Statsanslag	32.144:51	Tidskriften	3.400:—
Landskapsvården	1.520:—	Upplysn.verksamheten	7.400:—
		Kapitalkonto	32.382:64
	Kronor 223.034:20		Kronor 223.034:20

RESULTAT KONTO

31.12.1961

Tidskriften	61.239:16	Medlemsavgifter	62.761:67
Upplysn.verksamheten	60.226:95	Statsanslag	51.523:51
Landskapsvården	16.616:48	Diverse inkomster	24.035:27
Årets överskott	237:86		
	Kronor 138.320:45		Kronor 138.320:45

UTGÅENDE BALANSKONTO

31.12.1961

Kassa och banker	97.190:44	Reskontran	15.156:85
Reskontran	58.006:51	Skatteavdragen	7.979:—
Aktier	1:—	Ständiga ledamöter	8.200:—
Inventarier	1:—	Hembygdsfonden	96.243:74
Div. utlägg	500:60	Hembygdens skola	29.104:74
Tidskriften	3.400:—	Statsanslag	38.906:—
Upplysningsverksamheten	5.481:—	Landskapsvården	1.520:—
Landskapsvården	385:—		
Kapitalkonto	32.144:78		
	Kronor 197.110:33		Kronor 197.110:33

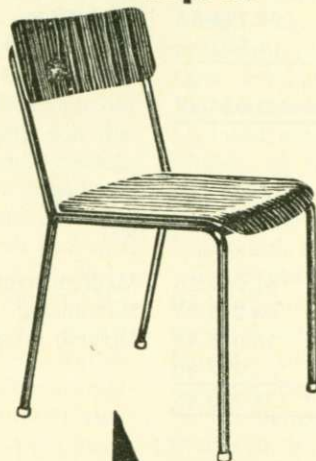
Stockholm den 14 mars 1962

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD

John Nihlén
(ordförande)

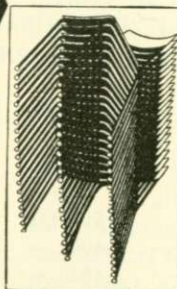
Lorentz Bolin
(arbetsutskottets ordf.)

**stolen för
högt ställda
anspråk**

- LÄTT
- STARK
- ELEGANT
- BEKVÄM
- STAPELBAR

i björk eller
mahogny.

För samlingslokaler av olika slag,
för restauranger och utställningslo-
kaler — överallt där stora krav stäl-
las — är S-60 stap, den rätta stolen.
Begär offert från...

Grythyttan. Tel. 0591/143 50

Falu Rödfärg

har i över 300 år skänkt sin speciella
varma lyster åt träbyggnader av alla slag
i vårt land. Den har blivit ett klassiskt
inslag i det svenska landskapet. I tider
då anspråken på en vårdad och harmo-
nisk avstämning av husfärger mot den
omgivande naturen snarare tycks sjunka
än stiga, framstår Falu Rödfärg som ett
värdefullt och bestående bidrag till för-
sköningen av Sveriges natur

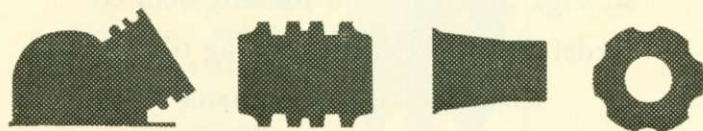
STORA KOPPARBERGS BERGSLAGS AKTIEBOLAG

LUXUS KAFFE

**gott
i koppen**

*Finns
Hakons-
anslutna
affärer*

INDUSTRIGUMMI I ALLA FORMER

Fråga oss först, antingen det gäller enkla eller komplicerade detaljer. Då får Ni den mest praktiska och ekonomiska lösningen — utan avkall på kvaliteten — snabba leveranser samt en god och personlig service.

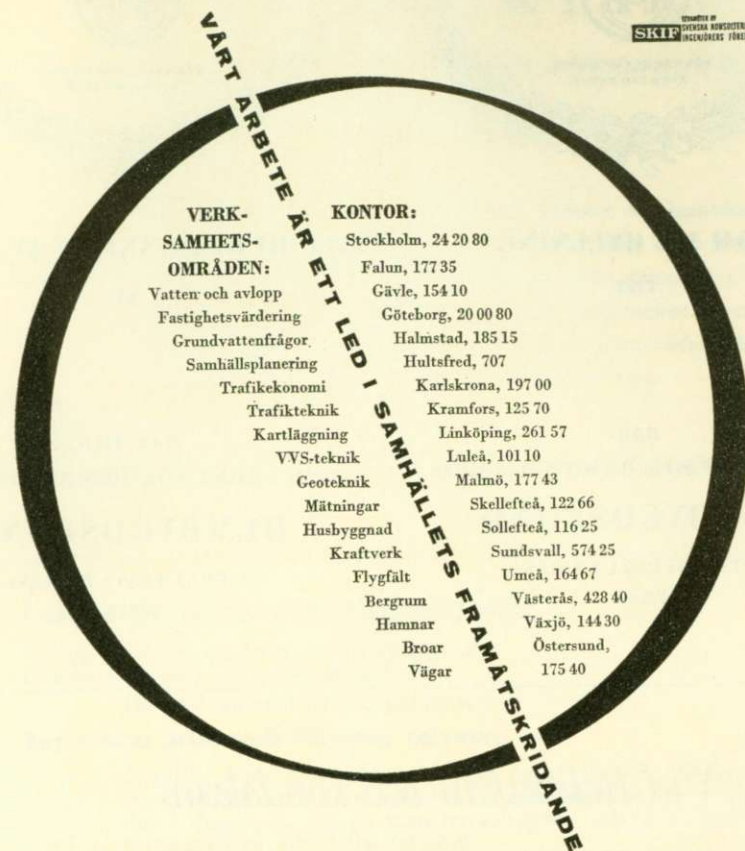

FORSHEDA GUMMIFABRIK AB

Tel. växel 0370/812 50

en gummiindustri för industrigummi

SKIP

RÄDGIVANDE INGENJÖRER OCH ARKITEKTER

ORRJE & CO

FÖR VÅRDEN AV SVENSK
BYGD OCH NATUR

SOM EN HYLLNING
TILL

HAR
SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRDS
HEMBYGDSFOND

FÅTT MOTTAGA EN GÅVA
FRÅN

FÖR VÅRDEN AV SVENSK
BYGD OCH NATUR

TILL HUGFÄSTANDET AV MINNET
AV

HAR TILL
SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRDS
HEMBYGDSFOND

ÖVERLÄMNATS EN GÅVA
FRÅN

Vid lyckönskan och kondoleans

glöm ej Hembygdsfonden — För aktiv vård av svensk bygd och natur — med ett bidrag. Insätt beloppet på postgiro 90 06 89. Samfundet för Hembygdsvård, Stockholm, med angivande av givare och mottagare eller ring till Samfundet (tel. 11 94 24, 11 94 44) och insätt senare beloppet på postgiro 90 06 89.

SVERIGES KYRKOR

det gigantiska konsthistoriska inventarieverket

50 ÅR

Skildrar i ord och bild svenska kyrkans historia och konstskatter. Visar vårt lands unika bestånd av medeltida kyrklig konst bevarad i sekler i oförvanskad skick. Redovisar det rika materialet i lätt-tillgänglig form utan avkall på vetenskaplig noggrannhet. Över 90 volymer med mer än 400 kyrkobeskrivningar utgivna under ledning av professorerna Sigurd Curman och Johnny Roosval.

GENERALSTABENS LITOGRAFISKA ANSTALTS FÖRLAG

I serien ALLHEMS LANDSKAPSBÖCKER

"... ett kulturellt storverk som få länder och få tider någonsin sett motsvarighet till"

(Roland Adlerberth i Sveriges Radio)

har senast utkommit följande volymer:

NÄRKE. Foto Erik Liljeroth. Text Bertil Waldén. Bildtexter Bertil Waldén och R. Holmström. Sammanlagt 476 sidor, varav 300 i djuptryck, 120 på konsttryckspapper; ett 70-tal bilder i fyrfärgskliché eller offsetfaksimil.

Helklotband kr 64:—, halvfr. 82:—.

JAMTLAND. Foto Erik Liljeroth. Text Per Nilsson-Tannér. Bildtexter P. Nilsson-Tannér och R. Holmström. Sammanlagt 510 sidor, varav 436 i djuptryck och ett 70-tal i färg eller faksimil. Inalles 750 bilder i djuptryck, boktryck eller offset.

Helklotband kr 90:—, halvfr. 105:—.

I serien ALLHEMS LANDSKAPSBÖCKER har tidigare utkommit ett 15-tal volymer, av vilka fortfarande följande finns tillgängliga i bokhandeln: DALSLAND, GOTLAND, NORRBOTTEN, VÄRMLAND, VÄSTMANLAND, ÖSTERGÖTLAND samt GÖTEBORG (3:e uppl., även på engelska), UPPSALA och MALMÖ (även eng. uppl.)

ALLHEMS FÖRLAG MALMÖ

För viltvården

Frö av:

Fodermärgkål — foderraps — silomajs — sötlupin.

Plantor, lövträd:

Crataegus monogyna, hagtorn — Malus silvestris, vild-
apel — Prunus ceracifera, plommon — Prunus spinosa,
slån — Ribes alpinum, måbär — Rosa rugosa, vresros —
Salix viminalis, korgvide — Sorbus aucuparia, rönn —
Sorbus intermedia, oxel.

Plantor, barrträd:

Picea glauca, vitgran — Picea sitchensis, sitkagran —
Pinus mugo, bergtall.

Rådgör med **Weibulls**

Vi tillverka

Däck och slangar för cykel, moped, scooters,
MC och transportvagnar, kompl. luftgummihjul.
Gummiparkett, gummimattor, trappmaterial.
Gummislangar med eller utan inlägg. Formtill-
verkade och spritsade gummidetaljer. Hård- och
mjukgummibeläggningar. Gummerade vävnader.
Sportartiklar.

AB VÄRNAMO GUMMIFABRIK

VÄRNAMO

STOCKHOLM • MALMÖ • GÖTEBORG

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD

BYRÅ FÖR LANDSKAPSVÅRD

konsultering och förslag
till landskaps- och miljövård vid

grus- och stentäkt
industrier vägar
parkering rastplatser

fritidsområden
parker
idrottsplatser
institutioner
kommunala byggnader
skolor
kyrkogårdar
bostadsbebyggelse

kraftverk sjöreglering

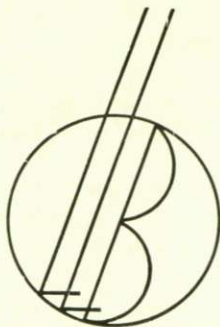
Mästersamuelsgatan 3, Stockholm C — Telefon 11 94 55, 11 94 44, 11 94 24

Innehållsförteckning

Lars Madsén: Hembygd	35
Allan Lundberg: Stadsplan för fritidshus?	45
Jan Fridegård: Minne från hembygden	53
Karin Collin: Hälsingegårdar	58
Olle Norell: Tusen år på egen gård	63
Harald Alm: Hur förena tradition och nyskapande	68
Lars Pirak: Sameslöjden — ett levande kulturarv	75
John Nihlén: Capellagården	82
Anders Bothén: Slottsskogen — göteborgarnas naturpark	90
Björn Nihlén: Från Torvesund till Drottningholm	94
Anna-Lisa Engvall: Värmskog hyllar minnet av L. M. Ericsson	99
H. Persson-Lilja: Hembygds-krets med ledareutbildning	103
Sanering av gamla hus	105
Våra gamla broar	106
Inventering och planering	107
P. W. Häger: Finnvävnad i Bollnäs	109
"Skärgården mitt i Sverige"	110
Nossebro	111
R. Brandt: Ödegård restaurerad	112
Skyddet av gamla stadskärnor	113
Förstuvist i Hälsingland	115
Bodenforsarna	116
Landskapet — vård och gestaltning	117
200-åriga lindar	122
Sommarmötet i Hälsingland. En presentation	123
Österlen skall säljas	127
Nya män i Samfundets tjänst	129
Kritik och debatt	131
Elof Lundin: Kommunerna och landskapsvården	134
B. N.: Ystads medeltid bevaras för två miljoner kronor	137
Hänt i bygderna	139
Litteratur	142
Program för Samfundets sommarmöte i Hälsingland	149
Samfundet för Hembygdsvård under 1961	151

BYGGNADSFIRMAN ANDERS DIÖS bygger och projekterar

UPPSALA
Stora Torget 3
tel. 018/303 50

Landby & Lundgrens Boktryckeri *Malmö tel. 040/212 08 · 232 50*

Med kundkrets över hela landet

när det gäller krävande tryck

i färg och svart

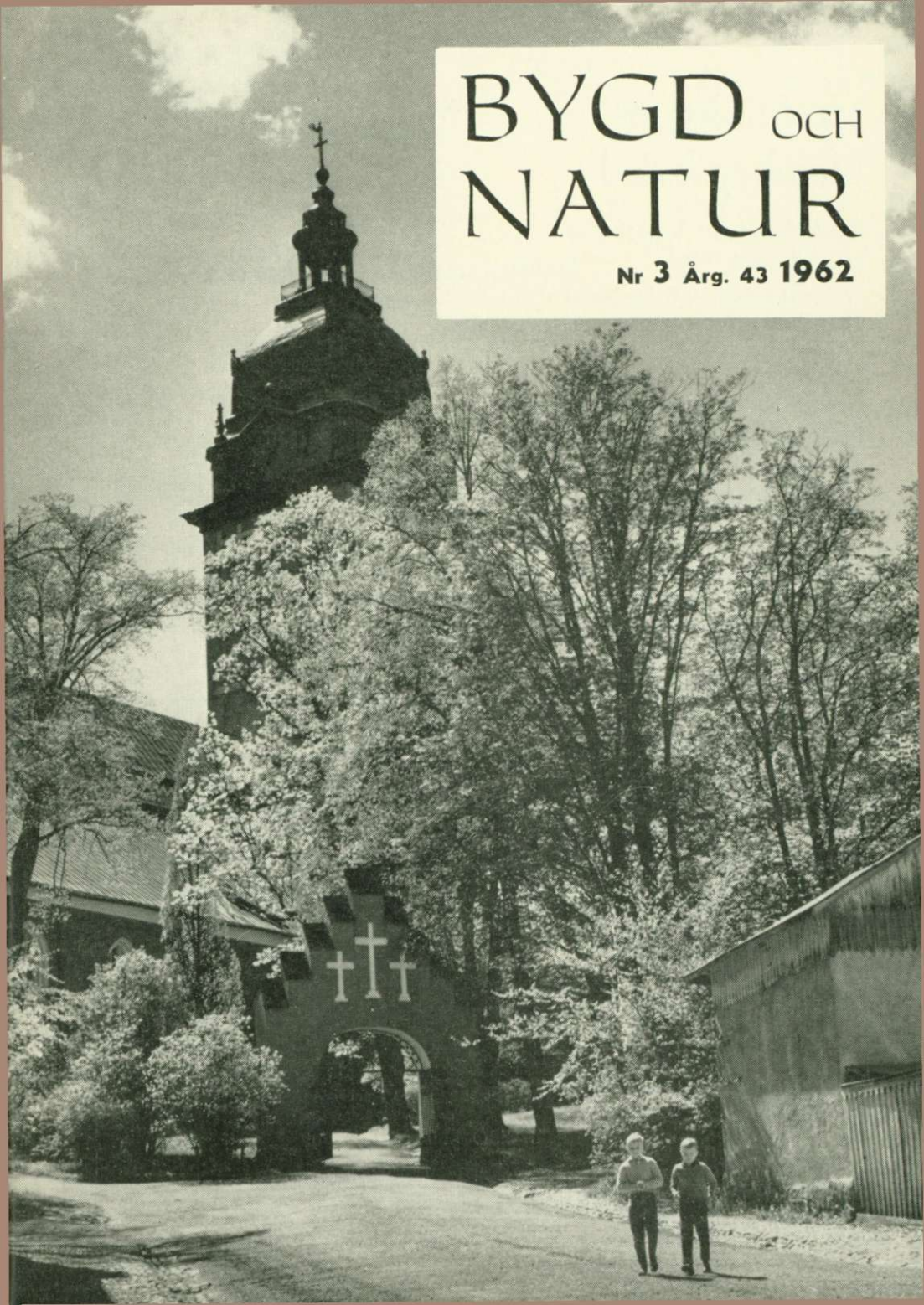
R Ä T T E L S E

På sid. 94 står i rubriken:

Kring ett 200-årsminne. Skall vara: Kring
ett 300-årsminne.

BYGD OCH NATUR

Nr 3 Årg. 43 1962

Samfundet för Hembygdsvård

Riksförbund för bygdekultur
och landskapsvård

Mästersamuelsgatan 3, Stockholm C
Tel. 119424, 119444, 119455
Postgiro 8136

Ordf.: Fil. dr John Nihlén
V. ordf.: Lektor Lorentz Bolin
Skr.: Stig Carlsson

★ ★ ★

Byggnadskultur

Råd och anvisningar i byggnadsfrågor
Byggnadskurser anordnas

Väg- och landskapsvård

Planeringar i samband med väg- och
vattenbyggen samt nybebyggelse
Rådgivning och upplysningsverksamhet

Studieavdelning

Anordnar föredrag, kurser o. utställningar
Råd och upplysningar vid uppläggning
av hembygdsstudier

Ungdomsmedlemmar

erhåller ett specialhäfte av
Bygd och Natur för kr 3:— pr år

★ ★ ★

Samfundet utger BYGD och NATUR
tidskrift för hembygdsvård

Red. och ansvarig utgivare: John Nihlén

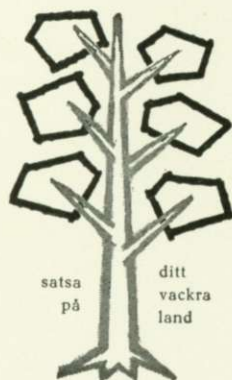
Redaktionssekr.: Nils Nihlén

Prenumerationspris kr 15:— pr år.

Medlemmar erhåller Bygd och Natur gratis

Glöm ej

HEMBYGDSINSAMLINGEN 3 x 3

3x3= 3 kronor årligen under tre år 1961-63

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD

Mäster Samuelsgatan 3 Stockholm C

POSTGIRO 900689

Törnrosen blommar alltid

Finns det någon blomma som har så djupa rötter i svenskt väsen som törnrosen? Jag tror det inte. De är otaliga — alla de människor i många generationer här i landet för vilka den svenska sommarhagens törnrosbuske är hjärtpunkten i en nästan smärtsam förbundenhet med det som är vårt.

Jag hör själv till dem. Vi kan färdas vida i världen. Vi kan överväldigas av tropikernas svällande blomprakt. Man kan titta, stint och något skrämt, från en turistbuss ut över ökenkanternas kaktussnår i vresiga vågor, i ett nordafrikanskt landskap. Man kan åka på en kustlandsväg längs Medelhavet där mimosan slår ihop i låga valv över biltaket mil efter mil och enbart doften kunde driva jordens alla blomsterhandlare till ekonomisk svindel. Man kan, på Israels högländ, köra långa dagstapper över en matta av blommande anemoner som är skönare än någonting man sett. Ja, nästan överallt är det rikare, färgstarkare, mer slösande än här. Och ändå — envist och stillsamt och omutligt — blommar törnrosen alltid i ens svenska hjärta. Törnrosen, den blyga och ut-sökta; den som gav ett försynt skimmer åt ens barndoms somrar och ska niga i sommarvinden kring ens barnbarns barn.

Det finns andra blommor att älska och titta liksom med ett blått och ett gult öga på. För somliga kan det vara linnéan, för andra syrenen, för andra liljekonvaljen, för andra andra. Men där är det väl ofta fråga om en medveten kärlek, om ett val, ett val av en älsklingsblomma. Det märkvärdiga med törnrosen är att man kan stå i ett livslångt förhållande till den utan att artikulera veta om det. Det svenska sommarbarnet väljer inte törnrosen — det är törnrosen som väljer barnet att växa in i — därför att den är en anspråkslös men omistlig del av en verklighet, av en värld som en gång omslöt en och sedan blev en minnets värld att vemodigt orientera sig tillbaka i.

Det är den världen, och det värdet, som jag ville tala lite om här. Det fasta sommarnöjets värld, det stabila sommarvistet — det ena fästet i den livets bro som åren och årstiderna spänner. Detta som var en självklarhet för så många i min generation och som borde bli en självklarhet för allt fler i vår tid.

På socialspråk och riksdagsspråk kallas det dubbel bosättning, och tanken på spridning av det fasta sommarnöjet ingår i en framsynt fritidsplanering. Törnrosbusken kan, om det bär sig, häpen få se sig blomma inom ramen för en aktiv och positiv miljöpolitik. Jag ska senare ett ögonblick bemöda mig att tala på ett sådant passande språk.

Men tills vidare är det inte miljöpolitik utan en kärleksförklaring. Och något mer.

Jag vill dröja vid sommarstugan, sommarnöjet av den gamla fasta typen, just här och nu, därför att det finns — eller kan finnas — ett klart samband mellan det värdet och ett annat: hembygdskänslan.

Och ännu ett annat: landet.

Ur den barnsliga trofasthet som en stadsunge kan känna mot den bygd dit hon återkommer sommar efter sommar kan växa en handfast kärlek till helheten. För mig — som för många många andra av mellansvensk blandras — är *Sverige* i de mest bräddade ögonblicken en sommarskymning över en insjövik där årtagen kluckar i vassen — där en dopping dyker i det bleknande blå — där en ensam dragspelston flyter över vattnet, och melankolin smyger som ett skogsrå kring hagarnas sovande törnrosbuskar.

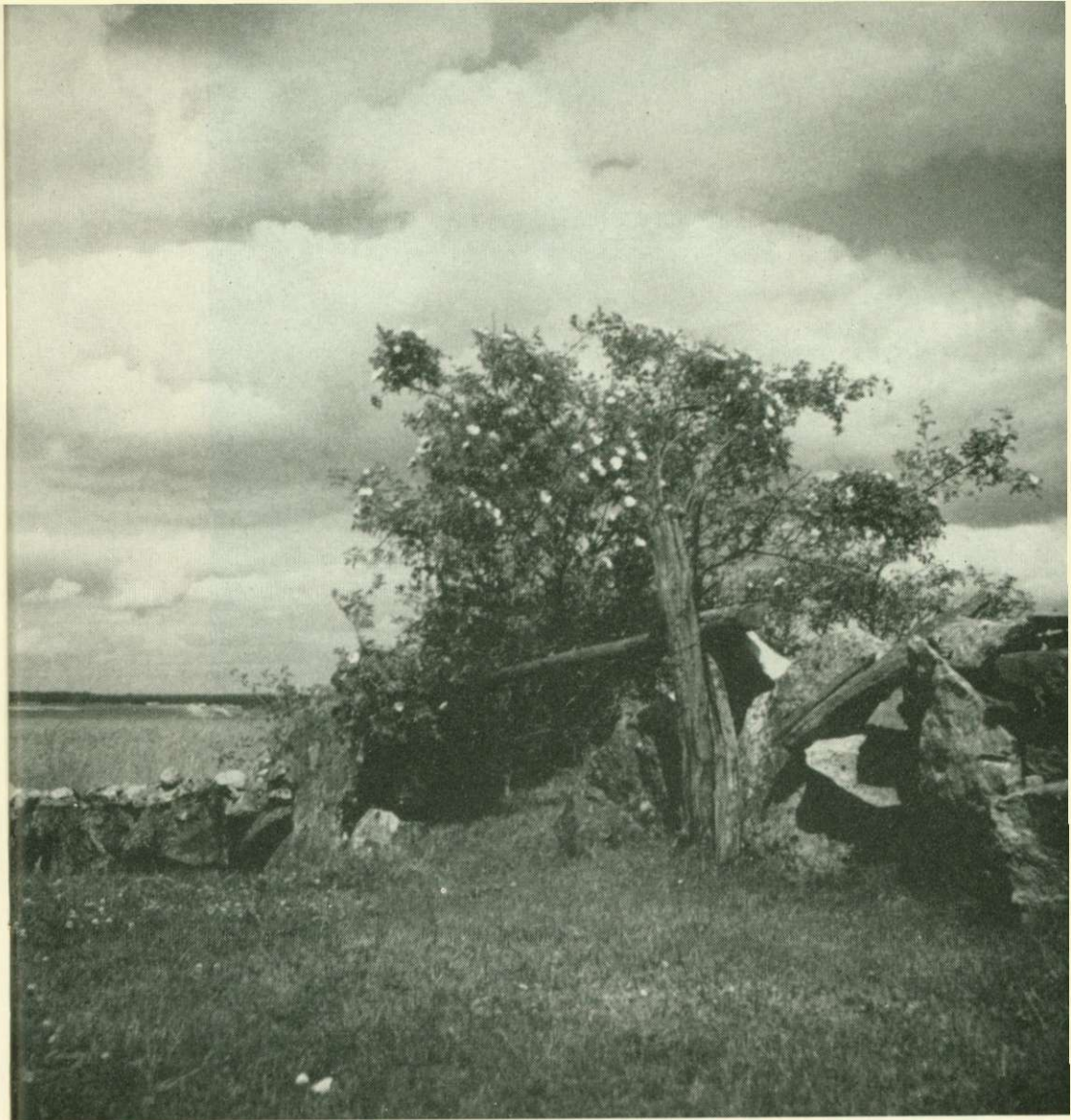
Det var där som stadsbarnet rotades i svensk mark. Nu kan någon — kanske många — invända att ska nu detta vara så bra? Vi lever i en internationalismens tid, i de sprängda gränsernas tid, under kravet på vidgad och äkta förståelse för andra folk. Vi måste själva ha och hos våra barn odla fram en elasticitet i de mänskliga relationerna i en krympande värld. Hur går detta ihop med en strävan att rotfästa oss och ungdomen i törnrosens värld?

Jo, det går ihop. I själva verket är det ett av villkoren för att det ska gå ihop.

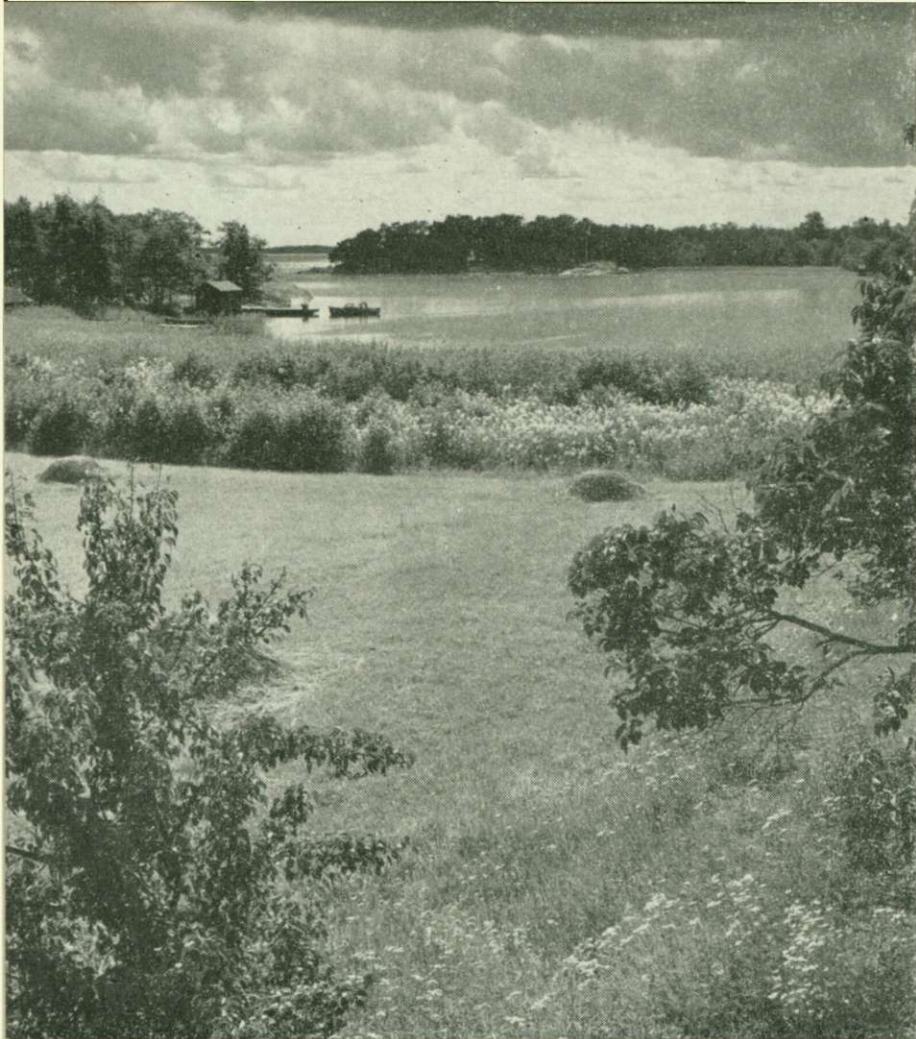
Jag tror inte det finns någon äkta internationalism som inte bygger på förståelse för andras nationalism, om ordet vänligen inte missförstås.

Man måste om främlingen fråga sig: Vilken är *hans* törnros, den som alltid blommar i hans hjärta? Vilken är den värld där han och hans ros har sina rötter? Med vad har *han* sin nästan smärtsamma förbundenhet?

Först i en medvetenhet att vi alla delar den erfarenheten att ha rot och höra hemma någonstans — någon alldeles bestämd stans — tror jag

Finns det någon blomma som har så djupa rötter i svenskt väsen som törnrosen? — Foto L. Bolin.

Det finns ett klart samband mellan känslan för det fasta sommarnöjet och ett annat värde: hembygdskänslan. — Foto Bo Rosén.

kan växa en lojalitet gentemot tanken att vi alla också, i djupt beroende, hör hemma på detta *gemensamma* klot.

På en punkt till kan man vidga och fördjupa perspektivet, inte utåt världen den här gången, men inåt människan själv.

Vi löper så många inre risker i denna tid. Vi lever alla i inre mening farligt. Man kan högtidligen säga nutidsmänniskan, men jag tycker begreppet är som en bläckplump, det bara sprider sig med lösa konturer.

Hon blir hanterligare om man säger tätortsmänniskan, den urbaniserade.

Tätortsmänniskan är människan som löper risken att bli sammanhangslös. Som har förlorat ett fäste och inte hunnit igenom de generationer som krävs för ett nytt. Som därtill riskerar att bli vad man kan kalla avkonkretiserad — bruksföremål försvinner, handgrepp övas inte mer, nöjen matas i henne med sked, mustiga vardagsord används inte längre — snart är det plast över hela linjen.

Ett fast sommarhem att återvända till i en bygd som blir ens egen; det kan vara att få ett fäste och ett sammanhang — ett sammanhang både med det som gått före en i detta land — och ett sammanhang inom en själv, i ens egen biografi.

Det finns de som tycker att barn ska se sig om, och den enda tid de har är ju sommaren. Vad man kan säga om det är till en början att det kan aldrig i världen vara riktigt ifråga om *små* barn. Och vad det väl inte så sällan handlar om — och intet ont i det i och för sig — är att pappa och mamma vill se sig om. Och så susar man i bilen mellan campingplatser och utsiktspunkter och gamla kyrkor — och i baksätet sitter ett par utlessna småungar och räknar bilmärken. Så små barn så de inte kan räkna bilmärken finns inte.

Vad man ville säga är att visst ska barn se sig om — men i en bestämd och begränsad värld. Ens barndoms sommarnöje var en sådan värld, en fast värld, en avgränsad värld, en värld som mötte en liten människa med kontinuitetens trygghet.

Det är nu som det måste få bli en retroaktiv kärleksförklaring. Jag tror att jag för min generations människor i den s. k. medelklassen kan få göra den förhållandevis kollektiv.

Det är alla vi som kan säga att hade man förlorat sin barndoms somrar på landet så hade man förlorat mer än man hade råd till.

Vad då? Långt om länge har man kommit underfund med att det var ingenting mindre än grunden till en livssyn.

Det tar ju sin tid innan saker och ting klarnar, men numera vet jag att den första grunden till en oslitlig respekt för hårt arbete, för kroppsarbete, den lades av en färjkarl på sommarnöjet. För andra sommarnöjesmänniskor kan det ha varit kontakt med fiskare, med skogsarbetare, med folk som skulle upp i ottan och mjölka var dag gud gav, med pensionatsvärdinnor som snodde som torra skinn för att gästerna skulle trivas, för det är sannerligen också kroppsarbete.

Men för mig blev det som sagt en färja som var i funktion bortom kröken på den dammiga Mälarväg vid vilken min morfars lilla gröna stuga var belägen.

Det var en sådan där romantisk gammal färja som drogs över ett sund

av en karl med en kätting, enligt en metod vars namn jag inte vet. Ett hölass, en ko och en kalv, tre kvinnfolk som skulle till handelsbon, en skock barnungar, ett par beväringar, och motblåst — det var inte lite som vilade på karlen som drog. Sundet var inte brett men det var strömt, och färjan drev och karlen slet och det kostade två öre per person, om jag inte minns fel. På vintrarna kunde det ta åtta timmar att komma över, när det varken var is eller fritt.

Som sagt — då tyckte man att det var romantiskt och äventyrligt; numera förstår man ju hur det var. Men ändå. Jag har aldrig kunnat tåla den där fina bron, fast det troligen var bäst som skedde. Men färjkarlen var alltid gladlynt och hygglig, och den kombinationen av snäll karl och hårt arbete kittade som sagt ihop en respekt hos barnet som aldrig gått ut.

Och det var mer än detta.

Vad sommarnöjet främst gav var den bestämda och oomkullrunkeliga tron att de originellaste människorna inte behöver finnas i städer, och att det finns begåvningar som aldrig märks utåt och inte hör till de bildade.

I tegelmästarvillan i den gröna stugans grannskap satt exempelvis en boren författarinna, fast hon skrev inget. Det här var i en tegelbruks-trakt alltså, med den rörliga uppsyn som trakter på den tiden hade, där arbetarstammen i sig hade insprängt folk som gick på luffen.

Det betydde att tegelmästarfrun fick höra och se rätt mycket, och det hon inte hade sett och hört, det la hon till själv. Hon skarvade och berättade om folk och lantliga småskandaler, och ju friare hon handskades med sanningen, dess mer citerade hon Bibeln. Det skvallrades väl i städerna också på den tiden, men aldrig i världen så inspirerat som på landet där närmaste biograf låg tretton kilometer bort. Den här frun gjorde ihop historier vid spisen som ledigt skulle ha vunnit i romanpristävlingar, för det var mycket med kärlek och skumma gärningar. Den idén kom hon aldrig på, hon var underhållande gratis.

Och man fick ännu en lärdom att vara tacksam för: möte med det som finns i varje bygd — personligheter.

Man kan få ett sammanhang med det som gått före en i detta land, sa jag nyss. Släpp lös en unge — och dess föräldrar med för resten — att under några somrar i följd bekanta sig i gårdar och stugor och sockenkyrka, och den kan få ett stycke svensk kulturhistoria på köpet. Man sitter på skolbänken och läser om vikingar och fältherrar, man vallas

*Bor man år ut och år in på samma ställe så lär man sig en praktisk markförsiktighet som inte är så dum att ha vid andra tillfällen i livet.
Foto Gunnar Lundh.*

Släpp lös en unge att under några somrar i följd bekanta sig i gårdar och sockenkyrka, och den kan få ett stycke svensk kulturhistoria på köpet.

på Skansen och ser byttor och doningar; man travar genom kyrkor och ser gamla gravhällar och ädelt historiskt tjuvgods. Det är bra. Men det hänger kanske inte riktigt ihop för en, och blir kanske inte så alldeles levande. Ingen bygd är så fattig att inte några somrar räcker för att ge en intimare och starkare kontakt med ting som dessa, det gäller från de skånska slottens landskap till lappkåtornas, från ostkust till västkust.

På min barndoms lantkyrkogård ligger ett adligt herrskap i relief på en väldig gravhäll. Det är ett slottsherrskap från 1600-talet. Jag visste inte mycket om 1600-tal — och vet inte än — men den där gubben med örn-näsan i vädret kände jag, och hans dräkt hade jag kunnat rita av ur minnet, och vad han hade att säga till om på bygden förstod jag av örn-näsan.

Det finns så mycket annat också. En unge ska lära sig simma, klättra

i träen, ro i båt. Och inte minst *slå sig*. Bor man år ut och år in på samma ställe så lär man sig en praktisk markförsiktighet som inte är så dum att ha vid andra tillfällen i livet. I *det* stenröset i *den* hagen gick man på orm en gång — sedan dess har man gummistövlarna och örnblicken med sig närhelst man går i liknande mark med grund som ormar trivs i.

Och så har vi kokakorna! Jag har talat om det fasta sommarnöjesbarnets förhållande till törnrosen, som är ett skirt och vackert förhållande. Det finns ett till, och det är inte lika skirt. Det gäller kokakor. Det vore roligt att veta hur många äldre svenskar som bär på en livslång faiblesse för kokakor. Vi var inte värst kreaturslösa i Mälardalen eller annorstädes på den tiden. Kokakor myllrade, tyst och stilla. På förekomsten anledning lärde man sig hoppa över och runt dem. Det hände att manövern misslyckades. Närmare den svenska sommaren kan ingen komma.

Här får jag släppa minnena — med bara ett ord till. Det ordet är nämnt förut, det är kontinuitet. Sammanhang i ens egen biografi är också ett värde när man kommer till en ålder då det ställs inre krav på klarsyn och överblick. Det finns folk med hästminne, som minns vad de sa vid tre års ålder, och minns sjömanskragen på första kolten, och minns vällingen som de fick på mornarna när de gick i småskolan och som de inte hade velat haft — ja, den minns vi möjligen alla om så var fallet. De flesta av oss har inte ett sådant minne — och bland oss är det otaliga som måste säga sig att vore det inte för sommarnöjet så hade man ingen röd tråd alls, ingen substans alls i sina barndomsminnen.

Och man hade ingenstans att möta sig själv. Det kan man nu. Mycket har förändrats kring ens barndoms sommarnöje. Man ser ju att stugan har krympt och äppelträden åldrats och böjts. Gubbarna och gumorna i stugorna har dött, deras barnbarn kanske kommer ibland i studentmössor och jeans och tittar med turistögon på det hela. Man är inte hemma här längre. Ens barndoms dörr har slagit igen.

Nej, inte riktigt. Riktigt sluter den sig aldrig. En glimt tillbaka kan man få när man står lutad mot en gisten grind och ser ut över en landsväg som är en dammig bilväg nu och var äventyrets gyllne väg då, och ser ut över en hage som är ett sankt stycke ängsmark nu men var hagen med törnrosbuskarna då. Vill man för en kort stund träffa den man en gång var och byta ett melankoliskt handslag, då ska man återvända till sin barndoms sommarnöje — och vara djupt tacksam att man har haft det.

Jag har rört mig till dels i det förgångna. Här vidgar det sig till dagens verklighet. Det fasta sommarhemmet — fästet utanför tätort och sovstad — det behöver ju inte vara i det man kallar en bygd. Det kan

gälla fritidshem på ett fritidsområde, ett ställe lagom nära för att kunna nås för avkoppling, en sportstuga med en glimt av vatten, frisk luft, oskräpad natur. Huvudsaken är att man kommer igen till samma ställe sommar efter sommar. Huvudsaken är att, symboliskt om inte annat, törnrosen blommar där.

Strävanden är i gång för detta som alltså i riksdagstryck kallas positiv och aktiv miljöpolitik. En del görs, men tillräckligt görs naturligtvis inte ännu för att som det heter bevara värdefulla strand- och strövmarker för stadsbor, och fjällvärld. Inte annat än man kan förstå måste detta bli nästa stora folkrörelse här i landet, om folk inte ska kvävas och stressa sig sönder och samman. På socialspråket uttryckes detta så att en sådan dubbel bosättning för städernas folk framstår allt klarare som en stor social angelägenhet och vore en naturlig målsättning för samhällets strävan till standardförbättring.

Därmed har man anledning att sälla sig till en riksdagsman och en riksdagsmotion. Det finns en folksort i sammanhanget som måste komma åt, och en riksdagsmotion från januari i år som försöker komma åt den. Det gäller det spekulationsinriktade mäkleriet med mark där folk blir lurade. Om det är riktigt som det framhålls — och allting tyder på att svenska riksdagsmotioner bör man läsa med förtroende — så står ett vinstintresse av suspekt karaktär mellan människor med längtan till landet och deras drömmars mål. Det gäller — för att citera trycket — "ett tiotal tomtbolag i landet som bedriver en exploatering av skärgårdsområden och stora marker i mellansvenska bygder i nära nog industriell skala, och ofta utan hänsyn till naturskyddssynpunkter. Ungefär hälften av sommarstugehandeln går genom dessa händer. Vid sidan av dessa spekulationsföretag florerar därtill en växande kommers med torp och stugtomter genom enskilda jobbbara vilkas metoder ofta är minst sagt durkdrivna. (Många gånger, sägs det, drabbar denna av profitintressen helt dominerade förmedlarverksamhet små inkomsttagare, kanske trötta och rekreationsbehövande människor för vilka förlusten och besvikelsen kan vara ett hårt slag.)

Motionen ifråga går ut på en hemställan om en utredning av möjligheterna att begränsa den här sortens spekulationsverksamhet — så att alltså allt fler människor får allt större möjligheter att bygga ut sitt vinterhem med det fasta sommarnöjet.

Jag har inte varit i tillfälle att följa frågan — men om det är någon hemställan man vill stödja så är det den.

Folk blir lurade på pengar, det är illa. Men de blir lurade på något mycket mer.

De blir lurade på törnrosen. Dörren stängs för dem till törnrosens värld.

Fritidsmiljö

Det kan inte förnekas att den materiella standarden under de senaste åren har ökat högst avsevärt. Detta till stor del tack vare tekniken och vetenskapen. De materiella konsumtionsmöjligheterna ökar många gånger fortare än de omedelbara behoven. Många gånger frestas vi att i vår egen självgodhet, jämföra oss med andra länder och se och jämföra deras levnadsbetingelser med våra. I detta sammanhang skall vi då icke glömma att utvecklingen i vårt land har drag, som bjuder till försiktighet i vår tillfredsställelse. I den materiella framstegsivern löper vi ibland risken att försumma de andliga värden, som är av grundläggande betydelse för ett lyckligt samhälle. Den snabba urbaniseringen och den forcerade produktionstekniken med ett ofta pressat livstempo har skapat sociala problem, som vi har svårt att bemästra. Teknik och produktion bjuder oss visserligen varor i överflöd, med ena handen, men tar samtidigt med den andra ifrån oss väsentliga värden av annat slag. Man kan inte bortse ifrån tendenserna i fråga om exempelvis skilsmässor, ungdomsbrottslighet, alkoholvanor och psykiska sjukdomar, vilka är ett oroande drag i vårt välfärdssamhälle. I de stora och växande städerna — mer än en fjärdedel av vår befolkning bor i de tio största — blir sådana här problem särskilt framträdande.

Det finns anledning att taga med miljön in i bilden. Miljöförsämringen på olika områden och det uppskruvade livstempot i det moderna samhället medför ökade påfrestningar för individen med trötthet, olust och neuroser som vanlig följd. Med realistisk blick för situationens möjligheter och krav kommer produktionen till hjälp med olika medel, som gör det möjligt för många att undfly och glömma en alltmer påfrestande och otrivsamt verklighet: stimulantia av olika slag, lugnande preparat, sömnmedel, schlagermusik, film, seriemagasin, veckopress m. m. i en aldrig sinande ström. Totalt utgör denna typ av "flyktkonsumtion" en betydande del av den sammanlagda privata konsumtionen.

För att något komma till rätta med det höga och uppdrivna livstempot synes det vara samhällets mest angelägna uppgift att föra en aktiv och positiv miljöpolitik. Till miljöpolitiken hör givetvis lokaliseringsfrågorna, byggnadslagstiftning och naturskyddsåtgärder. Och till en aktiv miljöpolitik hör givetvis fritidsmiljön.

Frågan om hur fritiden skall utnyttjas har under senare åren fått en alltmer ökad aktualitet beroende på ökad ledighet för löntagare och tjänstemän. När frågan om fria lördagar blir helt accepterat av arbetsmarknaden kommer detta att innebära — liksom arbetstidsförkortningen i övrigt — ökad ledighet och därmed också frågan hur denna ledighet skall utnyttjas. Det gäller naturligtvis att se till att standardhöjningen kommer att inriktas på en förnuftig konsumtionsinriktning. Samtidigt bör man söka bemästra vissa sociala avigsidor av urbaniseringen och den materiella standardutvecklingen.

För att skapa en gynnsam fritidsmiljö för städernas befolkning behövs i första hand fritidsområden. Här behövs samverkan emellan staten, landsting och primärkommuner. Det kan noteras att vissa kommuner och landsting har skapat fritidsområden och mycket värdefulla sådana. Här gäller det att skapa sådana former för utnyttjande av våra fritidsområden, att deras miljövärde inte samtidigt går mer eller mindre förlorat, som fallet nu ofta är. Särskilt gäller detta våra sjö- och havsstränder, alltså vår, jämte fjällvärlden, mest exklusiva och för friluftsliv lämpliga miljö.

Till en aktiv miljöpolitik hör givetvis frågan om att på lämpligt sätt söka underlätta städernas och tätorternas befolkning att skaffa sig ett eget fritidshem. Dessa fritidshem skulle bli familjernas replipunkter vid semestrar och veckoslut och dit de kan fly undan vardagens buller och jäkt. Fritiden skulle därmed tjäna till rekreation och avkoppling i en hälsosam miljö.

Det är än så länge överraskande få stadshushåll som förfogar över egna fritidshem. En för några år sedan av konjunkturinstitutet företagen urvalsundersökning visade att (1956) endast 7 procent av de tillfrågade hushållen ägde sommarstugor. Och man kan utgå ifrån att det är ytterligt få av låglönegruppernas folk som har råd att äga ett fritidshem.

Under senare år har konstaterats ett allt mer ökat intresse från städernas och tätorternas befolkning att skaffa sig fritidshem och detta är enbart glädjande, men det har också konstaterats att det har förekommit att enskilda personer och s. k. tomtbolag spekulerat i folks längtan att skaffa sig fritidshem. Sålunda har det förekommit att fritidsområden inköpts i rent spekulationssyfte där enbart vinstintresset har varit normgivande. Det skulle föra alldeles för långt att närmare gå in på dessa

”tomtjobbares” affärer, men jag skulle vilja varna alla som har för avsikt att skaffa sig fritidshem, så att icke de blir lurade. Önskedrömmen om ett sommartorp får inte vara så starkt att man rusar iväg och ger vilket pris som helst för ett dylikt.

Mot bakgrunden till vad jag förut skisserat synes det vara ett socialt önskemål att möjligheter skapas för alla stadsfamiljer och de som bor i tätorterna, men dock framför allt städernas befolkning, att förvärva ett eget fritidshem i välplanerade fritidsområden till lägsta möjliga kostnader. En utredning bör av Kungl. Maj:t snarast igångsättas för att klarlägga de oroande tendenserna i utvecklingen då det gäller fritidsområdena och förmedlingsverksamheten i samband därmed. I denna utredning, som lämpligen även bör beakta naturskyddsorganisationernas aspekter samt de intressen som bevakas av jordbrukets organisationer, är det angeläget att undersöka möjligheterna av att förmedlingsverksamheten skulle kunna skötas genom det allmännas försorg. På detta sättet skulle man kunna fränkoppla vissa spekulationsintressen om ex. lantbruksnämnderna, som i övrigt har vissa intressen att bevaka på jordbrukets område. Vidare är det nödvändigt att klara ut problemets finansieringssida, där den mest tilltalande lösningen sannolikt skulle vara att kreditfrågan skulle ordnas via statliga garantilån i kreditinrättningar till alla de familjer som önskar förvärva fritidshem.

För landsbygdens del vore en samhällsinsats i här påkallad riktning värdefull från flera synpunkter. De lantbrukare som lämnar mindre bärkraftiga jordbruk och säljer skogs- och skärgårdsområden kunde sannolikt genom mellanhandsmarginalernas bortfall erhålla en rättvis köpeskilling. Många glesbygder skulle tillföras en — låt vara periodiskt bosatt — befolkning med den stimulans detta kan medföra beträffande handel och samfärdsl i dessa bygder.

Gotländsk hembygdsvård just nu

Det bedrivs en ganska omfattande ideell verksamhet inom hembygdsrörelsens ram här på Gotland av både enskilda och organisationer, för det mesta i all tysthet, alltid i kamp med ekonomiska svårigheter.

Lokalt ligger arbetet i händerna på en hembygdsförening i vanliga fall. Vi har f. n. fjorton sådana föreningar av skiftande typ. Somliga har hundratals medlemmar, andra några få, somliga inriktade på en eller ett par arbetsuppgifter, andra med ett rikt differentierat program, somliga livligt verksamma, andra i vila. Varje förenings effektivitet är ju beroende av ledarens personliga kapacitet och intresse; när en duktig ledare av en eller annan orsak försvinner, mister vanligen även en hårt arbetande organisation efter en tid dådkraften och sjunker i håglöshet, för att i värsta fall snart avsomna. Detta är ju problem som är bekanta för alla ideella föreningar.

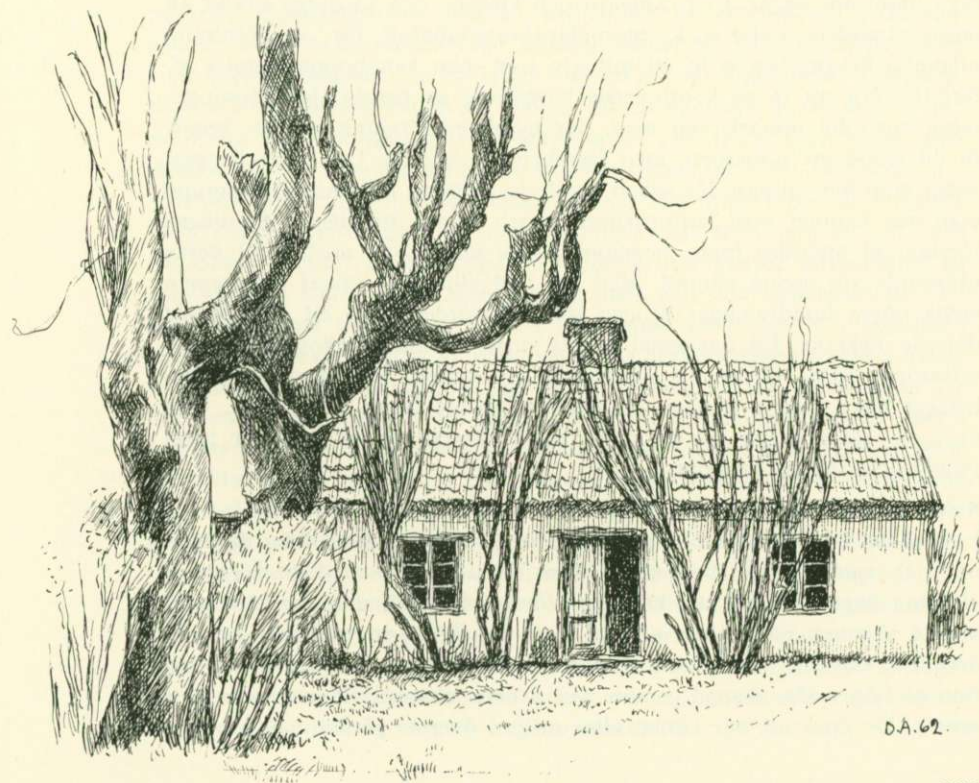
Det är sålunda på de enskilda människorna hela arbetet vilar och här finns onekligen många intresserade krafter. Men man har svårt att få tiden att räcka till. Levnadsförhållandena på vår landsbygd just nu gynnar ingalunda det ideella arbetet. Det är dåligt med arbetskraftstillgången inom jordbruket och man måste tjäna mer pengar än förr för att hålla det hela flytande. Följden blir jäkt och kanske tolv à fjorton timmars arbetsdag för vanliga lantbrukare med ordinära villkor. Och då blir det föga tid över för annat arbete.

Landskapsvården eftersatt

En stor del av hembygdsvårdarnas intresse har ägnats museibildningen och föremålssamlandet. Det hänger ju dels samman med att uppgiften är så klar och avgränsad, så lättfattlig och så allmänt accepterad, dels med att den möter det djupt grundade samlarbehovet hos människan. Men naturligtvis har här även ett socialt och historiskt intresse spelat in, liksom att det umgänge med fackforskare, som gärna blir följden av museiarbetet, verkat stimulerande och berikande.

När Hembygdsförbundet startade för 25 år sedan började det genast propagera för vården av landskapet och bygden. Den museala verksamheten ansågs väl tillgodosedd genom existensen av Föreningen Gotlands Fornvänner, Bunge Kulturhistoriska Museum, Hoburgsföreningen med Bottarvegården och Norrlanda Fornstuga. Nu gällde det att ta hand om ängarna, skydda stränderna mot förfulande sommarstugebebyggelse, bevara de gamla gårdarna där så var möjligt och vaka över att vägbyggarerna inte gjorde hårdare ingrepp i bygd och natur än nödvändigt. Ingen av dessa uppgifter var ju möjlig att genomföra i behövlig utsträckning. Förbundets program mötte föga sympati från myndigheterna och allmänheten — landshövding Erik Nylander gav dock förbundets strävanden sitt starka personliga stöd — och denna likgiltighet kunde delvis bero på att förbundet i känslan av sin vanmakt förde en ganska aggressiv propaganda, men mest på att det inte fanns nog med folk härnere som ägde

Brygghuset vid Herrfars i Lye, som utgör ena flygeln till den vackra manbyggnaden som nu förfaller. Lye hembygdsförening vill rädda den men saknar medel.

förmåga till överblick och förutseende och ägde den behövliga förståelsen för det gammaldags landskapets och bygdens historiska och estetiska värden. Förbundet fick i många år kämpa utan nämnvärt ekonomiskt stöd och resultatet blev ju därefter.

Nu har nog förståelsen för förbundets landskapsvårdande verksamhet ökat, och med hjälp av ett landstingsanslag av 2000 kronor och ett anslag till ängsvården från Liljevalchska Skogsfonden av lika mycket årligen samt de femhundra medlemmarnas årsavgifter kan en och annan uppgift klaras, men mycket har givetvis fått anstå, och inför de arbeten som väntar är förbundets resurser som ett sandkorn i Sahara. Ängar växer igen, vackra gårdar ramlar ihop, lambgift och lador skulle ha nya agtak, stentunar skulle ses efter, kvarnar restaureras, kalkugnar lagas, hävdpräglade marker vårdas, naturområden skyddas mot exploatering.

Kommunernas intresse börjar vakna

Den gotländska landskapsvården är eftersatt och de ledande kommunalmännen har ett oeftergivligt ansvar för att situationen förbättras. Glädjande nog börjar man vakna upp på sina håll, några kommuner har tagit hand om ängar, t. ex. Ljugarn och Hemse, och Ljugarns beslut att lägga stranden under s. k. utomplansbestämmelser för att förhindra olämplig bebyggelse är ju ett initiativ som man kan hoppas vinner efterföljd. För att få en kontinuerlig bevakning av hembygdsvårdsuppgifterna vore det utmärkt om man, där hembygdsförening saknas, kunde få till stånd ett samarbete med Hembygdsförbundet. Den eller de personer som har intresse för saken kunde ju bilda en liten samarbetsgrupp som har kontakt med kulturnämnden och kunde till denna framlägga förslag till åtgärder inom hemkommunen samt söka anslag till deras utförande via denna nämnd. Med lite god vilja kan säkert kommunen anslå några hundralappar årligen till miljövården utan att ekonomiskt débacle riskeras. Ett önskemål är att varje kommun bekostar eller åtminstone stöder vården av åtminstone ett vackert och någorlunda välbeläget änge i varje socken där det fortfarande finns ängar kvar. Och att t. ex. sätta vingar på en sönderblåst väderkvarn är ju heller inget jätteföretag för en kommun.

Kulturgärning i det tysta

I en sådan här översikt bör man först och främst komma ihåg de kvinnor och män, många ålderstigna, som ännu strävar med att faga och slå sina ängar. De gör det knappast för höets skull, utan av kärlek till ängets skönhet, och sätter sin ära i att uppehålla en tradition som de ärvt från far och mor. I och med detta skänker de sin bygd en attraktion av hög valör, skapad genom hårt arbete, vidmakthållen genom hårt arbete. De anar att när sonen eller mågen övertar gården blir troligen

ängnet ruinerat genom bete under hela somrarna eller genom uppodling. Det borde vara deprimerande att känna, att deras änge existerar som änge blott så länge de själva orkar arbeta med det. Sen är det — i alltför många fall — ohjälpligt slut. Gotländska Ängskommitténs ordförande, f. länsjägmästare Ragnar Melin, meddelar att det blir allt svårare att hålla hävderna uppe, och värst är det när ängten byter ägare. De unga har inte på samma sätt traditionen i blodet, de kalkylerar kyligt med ekonomiska realiteter och i den kalkylen har sällan ängten längre något rum, utan slås ut som när man slår ut föga produktiva mjölkkor ur lagårdsbesättningen.

Hävderna en allmän angelägenhet

Vid den senaste ängsinventeringen, som på basis av skogsvårdskommittéernas uppgifter verkställdes för tio år sedan, hävdades ännu 1.440 tunnland änge. Sedan dess har bilden i hög grad försämrats. Hr Melin påpekar emellertid att de ecklesiastiska ängarna i allmänhet är välskötta, och värdefulla initiativ har tagits i Stenkumla och Tingstäde kommuner för att få skolbarnen att hjälpa till med fagningen. I Oja har omfattande röjningsarbeten utförts med hjälp av ett anslag ur Kungafonden, och Ängskommittén har anslagit medel till vissa röjningsarbeten i ett änge i Väskinde. Hr M. anser nog att det är tänkbart att Ängskommittén borde kunna lämna ett bidrag till en skolresa åt de skolor som anordnar en fagningsdag i hemkommunen. Det finns även vissa möjligheter att få ett anslag till större arbeten i ängarna, t. ex. röjningar.

Under årens lopp har kommittén utdelat 200 utmärkelser åt förtjänta ängsvårdare. Denna gärd av uppskattning av ett verk, som är och varit till allmän glädje och hembygdens prydnad, har kanske uppmuntrat en och annan i någon mån. Men det blir mer och mer uppenbart att vi i allt högre grad måste lita till det allmännas stöd, om vi i framtiden skall kunna bevara några av våra orkidérika gotlandsängar i vårdat skick. Man behöver ju inte påpeka att de är sevärigheter av stora mått. De hör sannerligen inte till det slags företeelser som man snubblar över i alla svenska län. (Och inte någon annanstans heller.) Med full förståelse för detta har nu i många år enskilda och organisationer varit verksamma på området. Bungemuséet har sitt Mangsarveänge, IOGT sköter Mästerbyängen, Alvenaängen hävdas av en trogen skara intresserade under Conrad Hultbergs och Arvid Ohlssons ledning, JUF-avdelningen i Lau vårdar ett vackert änge vid Botels — uppräknings kunde fortsätta några rader till, men det sagda bevisar att även andra än ägarna och hembygdsföreningarna här gjort betydelsefulla insatser. Men jag vill ändå enträget hävda att kommunerna snart måste ingripa och stödja detta säregna och tjugande slag av kulturminnesvård.

Naturen och samhället

Den naturvårdsutredning som regeringen (statsrådet Gösta Netzen) tillsatte 1960 med generaldirektör Börje Lundgren har nu framlagt sitt betänkande, ett digert, väl genomarbetat förslag, som man kallat "Naturen och Samhället".

Det är ett imponerande arbete som här utförts, främst av Börje Lundgren och går förslaget igenom utgör det en milstolpe för svensk natur- och hembygdsvård.

En aktivare naturvård med ett planmässigt avsättande av naturområden för kulturella och sociala behov samt en effektivare landskapsvård är grundtanken i utredningens betänkande.

Utredningen rekommenderar bl. a. att landets mest skyddsvärda objekt säkras under en tioårsperiod. Denna verksamhet bör enligt utredningen ha sin tyngdpunkt i södra och mellersta Sverige, inte minst i kust- och skärgårdsområdena.

Man föreslår en ny naturvårdslag som utgör en samarbetning av gällande naturskyddslag, strandlag och vissa naturvårdsbestämmelser i byggnadslagen. De tre delelementen har hittills utgjort naturvårdens viktigaste redskap i praktiken, men deras tillämpning har försvårats av vissa skiljaktigheter i konstruktionen. Genom samordning har man velat avhjälpa dessa brister.

På landskapsvårdens område föreslås effektivare rättsmedel än de som nu finns. Bland annat föreslås generell tillståndsplikt för alla täktföretag av någon betydelse. Även för övriga arbetsförslag föreslås effektivare kontrollmöjligheter, som bl. a. kan tillämpas på bilskrotupplag.

Nytt organ

I fråga om naturvårdens organisation har utredningen funnit radikala åtgärder nödvändiga. Organisationen liksom verksamheten i övrigt föreslås uppbyggd i tre steg. Centralt skall enligt förslaget inrättas ett nytt organ, statens naturvårdsnämnd, regionalt skall verksamheten ledas av länsstyrelserna och lokalt av kommunens styrelse eller nämnd som fullmäktige utser. Tyngdpunkten förutses ligga i länsstyrelserna.

Den naturvårdsbudget utredningen lägger fram slutar på omkr. 7 milj kr pr år. De belopp som nu disponeras för ändamålet i form av särskilda anslag utgör endast några hundra tusen kronor. Om svårigheter föreligger att skattefinansiera denna budget rekommenderar utredningen avgiftsfinansiering.

Om de frivilliga organisationerna, främst Samfundet för Hembygdsvård och Svenska Naturskyddsföreningen, säger utredningen bl. a.: "Det kan med rätta sägas att det i hög grad är organisationernas förtjänst att allmänhet och myndigheter fått upp ögonen för betydelsen av en aktiv naturvård. Enligt utredningens uppfattning, har organisationerna i sin tidigare verksamhet övertygande visat sin kompetens som folkuppfostrare och bör i fortsättningen få vidgade möjligheter att ägna sig åt denna uppgift."

Studieledarekurs i Markaryd

Under den första juliveckan 1962 höll Samfundet för Hembygdsvård en studieledar- och organisationskurs på Markaryds folkhögskola. Kursen hade samlat ett 25-tal deltagare från olika delar av landet. Glädjande nog visade studieförbunden även denna gång ett mycket stort intresse för vår kursverksamhet. Av de 25 deltagarna kom inte mindre än 18 från SLS, ABF, IOGT och Liberala studieförbundet medan resterande 7 deltagare representerade hembygdsföreningar och hembygdsförbund.

Kursen inleddes med en orienterande föreläsning av redaktör Stig Tornehed, Kungsbacka, om hembygdsrörelsens målsättning samt en redogörelse för hembygdsrörelsens nuvarande organisatoriska uppbyggnad. Rektorn vid Grimslövs folkhögskola, Bo Hernell, höll därefter en uppskattad och inspirerande föreläsning om frågor rörande samarbetet mellan hembygdsorganisationerna och det frivilliga folkbildningsarbetet: folkhögskolor, studieförbund, länsbildningsförbund etc.

Under ledning av lektor Lorentz Bolin företog kursen en endagarsexkursion i Snapphanebygdens varvid aktuella naturvårdande och landskapsvårdande uppgifter presenterades för deltagarna. Exkursionen följdes under följande dag upp av ytterligare informationsföreläsningar av lektor Bolin varefter kursdeltagarna fick tillfälle att bearbeta den lämnade informationen i grupper.

Sekreterare Stig Carlsson i Samfundet, vilken tillsammans med redaktör Tornehed fungerade som kursledare, informerade om studiearbetets uppläggning och utformning samt möjligheter-

na till en intensifiering av studiearbetet inom hembygdsföreningarna. Bland annat föreslogs att hembygdsföreningarna borde tillsätta studieledare vilka skulle ha till uppgift att planera och leda studieverksamheten inom hembygdsföreningarna i samarbete med studieförbunden. I anslutning till studiefrågorna togs även ungdomsverksamheten inom hembygdsarbetet upp till överläggning med studiesekreterare Allan Sundqvist, Södertälje som inledare.

Rikligt med tid ägnades åt grupparbete och gemensamma diskussioner om bland annat hembygdsrörelsens målsättning, organisationsfrågor, studiematerial för cirkelverksamhet, cirkelmetodik etc. Vid de avslutande sammanfattningarna efterlyste deltagarna bland annat en fastare organisatorisk uppbyggnad av hela den fria och frivilliga hembygdsrörelsen och ett organiserat samarbete mellan hembygdsrörelsens olika organisationsled och övriga organisationer och institutioner vilka arbetar med närstående uppgifter, som exempelvis Svenska Naturskyddsföreningen, Svenska Ungdomsringen för bygdekultur, Hemslöjden, Spelmännen med flera. Önskemål framfördes också om att liknande kurser skulle anordnas även i framtiden om möjligt även länsvis för såväl funktionärer i hembygdsföreningarna som för studieledare.

Samfundet vill dock understryka vikten av att hembygdsföreningarna och hembygdsförbunden i större utsträckning än vad som varit fallet hitintills hjälper till i rekryteringsarbetet och därmed ger medlemmar och funktionärer tillfälle till utbildning och fortbildning.

Hedarna vid Drakamöllan fridlysta som naturminne

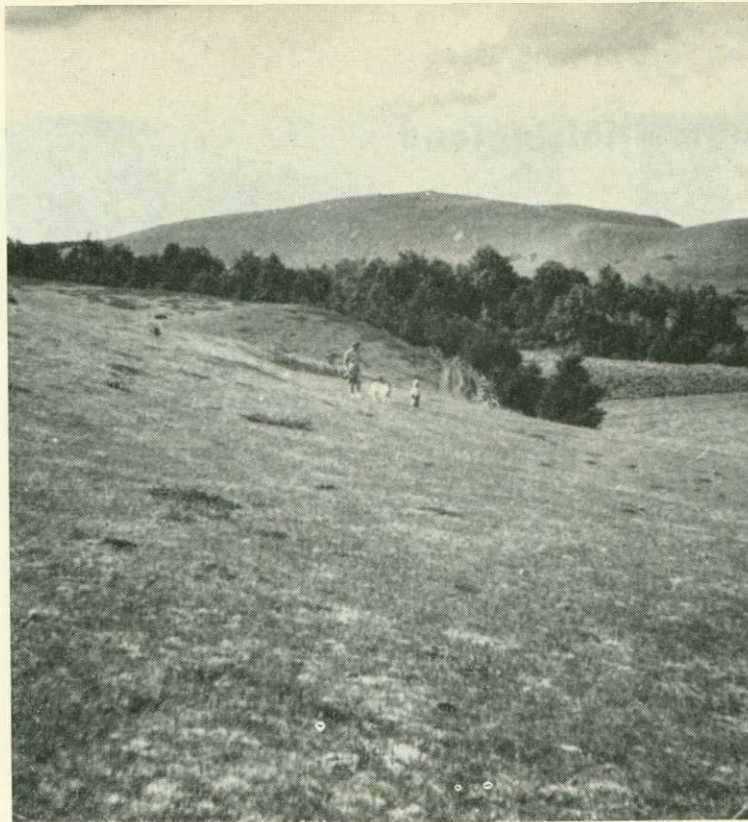
Under många år har Samfundet arbetat på att få ett kombinerat natur- och kulturresevat i östra Skåne. Arbetet med denna sak påbörjades redan på 30-talet, då Skånska Hedssällskapet bildades på tillskyndan av lektor Lorentz Bolin. Fridlysningen som omfattar ett stort hed- och bokskogsområde och 3 äldre gårdar, är nu definitivt fridlyst genom länsstyrelsens beslut. Den drivande kraften under många år, har varit redaktör Björn Nihlén som har lämnat en kort rapport om den verkliga fridlysningen.

Det unika och storslagna kulturlandskapet vid Drakamöllan norr om Brösarp i östra Skåne har nu fridlysts som naturminne av länsstyrelsen i Kristianstad. Fridlysningen — som begärts av Österlenkretsen av Samfundet för Hembygdsvård i samråd med markägarna — omfattar ett nära 150 hektar stort hed- och bokskogsområde.

I sin motivering för fredningen framhåller länsstyrelsen områdets skönhet och egenart. Naturminnet består av oceaniskt böljande hedmarker med inslag av bokskog: mellan de pastoralakullarna slingrar en forellrik å. Hedmarkerna utgör de sista resterna av ett uråldrigt kulturlandskap, som fått sin utformning genom långvarig speciell odling och betning — den sandrika jorden har bara kunnat odlas vart 6:e-7:e år och har i mellantiden legat som betesmark.

Det är främst detta skiftesbruk som gett hedlandskapet dess unika prägel och som gynnat uppkomsten av den rika och delvis rara hedfloran, där den vita, anemiskt klara sandliljan, det gula hedblomstret — hedens gyllene eternell —, den doftande backtimjan och den ludna fältsippan är några karaktäristiska inslag, beskrivna redan av Linné för mer än 200 år sedan.

Under de senaste decennierna har den skånska kulturheden krymt för varje år. Orsaken är främst den intensifierade tallplanteringen, som anses ge bättre ekonomiskt utbyte än det gamla skiftesbruket. I fridlysningsföreskrifterna för Drakamöllahedarna sägs också att skogsplantering inte får ske och att självsådd av tall måste förhindras. F.ö. ska hedarna brukas som tidigare. Inga andra byggnader än sådana som krävs

Heden vid Drakamöllan i Östra Skåne.

för markens utnyttjande får lov att uppföras inom naturminnet.

De byggnader som nu finns här är fyra äldre korsvirkesgårdar. Deras ägare — dir. Kaj Engberg, konstnär Nils

Larsson och godsägare Christer Mörner — har länge verkat för en fridlysning av hedlandskapet — framför allt för att få legala möjligheter att hålla tallen borta från markerna.

ÅRETS PRESENT

Som bilaga i detta nummer av BYGD OCH NATUR medföljer en beställningskupong för årets väggkalmanacka. Samfundet har hos förlaget, Almqvist och Wiksell, låtit reservera en begränsad upplaga av väggkalendern. Vi uppmanar våra medlemmar att för egen räkning

eller som gåva, jul- eller nyårshälsning till vänner i Sverige och utlandet beställa exemplar från oss. Väggkalendern har utformats kring temat svenska folkdräkter. Den levereras med upphängningsanordning och i presentkartong. Formatet är 25 x 36 cm och priset 12:50 + oms.

Sommarmöte i Hälsingland

Hälsingekretsen av Gästrik-Hälsinge hembygdsförbund, tillika Samfundets distrikt, stod i år som inbjudare till Samfundets sommarmöte, och det var ordföranden i Bollnäs hembygdsförening, tidigare kretsordföranden, möbelhandlare Oscar Björkman som fungerade som mötesvärd.

För oss i Hälsingland, som gjorde så gott vi kunde med att visa gästfrihet och ledsaga de trevliga gästerna på resorna runt om i landskapet, är det utomordentligt hugnesamt att veta, att resultatet blev gott.

Programmet var späckat, och på de fyra dagar, som mötet räckte, skulle åtskilligt visas och demonstreras. I bussar körde man i olika väderstreck; fredagen uppefter Voxnans dalgång, lördagen genom Ljusnans sköna dal, söndagen genom Rengsjö, Trönö, Norrala till Söderhamn och måndagen upp till Bollnäs södra finnskog och besåg bl. a. en fåbodvall.

Mötets högtidliga öppnande ägde rum på Bollnäs församlingshus och började kl. 10.30 på fredagsförmiddagen. Efter musik på fiol och piano av musiklärare Olle Åkerberg och organist Abel Olsson hälsade landshövding John Lingman, Gävle, gästerna välkomna till Hälsingland. "Vi vill att alla skall känna sig varmt välkomna till vårt landskap" sade han bl. a. "Det är inte möjligt för alla er, som sysslar med hembygdsvård, att ha lärt er känna Hälsingland, och vi hoppas att dessa dagar skall väcka intresse för dessa bygder." Han erinra-

de i sitt intressanta anförande om att det finns många människor i landskapet som ägnar ett hängivet arbete åt hembygdsvården, men att man ibland blir bekymrad då man tänker på framtiden och undrar om det blir några unga som tar vid då de gamla faller undan. Det finns stora värden att bevaka och vi hoppas att de unga förstår, att här kan de finna intressanta uppgifter. "Jag hoppas att ert besök i vår bygd skall leda till ökad kännedom om landskapet och bidra till att väcka liv i de krafter som slumra" sade landshövdingen till sist.

Samfundets ordförande, dr John Nihlén, hälsade mötesdeltagarna i ett anförande, där han erinrade om tidigare kontakter med Hälsingland och att ärkebiskop Nathan Söderblom, en genuin hälsinge, under många år var en aktad, men stridbar medlem i Samfundet som aldrig glömde sin hembygd, utan gjorde allt för att sprida kunskap om den. En annan känd hälsing var landshövdingen Arthur Engberg, som en gång skrev i Samfundets tidskrift: "Vår Herre gav oss naturen, människan var det som gjorde bygden, formade den. Kulturlandskapet är resultatet av människans ande." Hälsingland har en levande lands-

Sommarmötet började med samling utanför Församlingshuset i Bollnäs i närvaro av bl. a. landshövding John Lingman (tredje fr. v.).

bygd, sade dr Nihlén vidare, och det finns inte så många landskap i landet som har en så intensiv och lovande hembygdsvård med stora och livaktiga hembygdsföreningar. Hälsingland har också sin folkmusik och sina folkvisor, och det är glädjande att folkmusiken under de senaste årtiondena fått en kraftig renässans.

Dagens högtidstal hölls av fil. doktor Folke Hedblom, Uppsala. Han kom så gott som direkt från sin 6 månaders långa inspelningsresa i USA för landsmålsarkivets räkning, höll ett utomor-

dentligt intressant föredrag om denna resa. Han hade träffat på svensk-amerikanare som talade den dialekt, som talades i deras hembygd då de emigrerade och han hade fått många unika inspelningar. Svenska språket håller på att dö ut i Amerika, sade han och det var i elfte timmen, vi kom med vår inspelningsbil.

I bussar gick färden upp genom Voxnans dalgång till hembygdsgården i Edsbyn, som visades av hem.äg. Nils Olanders. Lunchen serverades i Edsbyns hantverksförenings pampiga hantverkar-

gård invid Faluvägen. Därefter visades Edsbyverkens tillverkning av möbler och skidor, och så reste gästerna vidare till Voxna där hembygdsgården visades av föreningens ordförande Arthur Ek-lund medan den 83-årige forskaren och hembygdsvårdaren Otto Mattsson såg till att det blev ordentligt gjort.

Första dagens middag var anordnad i Bollnäs folkhögskolas matsal och blev en minnesrik och mycket uppskattad välkomstmåltid. Rektor Sven Elg, ordfö-

rande i hembygdskretsen, hälsade välkommen och förklarade att man i hans skola sedan länge haft hembygdskunskap på skolschemat och haft ett intimt samarbete med hembygdsföreningen. Han trodde sig förstå, att den ungdom, som går i folkhögskolan, får intresse för hembygdsvården.

Med Oscar Björkman som programchef genomfördes under kvällen ett utomordentligt trevligt och av alla uppskattat underhållningsprogram. Hanebo-

sextetten, sex välsjungande damer från Hanebo, sjöng ett flertal sånger, däribland "Hälsingesången" och "Horgalåten" till spelmanslagets och pianist Nore Hanssons ackompanjemang. Bollnäs spelmanslag med Helmer Gladh som ledare utförde också ett flertal hälsingelåtar och skilde sig från uppdraget med all heder. Fågelexperten och mäs-terfotografen Hilding Mickelsson tog lyssnarna med på en sensommarpromenad i skog och mark och imiterade fåglar och andra djur. Och så presenterades Hälsingland på vers av red. P. W. Häger.

Lördagens resa gick utefter Ljusnan till Arbrå där f. riksdagsman Gottfrid Fröderberg visade och berättade om det vackra och på samlingar så rika Fornhemmet. Därpå gick färden till Stiftsgården i Undersvik, som visades av f. riksdagsman P. L. Orgård i Tomterna, och nästa anhalt gjordes vid Karlsgården i Järvsö, hälsingekretsens egen hembygdsgård som nyligen renoverats med bland annat bidrag från Kungafonden. Där visade och berättade hembygdsföreningsordföranden Hans Jonsson i Järvsö. Lunchen var anordnad på Järvsöbaden.

I Färila, som blev nästa anhalt, tog författaren Albert Viksten emot och hälsade välkommen, och där demonstrerade fru Gurli Grundin en hemslöjdsutställning som hon ordnat särskilt för mötesdeltagarna och som dessa beundrade storligen. Men det var inte tid att stanna alltför länge på varje plats, det blev snart uppbrott, och vid Järvsö kyrka, enligt nyligen företagna mätningar, den största landsbygdskyrkan i Norden,

gjordes halt varvid kyrkan visades av komminister Börje Björklund. Han berättade också att det var vid det dåvarande färjestället sompsalmdiktaren och ärkebiskopen Johan Olof Wallin skrev den s. k. Järvsöpsalmen "Det ringer till vila". På färden ner mot Bollnäs stannade man i Tomterna där f. riksdagsman P. L. Orgård berättade om Undersviks kyrka och den gamla kyrkogård som framgrävdes för några år sedan.

På kvällen bjöd Bollnäs stad mötesdeltagarna på middag på Stadshotellet där stadsfullmäktiges ordförande, landstingsman Hans Hansson var värd och nu passade på att tacka på stadens vägnar för att Samfundet förlagt sitt sommarmöte till denna stad.

Söndagen bev sommarmötets toppdag. Då gick färden till Trönö där man samlades i Trönö gamla kyrka, en väl bevarad och pietetsfullt renoverad gråstenskyrka från 1100-talet. Kyrkoherde Olof Thunqvist, Norrala förrättade altartjänst sedan Söderblomsklockan ringt i den vackra stapeln och Söderblomspsalmen: "I denna ljuva sommartid" sjungits. Nathan Söderbloms dotter, ärkebiskopinnan Brita Brilioth besteg så talarstolen i faderns egen kyrka och berättade om sin far på ett utomordentligt medryckande sätt.

Efter den märkliga och minnesrika högtidsstunden i kyrkan följde kyrk-kaffe i Söderblomsgården, gamla prästgården och Nathan Söderbloms födelsegård som tack vare god hjälp från ärkebiskopinnan Anna Söderblom och fru Brilioth och med ingripande från Trönö hembygdsförening blivit ett söderbloms-museum.

Edsbyns hembygdsförenings vackra hembygdsgård, Mårtensgården visades av hemmansägare Nils Olanders.

Nästa hållplats var Skärså fiskeläge utanför Söderhamn och där informerade red. P. W. Häger deltagarna om platsens utveckling och verksamhet just nu. Lunchen äts på Centralhotellet i Söderhamn. Sedan åkte man upp på Östra stadsberget där sekr. Ingvar Oremark berättade om stadens industriella utveckling. Genom Söderala, Mo och Rengsjö gick färden tillbaka till Bollnäs.

Vid det samkväm med diskussion om hembygdsrörelsens målsättning som på eftermiddagen var anordnad på Stads- hotellet höll rektor Sven Elg ett inledningsanförande där han drog upp riktlinjerna för hembygdsvården.

I den efterföljande diskussionen yttrade sig flera talare och framför allt rörde det sig om hur man skulle få med lärarna i hembygdsarbetet. Herr Jonas Sandberg, Storuman berättade om goda resultat i Vilhelmina, och kantor Albert Granmo, Hok undrade hur länge hembygdsföreningarna kan hålla på att arbeta utan ett regelbundet kommunalt stöd. På detta svarade dr Nihlén, att ett stöd nog behövs för bevarande och skötsel av hembygdsgårdarna, men att själva hembygdsarbetet inte bör bli kommunalt, utan stå på egna ben och vara fritt. Rekryteringen är en fråga av allvarlig natur och kommer att tas upp till debatt på riksplenet.

Vid middagen på Stadshotellet underhöll fruarna Mait Johansson, Gertrud Fredriksson och Astrid Häger med sång till gitarr och dr Nihlén passade på att tacka Oscar Björkman för hans förtjänstfulla arbete att göra sommarmötet så lyckat. Red. P. W. Häger presenterade hr Björkman och hans arbete inom

hembygdsrörelsen för deltagarna och uttalade förhoppningar om att hr Björkman i fortsättningen kunde få tillfälle att ägna hela sin tid åt Kämpens gård, som övertagits av hembygdsföreningen.

Fäbodrar och finnskog fick gästerna göra bekantskap med under sista dagen. Man började på Södra Hälsinglands stora mejeri i Bollnäs som visades och där gästerna bjöds på tunnbrödssmörgåsar med messmör, ost och mjölk innan färden till den riktiga finnskogen begynte. Över Annefors, den gamla järnbruksplatsen, där kapellet besågs, gick resan till Gruvberget, där komminister C. D. Othzén berättade om kyrkan som Nathan Söderblom byggde, bygden och människorna. Nästa anhalt var Katri- nebergs kapellförsamling där kaffe serverades i bygdegården och där även den relativt nyrenoverade kyrkan besågs. Sista anhalten blev fröken Anna Larssons fäbodvall i Bergsänge, Herte där smörgåslunchen förtärdes och där "moran" bjöd på kaffe. Red. Häger berättade här om fäbodlivet i Hälsingland, sång till gitarr utfördes av fruarna Gunhild Rundgren och Astrid Häger och Oscar Björkman tackade för gästfriheten genom att till fröken Larsson överlämna en halskedja av silver med en slipad slaggsten från Annefors som ett utsökt vackert smycke. Och med klangen från koskällorna och vallflickans locklåt ännu ringande i öronen åkte mötesdeltagarna tillbaka till staden; en minnesrik färd var tillända.

Många tacktal och god underhållning förekom också på sista middagen som serverades i Bollebergsgården vid Bollnäs stads stora fritidsanläggningar.

Vid besöket i Färila togs deltagarna emot av författaren Albert Viksten (t. v.) och fru Gurli Grundin, som visade hälsingsk hemslöjd.

Fruarna Gunhild Rundgren, Mait Johansson, Gertrud Fredriksson och Astrid Häger underhöll med sång till gitar- rer, en presentation av hälsingeskalden gjordes av Astrid och P. W. Häger. Byggmästare Karl Johansson, Unnaryd tackade på deltagarnas vägnar och rik- tade sig särskilt till hr Björkman; rektor J. E. Starrin, Alfredshem, förklarade att

det nu avslutade sommarmötet varit det bästa, han varit med om, och sekr. Stig Carlsson riktade sig till hr Björkman och Häger med ett hjärtligt tack.

Och allt detta var väl bevis nog för att sommarmötet 1962 blev ett verkligt lyckat möte och för deltagarna från andra orter en god kontakt med "det okända Hälsingland." P. W. Häger

Den nya bygden

I Södermanland finns ett stort intresse för de aktuella bygdeprogrammen. Samfundets krets har visat stor aktivitet på initiativ. Till kommunerna i landskapet har man nyligen utsänt följande skrivelse av byggnadskonsulent Elof Lundin.

Den sörmländska landsbygden undergår i våra dagar en snabb förändring. Det gamla bondelandskapet är snart helt borta och ett nytt, effektivare, men mindre idylliskt har kommit i stället. Tätorterna har växt ut; vägarna byggs om till allt större och rakare färdleder, och naturen utsätts för allt större påfrestning i olika former genom långt driven exploatering och rationalisering.

Vid en kursdag i Gnesta i november 1961, som anordnats av Daga-Villåttinge Hembygds-krets i samverkan bl. a. med Samfundet för Hembygds-vård, där landsbygdens miljöfrågor diskuterades framfördes ett önskemål att de kommunala myndigheterna mera aktivt än nu skulle ingripa i utvecklingen. Kursdeltagarna beslöt också att kommunerna skulle tillskrivas om betydelsen av en aktiv miljö-vård på landsbygden.

Det gäller ej bara att skapa fritids-områden för tätorternas människor, ett behov som vi bara kan konstatera ökar och som måste tillgodoses, utan i första hand att ge bygdens egna innevånare möjlighet att trivas. Det får inte bli ett motsatsförhållande mellan stadsbor/landsbor, utan det aktiva ingripandet bör syfta till en bygd som är bo-vänlig

i alla avseenden. Hänsyn skall tagas till natur- och kulturvärden, och alla kategorier människor skall ges tillfälle att berika bygden med sin insats.

Kommunerna bör göra sin aktiva insats där en enskild ägare ej kan. Det kan gälla värden av vackra partier i naturen, tillsyn av fornminnen, bad- och fritidsplatser för bygdens folk eller vägledning och andra åtgärder för att främja turismen. Men det kan också vara inköp av tomtmark och iordningställande av dessa för smaklig bebyggelse eller fritidsbebyggelse. Vi kommer med stor säkerhet att få en viss återflyttning till landsbygden, åtminstone till vissa delar.

Hembygdsrörelsen, som bl. a. tagit till sin uppgift att "Vårda bygden", vill efter sin förmåga hjälpa till i denna angelägna uppgift. I kommuner, där egna hembygdsföreningar saknas, kan vägledning erhållas från Samfundet för Hembygds-vård i Stockholm eller dess lokala organ.

Medlen och sättet att vårda hembygden kan variera, men även om åsikterna går isär, bör vi icke fördenskull avstå från att var och en på sin ort göra sitt bästa för att ge sina efterkommande en hembygd, värd att vårda och älska.

Studiedagar i Medelpad

Under mars 1962 hölls ett par välbesökta studiedagar i Njurunda i Medelpad. Programledare för kursen var hembygdsföreningens studieledare fru Karin Hesslefors. Ämnet man hade samlat kring var miljöskapande och tradition, som behandlades i föredrag båda dagarna av dr Nihlén och i diskussioner. Natursynpunkterna vid samhällsplanering behandlades av distriktsarkitekt Per Jakobsson, som betonade vikten av vid samhällsplanering att man iakttagit både naturvård och miljöskapande. Traditionens betydelse för att skapa trivsel i nya hus behandlades av heminredningsarkitekt Nils Lindholm, Matfors. Musikdirektör Eskil Burman blev i sista stund förhindrad att delta och underhålla med musik. Det blev i alla fall sång till gitarr av en dam, som nått 80 år. Hon sjöng och berättade om sin ungdomstids visor och bjöd på en repertoar, som de flesta av deltagarna var obekant med. Damen som sjöng och berättade var fru Andrietta Andersson från Tuna.

När studiedagarna var slut höll Medelpads hembygdsförening under trivsamma former och med stor anslutning sitt årsmöte i Selånger nya hembygds-gård. Ett 30-tal ombud från olika lokala organisationer och ett stort antal enskilda medlemmar hade mött upp och hälsades välkomna av kyrkoherde David Orelund. Verksamhetsberättelsen föredrogs och godkändes, val förrättades.

Kyrkoherde G. A. Mohlund berättade efter årsmötesförhandlingarnas avslutande om Selångersbygden och visade

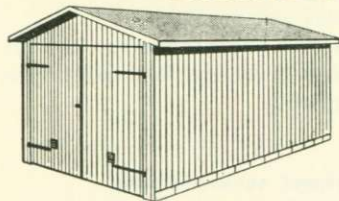
ljusbilder. Före årsmötet höll dr John Nihlén föredrag om traditionen som livsvärde.

Begreppet nutidsmänniska

Dr Nihlén inledde sitt föredrag med att göra en analys på begreppet nutidsmänniska, som har råkat bli någonting av ett vanemässigt uttryck. Nutidsmänniskor har det funnits vid varje brytningstid i vår historia. I vårt eget lands historia måste det ha varit en brytningstid, då människorna övergick från att vara ett jägarfolk till att bli en jordbrukande befolkning med fast bosättning. Det var under detta skede, som svedjeldarna började brinna i våra urskogar. En brytningstid var också övergången från att använda brons till järn. Med jämna mellanrum har det i mänsklig-hetens historia uppstått situationer, som liknar våra nutidsproblem. Men vid alla dessa brytningstider förde människorna med sig de mest bärande traditionerna. Traditionerna går som en levande livsnerv genom olika former av kulturer. Den yttre traditionen motsvarar våra ärvda seder och bruk och den inre det andliga liv som utvecklats i religioner, litteratur och konst.

Vi har haft alltför många exempel på den andliga kulturens styrka hos underkuvade folk. Erövrarna har alltid vänt sig mot de besegrade folkens traditionella särdrag. Det gjorde Mussolini mot befolkningen i den del av Tyrolen, som tillföll Italien efter första världskriget och det gör Tito i dag i sitt strävande att sammansmälta olika

Hasselfors **GARAGET**

för husvilla bilar

- Levereras monteringsfärdigt
- är lätt att montera
- finns i två olika storlekar
- har tryckimpregnerade syllar
- levereras omgående

HASSELFORS BRUKS AB
Hasselfors - Tel 0585/44100

trycksaker

av alla slag levereras snabbt.
— Utnyttja våra resurser!

Enköpings - Postens AB

Tel. 33140 växel (riktnr 0171)
Disp. Berndtson efterfråga

folkslag med olika religioner till ett enhetligt jugoslaviskt folk.

Det är nödvändigt att göra klart för vår tids människor traditionens betydelse. Traditionen i dess egentliga betydelse av andlig och material kontakt med gångna tider har ingenting att skaffa med bakåtsträvande. Ett land, som har mistat sina traditioner, har också mistat sin motståndskraft mot allt som överflyglar människan i vår tekniska tid. Någon har sagt: "Sverige är redan amerikaniserat, låt oss i vetenskapens namn sätta svenskheten på museum." Vad ligger i detta uttryck? Jo, en hopplös resignation.

Talaren vände sig också mot en allt-

för ensidig strävan på många håll inom hembygdsvården att konservera kulturen. Hembygdsrörelsen måste följa utvecklingen. Bondekulturen har blivit överdimensionerad i vårt arbete, medan vi däremot ägnat allt för lite uppmärksamhet åt de livsformer industrialismen skapat. I Medelpad har vi ett rikt exempel på den industriella utvecklingens förändring av landskapet.

Därmed kom talaren in på naturvården i vår tid, där den tekniska utvecklingen på alla områden sätter spår efter sig. Vården av landskapet är i dag en högt aktuell fråga i hembygdsrörelsens strävanden.

LÄGGER NI ERT PROBLEM HÄR

ELLER HÄR?

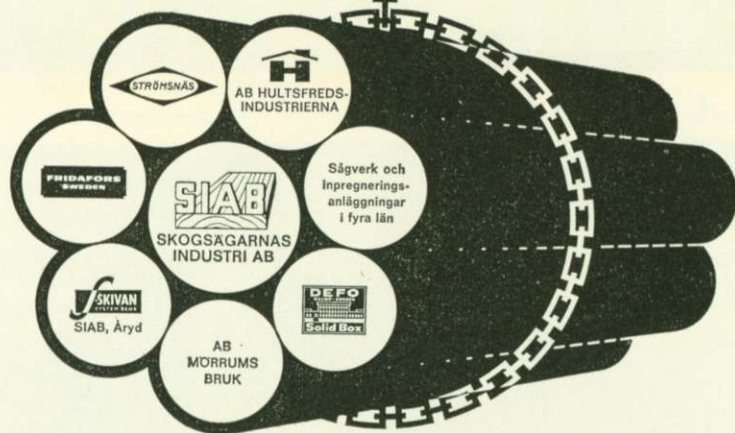
Har Ni råd att låta Ert problem hamna i en rutinemässig ordregång — en beställning bland andra? För oss på Hägglunds har målet alltid varit ett annat. Ert problem är alltid unikt — något som kräver sin egen lösning av kunnigt folk. Alltför svenska industriledare vänder sig till Hägglunds just därför att våra erfarna och serviceinriktade ingenjörer med personligt engagemang tar ett rejält nappatag med den uppgift Ni serverar. De nöjer sig aldrig förrän de kan lämna en realistisk lösning där vinsten för Er kommer att märkas. Sådant samarbete innebär inte bara en viktig leverans för Ert akuta behov utan stimulerar också ständigt till nya impulser och uppslag över hela Ert verksamhetsfält.

AB HÄGGLUND & SÖNER • ÖRNSKÖLDSVIK

SYDÖSTRA SVERIGES SKOGSÄGARES FÖRBUND

— ett storföretag uppbyggt av 23.000 enskilda skogsägare
i Östergötlands, Kalmar, Kronobergs och Blekinge län.

HUVUDKONTOR: VÄXJÖ — ÅRSOMSÄTTNING 1961: 239 MILJ.

Det är välkänd kvalitet i

BOFORS

VERKTYGSSTÅL
KONSTRUKTIONSSTÅL
ROSTFRIA STÅL
VARMHÅLLFASTA STÅL
PRESSMIDE

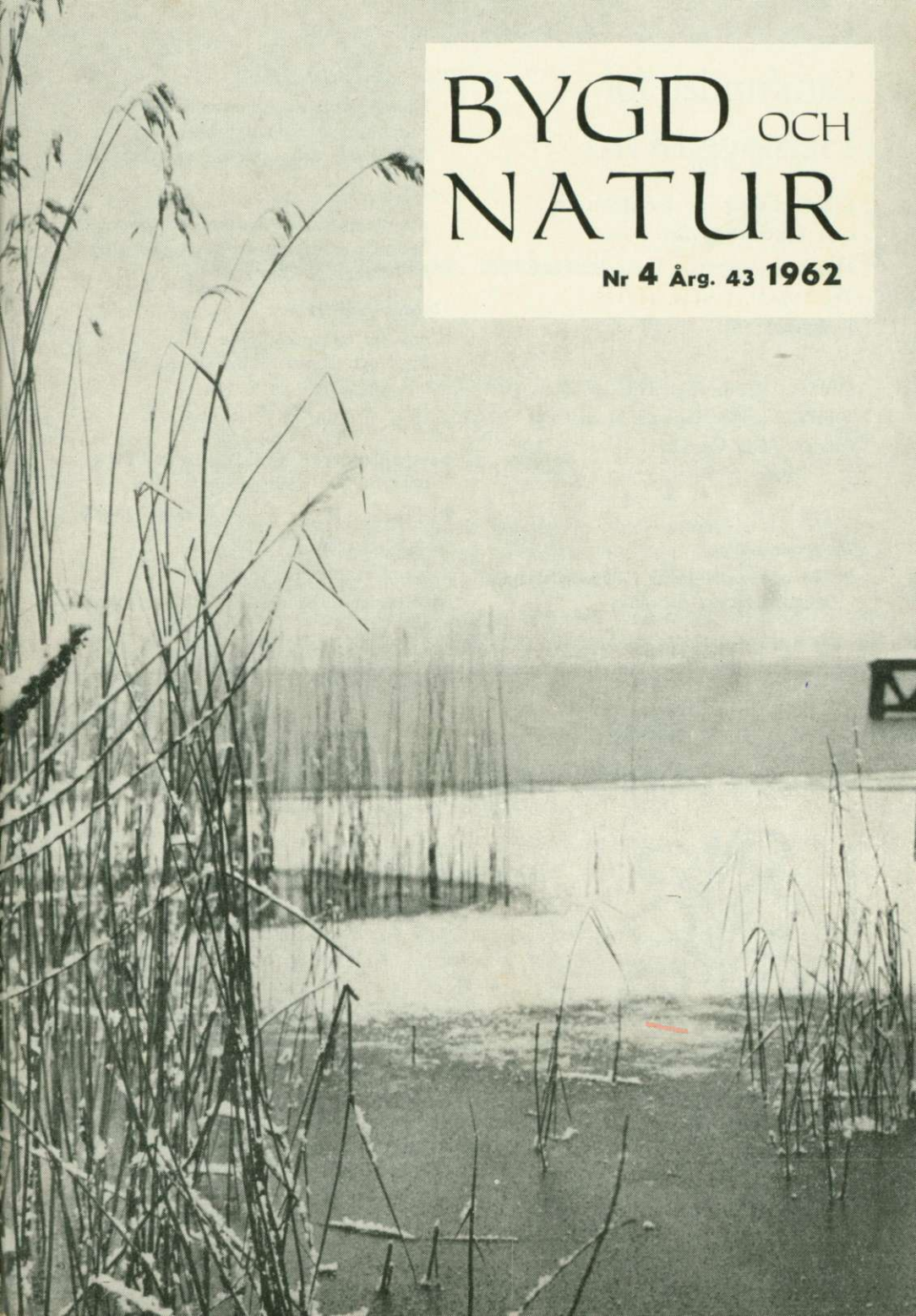
HAMMARSMIDE
SÄNKSMIDE
STÅLGJUTGODS
SLITGODS
VERKTYG

A B B O F O R S · B O F O R S

BYGGNADSFIRMAN
ANDERS DIÖS
bygger och projekterar

UPPSALA
Stora Torget 3
tel. 018/303 50

BYGD OCH NATUR

Nr 4 Årg. 43 1962

Samfundet för Hembygdsvård

Riksförbund för bygdekultur
och landskapsvård

Mästersamuelsgatan 3, Stockholm C
Tel. 119424, 119444, 119455
Postgiro 8136

Ordf.: Fil. dr John Nihlén
V. ordf.: Lektor Lorentz Bolin
Skr.: Stig Carlsson

★ ★ ★

Byggnadskultur

Råd och anvisningar i byggnadsfrågor
Byggnadskurser anordnas

Väg- och landskapsvård

Planeringar i samband med väg- och
vattenbyggen samt nybebyggelse
Rådgivning och upplysningsverksamhet

Studieavdelning

Anordnar föredrag, kurser o. utställningar
Råd och upplysningar vid uppläggning
av hembygdsstudier

Ungdomsmedlemmar

erhåller ett specialhäfte av
Bygd och Natur för kr 3:— pr år

★ ★ ★

Samfundet utger BYGD och NATUR
tidskrift för hembygdsvård

Red. och ansvarig utgivare: John Nihlén

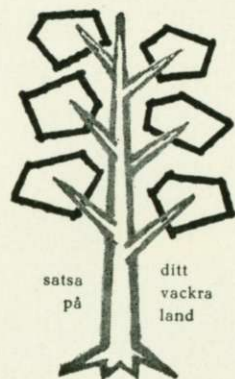
Redaktionssekr.: Nils Nihlén

Prenumerationspris kr 15:— pr år.

Medlemmar erhåller Bygd och Natur gratis

Glöm ej

HEMBYGDSINSAMLINGEN 3 x 3

3x3= 3 kronor årligen under tre år 1961-63

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD

Mäster Samuelsgatan 3 Stockholm C

POSTGIRO 900689

Omslagsbilden: foto Rolf Wiberg.

Tradition, skönhet, ändamål

I det stora betänkandet som under rubriken "Naturen och Samhället" nyligen inlämnats till regeringen behandlas också de ideella organisationernas roll i den nya naturvårdsorganisationen. Det heter där (och det gäller främst Samfundet för Hembygdsvård och Svenska Naturskyddsföreningen):

"Enligt utredningens uppfattning har organisationerna i sin tidigare verksamhet övertygande visat sin kompetens som folkuppfostrare och bör i fortsättningen få vidgade möjligheter att ägna sig åt denna uppgift".

Uppgiften som folkuppfostrare har Samfundet alltid sökt hävda när det gäller både natur och bygd och vi är glada över att nu ha fått ett erkännande från högsta ort och en uppmaning att gå vidare på samma väg.

Men detta ställer stora krav på oss, vår bildningsverksamhet och vår tidskrift. En kulturpropaganda som skall vara fostrande och konstruktiv förutsätter ett fast idéprogram, en god organisation, ett väl trimmat propagandaorgan och en stor medlemsstock.

Här har vi mycket att bygga upp. Idéerna har vi — se vår tidskrift under 40 år! — men vår organisation och dess organ måste byggas ut på bredd och djup.

Det är därför vi just startat en stor kampanj för att få medlemmar och en större upplaga på vår tidskrift Bygd och Natur, som vi jämte kursverksamheten vill göra till det främsta instrumentet för den folkupplysning myndigheterna lagt i vår hand.

Vår nya giv har mötts av stort intresse och vi vågar tro att 1963 kommer att bli ett framgångens år för Samfundet och därmed för de idéer, som vi tror är väsentliga i dagens och morgondagens samhälle: tradition, skönhet, ändamål i bygd och natur!

J. N.

En gammal prästgård i Skåne

Genom den nu avslutade pastoratsregleringen har frågan om prästgårdarnas framtida öde på många håll blivit aktuell. Oftast äro prästgårdarna av hög ålder och av stort värde kulturhistoriskt sett. Det gäller att bevara och använda dem, helst alltjämt såsom bostad åt prästen.

En sådan gammal prästgård, som skall bevaras som prästbostad, är Ausås prästgård i Åsbo kontrakt i nordvästra Skåne. Den har sin särskilda historia.

År 1766 tillträdde f. rektorn vid Malmö skola — läroverk — Jacob Quensel kyrkoherdebefattningen i Ausås. Quensel var född i Lund 1724, "son av math. professorn Conrad Quensel och dess tredje hustru Anna Petronella Svågersdotter." Han förlorade tidigt sina föräldrar och fosterades av den kände professorn Kilian Stobaeus, som var hans förmyndare och även Linnés faderlige vän. Q. studerade även matematik och naturvetenskap och man märker något av detta också i den prästgård med trädgård, som han anlade i Ausås. Ty året efter hans tillträde till Ausås pastorat blev den äldre prästgårdens samtliga längor "genom en olyckelig wådeld i aska lagde".

Så fick Quensel uppgiften att bygga en ny prästgård. Den gamla hade legat alldeles invid kyrkan. "I anseende till den stora fara kyrkan stod i vid wådelden och i följe av 26 kap. 9 § i kyrkolagen blev den nya prästgården byggd å ny tomt 162 alnar från kyrkans södra ringmurs sida". Den uppfördes under tiden 1768—1774, då den insynades. Anläggningen bestod av 4 längor, grupperade kring en öppen kvadratisk gårdsplan, alltså som de gamle skånska gårdarne. Men längorna voro fristående och avståndet från den ena längans gavel till den andres var ca 8 meter. Tomten var 128 alnar lång och 100 alnar bred. Ek växte på prästgårdens mark och så byggdes längorna i korsvirke av ek, mangårdsbyggnaden med tegel, de övriga med lerväggar — en del "klineväggar" finns ännu kvar — och alla med halmtak. Södra längan var mangårdsbyggnad-präst-

Av byggnaderna vid Ausås gamla prästgård står flyglarna bevarade till exteriören. Den östra är inredd till församlingshem.

Den östra flygeln restaurerades 1928 efter ritningar av professor Erik Lundberg och inreddes då till församlingshem.

bostad. I östra längan fanns: Hönshus, Hemlighus, Brygg- och mälthus, Wisthus, tvänne Giästcammare, Fårehus, Föhlehus, Portlider samt Swinehus. Västra längan var loga, och dessa båda längor voro exakt lika stora: 80 alnar i längd och 14 alnar i bredd. Den norra längan ut mot vägen var ladugård.

Tre av dessa prästgårdsbyggnader stå ännu i dag kvar i nästan oförändrat skick, när det gäller exteriören. Tre resliga lindar stå också kvar i prästgårdens mitt, vårdträd, från den gamla tiden. År 1940 stod under-teknad under dessa gamla lindar tillsammans med en prästdotter från Ausås f. Landergren, som ännu kom ihåg, när den norra längan på 1860-talet revs ned, så att prästgården blev öppen mot landsvägen, och hur en av lindarna vid samma tid gick bort och en lönn i stället planterades. Den stod ännu kvar. Hon var född 1845 och kom med sin fader kyrkoherde Nils A: Landergren till Ausås prästgård 1860. Hon blev 97 år gammal.

Smärre förändringar har under tidernas gång skett med de tre byggnaderna. Prosten Peter Petersson, som var Quensels efterträdare och svärson, lät 1804 vid sitt tillträde å östra längan medelst tillbyggnad av en s. k. binning inreda tvänne kamrar i stället för hönshuset, som väl låg alltför olämpligt nära studerkammaren i prästbostaden. Likaledes flyttade han bakugnen, som dittills stått i folkstugan i mangårdsbyggnaden, till den östra längan invid "mälthuset", där den alljämt står kvar. Gästkammarna fanns i östra längans mittparti, kanske därför att Quensel tillhörde den herrnhutska rörelsen, som i rätt stor utsträckning präglade prästerskapet i Lunds stift under 1700-talet, och då kringfarande kontaktmän från Tyskland gästade prästgårdarne. Under 1830–40-talet användes den östra längan också som skolorhus för en privat skola, som anordnats av dåvarande prosten Westerström och leddes av honom och någon medhjälpare. Det sydvästra gästrummet användes under åren 1872–74 som poststation. En antydan härom framkom vid den senare restaureringen, då vid dörren till detta gästrum blottades en liten dubbel-lucka. De äldre inom socknen kunde berätta, att posten, som vid denna tid kom till Ausås från Hälsingborg två gånger i veckan, hämtades i prästgården och delades ut genom luckan. En av prästgårdens "mamseller" skötte postkontoret. Från år 1894 användes östra längan såsom arrendatorsbostad fram till år 1927, då ny arrendatorsbostad uppfördes utanför prästgården.

Under 1880-talet anlades tvänne kastanjealléer — i norr till landsvägen och i öster till kyrkan —, av vilka den ståtliga östra allén ännu står kvar.

Den västra flygeln, logan, ändrades på 1860-talet till ladugårdslänga med häststall, drängkammare, kostall och svinhus och användes såsom sådan till år 1939, då ny ladugård byggdes intill nya arrendatorsbostaden. Om båda dessa flyglar gäller att exteriören med korsvirke och halmtak förblivit densamma som vid uppförandet 1768–74.

Mangårdsbyggnaden-prästbostaden förändrades mera ingripande. Framför allt på 1880-talet, då kyrkoherde Gislander lät höja innertaket och försåg alla rummen med gipstak samt utbytte halmtaket mot spåntak. Fönstren ändrades också, varvid korsvirket genombröts på norrsidan och hela byggnaden övervittades. År 1934 inreddes arkiv i prästgården och byggdes två gästrum med hall och fönster i homejastil på norrsidan under domkyrkoarkitekten E. Graebes ledning. Taket är nu rött tegel och inomhus finns alla moderna inrättningar med oljeeldning, tvättmaskin, med mera.

De två flyglarna stodo dock oförändrade kvar. Vid synerätt år 1923 beslöts emellertid att, då ny arrendatorsbostad uppförts, den gamla östra längan skulle rivas. Vid undertecknads installation som kyrkoherde i

församlingen och biskopsvisitationen 1925 framlades emellertid förslag att längan skulle bibehållas och kunna användas för något ändamål i församlingsarbetet. Genom länsarkitekten N. A. Blanck gjordes en undersökning, som visade dels att byggnaden var av stort kulturhistoriskt värde, dels att den också utan alltför stora kostnader skulle kunna iordningställas till församlingshem. Anmälan härom gjordes till riksantikvarie Sigurd Curman, som omedelbart hemställde till pastorsämbetet att åtgärder borde vidtagas för längans bevarande. Ehuru en del motstånd mötte inom församlingen mot detta dels på grund av dess ålder dels med tanke på planerad vägrätning i närheten, beslöt dock kyrkostämman i Ausås i oktober 1927 att godkänna dess bevarande. Ausås kyrkliga ungdomskrets övertog nu byggnaden genom köp å 800 kr. av arrendatorn, som inköpt den för rivning, och så snart som möjligt sattes arbetet med dess restaurering i gång. Genom riksantikvarien förordnades arkitekten fil. dr Erik Lundberg att biträda med ritningar och förslag till byggnadens restaurering och omändring till församlingshem, vilket han gjorde på ett utomordentligt sätt samtidigt med att han skötte restaureringen av Malmöhus slott i Malmö. Genom ungdomarnas trogna arbete och insamlingar samt församlingsbornas gåvor in natura, med dagsverken och skjutsar utfördes så arbetet och den 8 augusti 1928 invigdes flygeln i sin helhet restaurerad till församlingshem av biskop Edv. Rodhe.

Församlingshemmet är 49,5 m. långt och hela exteriören är bevarad oförändrad. Utåt är korsvirket rödfärgat men inåt prästgårdsområdet i grå ekton, då därvarande övervittningen renskrapats. I det inre har så mycket som möjligt återställts i gammalt skick: i söder gästrum och adjunktskammare med panel och kakelugnar och postlucka, som återfanns placerad som ljusinsläpp över en korridor. Därtill bakugnen och malttorkan, på kullerstensgolv. Där finns också en maltkvarn, som i sista stund räddats från förstörelse. Gästrummen i mitten har blivit till kök och ett mindre samlingsrum och biblioteksrum. Förutvarande fårahus, fölehus och vagnsport har ordnats till samlingsal 12x8 m. med frilagda takbjälkar och där det gamla vindsgolvet med sina breda bräder lagts upp till tak under halmen. El-spis och oljeeldning har senare inlagts. De gamla vackra dörrarna finns kvar liksom järnbeslagen och möbler och inredning har ordnats i stil med tid och byggnad. Till invigningen skänktes bl.a. av en småbrukare i socknen tvänne apostlamålningar å trä. De hade inköpts av hans far å auktion vid ombyggnaden av Ausås kyrka 1856, där de suttit å läktarskranket. Denne hade gjort ett skåp med bilderna, skåpet hade gått sönder så småningom och bilderna hamnat på loftet. Efter behandling av fackman i Stockholm pryda de nu fonden i församlingsalen och är det enda som är kvar av träinredningen i den

Den västra flygeln restaurerades först 1953. Här är museum och idrottshall inrymda.

gamla kyrkan. Många andra av inventarierna i församlingshemmet ha sin särskilda historia. T. ex. gamla sättugnsplattor med bibliska motiv, inmurade i ingångshallen, som ha suttit i gamla Donationshuset vid kyrkbacken, Cedercrantzska hospitalet, bebott av pensionerade arbetare på Spannarps herregård, nu nedrivet sedan 30 år tillbaka. Hela byggnaden är en ovärderlig tillgång i hembygdens kulturarv och i församlingslivet.

Först 25 år senare, år 1953, kunde *den västra flygeln* till prästgården invigas och tagas i bruk för sitt ändamål med museum och idrottshall-gymnastiksal. Det var 1942 som det blev aktuellt med denna flygel. Ny ladugård hade då byggts väster om prästgården. Skulle också denna gamla länga behållas kvar? Det var närmast genom landsantikvarien Harald Olsson som det klart framhölls att båda flyglarna hörde samman med hela prästgårdsanläggningen och att borttagandet av västra flygeln skulle spolia helheten och stilen i anläggningen. Det var nu också

Norra delen av församlingshemmet med en av de ståtliga kastanjerna.

både kyrkorådets och församlingens mening och med stöd av utlåtande från Riksantikvarieämbetet beslöt pastoratsstämman enhälligt att flygeln skulle bevaras. Den övertogs av Åsbo Häraders Hembygdsförening, som vuxit fram under 1920-talet i samband med frågan om östra flygelns bevarande. Genom frivillig insamling i socknen och genom anslag av Föreningen, av lotterimedel och icke minst av Kungafonden igångsattes restaureringen. Också nu skedde det enligt ritning och överinseende av numera professor Erik Lundberg. Häststallet i norr behölls kvar med spiltor, rullstensgolv och gödselrännor av trä och blev samlingsplats för vagnar och jordbruksredskap från bygden. Mittelpartiet, som varit kostall, inreddes till gymnastiksal med lösa gymnastik- och idrottsredskap, med ljusa väggar och fönsterluckor i brunt trä att öppnas inåt. Svinhuset längst i söder byggdes helt om med hall och tre rum: prostens kammare, kvinnornas kammare och ett gammaldags finrum eller kungasalen, som det också kallas. Ty där satt konung Gustaf VI Adolf och skrev sitt namn i gästboken efter att ha besiktigt hela anläggningen och bevistat invigningen den 18 augusti 1953. Den förrättades av landshövding Per Westling. Gamla värdefulla inventarier från socknens kyrka och prästgård liksom från kök och stugor göra gångna tider levande för nya släkten. Kyrkans gamla kassaskrin av järn med sina hemliga lås finns där. Ett gammalt skåp med vidhängande skrivbord, som brukats i pastorsexpeditionen i tre pastorat, senast i Ausås under 30 år, finns också försedd med gamla handlingar och andaktsböcker. I kvinnornas kammare tala spinnrock och spolrock och andra gamla redskap sitt tysta språk om träget arbete och flit. Icke minst värdefullt var inredandet av gymnastik- och idrottshall. Det gav det kyrkliga ungdomsarbetet, som alltsedan ungdomskretsens början var förknippat med idrott och bollspel, utmärkta möjligheter även under vintertiden. Den användes också av socknens skola liksom av husmors- och flickgymnaster och ger härmed även regelbunden inkomst till flygelns underhåll.

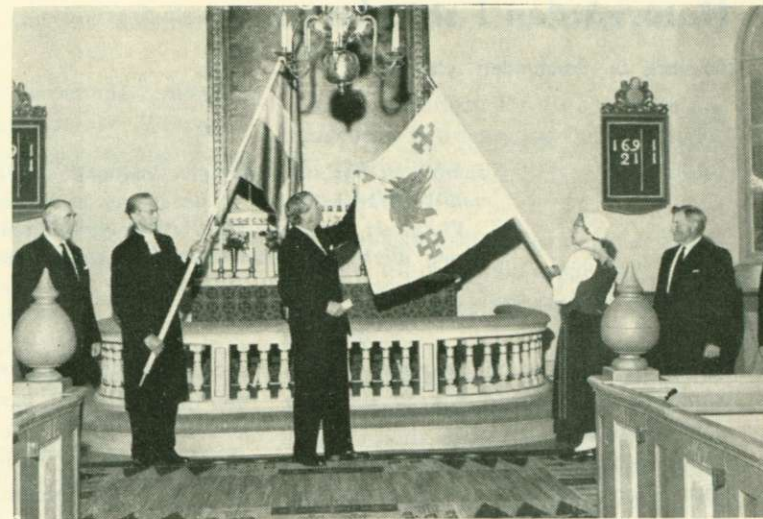
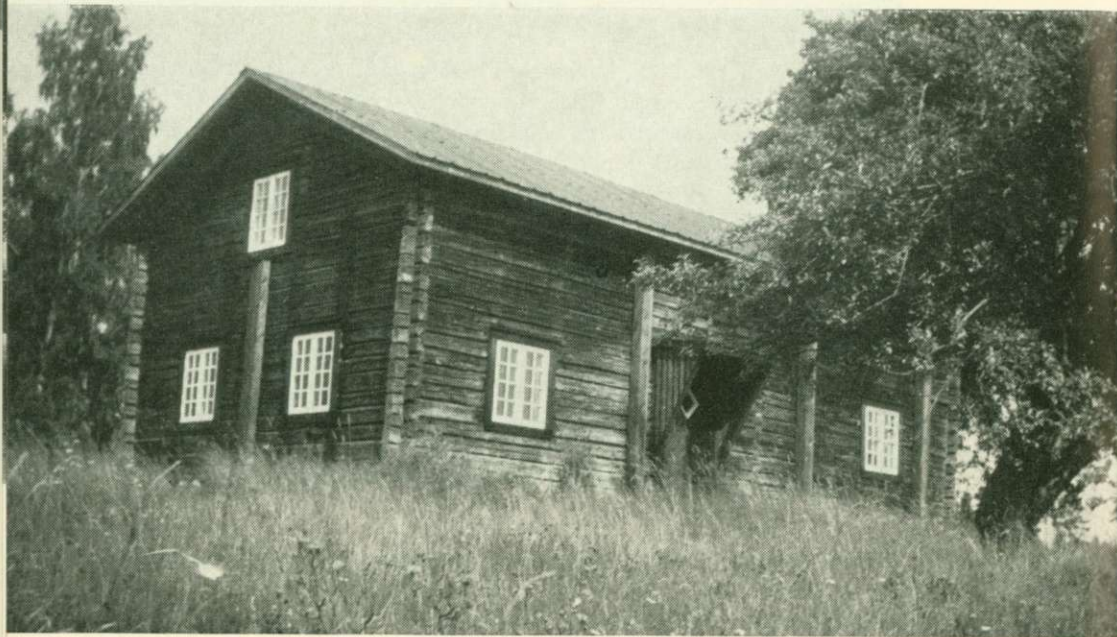
Prästgården i sin helhet är sålunda bevarad och utgör genom sin anläggning och stil och den därtill hörande gamla vackra trädgården med park och alléer och gröna planer ett värdefullt kulturresevat. Det är också skyddat och hela anläggningen har nyligen övertagits av kyrka och församling, som även därigenom har utmärkta arbetsmöjligheter nu och för framtiden. En gammal prästgård i Skåne ligger kvar för nya släkten likt Någon, som med korsmärkta armar öppnar sin famn mot alla.

Värmskog får sockenfana och levande hembygdsgård

I Värmskogs socken i Värmland ägde en välbesökt hembygdshögtid rum söndagen den 2 sept. 1962. Ordföranden i Samfundet för hembygdsvård, fil. dr John Nihlén, invigde då Värmskogs sockenfana och en hembygdsgård i Rombotten från 1600-talet. Därmed har Värmskogs fornminnes- och hembygdsförening fått fyra av sina sex hembygds-gårdar renoverade och iordningsställda.

Hembygdshögtiden inleddes med högmässa i Värmskogs kyrka. I anslutning till högmässan följde invigningen av sockenfanan. Dr John Nihlén gav en intressant skildring av symbolernas betydelse och visade hur de såsom samlingstecken följt mänskligheten på dess långa vandring genom tidsåldrarna. Värmskogs sockenfanas symboler är ett griphuvud och tre kryckkors. Gripen

Rombottens hembygdsgård i Värmskog från 1600-talet. — Foto John Engvall, Värmskog.

Från invigningen av Värmskogs sockenfana i Värmskogs kyrka den 2 sept. 1962. Foto Staffan Inglander, Arvika.

syftar på den förhistoriska tiden och har sin förebild på en bildsten i kyrkans vapenhus från tiden omkr. år 1000. Kryckkorsen syftar på de tre kyrkor i socknen, som avlöst varandra under århundradenas lopp från omkr. år 1200, när den första kyrkan byggdes. Dessa blir sålunda symbol för den kristna tiden. Kryckkors finns på en sten i kyrkmuren, som med sina runliknande bokstäver anses ha tillhört den äldsta kyrkan i socknen.

Invigningen av hembygdsgården i Rombotten ägde rum senare på e.m. Det blev en stämningsfull högtid i de med levande ljus och fotogenlampor upplysta rummen. Representanter för olika sammanslutningar i socknen bildade med sin fanborg hedersvakt i storgatan, där dr Nihlén höll högtidstalet.

Undertecknad, ordförande i Värmskogs fornminnes- och hembygdsförening, lämnade en historik över gården och gav upplysning om en ny giv, som skall tillämpas för att göra hembygdsgården levande. Nycklar till gården skall nämligen lämnas till alla hem i Rombottens och Gärdsjöns hemman, som har närmaste anknytningen till denna hembygdsgård. På så vis kommer bygdens folk att känna sig hemma i gården och ge liv åt densamma.

Genom det förtroende, som härmed visas ortsbefolkningen, räknar man även med att intresset för och omsorgen om gården och även bygdens andra minnen skall växa sig starkare. Någon avgift skall icke erläggas vid besöken. Den som vill kan dock lägga en slant i en sparbössa, som finns i gården. Bygdens

Naturvården i stöpsleven

Axplock ur Samfundets yttrande

Samfundet har till regeringen inlämnat ett digert yttrande över naturvårdsbetänkandet "Naturen och samhället."

Vi lämnar här några korta utdrag ur vårt remissvar och hoppas kunna återkomma med ytterligare synpunkter i nästa nummer av Bygd och Natur.

Först återges en del synpunkter som Samfundet framförde 1951 i liknande sammanhang.

Hur än naturskyddet organiseras är det som redan framhållits av utomordentlig vikt att en vidsynt propaganda och upplysning sker i alla hithörande frågor. Utan en oavslutlig undervisning genom

skolor, folkbildningsorgan, radio och av mer personlig art kan naturskyddstanken aldrig slå rot och en lagstiftning aldrig bli effektiv. Vi berör här en fråga som enligt vår mening borde ha varit kärnpunkten i hela utredningen. Det hade varit önskvärt att den blivit föremål för ännu grundligare behandling och

folk uppmanades att taga med anhöriga och vänner vid besöken i gården och där bjuda på kaffe.

Denna metod har tidigare prövats i begränsad omfattning vid hembygdsgården Stora Skärnäs soldattorp i Värmskog och där visat ett mycket gott resultat. Det är också meningen, att man skall bygga vidare på denna idé och ge ortsbefolkningen nycklar till flera hembygdsgårdar i andra delar av socknen.

Rombottens 1600-talsgård är en bondgård och är i stort sett bevarad orörd från den tid, när den byggdes. Den gör också ett mycket ålderdomligt intryck med sina silvergrå timmerväggar. Omkring mitten av 1800-talet hölls skola i

ett av rummen. Där har nu inretts ett skolmuseum med inventarier och skolmaterial från 1800-talets skolor i socknen. Allt är ordnat såsom en gammal skolsal var förr i tiden.

I invigningshögtiden talade också för Värmlands hembygdsförbund dess sekreterare, folkskolläraren Sigurd Gustavson, Karlstad och för Stavnäs kommun häradsdomaren Ivan Hager, Stavnäs. Redaktören Viktor Karlsson, Värmskog, berättade minnen från sin skoltid i Rombottens skola, och folkskolläraren Arvid Gustafsson, Värmskog, tolkade hembygdsföreningens glädje över gårdens iordningställande. Som avslutning berättade pastor Arvid Liljestrand korum.

John Engvall

att i betänkandet anvisats lämpliga vägar och åtgärder.

Till sist anföres ur samma remissvar några allmänna synpunkter, som markerar den nya målsättningen för naturvården.

Den tekniska utvecklingen har förorsakat sådana ingrepp i det kulturpåverkade landskapet att detta — med sina tillgångar av skönhet och stimulerande omväxling, med sina kulturella och ekonomiska värden — är allvarligt hotat.

Uppfattningen att tekniskt, ekonomiskt mätbara framsteg a priori representerar värden av högre dignitet i samhället bör vika för en bättre balanserad värdesättning.

Den grupp av kulturella tillgångar som natur och landskap representerar har hos oss blivit styvmoderligt behandlade; man har ägnat ett alltför lamt intresse åt denna del av vårt kulturarv.

Ytterligare åtgärder måste vidtagas för att bevara så mycket som möjligt av skönheten i naturen och genom positiva åtgärder skapa nya skönhetsvärden i stället för dem som går förlorade.

Det är omöjligt för myndigheter och enskilda att åstadkomma effektiva åtgärder utan tillgängliga medel.

Samfundet har utförligt refererat dessa synpunkter, då allt väsentligt äger sin giltighet även i dagens situation. En förskjutning från ett ensidigt konserverande naturskydd till en vidare landskapsvård, med främst social och estetisk målsättning som bl. a. Samfundet verkat för har under de senaste åren blivit allt mer tydlig och avspeglas också i föreliggande utredning 1962.

Om situationen idag skriver Samfundet bl. a.:

Tiden är mogen för att acceptera naturvårdens nyorientering och en grundlig uppbyggnad av dess organisation och möjligheter.

Man måste fortfarande i stor utsträckning lita till de ideella organisationerna, deras upplysningsverksamhet och sakkunskap.

Vid utformningen av den statliga organisationen måste man på alla sätt söka gardera sig för en onödig och betungande byråkratisering. Ersättningsfrågorna måste lösas effektivt och med klara direktiv.

Beträffande det föreslagna centralorganet och dess styrande nämnd heter det vidare:

Det föreslagna antalet ledamöter (5) är för litet. Under de första åren torde det vara ändamålsenligt att behålla den nuvarande Naturvårdsdelegationen, omskapad till en nämnd och med ledamöter ej endast från Kungl. Vetenskapsakademien, Naturskyddsföreningen och Samfundet (som nu) utan också från andra sakkunniga föreningar och institutioner. Dessutom bör det också vara möjligt att till ledamöter i nämnden kalla enskilda personer som visat sig vara i ovanligt hög grad kvalificerade för uppgiften.

En mycket allvarlig svaghet är att enligt förslaget natur- och landskapsvårdsintresset skulle komma i minoritetsställning i naturvårdsnämnden. Naturvården har ju städse haft svårt att hävda sig gentemot övriga samhällsintressen,

främst de exploateringsekonomiska. Om nu naturvårdsuppgifterna skall anföras till ett centralt statsorgan bör det vara ett absolut krav att detta organ både skall vara fullgott kompetent och helhjärtat hävda naturvårdens ärenden i intressekonkurrensen.

Den centrala byrån föreslår Samfundet nerbantad till ungefär hälften.

Tyngdpunkten för det löpande naturvårdsarbetet bör ligga på det regionala planet. Här bör man bygga ut den verksamhet inom länsstyrelserna som redan finns, naturskyddsråden, grundligt förstärkta med ekonomiska och personella resurser. Nödvändigt är att i ledningen står en högkompetent kraft, lämpligen i god statstjänstemannabefattning. Man bör framför allt undvika de provisorier som exempelvis tillämpats när det gäller landsantikvarierna och som åstadkommit många svårigheter särskilt för den fria hembygdsrörelsen. Det är på naturvårdsintendenten och hans medhjälpare som tyngdpunkten av naturvårdsarbetet kommer att vila. Här bör man snarast få fram inventeringar och planering av fritidsområden och naturreservat, inte minst sådana som är värdefulla ur skönhetssynpunkt. Utredningen förutsätter nu att man till en början effektivt skulle till naturvårdsarbetet i länen knyta länsarkitekter, landsantikvarier, länsjägmästare m. fl. Men detta räcker ingalunda till. Dessa tjänstemän är endast undantagsvis utbildade för de komplicerade arbetsuppgifter det här gäller och faran för en amatörmässig, rutinartad behandling av naturvårdsärendena kan bli överhängande. I det fallet

har de senaste åren en del avskräckande exempel att ge.

Skulle det visa sig ekonomiskt omöjligt att till en början anställa speciella tjänstemän inom varje länsstyrelse, kan man tänka sig den anordningen att man tillsätter ett visst begränsat antal naturvårdsintendenter, exempelvis 10 st., som distriktsvis placeras ut i Sverige. Sålunda kunde ett distrikt omfatta Skåne, Halland och Blekinge; Småland skulle utgöra ett annat; Östergötland och Västergötland ett tredje, o.s.v.

När det gäller kommunerna och deras stora naturvårdsuppgifter är det i dagens läge ofrånkomligt att de måste få mycket stora befogenheter. Förutsättningen härför är emellertid att medel ställs till förfogande, att länsstyrelserna har möjlighet att hålla regelbundna kontakter med de kommunala myndigheterna och att sakkunniga råd kan ges. För att detta skall vara möjligt behövs de ovan nämnda naturvårdsintendenterna med assistenter. Man måste här se till att snäva ekonomiska intressen inom kommunerna ej får hindra en sund naturvårdspolitik. Därutöver krävs en upplysningsverksamhet av mycket stor omfattning.

Sedan Samfundet berört den naturvetenskapliga forskningens betydelse heter det:

En betydelsefull uppgift för forskningen är också den som ligger till grund just för den konstruktiva landskapsvården. När det gäller de nya vägnas inpassning i landskapet, kraftverksbyggen, sjöregleringar, grustäkter m. m. behövs ett omfattande forsknings-

material som grund för ett praktiskt program för landskapsvården. Här är forskningen i Sverige nästan obefintlig. Man behöver bara jämföra med förhållandena i Tyskland, där stora institut arbetar för landskapsvården (t.ex. Akademie für Raumforschung und Landesplanung i Bad Godesberg och Hannover).

Samfundet föreslår vidare att en särskild kursverksamhet med tanke på kommunerna lägges upp i samarbete mellan Svenska Naturskyddsföreningen och Samfundet för Hembygdsvård, som ju här har en av sina största uppgifter. En sådan kursverksamhet skulle, med föreningarnas erfarenheter och tillgång till sakkunniga, inom loppet av 2-3 år ha kommit de flesta kommuner till del. Med hjälp av årligen återkommande fortbildningskurser skulle kommunernas representanter hållas à jour med utvecklingen. I kurserna skulle bl. a. representanter för de kommunala kultur nämnderna, där sådan finnes, delta.

En kursverksamhet av detta slag under ledning av Samfundet för Hembygdsvård, Svenska Naturskyddsföreningen och andra kan dock icke anses möjlig att ekonomisera genom det av utredningen föreslagna anslaget på 300.000 kronor, varför Samfundet föreslår att detta i första hand höjs till minst 500.000, varav 100.000 årligen främst skall användas till kursverksamhet av ovan antytt slag.

Utredningens analys av landskapsvården är alltför kortfattad och snäv. Det talas visserligen flyktigt om landskapsvårdens betydelse, vikten av att slå vakt kring landskapets skönhet och karaktär och att skapa ett trivsamt landskap.

Man kommer aldrig in på en utförligare behandling av den moderna landskapsgestaltningen. Det synes som om utredningen låtit ordet landskapsvård överlag betyda landskapsplanering och halkat över den viktiga gren som innebär konstruktiv landskapsvård, dess organisation, målsättning och ekonomisering.

Den stora faran för landskapsvården är ett schablonmässigt betraktelsesätt, när det gäller tillämpningen av program och bestämmelser. Det är inte utan vidare klart hur den nya miljön, som i så hög grad påverkats av olika omgestaltande faktorer, skall formas. Utgångspunkterna kan växla från fall till fall. De tekniska förutsättningarna är skiftande liksom de ekonomiska möjligheterna. De rent individuella och konstnärliga synpunkterna spelar också sin roll. Landskapet har ju alltid varit påverkat av människan och hennes arbete. I vår tid måste man mer än tidigare räkna med en mer eller mindre medveten gestaltning, där även de konstnärliga synpunkterna måste ges ett visst spelrum.

När det gäller de ideella organisationerna är det nödvändigt att dessa bibehållas och stärkes. Det skulle bl. a. bidra till en önskvärd decentralisering, det skulle befästa lekmannainflytandet och förankra naturintresset hos de breda lagren av vårt folk.

De frivilliga organisationerna, främst Samfundet för Hembygdsvård och Svenska Naturskyddsföreningen, har under många år burit upp en stor del av naturvårdsarbetet i landet. Genom den ställning som föreningarna tillsammans

Fritiden

I förra numret av Bygd och Natur redogjorde Bengt Börjesson för en rad aktuella fritidsproblem. Författaren efterlyste där också en utredning som han ansåg att regeringen borde sätta igång med när det gäller fritidsområden och förmedlingsverksamheten.

Sedan artikeln skrevs har en sådan utredning tillsatts av statsrådet Skoglund, med uppgift att utreda frågor som rör fritidsområden, fritidsbebyggelse och därmed sammanhängande spörsmål.

I direktiven redogjordes för bakgrunden till hela den aktuella fritidsfrågan, behovet av speciell bebyggelse, service

av olika slag för camping och badplatser, anordnande av hamnar och kommunikationer.

Hela utredningen skall komplettera den just avslutade naturvårdsutredningen och det är därför naturligt att fritidsutredare blivit generaldirektör Börje Lundgren. Övriga ledamöter är ordföranden i Socialdemokratiska ungdomsförbundet J. Karlsson, ledamoten av 2:a kammaren N. Th. Feldin, stadssekreteraren T. Henrikson, byggnadsrådet K. J. Jonsson, ledamoten av riksidrottsstyrelsen Inga Lövdin, ledamoten av 2:a kammaren distriktslantmätare B. Turesson och ordföranden i Folkpartiets ungdomsförbund O. Ullsten.

med Kungl. Vetenskapsakademiens naturskyddskommitté intar som sakkunniga organ vid tillämpningen av naturskyddslagen har de en uppgift av stor räckvidd. En hel rad av de initiativ som tagits inom naturvården de senaste 30 åren har också kommit från föreningarna. Dessutom har Samfundet byggt ut en omfattande praktisk rådgivning, framför allt när det gäller landskaps-

vård vid väganläggningar, kraftverksbyggen och annan exploatering. Den erfarenhet man på annat sätt samlat och de kontakter som vunnits bör på alla sätt tillvaratas i en framtida organisation.

Samfundets yttrande är utarbetat av lektor Lorentz Bolin, professor Gunnar Beskow, vägvårdskonsulent K.-A. Karlsson och fil. dr John Nihlén.

Ny stadsdel i Ystad får enbart låga hus

Östra Förstaden i Ystad utgör sannolikt med sina allékantade gator, låga hus och symmetriska rutnätsplan landets mest ursprungliga, sammanhängande 1800-talsbebyggelse — på sitt sätt lika unik som innerstadens medeltidsbebyggelse.

Östra Förstadens snart 100-åriga radhus är nu mogna för sanering och nyligen utlystes en tävling om ny stadsplan för området, där de unga stockholmsarkitekterna, bröderna Tommy och Sam Granström, vann förstapriset — 10 000 kronor — med sitt förslag "Borgarstad".

I våras presenterade arkitekterna sitt slutgiltiga stadsplaneförslag, och detta

har nu antagits av stadsfullmäktige i Ystad. Förslaget går i stort sett ut på att med bibehållande av den gamla planen skapa ett modernt radhusområde där den trivsamma miljön med alléer och trädgårdar mellan husen bevaras. Några skyskrapor blir det inte tal om — sådana tror man inte på i Ystad! — utan man har tänkt sig huvudsakligen 1½-våningshus med speciella gågator och väl tilltagna parkeringsutrymmen mellan byggnaderna.

Saneringen av Östra Förstaden kommer att genomföras successivt, och fastighetsägarna får själva ta initiativet till en låghusbebyggelse i enlighet med arkitektförslaget.

Östra Förstaden i Ystad bevarar ännu sin symmetriska rutnätsplan och sina allékantade gator.

Väckelsedag i Helsingfors för Nordkalottfrågan

Delegationen för Hembygdsvård anordnade i samarbete med Naturskyddsföreringen i Finland i Helsingfors den 23 mars en informationsdag kring frågan om de nordliga vattendragens bevarande, en samnordisk naturvårdsangelägenhet av högsta vikt, som hittills i Finland mest belysts enbart ur de ekonomiska intressenternas synpunkt. Som sakkunnig föreläsare hade arrangörerna glädjen att för finländsk publik presentera professor Gunnar Beskow.

Dagen fick en stilenlig yttre inramning. Den inleddes med Delegationens årsmöte, till vilket delegaterna från olika delar av det svenska Finland samlades i Hotell Kämpes Spegelsal.

I Spegelsalen hade även anordnats ett föredrag för allmänheten. Här närvarade prof. Beskow samt en del av de kraftverksintressenter, med vilka han dagen förut sammanträffat för en informell diskussion. Delegationens ordförande agronom Johan Standertskjöld gav en ingående redogörelse för naturskyddets och vårdens nyaste strömningar.

Framställningen byggde delvis på rön av ett par studieresor samt andra kontakter i Sverige, varvid Samfundet för Hembygdsvård, SNF samt olika myndigheter givit informationer.

Informationsdagen överflyttade på eftermiddagen till ståndslantdagens monumentala hus, numera ett centrum för de vetenskapliga samfunden. Här gav professorerna Beskow och Söyrinki var sin redogörelse som underlag för diskussion. Föredragshållarna illustrerade

med instruktiva ljusbilder och kartor över utbyggnadsplanerna. Prof. Söyrinki höll sig i huvudsak till den nordiska kraftverkskommissionens slutbetänkande, medan prof. Beskow i detalj belyste den verkan älvarnas utbyggnad har på naturen.

I en pressintervju föregående dag hade prof. Beskow framhållit några synpunkter, som här återges i korthet:

Såväl laxfisket som turistikväsendet har intressen att bevaka i Torneälvsdalen. Laxen försvinner både ur älvarna och ur Östersjön — numera återstår för den blott Kalix- och Torne älvar. Utbyggnaden försvaras ofta med att den skapar ekonomiskt uppsving i älvsbygderna. Men detta blir en kort och hektisk blomstring. När kraftverket väl är färdigt, kan det skötas av ett par man. Men bygden, där fiskets och turismens möjligheter fördärvats, blir öde. Man bör noga överväga vad som på lång sikt är fördelaktigare för kommunerna. Ju mera bebyggelsen i Mellaneuropa tättnar, desto mera ekonomiskt värdefulla blir ödemarkerna kring Nordkalotten i egen-skap av rekreationsområden.

Prof. Beskow betonade att nordiska kraftverkskommissionen i sin slutrapport anser att utbyggnaden av Torne- och Kalix älvar f. n. inte för Sveriges del är aktuell. Enligt samtliga alternativ blir kostnaderna för höga. Det enda alternativ, man ännu räknar med, upp-tar 37 kraftstationer och tio reglerings-magasin. Personligen ansåg prof. Beskow, att såväl den konventionella utbyggnaden som andra alternativ leder

Naturvården i Norge

Som ett led i den nordiska samverkan föreläste fil. dr John Nihlén den 13 april 1962 i Oslo. Anordnare var Den Norske Turistforening och Østlandske Naturvernforening.

I Hantverksföreningens ståtliga fest-sal, som var väl fylld, talade nestorn in-om norskt naturskydd, h.r. advokat Chr. L. Jensen. Dr Nihlén talade om naturskydd och landskapsvård och lämnade en översikt över vad olika länder i Europa uträttat på detta område. Därefter redogjorde han för arbetet i Sverige, där en rad olika organisationer är inkopplade på de stora arbetsuppgifter som gäller skydd, vård och nyskapa-pande. Föredragshållaren lämnade en utförlig redogörelse för vad som gjorts rörande vägar och landskap, vad man uträttat för kraftverkslandskapet, och skisserade den viktiga överenskommelsen mellan naturvårdsorganisationerna och Vattenfallsstyrelsen.

till svåra ingrepp i naturen. Naturvårdarna anser fortfarande att vattendragen bör sparas, till dess man vet vad atomkraften kan ge.

Prof. Söyrinki berörde i sitt föredrag bl. a. de grundliga svenska utredningarna med hänsyn till ingreppen i naturen — ett arbetssätt som står i bjärt kontrast till den finländska kraftverks-intressentens, bolaget Imatran Voimas uppträdande. Man har överhuvudtaget i Finland tagit leget på hela utredning-

I samband med mötet överlämnades av direktör Odd Gleditsch ett pingvinpris på 5.000 kronor, som skall förvaltas av Pressförbundet och utdelas för de bästa artiklar eller reportage som stimulerar till riktigt bruk av husfärger i stad och på land. Detta var resultatet av ett framsynt propagandaarbete av den kända norska målaren Else Kielland.

På mötet talade vidare forstkandidat Thv. Kierulf, som framhöll att landskapsvård borde ingå som ämne inte bara vid Lantbrukshögskolan men också vid de tekniska skolorna.

Generalsekreterare Knut Rom redogjorde för den omfattande naturvett-aktion som man nyligen satt i gång med i Norge. Han sade bl. a. att vi borde ta med oss våra goda umgängesseder, när vi färdas i naturens storstuga. "Norsk natur är gemensam egendom, och där har vi också gemensamt ansvar."

en om de nordliga älvarnas utbyggnad, sade Naturskyddsföreningens ordförande. Bl. a. har telefonsamtal mellan honom och bolaget presenterats som "expertutlåtanden". — Kraftverksintressenterna gav svar på tal under den livliga diskussionen.

Informationsdagen gav säkerligen den väckelse den avsåg — det gäller nu blott att oavbrutet på samnordisk linje fortsätta denna upplysning.

I. M.

KRITIK och Debatt

Planering eller kaos

Arkitekt Lars Stalin är starkt kritisk mot målsättningen av så väl planering som byggande i dagens samhälle. Han skriver i D.N. bl. a.:

Den dagsaktuella höghusprotesten har, som all annan indirekt kritik mot dagens samhällsutformning kommit att sakna spets mot de påtalade felens egentliga orsaker. Det är brist på fungerande samhällsplanering som skapar de överexploaterade höghusmiljöerna. Den permanentade bostadsbristen, byggskanaler, trafikproblemen, de höga bostadskostnaderna och rivningsvandalismen är ytterligare några exempel på den flora av missförhållanden som stundom vädras i pressen och vars orsaker till mycket stor del är att söka i ett planeringssystem på gränsen till kaos.

Vi har hundratals statliga, kommunala, kooperativa och enskilda organ som opererar utan samordning, med skilda värderingar och med oförenliga kunskapsunderlag. Bristen på genomtänkt organisation medför att initiativ från kommunalt eller statligt håll ofta får praktiska resultat som direkt motverkar den uppställda målsättningen.

Arkitekternas samhällsansvar

diskuteras i danska *Arkitekten* — ett frispråkigt debattorgan som saknar svensk motsvarighet. Ledarskribenten frågar helt fränt om dagens arkitekt är något annat än en lydig nickedocka.

"Eller är arkitekterna snarare akademiska snobbar, som ger katten i vad som sker omkring dem — bara de får lov att bygga sig monument. Vad gör det att folket inte förstår deras 'härliga' byggnadsverk bara själsfränderna i klicken beundrar det — eller åtminstone blir avundsjuka. Det högsta huset, det längsta huset, de tunnaste spröjsarna, det största fönstret — vem finner det nästa? Människan häpnar — är det möjligt?"

Arkitekten som skapar ramen om all mänsklig tillvaro, skulle han inte låta sig ledas av mänskliga ideal?

Jo, det menar han väl själv, svarar ledarskribenten. "Men just den omständigheten, att han formar ramen kring människan, innebär en risk för övermänskligt betraktelsesätt i stället för mänskligt. Om ramen inte passar människan, kan man antingen försöka forma om ramen — eller människan."

Med en bildsvit av nya bostadsskrapor — i opposition mot människan — påvisar tidskriftens redaktör, Erik Skri-

pital. En sådan fond behövs nu mer än någonsin när brytningen mellan nytt och gammalt går så hårt fram över många av våra kulturmiljöer. Vi är över-

tygade om att även den nya kungafonden skall bli av betydelse både för den svenska kulturvården och den därmed sammanhängande forskningen. J. N.

För svensk kultur

Den stora fond som skapades i samband med riksinsamlingen till Konungens 70-årsdag — den s. k. Kungafonden — har under de gångna åren utgjort en hjälpsam och stimulerande faktor av stor betydelse för vårt kulturliv. Inom hembygdsrörelsen är vi särskilt tack samma för alla de bidrag som gått till olika hembygdsföreningar och till institutioner som svarat för viktiga natur- och kulturbeskrivande uppgifter. Det

har också varit en glädje för Samfundet att vår organisation ett par gånger fått verksamt stöd för sina uppgifter. Vi har också några gånger kunnat förmedla anslag.

Det är därför synnerligen tacknämligt att den insamling som nu skett och som redan nu är uppe i över 5 milj. kronor, skall gå till ett liknande ändamål. Den gamla Kungafonden är slut, men samtidigt startar en ny med friskt ka-

ver, att det senaste alternativet alltför ofta väljs.

Om inte planläggningen börjar med människan blir resultatet obönhörligt galet. I dagens situation frestas många i stället utgå från rationalisering, mekanisering och industrialisering.

Stora enheter verkar lockande. Tanken att kunna signera Danmarks längsta hus, eller högsta, är kanske inte heller utan betydelse i sammanhanget. Om inte arkitekten kommit på den tanken kan den ju falla byggherren in. Tanken är mänsklig — men det är också det enda mänskliga . . .

Arkitekt Skriver har en känsla av att bostadsbyggarna i ett slags maktlöshet ger upp försöken att skapa bra bostadsmiljö. Till nöds orkar man koncentrera uppmärksamheten på butikscentra som i Vällingby och Farsta, "där arkitekturen tagit nästan groteska former i krampaktigt försök att verka livlig och uppmuntrande på de stackars invånarna från bostadsområdena . . ."

Så långt den danska tidskriften. Men vore inte en allvarlig självrannsakan ännu mer påkallad i Sverige? En jämförelse mellan nyskapad svensk och dansk bostadsmiljö utfaller knappast till de svenska arkitekternas fördel. Och var det någon som viskade om byggherrar?

Så frågar med rätta Olle Bengtzon i Expressen.

Vad kostar en kvm miljö?

frågar ark. H.-E. Heineman och svarar bl. a.:

"Många tecken tyder på en mer allmänt kommande reaktion mot tidens materialistiska målsättning och lyckomoral. Man kommer troligen att tröttna på de nya leksakerna som tekniken satt

i våra händer, och söka sig tillbaka till de primära rekreationskällorna, naturen, tystnaden, hemmet. Även om en hänsynslös exploatering av naturen ofta sker i samband med den allmänna flykten dit under helger, semestrar och fritid, så innebär dock själva flykten ett tecken på behovet av naturen. Men det innebär också djupare sett en — måhända omedveten — protest mot en stadsmiljö, som överskridit de 'biologiska' gränserna för vad människan tål. Behovet av naturkontakt och den dubbla boställningen kommer med all säkerhet att ytterligare öka i omfattning. — Det är endast att hoppas att detta kommer att ske för att ytterligare något berika livet — inte i form av flykt från en outhärdlig vardagsmiljö."

Att riva staden

sätter Sv.D. som rubrik på en tankeväckande ledare, som gäller Stockholms sanering:

"Man kan inte bestrida att det finns gott om saneringsmogna fastigheter i Stockholm. Det kan inte heller bestridas att bilismens genombrott — den väldiga trafikrevolution vår generation upplever — framtvingar omfattande åtgärder på stadsbyggnadsplanet. Men måste ingreppen verkligen ha den omfattning och den uttraderande effekt på den gamla stadsbilden som just nu i Stockholm? Frågorna har ställts många gånger. De delstadsplaner som hittills framlagts och som kostar så mycken möda och så stora pengar, omfattar dock endast en mindre del av Nedre Norrmalm, och man undrar hur det skall bli i framtiden. Skall de kommunala stadsplanerna bara fortsätta att riva, etapp för etapp, och har de ens för avsikt att göra halt vid

citys gärnser? Hur många årtionden kommer omdaningen att ta, och har någon den blekaste aning om kostnader och räntabilitet?"

Vad säger byggnadsborgarrådet Garpe om detta? Jo, så här:

"Man kan inte bygga om hela stadsdelar och lämna stadsbilden intakt. Den kommer på många håll att byta karaktär så som kvarteren söder om konserthuset nu håller på att förvandlas. Betyder det ett hot mot Stockholms skönhet? Det menar många och jag hör redan vreda röster från den behjärtade skara av pensionerade museiintendenter och ännu inte pensionerade entusiaster, som brinner av iver att rädda de sista resterna av Stockholms gamla skönhet. Gamla stan, gamla Klara, gamla Söder, gamla äckliga Strandvägen".

"Torpsafari"

kallar byggnadsing. G. Dravnick den hetsiga jakten efter sommartorp och mindre lantställen (J. F.).

Man blir betänksam, skriver han, över denna "torparpsykos" och detta jagande efter gamla hus på landet. Kommer "torpet" att bli den nya prestigefaktorn, nu när bil och TV blivit så gott som var mans egendom? Vad kommer att ske med den äldre bebyggelsen? Skulle man verkligen följa alla de råd och förslag som tidskrifterna men framförallt de olika materialfirmorna propagerar för är det fara värt att en stor del av våra äldre byggnader komme avsevärt att förvanskas. Visst är mycket av vad som skrivs ganska riktigt, men vad man skulle önska vore att just nu — när man blåst igång för denna "torpsafari" — det inte bara gavs mer eller mindre fiffiga byggnadstekniska tips eller förslag till

färgsättning, möblering etc. utan även en upplysning om de gamla byggnadernas kulturhistoriska värde.

Skyskrapa eller dalahäst?

Detta ämne har nu på allvar debatterats i pressen. Dr J. Nihlén har gjort ett inlägg (Hembygden, Sv. D.) och reagerat mot ensidigheten i modern turistreklam:

Det är klart att symbolerna för vår folkkultur kan missbrukas — och den kommersiella turismen har i det fallet klampat på ganska friskt; det är lika klart att våra utländska gäster skall studera också Sverige av idag. Men den turistdirektör som tror att några skyskrapar av internationell slätstrukenhet skall ersätta den svenska majstången eller Skansen, han har inte förstått vad som menas med en sund turistreklam.

Nej, skär bort överdrifterna och visa fram kulturlandet Sverige, där det svindlande perspektivet i tiden får bilda bakgrunden till folkhemmet idag.

Just perspektivet har en stor lockelse för folk från länder med ung historia, t. ex. U.S.A. Har inte reklamherrarna observerat, att den största turistattraktionen i Stockholm är Skansen med dess byggnader, interiörer och färgrika folkkultur. 1700-talskällaren *Gyllene Freden* med anor från Bellmans tid är ett annat eftersökt mål för turister som vill se det levande förflutna. Ett tidens tecken är också, att Gamla Linköping, den återuppståndna staden, inte bara blivit ett älskat tillhåll för moderna människor utan också en "sevärdhet" som man börjat ta upp i turistbroschyrerna.

Låt oss slå vakt kring dessa värden — även i turistreklamen — som en viktig del av *vårt land!*

Hembygdsträff i Unnaryd

Finnvedens hembygds-krets hade den 28 oktober 1962 kallat representanter för sina c:a 25 hembygdsföreningar till en hembygdsdag i Unnaryd. Det var kretsens energiske ordförande, Valdemar Ståhlfors, som var initiativtagaren och han hade fått god hjälp av den livaktiga föreningen i Unnaryd.

Från olika håll hade man strålat samman i den vackra hembygdsgården i Unnaryd där flaggan vajade till välkomsthälsning och där flinka damer i hembygdsdräkter festligt dukat borden i stugorna. Först deltog man i högmässan i kyrkan, där kontraktsprost Kjell Hagberg predikade och kyrko- och hembygdskören sjöng. Efter samling i hembygdsgården och välkomstord av Unnaryds hembygdsförenings ordförande, prosten Hagberg, talade ordföranden i Samfundet för Hembygdsvård, fil. dr John Nihlén, över ämnet "Natur och Landskap".

Sedan blev det tillfälle att bekanta sig med varandra och berätta om hur man arbetar inom hembygdsvården på andra orter. Under tiden passade bygdespelmännen Axel och Carl Carlsson, Lars Larsson och Folke Andersson på att dra sina vackra bygdelåtar på fiol. Så var det tid för flaggans nedhalning då kören sjöng några hembygdsånger. Björn

Bergström blåste flaggsignal på trumpet och prosten Hagberg utbringade ett leve för hembygden.

"Hembygdsföreningarnas uppgifter i dag" var ämnet för dr Nihléns andra föredrag. Här citerar vi referatet i Ljungbytidningen:

Få i vårt land är så införstådda med betydelsen av en levande hembygd som doktor John Nihlén. I decennier har han varit knuten till Samfundet för hembygdsvård och som dess inspirerande kraft har han vid otaliga tillfällen haft möjlighet att påverka och utforma det hembygdsvårdande arbetet ute i de lokala hembygdsföreningarna.

Vid söndagens hembygdsdag i Unnaryd lade han fram ett hembygdsvårdens handlingsprogram för sextio-talet som visade vilka betydelsefulla uppgifter som väntar de lokala organisationerna ute i landet vilkas arbete aldrig kan ersättas av radio och TV. Det gäller bland annat att få fram nya skönhetsvärden på landsbygden, att påverka arkitekturen, att vårda miljöerna i den begränsade landsbygd vi säkerligen kommer att få, att slå vakt om naturen och mycket annat. Värnandet av traditioner får ej heller inskränkas till enbart döda föremål, en god sed och en god anda

är lika viktigt och aldrig får vi glömma att verklig kultur aldrig kan skapas utan religion och tradition.

Efter visning av hembygdsgården och dess samlingar förflyttade man sig till kommunalsalen, där folkskollärare John Johansson, Långasjö, berättade om den emigrantforskning man bedrivit i hans hemsocken och om den härigenom vunna kontakten med långasjöättlingen professor Amandus Jonsson i USA, vilket allt blev bakgrunden till den flygresan till Amerika 85 långasjöbor i somras företog.

Grötlunk inledde årsstämma på Medevi

Ett drygt hundratal hembygdsvårdare från hela Östergötland besökte Medevi brunn i samband med distriktets årsmöte den 15 september. Programmet inleddes med en rundvandring på brunns-hotellet under sakkunnigt ciceronskap av kamrer Larsson varefter deltagarna samlades till brunnsdrickning.

Efter en kort andaktsstund fortsatte man med den traditionella grötlunken innan man samlades i societetssalongen till kaffesamkväm där kommunalnämndens ordförande i Godegårds kommun, Folke Göransson, hälsade välkommen till Medevi.

Innan årsmötesförhandlingarna började underhöll Linköpings kammarblås-orkester under ledning av Stig Schönborg varefter herr N. G. Svahle kåserade om Medevi brunn och om kända profiler i Västra Ny.

Årsmötesförhandlingarna gick i omvålets tecken och den digra verksamhetsberättelsen som föredrogs godkändes.

I anslutning till förhandlingarna över-

lämnade hembygdsdistriktets ordförande, forstmästare Ulf Ribers, Norra Freberga, Samfundet för Hembygdsvårds förtjänstplakett till överjägmästare Matts Juhlin-Dannfelt vilken han var förhindrad att mottaga i samband med Samfundets årshögtid i Stockholm. Dessutom utdelades hembygdsrörelsens förtjänstnålar till sju aktiva hembygdsvårdare i länet.

Skärgårdshamnar

Förslaget från länsstyrelsen i Östergötland om att staten skall köpa in större skärgårdshamnar för att skydda skärgårdens skönhetsvärden och trygga skärgårdsbefolkningens traditionella livsföring när fritidsbebyggelsen ökar får stöd av lantbruksstyrelserna.

De tillstyrker att lantbruksnämnden får aktivera sin inköpspolitik när jordbruksintressen kan anses utgöra ett preliminärt syfte med markinköp. I övrigt bör frågan om markinköpsverksamhet utredas.

Att skärgårdarna, särskilt de yttre, i stor utsträckning blir utan befolkning får anses vara en ofrånkomlig utveckling, säger ämbetsverken. Med förslagna markinköp för statens räkning undviker man inte skadeverkningarna genom fritidsbebyggelsen, det fordras också att man skapar gynnsamma förutsättningar för näringslivet. Här har vissa länsstyrelser också på senaste tiden tagit initiativ.

Skärgården

som landskap och bygd är i upplösning som allt annat. "Förvandlingens vindar" går fram även här och slätar ut gamla

livsformer, skapar nya bebyggelseformer och ger landskapet ett helt nytt ansikte. Befolkningen flyttar in till städerna, stadsborna flyttar ut till sommarställena.

Därför har den historiska skildringen sin stora uppgift. Några biografier finns redan. En ny, utomordentligt förnämlig skildring har nu kommit: "Skärgårdsliv i gången tid — En skildring av arbete och lek i Stockholms skärgård" av Roland Svensson. Han brukar själv kalla sig för "en otidsenlig skrivare och ritare" men i detta vill man inte inlägga något förklenande. Han är en klar, saklig skribent och en förträfflig illustratör. Få kan som han berätta om folktyper och miljöer med en så stor sakkunskap, metodiskt förvärvat; få kan teckna och måla sitt land med en så fin inlevelse.

Det kan ifrågasättas, om vi i vårt land har någon motsvarighet till denna sarkrika, ömhjärtade ställning av en döende ökulturer och av en värld som författaren med rätta kallar "ett av jordens mest egenartade landskap".

J. N.

Fridlysta naturminnen

I Värmland har naturintresset alltid varit stort. Man märker det inte minst när det gäller landskapsvården i samband med kraftverksbyggen och sjöregleringar. Även fridlysningar i värdefulla områden förekommer ofta. Nyligen har sålunda ett orört skogsområde i Perserud, Arvika, blivit fredat liksom en grupp ormgranar i Värmlandsberg.

I Halland har man nyligen fått fridlyst ett område av lövängskaraktär med stora bestånd av blåsippor i Simlångsdalen.

Känn Din Stad

Känn Din Stad-kurserna har rönt så stort intresse bland Stockholms tjänstemän att parallellgrupper för visningar och vandringar måste ordnas, meddelar Eric Lindblad vid Stockholms stads socialregister. Största antalet deltagare har visat sig komma från gatu- och fastighetskontoren, polisdirektionen, hemhjälpbyrå, S.S och framför allt från skoldirektionen, vars speciella kursledare herr Lindblad varit under ett flertal år.

Samarbete sker med de olika studieförbunden, stadsmuseet, skoldirektionen, skönhetsrådet, de svenska akademierna, Samfundet för Hembygdsvård, den kyrkliga församlingsverksamheten, stadsförvaltningens olika verksamheter m. m. Kurserna förläggas till söndagar och någon eftermiddag mitt i veckan. Kurserna har omfattat en rad studiebesök, rundvandringar och filmföreläsningar.

Fäbodan och ödetorp

Hembygdsföreningar och andra har under de senaste åren visat stor aktivitet när det gäller studiet av bl. a. torp och fäbodan. Nyligen har den frågan diskuterats i Småland på vilket sätt en inventering skulle bedrivas och hur man skulle i terrängen markera de platser där byggnader av denna art en gång stått.

Samfundet har givit några allmänna synpunkter i denna fråga.

På några ställen har ju hembygdsföreningar och andra satt i gång med inventeringar av fäbodan, torp, torpställen och liknande. Det vanligaste har då va-

rit, att man på en särskild karta, förvarad i hembygdsföreningens arkiv, något markerat läget av de olika torpen. Så har t. ex. skett i Södra Unnaryd, där man gjort en ganska noggrann inventering och beskrivning av nedlagda torp. En sådan kartinprickning bör man givetvis under alla omständigheter göra, liksom naturligtvis en noggrann beskrivning. Det materialet har ju ett stort hembygdshistoriskt värde, och kopior av kartor och beskrivningar kan med fördel användas i studiecirkel och skolor.

När det sedan gäller markeringen på platsen kan man enligt vår mening gå fram på olika sätt. I Borlängetrakten har en stor inventering gjorts av gamla fäbodan, och lokalerna har i allmänhet markerats med uppresta stenar, ofta med en enkel inskrift. Det är väl kanske den lämpligaste åtgärden. Men man bör se till, att man får en vacker natursten och en enkel inskrift, gjord av någon kunnig stenhuggare, med t. ex. torpets namn.

En bekväm lösning vore kanske att använda den metod som Riksantikvarieämbetet numera tillämpar på en del av sina fornminnesplatser. Man låter på vanligt sätt trycka ett anslag, som sedan plastas in. Denna procedur utföres av t. ex. Interplast Försäljnings AB, Stureby, telefon Stockholm 476416. Det hela är ganska billigt, texten kan man ju lätt få uppsatt på ett lokalt tryckeri och inplastningen kostar för en skiva som är 22 x 15,7 cm kr. 2:30.

En annan lösning vore kanske att söka åstadkomma enkla men konstnärligt utförda gjutjärnsplattor, sådana som Samfundet ibland använder för att markera vackert restaurerade byggnader.

Byggnadskultur i fara

Under sommarmötet i Hälsingland beundrade deltagarna kanske särskilt den gamla fina byggnadskulturen i Hälsingland. Samtidigt kunde konstateras att få landskap så väl bevarat sin äldre stil i bebyggelsen som just Hälsingland. Det är därför beklagligt när vackra gamla gårdar skattas åt förgängelsen. Den stridbare Hilding Mickelsson drog fram ett exempel som upprört sinnena i Norrala, Hälsingland. Där håller man som bäst på att riva just den bondgård som i åtskilliga tidskriftsannonser tagits som exponent för den typiska hälsingegården "Slå vakt om våra vackra gamla gårdar" står det som rubrik under annonserna. Mickelsson skriver: "Det skar som en kniv genom hjärtat när jag kände igen den gamla ståtliga norralagården i all sin avklädda förnedring, den som jag så många gånger tidigare har beundrat. Skall man ännu en gång på detta upprörande sätt få se och uppleva hur litet respekt vi hälsingar har för fädernas minne."

Sigurd Erixons ord från 1923 passar in på dagens händelse i Norrala: "Det som förstörts och alltjämt förstöres i Hälsingland av gammal och ädel byggnadskultur kan aldrig ersättas, aldrig botas. Vad hjälper det oss, om alla fornstadsgraver och alla kyrkoinventarier blir kringgärdade av lagens murar, när allt vad som ärvt och levat i kraft och skönhet i hem och gårdar synes dömt att förintas."

"Inför allt som vandaliserats och allt som underlåtits i kamp häremot, må man bedja 'Herre förlåt dem, ty de veta icke vad de göra'. Norralamannens sentida ättlingar har dåligt slagit vakt om arvet från fäderna".

Det förändrade landskapet

Det är en känd sak att det Svenska landskapet radikalt förändras i samband med rationalisering av jord och skogsbruk. Detta framgår särskilt tydligt om man studerar Statistiska Centralbyråns undersökning av åkerarealens användning. Det är helt förbluffande siffror: Den obrukade arealen åkerjord, har sen förra året stigit med c:a 31.000 ha och uppgår nu sammanlagt till c:a 150.000 ha, en ökning av 26 % på ett år.

Dessa kalla siffror innebär en förändring av landskapsbilden som man knappast kan föreställa sig. Åtgärder är verkligen av nöden för att skydda åtminstone rester av det försvinnande kulturlandskapet.

Tack för hjälpen!

Ibland får Samfundet uppmuntrande brev, t.ex. detta från Tingsryd: "Den 20 febr. d. å. tillskrev jag byrån och erhöll dagen efter brev från Er konsulent. Det rörde sig om byråns hjälp i ett fall här i köpingen där kommunalnämnden ville förmå hembygdsföreningen att lägga hembygdsgården på en, som vi menade, olämplig plats.

SAMFUNDETS SOMMARMÖTE 1963

kommer att hållas i Blekinge den 16–19 augusti, där Ronneby blir förlägningsort och utgångspunkt för studieresor i det vackra blekingska landskapet. Vi återkommer i årsboken 1963 med detaljerat program och anmälningskort för mötet. Redan tidigare kan preliminär anmälan göras.

Hotet som legat över oss det senaste året, tycks nu vara avvärt. Hembygdsföreningens styrelse, kommunalgubbarna, ett par tjänstemän från Växjö jämte representanter för vår nämnd, var nyligen samlade och då var det icke en enda som talade för kommunalgubbarnas förslag! Annat har det låtit tidigare. Hembygdsföreningens styrelse blev delvis förnyad vid nyss hållet årsmöte. En hel del tro vi oss kunna uträtta när vi får tid på oss. För byråns hjälp tackas varmt! Vi vill återkomma vid tillfälle."

Natur och Kultur på Mälardalen

Stockholms Läns Bildningsförbund och en rad bildningsorganisationer, har tillsammans med Samfundet haft en givande ämneskurs på Jordbrukets föreningskola i Sänga-Säby den 7–21 augusti, under rubriken Natur och Kultur på Mälardalen. Det rikhaltiga programmet innehöll föreläsningar om botaniska strövtåg (kyrkoherde K. A. Grandin), slöjden i hembygden (konsulent C. Cromstedt) musiken i Mälardalen (konsulent Nils Lindgren. Vidare orienterade rektor Wilhelm Wessén om Mälardalens näringar och kyrkoherde Bertil Löfquist om kyrkorna och deras kulturhistoria.

Meny och Dixie

engångs-
servisen
för camping
och picknick!

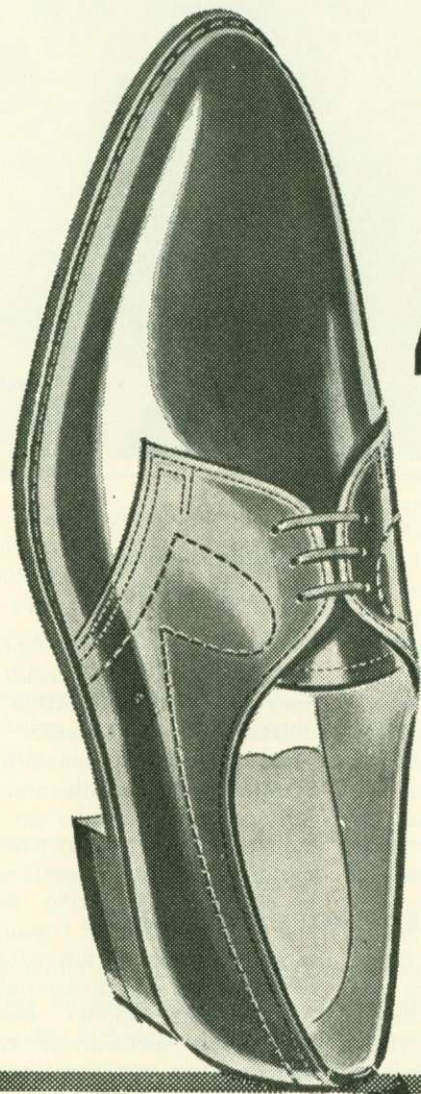
Förmånserbjudande från PERSPEKTIV

Som bilaga till detta nummer av BYGD OCH NATUR medföljer en informationsbroschyr från PERSPEKTIV. Sedan ett flertal år har Samfundet haft glädjen att i olika sammanhang samarbeta med denna kulturtidskrift. Detta har bland annat lett till att vi kunnat utverka en förmånsrabatt för våra medlemmar vid prenumeration på tidskriften. Samfundets medlemmar kan prenumerera på PERSPEKTIV för kr 16:– per helår mot ordinarie pris kr 20:–. Dessutom erhåller varje prenumerant en gratisbok. Vi uppmanar våra medlemmar att utnyttja detta tillfälle för att få ytterligare en värdefull tidskrift som speglar kulturarbetets vittomfattande områden.

Väggalmanackan ETT ÅR I SVERIGE

Den i föregående nummer av BYGD OCH NATUR presenterade väggalmanackan ETT ÅR I SVERIGE med bygdedräktsmotiv blev mycket uppskattad, vilket bland annat framgår av de många beställningar som inkommit. Det finns fortfarande möjligheter att beställa almanackan från oss. Vi översänder den portofritt och mot postförskött. Priset är oförändrat kr 12:50. Beställningen kan göras på särskild kupong som finns intagen i slutet av tidskriften där även litteratur och övrigt material, som Samfundet tillhandahåller, kan beställas. Samfundets medlemmar erhåller förmånsrabatter på viss litteratur, vilket framgår av förteckningen.

- Ett gott val

**OSCARIA^s
SKOTTE**

43.75

* Rejäl, randsydd
herrsko i modernt
snitt med läder-
sula eller cellgum-
misula

KLIPP HÄR!

Insändes till
Samfundet för Hembygdsvård,
Mäster Samuelsgatan 3,
Stockholm C

MEDLEMSKAP 1963

Sänd tidskriften BYGD OCH NATUR till följande personer som önskar medlemskap i Samfundet för Hembygdsvård och betalar avgiften kr 15:-- för 1963 när inbetalningskort kommit:

ANMÄLAN INSÄND AV _____
(namn)

(bostad)

(postadress)

För bara 15:-- får Ni

- tidskriften BYGD OCH NATUR samt årsbok
- 20 % rabatt på Samfundets litteratur
- 20 % vid prenumeration på vissa tidskrifter
- 15 % vid inköp av fotomaterial genom Samfundet
- konsultation i frågor gällande Samfundets arbetsområden

LITTERATUR OM BYGD OCH NATUR

FRÅN SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD

Vi/jag rekviderar härmed följande material att sändas mot postförskott till nedan angiven adress

hft inb

- ☐ ☐ Bolin: Ekonomi och skönhet i landskapet, hft. 24:–, inb. 29:50.
- ☐ ☐ Bolin: Träd, inb. 27:50.
- * ☐ ☐ Bolin: Strövtåg i skog och mark, hft. 4:50.
- * ☐ ☐ Bolin: Vackert och fult i det svenska landskapet, hft. 2:–.
- * ☐ ☐ Bolin: Naturvården och skolan, hft. 0:75.
- * ☐ ☐ Bolin: Naturvård och skogsvård, hft. 0:75.
- * ☐ ☐ Bolin: Landskapsvården och arrendereservaten, hft. 0:75.
- * ☐ ☐ Bolin: Granåkrarnas problem, hft. 0:75.
- * ☐ ☐ Bolin: Storkommunernas kulturnämnder och landskapsvården, 0:75.
- * ☐ ☐ Almgren: Våra minnesmärken från hedenhös, hft. 0:75.
- * ☐ ☐ Hedblom: Om bandinspelningar av dialekter och folkminnen, hft. 1:–.
- * ☐ ☐ Boëthius: Ur de stora skogarnas historia, hft. 2:–.
- ☐ ☐ Moberg: Bygden, hft. 11:50.
- * ☐ ☐ Örjangård: Anor och minnen, hft. 7:–, inb. 9:–.
- * ☐ ☐ Gustafsson: Skansens handbok i vården av gamla byggnader, inb. 12:–.
- * ☐ ☐ Nihlén: Vi upptäcker hembygden, hft. 10:50.
- * ☐ ☐ Lagar till skydd för svensk bygd och natur, hft. 2:–.
- ☐ ☐ Samfundets studieprogram med utförlig litteraturförteckning, gratis.
- * ☐ ☐ Samfundets föreläsningsskatalog, hft. 1:–.
- ☐ ☐ Samfundets program och stadgar, gratis.
- ☐ ☐ Hembygdsnålar, 2:– (Vid köp av minst 10 nålar 1:50).
- ☐ ☐ Väggalmanackan ETT ÅR I SVERIGE, 12:50.

Samfundets medlemmar erhåller 20 % på material som anges med * här ovan.

NAMN _____

BOSTAD _____

POSTADRESS _____

KLIPP HÄR!

BYGGPRODUKTER från HOLMSUND

HOLMSUND VINYL GOLVPLATTOR

20×20, 30×30 cm. 2 och 2,5 mm tjocka, 6 typer i ett 50-tal arkitektstämda färger. Underhållsfritt, ekonomiskt golvmaterial för bostäder, sjukhus, skolor, kontor, offentliga lokaler etc. Ger lättstädade, vackra golv.

HOLMSUND EKLAMELLGOLVBRÄDER

Parkett och undergolv i samma bräda – klar förläggning på olika underlag. Levereras obehandlade, grunderade eller färdigt plastlackerade. Ger trivsamma, lättsköta golv.

SUNDSVALLSFÖNSTRET

– pivothängt fönster som ger fri sikt, vackra interiörer.

HOLMSUND VINYL AKUSTIK

– takmaterial av styv vinylplast i 5 pastellfärger. För lokaler där buller av ett eller annat slag behöver dämpas.

SCA FASADER

Rationellt byggnadsmaterial. Har levererats till bl.a. Skattehuset, Folksamhuset, Radiohuset, Siemens, Philips, Continental m.fl.

HOLMSUND DÖRRAR

Ytterdörrar, innerdörrar och tamburdörrar, sjukhusdörrar, skoldörrar och kontorsdörrar.

FORBO

– av styv PVC. Prisbilligt, vackert, lättbearbetat byggnadsmaterial i 10 färger. För tak, väggar etc.

SVENSKA CELLULOSA AKTIEBOLAGET
SCA BYGGPRODUKTER
HOLMSUND

Tel. Umeå 40 900

SCA-kvalitetsprodukter ger mervärde!

BYGGNADSFIRMAN
ANDERS DIÖS
bygger och projekterar

UPPSALA
Stora Torget 3
tel. 018/303 50
